

૧૨. રઘુવંશ કાવ્ય.
૧૩. જાવણ દાદાજી મોધરીનું જીવનચરિત્ર.
૧૪. ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ભાગ ૧ લો.
- ૧૫ ગુજરાતનો અર્વાચીન ઇતિહાસ ભાગ ૨ જો.
૧૬. નીતિસિદ્ધાંત.
- ૧૭ ક્રાન્સિસ બેકનનું જીવનચરિત્ર
૧૮. શેક દરિવચનદાસ બાળગોવિંદાસનું જીવનચરિત્ર.
૧૯. પરોપકાર
૨૦. દોરનું ખાતર.
- ૨૧ જગતનો અર્વાચીન ઇતિહાસ.
૨૨. કિરાતાવૃન્નીય કાવ્યનું મૂળ સાથે ગુજરાતી ભાષાતર
૨૩. વિવિધ પ્રકારના હુમરોપયોગી તેજબો
૨૪. વાર્નિસ
- ૨૫ જીવનનો આદર્શ
૨૬. કીર્તિકૌમુદી.
- ૨૭ સિદ્ધુપાલવંધ-પૂર્વાર્ધ (સર્ગ ૧ થી ૧૦)
૨૮. હિંદુસ્તાનના અગ્રેજ રાજ્યનો ઉદય.
૨૯. રક્ષાપત્રચરિત્ર.
૩૦. સિદ્ધિસ હિંદુસ્તાનનો આર્થિક ઇતિહાસ, વિભાગ ૧ લો
૩૧. જાપાનની કેળવણીની પદ્ધતિ.
- ૩૨ સિદ્ધુપાલવંધ-ઉપરાર્ધ (સર્ગ ૧૧-૨૦)
૩૩. લેન્ડોરના કાલ્પનિક સવારો, ભાગ ૧ લો.
૩૪. ખગોળ વિદ્યા
૩૫. લેન્ડોરના કાલ્પનિક સવારો, ભાગ ૨ જો
૩૬. ચિકિત્સાકલ્પચરિત્રનું મધ્યમ ભાષાનું

પ્રસ્તાવના.

પ્રસ્તાવનાનું ખરૂં કામ અથમાં પ્રવેશ કરાવવાનું છે. તેથી તેનું નામ પ્રવેશક પાડ્યું હોય તો ચાલી શકે.

અથમાં પ્રવેશ કરાવવો એટલે અથનું નામ, તેનું લક્ષણ, અથનો વિ-
ષય, તે સાથે તેના ગુણદોષ, તેમાં આવતા શબ્દો, ૭૬, અથનો નાયક,
કર્તા તથા પ્રયોજન વગેરે ઇતર સંબંધ જાણત વિષે યથાયોગ્ય યથામતિ
લખ્યું તે.

તે પ્રમાણે આ અથનું નામ “વિક્રમાઢરેવ ચરિત” છે. તેનું વિશે-
ષણ મહાકાવ્ય છે મહાકાવ્ય એ શબ્દ બે શબ્દ મળીને થયો છે. કવે-
રિદં (કર્મ) કાવ્ય અને મહશ્ચ તત્કાવ્યં ચ મહાકાવ્યં એમ તેની
વ્યુત્પત્તિ તથા વિગ્રહ છે. વા. જૂ. મા પ્રદીપકારે લોકોત્તર વર્ણના
નિપૂણ સ્વરૂપસ્ય કવેરસાધારણં તાદૃશવર્ણનાત્મકં કર્મ એમ કવેર અને
ઈદં એ બે પદને પણ સ્કુટ કરીને લક્ષણ કર્યું છે. મહાકાવ્યનું લક્ષણ
સાહિત્ય દર્પણમાં આ પ્રમાણે આપ્યું છે—

સર્ગયં મહાકાવ્યં તત્રૈકોનાયકઃ સુરઃ

સર્વશઃ ક્ષત્રિયોવાપિ ધીરોદાત્તગુણાન્વિત ॥ ૧ ॥

પદ્યશઃ મવા મૂપાઃ કુલજા વહવોઽપિ ષા ॥

શૃંગારવીર શાંતાનામેકોંગીરસ શ્યતે ॥ ૨ ॥

બંગાનિ સર્વેઽપિ રસાઃ સર્વે નાટક સંધયઃ ॥

ઈતિહાસોદ્ભવં વૃત્તમન્યદ્રા સજ્જનાશ્રયં ॥ ૩ ॥

ચત્વારસ્તસ્યવર્ગાઃ સ્યુસ્તેષ્વેકં ચ ફલં મયેત્ ॥

આદૌ નમસ્ક્રિયાશીર્વા વસ્તુનિર્દેશ एव ષા ॥ ૪ ॥

કચિર્નિદા સલાદીનાં સતાં ચ ગુણકીર્તનં ॥

અકવૃત્તમયૈઃ પદૈરવસાનેન્ય પદ્યકૈઃ ॥ ૫ ॥

નાતિ સ્વલ્પા નાતિ લીર્ધાઃ સર્ગા અણધિકા શ્દ ॥

નાનાવૃત્તમયઃ કાપિ સર્ગ કદમ દ્રશ્યતે ॥ ૬ ॥

સર્ગાંતે માવિસર્ગસ્ય કથાયાઃ સુવર્ન મરેત્ ॥

સંધ્યાસૂર્યેદુરજની પ્રદોષદ્વાંત વાસરાઃ ॥ ૭ ॥

પ્રાતર્મધ્યાન્હસૃગયા શૈલતુન્નસાગરાઃ ॥

સંમોગનિપ્રલંભૌ ચ મુનિસ્વર્ગપુષ્પાચ્ચ ॥ ૮ ॥

રણપ્રયાણોપયમ મત્રપુત્રો દયાદય ॥

ઘર્ષનીયા યયાયોગં સાંગોપાંગા બ્રમી રહ ॥ ૯ ॥

કર્વેતુત્તસ્ય યા નામ્ના નાયકસ્યેતરસ્ય યા ॥

નામાસ્ય સર્ગોપાદેય કથાયાઃ સર્ગનામ તુ ॥ ૧૦ ॥

इत्यादि (६ परि.)

ભાવાર્થ—મહાકાવ્યમાં અધ્યાયને ઠેકાણે સર્ગ નોંધાયે. એક નાયક, અને તે દેવતા અથવા સારા કુળનો ક્ષત્રિય તે પ્રીતિદાતા, અથવા એક વશના કુલીન ધણી પણ આને શૂભાર, વીર, અને સાંનમાથી એક રસ મુખ્ય, અને બાકીના ૬ રસ અગમ્ય નાટકના બધા સધિ, ઐતિહાસિક કે સત્પુરુષને ઉદ્દેશીને બીનુ (હર્ષિત અથવા મિથ) કથાનક, તેના ચાર વર્ગમાંથી ૧ રૂણ તરીકે, આરભમાં નમરકાર, કે મુશ્કેલીથી અથવા વસ્તુ નિર્દેશ, કપાક ખગની નિંદા, સત્પુરુષના ગુણગુણ, આખો સર્ગ એક જ્ઞાના સ્તોત્રોત્સવ, અને છેલ્લો સ્તોત્ર જુદા જ્ઞાનો, કાળા ન્દાના નહિ, તેમ જાના મોટા નહિ એવા ૮ થી વધારે સર્ગ. કોઈ સર્ગ વિવિધ વિવિધ જ્ઞાનો પણ હોય છે. સર્ગની સમાપ્તિએ આવતા સર્ગની હરીકતની સુચના, સંધ્યા, સૂર્ય, ચંદ્ર, રાત્રિ, પ્રદોષ, અમાર્ગ, દિવસ, સ્વપ્ન, મધ્યાન્હ, મૃગયા, પર્વત, ઋતુ વન, સમુદ્ર, સમોગ, વિશ્વવત્ર (કાળ), મુનિ, સ્વર્ગ, નગર, યજ્ઞ, રજ, સ્વપ્ન, વિવાદ, મત્ર, પુત્રપ્રાપ્તિ, ઇત્યાદિનું વ્યાપક અ સંનિપાત વર્ણન કરવાના કે વિવરના કે નાયકના કે બીજા નામથી

૧ અધિકૃત્ય શમાવાસતિર્ગમીસો મહાસન્યઃ ॥ કથેવાન્ નિમ્ન-
માનો ધીરેદાણો રુદ્રમતઃ વચિત ॥ (ય. મિ.) એથી મહાર્થ આપનાર નહિ, કાળાચે, અતિવજાર, મહા બળવાન, અતિ સ્થિર, કામાનવાનો, અને ૬ રસપ્રવાનો થીર તત્ત્વ મોટા

કાવ્યનું નામ અને જે જે સર્ગમાં જે જે વાત આવે તે તે સર્ગનું તે તે નામ રાખવું. ઇત્યાદિ.

એ બધાં લક્ષણો આ મહાકાવ્યને લાગું પડે છે કે નહિ એ પુસ્તક વાંચતાં પોતાથી જણાઈ આવે એમ છે એટલે તે બતાવવા જરૂર નથી એટલે ઉપરની બધી બાબત ધણું કરી આ ગ્રંથમાં આવી જાય છે. પરંતુ માત્ર સર્ગનાં નામ નથી રાખ્યાં તે ગ્રંથકારની અભિરૂચિ ઉપર છે. અને તે બાબત “ ધણું કરી ” એ વાક્યનો લાભ લે છે.

આ ગ્રંથનો મુખ્ય વિષય કલ્યાણના ચાલુક્યવંશી આહવમદ્વ અથવા ત્રેલોક્યમદ્વના પુત્ર વિક્રમાદિત્યનું વર્ણન છે તે તેના નામ ઉપરથીજ સ્પષ્ટતર છે.

આખા કાવ્યના કુલ ૧૮ સર્ગ છે. તેમાં ૭ થી ૧૩ સુધીમાં ઋતુઓનું વર્ણન છે. તથા તેમાં વિક્રમાદિત્યની સ્ત્રીનું વર્ણન છે. ૧૮ મો સર્ગ આખો કવિએ પોતાના દેશ, રાજ્ય અને પોતાના વર્ણનમાં રોક્યો છે. સર્ગ વાર વર્ણન અનુક્રમણિકામાં છે.

આખા કાવ્યના કુલ શ્લોક ૧૬૫૧ છે તે સર્ગવાર અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે:—પહેલાના ૧૧૮, બીજાના ૯૧, ત્રીજાના ૭૭, ચોથાના ૧૧૯, પાંચમાના ૮૯, છઠ્ઠાના ૯૯, સાતમાના ૭૭, આઠમાના ૮૮, નવમાના ૧૫૧, દસમાના ૯૧, અગ્યારમાના ૯૫, બારમાના ૭૮, તેરમાના ૯૦, ચૈદમાના ૭૨, પંદરમાના ૮૭, સોળમાના ૫૩, સત્તરમાના ૬૮ અને અઠારમાના ૧૦૮ છે; અને તે ૧૧૬ છંદ અથવા વૃત્તમાં બહેલી દીધા છે.

ઉત્તમતા વિષે યું કહેવું કેમકે માધુર્ય, વ્યંજકૈર્વર્ણેત્વના સલિતાભિ-
 ક્ષા ॥ અવૃત્તિ સ્વપૃત્તિર્વા ચૈદર્મી સીતિસ્ત્યતે (ય. ત્રિ.) એ સક્ષણ
 પ્રમાણે તેમાં માધુર્ય વ્યંજક વર્ણો હોવા જોઈએ અને તે છેજ; પણ તેમ
 કરતાં વર્ણ મિત્રાર્ધ વિશે નિશેષ દર્શાવું થયું છે તેથી કેટલાક વગર જરૂ-
 રના શબ્દો ગૂંચી દીધા છે. મ્હારે તો તેની કવિતાનાં વખાણજ કરવાં

કેપેન્ડ્રવત્તના કુલ શ્લોક ૧૦૪ છે તે-તે ૧ લા સર્ગમાં ૪૧, ૫૧, અને ૮૩ એમ
 ૩. બીજામાં ૧ થી ૮૭ સુધીના એમ ૮૭; ત્રીજા સર્ગમાં-૪૧ મો એમ ૧; સાતમા
 સર્ગમાં-૧૪ મો ૧; ૬ મા સર્ગમાં ૧૮ અને ૮૧ એમ ૨; ૧૦ મા સર્ગમાં-૭, ૧૬, ૩૪,
 ૩૭, ૭૫ અને ૭૮ મો એમ ૬; ૧૨ મા સર્ગમાં ૨૦, ૨૬, ૪૬ અને ૫૦ એમ ૪ મળીને
 ૧૦૪ છે. કપલતિના કુલ શ્લોક ૫૦૧ છે તે-૧ લા સર્ગમાં ૧, ૨, ૩, ૫, ૯, ૭, ૮, થી
 ૧૧ એમ ૪; ૧૩, ૧૬, ૧૭, ૧૮ થી ૩૨ એમ ૧૫; ૩૪, ૩૬, ૩૮, ૪૦, ૪૨, ૪૪ થી ૫૦
 એમ ૭; ૫૨ થી ૫૬ એમ ૫; ૬૧ થી ૬૫ એમ ૫; ૬૬, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૩, ૭૪,
 ૭૫, ૭૬, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૬, ૮૮, ૮૯, ૯૧, ૯૨ થી ૧૦૦ એમ ૧૬; ૧૦૨,
 ૧૦૩, ૧૦૫, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, અને ૧૧૧ થી ૧૧૭ એમ ૭ મળી ૬૩, ત્રીજા સર્ગમાં
 ૧૩ થી ૨૧ એમ ૯; ૨૩, ૨૪, ૨૬ થી ૪૦ એમ ૧૫, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૮ થી ૬૬
 એમ ૧૨, ૭૧, ૭૨ અને ૭૩ એમ ૬૬; સાતમા સર્ગમાં ૧ થી ૧૩ એમ ૧૩, ૧૫ થી
 ૨૬ એમ ૧૨, ૨૯ થી ૪૦ એમ ૧૨, ૪૨ થી ૫૬ એમ ૧૮ અને ૬૨ મો એમ ૫૬; ૬ મા
 સર્ગમાં-૧ થી ૧૩ એમ ૧૩, ૧૫ થી ૩૨ એમ ૧૮, ૩૪ થી ૪૫ એમ ૧૨, ૪૭, ૪૯.

જોઈએ કેમકે તેનો હું ઉપાસક બન્યો છું. પણ નિષ્પક્ષપાતપણે કહ્યા વિના નથી ચાલતું કે બિહારી ભલે ખીલ ઉત્તમ કવિયોની પેઠે વર્ણન કરવાની ક્ષમ્ય રાખી હોય પણ તેમાં તે કાવ્યો નથી કેમકે કેટલેક ઢેકાણે તો કવિતા એવી નિરસ દેખાય છે કે આપણને વાંચતાં કંટાળો આવે કે આમાં તે-તેણે શું વર્ણન કર્યું. દલપતરામની કવિતાની છટા લેવાને જોમ

૮૭, અને ૮૮ મેા એમ ૬; દસમામાં ૯૧ મેા; ૧૧ મામાં ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૮૦, ૮૨, ૮૩, ૮૫, ૮૬, ૮૮, ૯૦, ૯૧, ૯૨ અને ૯૪ મેા એમ ૧૩; તેરમામાં ૮૭, ૮૮ એમ ૨; ચૌદ-મામાં ૭૧ મેા; ૧૫ મામાં ૮૦ મેા; ૧૬ મામાં ૫૧ મેા અને ૧૮ મેા ૧૦૪ મેા મળીને ૩૮ છે.

વસંતતિલકાના કુલ ૩૦ શ્લોક છે અને તે ખીલ સર્ગમાં ૮૮ મેા; ૩ ભામાં ૭૬ મેા; પાંચમામાં ૮૫ થી ૮૮ એમ ૪; અગ્યારમામાં—૭૩, ૭૮, ૮૭. ૮૯ અને ૯૩ મેા એમ ૫; સોળમામાં ૩૨ થી ૩૬ એમ ૫; ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૪, ૪૬, થી ૫૦ એમ ૫; એમ ૧૪, સત્તરમામાં ૬૫. ૬૬. ૬૭. અને ૧૭૬ મેા એમ ૪ અને ૧૮ મામાં ૬૮ મેા

નર્મદાસકરે કાફાં માયો છે અને તેમાં જેમ તે નથી કાવી શક્યો તેમ આંણે પણ ઠેકઠેકાણે ઉપમા મુદ્દાને કાલિદાસની છટા વાંચી છે પણ તે પ્રમાણે બની શક્યું નથી. કાલિદાસની છટા અને મીઠાશ અને સાથે સરસતા નથી જ આવી શક્યાં. તેમાં અમુક અમુક શબ્દો તો વાગંવાર યોગેલા જોવામાં આવે છે. જેવા કે પ્રલય, મંગો, વિક્રમ, લટમ, કંદલ, વિલાસ, લીલા, લોલ, સ્ફુરત, વિલોલ^૧ વગેરે એમ છે તથાપિ તેને નિરંકુશા કવયઃ એ વચનનો લાભ આપવો જોઈએ (પણ તેની પણ હદ હોય છે)

આ પ્રમાણે દ્વેષ લેશ દર્શાવી જવાયો છે તે માટે હું કવિની કામા આદિ હું, કેમકે કંઈ પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટેપિ સતાંબજયેની પેઠે હું પોતે તે તે શ્લોકનું સામ્ય સમજવામાં અતિઅધિત થયો હોડ, કેમકે જ્વમનગરના (કહોતે કે આખી કાઠિયાવાડના) મુપ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રી જેને મદારા મિત્ર કહેવગવવાની હું મદારી યોગ્યતા સમજતો નથી એ શાસ્ત્રીજી દાથીલાઈના મદાયે કવિનાં વખાણુ સાલજ્યા છે (પણ કવિ પોતાની કવિતાની નીરસતા ૧લા મર્ગના ૩૮મા શ્લોકમાં કલ્પ કરે છે)

હું એમ માનતો હતો કે હેવાક અને લટમ શબ્દો જેવા અપ્રસિદ્ધ શબ્દો મિદ્ધશેજ દાખલ કર્યા છે પણ લટમ શબ્દની વપરાશ ખીજે

પણ જોવામાં આવી. રાજતરંગિણીના ખીજ તરંગના મંગળાચરણમાં છેલા પાદમાં જયતિલટમા પુંભાગાભ્યાં શરીર વિનિર્મિતિઃ એમ એ શબ્દ વાપરેલો છે. તેમજ અતિર્કાંતઃ કાલો લટમ લલના ભોગ સુલભઃ એમ ભટ્ટહરિએ પણ મુક્યો છે તેનો અર્થ મુંદર મુક્યો છે. (શ. ચિં)

હેવાક શબ્દ માટે ખડુ શોધ કરવી પડી. હાથીભાર્ધ શાસ્ત્રીએ તેનો અર્થ વિલાસ કહ્યો હતો. પણ મી. આપ્ટેએ પોતાના સરકૃત અંગ્રેજી દશમાં ઠીક વિસ્તાર આપ્યો છે. તેણે અર્થ અત્યુત્સુક અથવા અનિર્વાર્ય ઇચ્છા એવો મૂક્યો છે અને ટીકા કરી છે કે—આ શબ્દ લટમની પહે પાછળના લખનારા જેવા કે ગિરિહણ ઇત્યાદિયેજ વાપર્યો છે. તે શબ્દ પ્રશ્નન અથવા અરેખીકમાંથી આવ્યો હોય એમ સંભવે છે. પણ તે ખીજે પણ વપરાયેલો જવામાં આવ્યો છે. જેમકે હેવાકસસ્તુ શૃંગારો હાવોક્ષિન્નુવિકારકૃત્ (દશરૂપ) (આ કાવ્યમાં એ શબ્દ ૯ મા સર્ગ ના ૧૭ મા અને ૧૮ મા સર્ગના ૧૦૧ મા શ્લોકમાં વાપરેલો છે) ખીજા પણ નયનાયુધ, ઉત્તરલીકૃત, રતિરત્નસંપત્ સુરલ તુલસાર વગેરે કંઈક શબ્દો વાપરેલા છે.

આ કાવ્યમાં બે ત્રણ ચાર શ્લોકે સખધ મળે એવી રચના પણ જોવામાં આવે છે. તે તે રચને યુગ્મં કુલકં ઇત્યાદિ શબ્દો મુક્યા જોઇએ તે નથી મુકાયા પણ સર્ગ ૪ થામા શ્લોક ૯૧ મે યુગલકં લખ્યું છે તેમ સર્ગ ૨ જાના શ્લોક ૮૫ મે ચતુર્મિપાતકા એમ લખ્યું છે. પણ છાંપેલા પુસ્તકની નોટમાં તેને તે રચને મુકેલા જોવામાં આવે છે. જેમકે—

સર્ગ શ્લોક

૬	૪૬	સંવંધ કુલકં
૧૨	૫૪	Inserts "
૧૩	૬૫	મેઘોપલંમં "
૧૩	૭૫	મેઘસ્તુતિ "

સર્ગ શ્લોક

૧૩	૮૫	સરિદુવાલંભ કુલકં
૧૪	૧૦	કિયા "
૧૪	૪૫	Inserts "
૧૫	૩૦	" "
૧૫	૩૬	" "

આ વિષયમાં નિયમ એવો છે કે.—

	૨ શ્લોક માટે	૩ માટે	૪ માટે	૫ માટે	૬ માટે
એક મતે	યુગ્મક	સદાતનિક	વલાપક	કુલક	૦
બીજે મતે	યુગલક	ગુણગતી	મમદ્રક	વાળાવલ્લી	કરહાટક
ત્રીજે મતે	સદાતનિક	વિશેષક	કપાલક	કુલક	૦
ચોથે મતે	૦	૦	પાતકા	૦	૦

(સુ ચા)

પતિત ખુલ્લરે આ પુરતક છપાવતી વખતે નોખા પાઠ ફેરના રા
ખદો મુકયા છે એ બટુ સાર કયું છે પણ તે સાથે જે લેખક દોષ વગેરેથી
થયેલા અશુદ્ધ શબ્દો પણ મુખ્યા છે કે જેમ કરવાની જરૂર નહતી

કુળ આ કવિના કાવ્ય વિશે જરા વધુ પડતું બોલ્યો છુ એમજ
નથી પણ દાકતર ખુલ્લરે પણ આખા કાવ્ય ઉપર તે છપાવતી વખતે
નમાણ્યી દીગાચો લખ્યો છે તેમા કયુ છે કે ' તેણે ઐતિહાસિક બાજ
તો વર્ણનના તોગમા બગાડી નાખી છે જેમકે ચોન ઉપર ચાતુક્યોની

ભાષા જેવીજ સરલતાથી બોલવાને શક્તિવાન કરે છે; તેમ તેઓની નાટ્ય કળાનાં ધણાં વખાણુ કરે છે. ત્યાંના મકાનોમાં ભટ્ટારકમઠ, હળધ-રનો કરેલો અગ્રહાર,^૧ ક્ષેત્રગૌરી, સંગ્રામ મઠ, અનંતદેવનો સ્થાપેલો અગ્ર-હાર, શંકરના મંદિર પાસેનો અનંતદેવની રાણી (સુભદ્રા)નો બાધેલો ભંડાર, ગંગધામ, પ્રવરેશ્વરનું મંદિર ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી ખીલ્હણના વખતના બે રાજાઓ અને તેના પુત્રોનું વર્ણન આપે છે. પહેલો રાજા અનંતદેવ છે તેનાં વખાણુ લખી તેણે શક તથા દરદને હત્યા, અને ગંગા સુધી ચડાઈ લઈ ગયો હતો. તે પોતાના લશ્કર તથા જનાના સહિત માન સરોવર ગયો હતો. તેણે ચંપા દાશ્વન ત્રિગર્ત, અને ભર્તૃલના સ્થાનમાં ધણીપણું ભોગચું હતું. તેની સ્ત્રી સુભદ્રા હતી, તે કહાપણુ અને પવિત્રાર્થમાં પુરી હતી. તે રાજાની પામે ખુશામતીવા ભાટચારણો વગેરે પંસા મેળવવા માટે આવી શકતા નહીં તેની રાણીનો ક્ષિતિપતિ નામનો ભાઈ લોહરનો રાજા હતો. એ અતુલ ગુણી હતો.

એ રાજા અનંતદેવ ને સુભદ્રાને પેટે કળશ નામે પુત્ર થયો તે પ્રવા-સમાં અચ્છોદ સુધી ગયેલો. દેશાસ અને અલકા (વક્ષતી પુરી)માં ગયો હતો. ત્યાંથી પાછા ફરતાં માનસરોવરમાંથી સુવર્ણના કમળ લાવ્યો હતો. તેણે રેતીનું મેદાન વટોળી સ્ત્રીચારાન્ય હત્યુ હતું તેનો પુત્ર હર્પદેવ થયો તે શર અને કવિ હર્પદેવથી દુશીયાર હતો. તેણે લુહા લુહી ભાષાઓમાં સરસ કાવ્યો રચ્યાં હતાં.

તે પછી કવિ પાના વિષે જાણે છે (તે કવિ વર્ણન પ્રસંગે લેખાશે.)

આ કાવ્ય વિક્રમાદિત્યના વર્ણનનું છે એમ તો આગળ લખાઈ ગયું છે. એ વિક્રમાંકદેવ કોણુ હતો? કયારે અને ક્યાનો હતો એ પ્રાપચઃ આ કાવ્યમાંજ આવી જશે તથાપિ તે વિશે દિગ્દર્શન આંહી થવું ઉચિત છે.

બ્રહ્માજી એક વખત સંધ્યા કરતા હતા. તે સમયે છંદે જઈ ધર્મ રક્ષક પુરુષની યાચના કરી. બ્રહ્માએ અર્ધ દેવા યુગુક (અંજલિ) ભરી

બ્રાહ્મણોને રહેવા નાટિ કરેલા અને દાનમાં આપેલાં ગૃહો

ગયો. શિવજીની કૃપાથી તેને ચોમેશ્વર, વિક્રમાદિત્ય અને જયસિંહ એમ ૩ પુત્ર થયા. તેમાં વચ્ચેના વિક્રમાદિત્ય (આ કાવ્યનો નાયક) રાજા સા-
ન્નમાં સહુથી ડાહ્યા હોવાથી રાજાનો ચાહ તેના ઉપર અધિક હતો તેથી
મહોદરાને મુકીને તેને સુવરાજ બનાવવાની રાજાની ઇચ્છા થઇ. તેને મહો-
દરાલાઇને અન્યાય થાય તેથી વિક્રમાદિત્યે તે લેવાની ના પાડી તેથી રાજાએ
મહોદરા પુત્ર ચોમેશ્વરને સુવરાજ બનાવ્યો. અને વિક્રમાદિત્ય (આપણો
વિક્રમાદિત્ય) પિતાની આજ્ઞાથી રાજુઓ ઉપર ચઢી ગયો.

પ્રથમ તેણે ચોક્કસ રાજાને જીતી કાંચીનગરી લૂંટી લીધી, માવવના
રાજા (પરમાર જયસિંહ હોવો જોઇએ કેમકે તે જોજ પછી ગાદીએ બેઠો
હતો) તે પોતાનું ગએલું રાજ્ય પાછું મેળવવાની આશાથી મદદ મેળ-
વવા આવ્યો. જેની સહાયતા વડે ગૌડ (બગાળા) તથા કામરૂપ (આસા-
મ) ઉપર દબાણ કર્યું, સિંહબા રાજાને હરાવ્યો, અને તેને અગરત્યા
શ્રમ તરફ નસાડ્યો. મવયાચળના ચંદન વનનો નાશ કરી કરેલના
રાજાને માર્યો અને ગાગડુડ, વેંગી, તથા ચક્રકોટને જીતી પાછો ફરતાં
કૃષ્ણા નદીને કાંઠે આવ્યો, ત્યાં દૂને આવીને ખજુર દહા કે તમારા
ચોક્કસ, પાડવ, અને સિંહલના રાજાઓને જીત્યાની ખબર સાંભળી આપ-
ના પિતા બહુ રાજી થયા પરંતુ પઠવાડેથી તેને એકાએક હાર્દજન્ય
દાહજવર ચઢી આવ્યો જેમાથી નિવૃત્તિ થવની તેણે કાંઈ આશા ન દીધી
ત્યારે દક્ષિણ પથની ગંગા તુલસીદ્રામા જળ સમાધિ લેવાનો નિશ્ચય કરી
મંત્રીઓની સમતિ લઇ, ત્યાં જઈ શિવની આરાધના કરતે કરતે જળ
નિમગ્ન થઈ પરલોક પધાર્યા આ ખમગ સાંભળીને શોકમગ થઇ ત્યાંથી
આવી તે પોતાના ભાઈની પામે કન્યાણુ આવ્યો

સોમેશ્વર વીર પ્રકૃતિનો ગળ દતો તે પોતાના રાજ્ય સમયમા રા-
ત્રુઓની સાથે બરાબર લડતો રહ્યો હતો. તે વિ. સં. ૧૧૦૦ (ઈ. સ.
૧૦૪૩) માં ગાદીએ બેઠો હતો અને શકે ૯૯૦ (વિ. સં. ૧૧૨૫) (ઈ.
સ. ૧૬૬૮) વૈશાખ વદી ૮ ને દીને દેહાંત થયો. એમ લગભગ ૨૫ વર્ષ
રાજ્ય કર્યું.

સોમેશ્વર બીજો—વિક્રમાદિત્યનો મ્હોટો ભાઈ એનાં બીરદ ગૃધ્રી
વલ્લભ, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, પરમ ભદ્રારક, અને જીવનકમલ મળે
છે. એ ગાદીએ બેઠો તેવાજ ચોલ દેશના રાજા વીરચોડ (વીરરાજેન્દ્ર)
એમણે તેની ઉપર ચડાઈ કરી ગુદિ નામનું સ્થાન ઘેરી લીધું. એ ખબર
સાંભળતાંજ સોમેશ્વરે તેની સામે પોતાની અશ્વફોજ મોકલી, બંનેને ઘોર
અમામ થયો તેમા વીરચોડ ભાગ્યો.

વિક્રમાદિત્ય, પોતાનો પિતા ગુજરી ગયા પછી કૃષ્ણાબુ આવી સોમે-
શ્વરને મળ્યો તેણે તેનું સન્માન કર્યું. અને ભાઈઓ વચ્ચે કેટલાક દિવસ
સુધી ઠીક પ્રીતિ રહી. અને વિક્રમાદિત્યે લડાઈમાંથી જે પૈસો મેળવ્યો
હતો તે પોતાના ભાઈને નજર કર્યો. પરંતુ થોડા સમય પછી સોમેશ્વર
કુમારે ચડ્યો અને અભિમાની, નિર્દય, અને પ્રભાવીક નીવડ્યો. અને
વિક્રમાદિત્ય સાથે દ્વેષબુદ્ધિ રાખવા લાગ્યો. વિક્રમાદિત્યે જ્યારે જોયું ત્યારે
લાગ્યું કે રાજાનું આચરણ સુધારવું અમભવિત છે અને અદી રહેવામાં
જીવની હાનિ છે ત્યારે પોતાના નાતેરા ભાઈને લઈને કસ્યાણથી નીકળી
ગયો સોમેશ્વરે પોતાના ભાઈએને ભાગ્ય જોઈને તેને પકડવાને સંન્ય
મોકલ્યું પણ તેનો પરાજય કરીને વિક્રમાદિત્ય તુંગભદ્રા નદીને કાંઠે પ-
હોંચ્યો. અને એવના રાજા સાથે લડવાની છૂટાથી કાંઈ દિવસ ત્યાં રહ્યા
અને પછી ત્યાંથી દળીને થોડો વખત વનવાસી પ્રદેશમાં રહ્યા ત્યાંથી મલય
દેશમાં યઈને આગળ વધ્યો કોંકણના રાજા જયકેશીયે તેની પાસે હાજર
યઈ તેની હિંમતથી અધિક દ્રવ્ય નજર કર્યું આગુપરથી રાજાએ એની
આધીનતા સ્વીકારી ત્યાંથી તે ચોલ તરફ ચાલ્યો તે ખબર સાંભળી ત્યાંના
રાજાએ સુલેહ કરી પોતાની પુત્રી પરજાવવાની વાત ફતદારા કહેવરાવી. તે

સ્વીકારી. તે સૈન્ય સહિત તુંગભદ્રા તીરે આવ્યો. ત્યાં ચોલરાજ પોતાની પુત્રી સહિત આવી તેનો વિવાહ વિક્રમાદિત્ય સાથે કરી પોતાને ગામ પાછો આવ્યો.

થોડા દિવસ બાદ ચોલનો એ રાજ્ય ગુજરી ગયો અને તેનો મુલક શત્રુઓએ દબાવ્યો. એ ખજર વિક્રમાદિત્ય તુંગભદ્રા તીરે રહેતો હતો. ત્યાં મળ્યા તેથી તે પોતાના શાળાની સહાયતા કરવા દક્ષિણ તરફ ચાલ્યો. અને કાંચીમાં આવી ઉપદ્રવ કરનારાઓને છૂતી નક્કી કરી. ત્યાંથી ગંગકુંડ જઈ શત્રુઓનું સૈન્ય વીખેરી નાખી પોતાના શાળાને તેના આપની ગાદી ઉપર બેસારી એક મહીનો કાંચીમાં રહી પાછો તુંગભદ્રાને તીરે આવ્યો. પરંતુ થોડા વખતમાં કાંચીમાં ફરી ઉપદ્રવ થયો જેમાં તેના શાળા માંથી ગયો અને વેંગીદેશના રાજ્ય રાજાએ કાંચી પોતાને હસ્તગત કરી લીધું. તે ખજર મળતાંજ વિક્રમાદિત્ય રાજા સાથે લડવાને તૈયાર થયો. તે રાજાએ તેનો મ્હોટો ભાઈ મોમેશ્વર જે વિક્રમાદિત્યને મારવાને મ્હોતો હતો તેને પોતાનો સહાયક કરવા મ્હાણું અને સોમેશ્વરે તે સ્વીકાર્યું. વિક્રમાદિત્યે રાજા ઉપર ચડાઈ કરી એટલામાં સોમેશ્વર પછવાડેથી આવી પહોંચ્યો. પણ તે પોતાના ભાઈની સાથે લડવું મ્હોતો નહોતો તેથી તેને હત મોકલી રાજાની સહાયતા ન કરવાનું કહેવરાવ્યું જેથી તેણે ઉપરથી સ્વીકાર્યું પણ અંતઃકરણથી તે વિક્રમાદિત્યને નષ્ટ કરવાનો ઉદ્દેશ કરી રહ્યો હતો તે જોઈ વિક્રમાદિત્યે અને સાથે લડવું નક્કી કર્યું. અને ઘોર સંગ્રામ થયો તેમાં મોમેશ્વર કેદ થયો અને રાજા ભાગી ગયો. વિક્રમાદિત્ય ત્યાંથી કસ્યાણુ આવી રાન્યગાદી પર બેઠો અને પોતાના નાના ભાઈ જયસિંહને વનવાસ પ્રદેશનો ઉપરી દસાવ્યો.

પંડિત જૈરીસંકર પોતાના ઐતિહાસિક ગ્રંથમાળામાં ઉપલી વાન સંક્ષેપમાં લખી ઉમેરે છે કે જિન્હણે પોતાના આશ્રયદાતા વિક્રમાદિત્યના દરબારમાં રહીને વિક્રમાંકદેવચરિત રચ્યું છે જેમાં તેણે તેને નિર્ણયી

તથા બ્રાતૃવત્સલ અને મોમેશ્વરને દુષ્ટ તથા બ્રાતૃદ્રેષી લખ્યો છે. પરંતુ એમાં એણે પોતાના આશ્રયદાતાની તરફદારી કરી છે એ એના લેખમાંથી જ ઝગડો આવે છે. મોમેશ્વરે વિક્રમાદિત્યને વનવાસી પ્રદેશ આપ્યો હતો જેથી તે સતોષી ન થઈ પોતાના મ્હોટા લાઈનું રાજ્ય પડાવી લેવાનો શુભ પ્રવાસ કરી રહ્યો હતો, પરંતુ એ વાત જાહેર થઈ જવાથીજ તેને કહ્યાણુ છોડવું પડ્યું હતું એમ જણાય છે. એવું જ્યોત્સી આદિ સામતોનું પોતા તરફ મેળવવું, અને જોળવાળાઓ જે મોવડીઓના વશ-પરપગના શત્રુ સમજતા હતા તેનાથી મિત્રાઈ કરવી એ બધું મોમેશ્વરનું રાજ્ય પડાવી લેવા માટેજ હતું. તેમજ વિક્રમાદિત્યે સેઉણુ દેશના યદુ-રાજા મેઉણુચંદ્રને પોતાનો મદદગાર કર્યાનું પડિત હેમામિ પોતાના વ્રતખંડની સમાપ્તિએ લખે છે એની દશામાં નું અને નિર્દોષી નથી કહી શકતો

ફેલુમાં લીધા છે. અને તે આપની ઉપર ચઢાઈ લાવશે. એ ખબર સાંભળી તેને ધણો ખેદ થયો અને તે વાત ખરી ખોટી જાણવા દૂત મોકલ્યો. તેણે તે વાતની ખાત્રી કરી. તે પોતાના નાના ભાઈ સાથે લડવા ઇચ્છતો નહોતો તેની સંધિનું કહેણ મોકલ્યું પણ તેને તેણે ગણકાયું નહીં, અને તે કૃષ્ણા નદી સુધી ચાલ્યો આવ્યો અને આસપાસ બુલમ કરવા લાગ્યો. વિક્રમાદિત્યે કાંઈક દિવસ સુધી એ ઉપદ્રવ સહન કર્યો પરંતુ આખર તેની સામે તેને ચઢવું પડ્યું અને બંનેને લડાઈ થઈ તેમાં જયસિંહ ભાગ્યો અને તેના હાથી, ઘોડા, ખજાનો વગેરે લૂટી લઈ વિક્રમાદિત્ય પાછો આવ્યો. કેટલાક દિવસ પછી જયસિંહ જંગલમાંથી પકડાયો અને તેને વિક્રમાદિત્યની પાસે લાવ્યા અને તેનો અપરાધ ક્ષમા કર્યો.

વિક્રમાદિત્યે કમળા વિલાસી નામનું વિધ્વનું મંદિર કરાવ્યું અને તેની સામુ તળાવ કરાવ્યું. તેની સામે એક શહેર બનાવ્યું. જેનું નામ વિક્રમનગર પાડ્યું.

ધણાં વર્ષો સુધી સુખસાંતિથી રાજ્ય કરી પાટી ચોલ દેશ ઉપર ચડાઈ કરી ત્યાંના રાજા નાશી ગયો અને વિક્રમે કાંચીપુરી લઈ લીધી, અને કેટલીક મુદત ત્યાં રહી પાછો પોતાની રાજધાનીમાં આવ્યો.

વિક્રમાદિત્યનો સેનાપતિ કાલિદાસ હતો તેણે લાળ, મગધ, નેપાળ, પાંચાળ, ચોળ આદિ રાજ્યોને મારીને એના ખજાના, મ્હોટા મ્હોટા હાથી, ઘોડા, સ્ત્રીઓ આદિ પડાવી લઈ વિક્રમાદિત્યને સ્વાધીન કર્યા હતા.

વિક્રમાદિત્યના પાછલા સમયમાં દ્વારસમુદ્રનો રાજા વિષ્ણુ વર્દન જે સ્વતંત્ર થઈ ગયો હતો તેણે પાડય, ગોવા અને કોંકણના આદિ રાજ્યોની સહાયતા મેળવી તે વિક્રમાદિત્ય ઉપર ચડી આવ્યો. તેણે તેની સામે સંદ્રકવંશી સામેત આવ્ય (આચળી ખીજા)ને મોકલ્યો,

૧ દ્વારસમુદ્ર—બદલવંશી રાજ્યોની રાજધાની. આ શહેર નિલમના રાજ્યમાં દસન છલ્લામાં છે અને તે આજ દસેગીડ નામથી પ્રસિદ્ધ છે. (વે. મં. મા.)

તેણે તેને પરાજીત કર્યો, જોવા પડાવી લીધું. લક્ષ્મણને રણમાંથી નશાડ્યો. પાંડવના રાજાનો પીછો લીધો, મધપાને દસગ્યો અને કૌંકણ પડાવી લીધું અને વિષ્ણુવર્દન દ્વાર ખાઈ પાછો વળ્યો.

વિક્રમાદિત્ય વિદ્યાનુરાગી અને વિદ્વાનોને આશ્રયદાતા હતા. કાશ્મીરી પંડિત બિન્દુલુને પોતાના દરબારનો મુખ્ય પંડિત કર્યો જેણે વિક્રમાંકદેવ-ચરિત કાવ્ય લખીને તેનું નામ અમર કર્યું. યાજ્ઞવલ્કય સ્મૃતિનો દીકાકાર વિજાનેશ્વર પણ તેનો આશ્રિત હતો એમ એ પોતાની દીકાના છેવટમાં લખે છે કે " પૃથ્વી ઉપર કસ્યાણુપુર જેવું નગર નથી, નહોતું અને નહિ થાય. શ્રી વિક્રમાર્ક (વિક્રમાદિત્ય) જેવો બીજો રાજા દીકો નથી કે સાંભળ્યો નથી અને વિજાનેશ્વર જેવો કોઈ પંડિત નથી એ ત્રણે દેશ્ય મુધી બન્યાં ૨૨૧ " ૨૧૩૩૩

વિક્રમાંકદેવનું વંશ વૃક્ષ.

૧ યૌલુક્ય—બ્રહ્માના સંધ્યાર્થ કરેલા ચુલુક (અંગલી)
માંથી ઉત્પન્ન થયેલો પુરુષ.

હરીત.

માનવ્ય તેનો વંશજ.

તૈલપ.

સત્યાશ્રય.

જયસિંહદેવ.

સોમશ્વર (આદ્યમહાસ-ત્રૈલોક્યમહાસ.)

સોમશ્વર (ખીજો.)

વિક્રમાદિત્ય

જયસિંહ.

ની

રાહના શિવાસ કદંબવંશી સામંતની રા કદંબવંશી તિરુગ્ની

રાજની પુત્રી.

પુત્રી.

બી

પુત્રી.

ઓ

અદ્ધદેવી.

સામળદેવી

લક્ષ્મીદેવી.

જયદેવી

મજયવતીદેવી.

માસિકાદેવી.

સોમશ્વર (ખીજો)

જયકાંત.

મંમલદેવી—ગંગાવાનો કદંબવંશી સામન જયકેશી.

આ કાવ્યના રચનાર કવિ બિન્દુલુ વિષે જે કંઈ હકીકત મળી છે તે લખી આ પ્રસ્તાવના પુરી કરીશું.

- બિન્દુલુ કવિ ઇ. સ. ૧૦૮૫ માં હતો (કી. કૌ. નોટ ૫. ૧૪૫) તે કાશ્મીરના જોનમુખ ગામનો રહીશ, કૌશિક ગોત્રી બ્રાહ્મણ હતો.

૧ હાલનું ખુતમોહ જે કાશ્મીરની રાજધાની શ્રીનગરથી ૩ માઈલ જયવન નામના સ્થાન પાસે છે.

એના વિદ્વાન પૂર્વજોને કાશ્મીરનો ગોપાદિત^૧ રાજા મધ્ય^૨ દેશમાંથી કા-
શ્મીરમાં લાવ્યો હતો. જેમાં મુખ્ય મુક્તિકલશ હતો તે અગ્નિહોત્રી હતો.
તેનો પુત્ર 'રાગકલશ' તે પણ અગ્નિહોત્રી હતો. ઉપરાંત દાની, પરાક્રમી
અને વેદ વિદ્યા પારંગત હતો એણે જનસુખાર્ય વ્યાખ્યાન રચાનો, કુવા
અને પરબો કરાવી હતી, એનો પુત્ર ત્યેષ્ઠકળશ હતો તેણે મહાભાષ્ય
ઉપર ટીકા કરી છે (પણ દાકતર ખુવર કહે છે કે તે ક્યાંહીથી ઉપલબ્ધ
નથી) તેને નાગારેવી નામની સ્ત્રીથી ઈષ્ટરામ, બિન્દુલુ અને આનંદ એમ
ત્રણ પુત્રો થયા. તે ત્રણે વિદ્વાન અને કવિ હતા. બિન્દુલે કાશ્મીરમાં રહીને
વેદ, વેદાંગ, વ્યાકરણ, સાહિત્ય આદિ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો અને એની
કવિતાની ખ્યાલિ દૂર દૂર સુધી ફેલાઈ.

ગળ ૪ કળશના સમયમાં તેની સાથે કાંઈક કચવાણ થવાથી તે
ત્યાંથી નીકળ્યો અને કલ્યાટકમાં જઈને રત્ના તથા સ્વદેશમાં મુસાફરી કરી.
તે મથુરા, વૃદાવન, કનોજ, પ્રયાગ અને કાશીમાં કાઈકે દિવસ રહ્યા,
અને ત્યાંના પડિતોથી શાસ્ત્રાર્થ કરતો કાલ્કના કર્ણ રાજાના દરબારમાં
પહોંચ્યો, ત્યાં પડિત ગગાધરને શાસ્ત્રાર્થમાં જીતીને તે ધારામાં આવ્યો.
પણ તે સમય બોજ જીવતો નહતો તે પત્રી તે ગુજરાતમાં ચંદ્રને મોમ-
નાથ આવ્યો, ત્યાંથી જળમાર્ગે દક્ષિણમાં ગયો અને ત્યાંથી રામેશ્વર થઈને
પાછા ઉત્તરમાં આવતાં કદનાણપુરમાં આવ્યો. ત્યાં વિક્રમાદિત્યે તેનું બહુ
મન્માન કર્યું અને વિદ્યાપતિનો ઈવલાજ આપ્યો અને ધણી સમૃદ્ધિ આપી
તેથી તેણે વૃદ્ધાવસ્થામાં ત્યાં ગીતો સુમારે ૯. સ ૧૦૮૫ માં વિક્રમાંક-
કેવચરિત બનાવ્યું

૧ ગોનંદવંશી અક્ષનો પુત્ર હતો.

૨ દિમાચળ અને ત્રિવ્યચળની મધ્યનો દેસ.

૩ પાણિનિની કરેલી અધ્યાયી ઉપર પતંજલિ ઋષિએ કરેલું ભાષ્ય અને
મહાભાષ્ય એવી સંજ્ઞા તેને એવેજ છે.

૪ કાશ્મીરનો રાજા (ઇ. સ ૧૦૬૩-૧૦૮૬)

એણે ખીન્ન પણ પુસ્તકો બનાવ્યાં છે. “ ત્રિષપકોશ ” તેણે કેશ કર્યાનું અભિધાન ચિંતામણિ નામના પુસ્તકની વિજ્ઞાપનામાં લખ્યું છે. “ કર્ણુ મુંદરી નાટિકા ” પણ તેણે રચ્યું છે. જેનો નામક ગુજરાતનો સોલંકી રાજા કર્ણુ છે. એ પુસ્તક તેણે રાજા કર્ણુના સમયમાં અણહિલપુરમાં આદિનાથના મહોત્સવની યાત્રા પ્રસંગે લખવી બતાવવા સાર બતાવ્યું હતું. એનું ચોથું પુસ્તક “ બિહલણ ચરિત કાવ્ય ” મનાય છે પણ મી. ગૌરી-શંકર કહે છે કે “ પરંતુ એ પુસ્તક એનું બનાવેલું નથી કેમકે એમાં લખ્યું છે કે ” ગુજરાતના રાજા વેરિસિંહના વખતમાં બિહલણ અણહિલપટ્ટનમાં ગયો. તે રાજાએ એની વિદ્વતા સાંભળીને પોતાની પુત્રી શશિકળાને લગ્ન-વવાને તેને સોંપી. કાંઈ સમય પછી બિહલણ તે રાજકન્યા સાથે પ્રેમમાં ફર્યો. આ જો ખરૂં હોય તો બિહલણની બાબતમાં તે બહુજ દીક્ષગિરિ ભરેલું ગણાય. પોતાની વિદ્યાર્થીણી જે પોતાની પુત્રી તુલ્ય ગણાય તેની ઉપર દુષ્ટ દષ્ટિ કરવી એ કેટલું બધું શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ અને નીતિવિરૂદ્ધ ગણાય ? આવી હકીકત જુકુડને માટે પણ કહેવાય છે. જુકુડના આખ્યાનનું ગુજરાતી તપાસણી માટે મહારી પાસે આવેલું હારે તેને મે એજ મુદાયી ધિછારી વડાડવાની મહારી ફરજ અદા કીધી હતી. એટલા સાડળ આપણા વડી-લો સ્ત્રીઓને પુરુષોદ્વારા વિદ્યાવતી ન કરવાને આગ્રહી હતા. આધેય-પીધેશ કુમારિકાને યુવાન પાદકને વ્વાધીન કરવાનું કામ કેટલું સાહસ છે એ જોઈ શકાય છે. આ બે દાખલા મીરાય વણા એના દાખલા અત્યુચ્છૌ-કુચ્છ કલશૌ ત્યયાપિ દત્તૌ જેવા બાણુવામાં આવ્યા છે અને એટલા માટેજ માત્રા સ્વસ્થા દુહિત્રાવા જેવા અટકાયતના કાવદા (નીતિગાથો) વિદ્વાનોએ મુક્યા છે. એ બજાર રાજા સુધી પહોંચી (સાહસ કેમ જાનું રહે) તેથી રાજાએ તેને દેહાંત શિક્ષા ફરમાવી વધ રથાનમાં વેને ઇષ્ટદેવનું રમરણ કરવાનું કહેતાં તેણે ૫૦ શ્લોકનું ખડકાવ્ય બનાવ્યું. જેનો આરંભ અઘાપિ તાં કનકચંપક દામગૌરીથી થાય છે. બધા શ્લોકનો આરંભ અઘાપિથી

૧ માત્રા સ્વસ્થા દુહિત્રાવા નૈકાંતવસાતિ વસેત્ ॥ ચલવાનિન્દ્રિય પ્રાપ્તોત્તિદ્વાંસમપિર્યતિ.

થાય છે. વચમાં એક એવો શ્લોક પણ આવે છે કે—અઘાવિ મન્મનસિ
તત્ પરિવર્તતે ચદ્રાત્તૌમયિ ક્ષુતવાતિ ક્ષિતિપાલ વુઝ્યા ॥ જીવેતિ મંગલ-
વચ્ચઃ પરિહૃત્ય કોપાત્ કર્ણે કૃતં કમલપત્ર મનાલપંત્યા. આથી એ પણ
સિદ્ધ થાય છે કે તે તેની સાથે છુપો પરણ્યો હતો. એ સ્ત્રીપુરુષના વ્યવ-
હારથી રહેતાં. ડાકતર બુલર પણ કહે છે કે તેણે ગાંધર્વ વિવાહ કરી
લીધો હતો. આ કાવ્યનું નામજ ચારપંચાસિકા છે. જેને બિન્દુલુનું કહેણું
અને વધસ્થાને લઈ જતાં રસ્તામાં કર્યાનું કહે છે. કોઈ ચાર નામના
કવિનું કહેણું અને કોઈ સુંદર નામના કવિનું એમ જુદા જુદા અભિપ્રાય
જણાવે છે. એમ એ રાજકન્યાના સ્મરણમાં ૫૦ શ્લોક કર્યા તેટલામાં
રાજાએ પોતાની રાણીથી પોતાની પુત્રીનો પ્રેમ બિન્દુલુ ઉપર પૂર્ણ હોવાનું
સાબિત્યું. તેથી તેનો કોપ કાંઈક રાંત થયો. એમજ તેની પ્રજા અને
મંત્રીઓની સલાહથી તેમજ બ્રાહ્મણ વધના પાપથી કરીને જે કાંઈ થવાનું
હતું તે થયું એમ મન વાળી તેનો અપરાધ સમા કરી સંસિકળાનો વિવાહ
તેનાથી કરી ધણાં ગામ, ઘોડા વગેરે સમૃદ્ધિ આપી. પરંતુ બિન્દુલુના
સમયમાં ગુજરાતમાં વૈરિસિંહ^૧ રાજાજ નહતો (બિન્દુલુ તો કર્ણના સમ-
યમાં ગુજરાતમાં ગયો હતો) તેથી ઉપલી બધી વાત કલ્પિત લાગે છે
અને બિન્દુલુના જ્ઞાતાંતમાં પંદિત્ય વગરના કોઈ કવિની રચના છે.

એ ૫૦ શ્લોકનું ખડ કાવ્ય ચારપંચાસિકા અથવા સુરત પંચાસિ-
કાના નામથી પણ પ્રખ્યાત છે. એના બધા શ્લોક દ્વયર્થ છે. એનો
આશય જેવો રાજકન્યા સાથે ધટે તેવો કુર્ગાની સાથે પણ ધટે છે.
હસ્ત લિખિત પુસ્તકોમાં ક્યાંઈ તેના કર્તા તરીકે બિન્દુલુ મળે છે તો
ક્યાંઈ ચાર કવિ અને ક્યાંઈ સુંદર કવિ મળે છે.

બિન્દુલુનાં રચેલાં પુસ્તકમાં ૬૭ બીજાં પણ ઉમેરાય છે. કેમકે

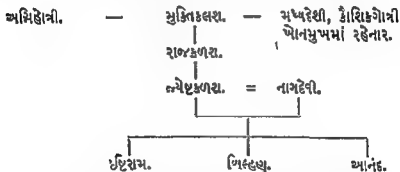
૧. વૈરિસિંહ—આવશ્યકરૂપે રાજા હતો અને તેણે ઈ. સ. ૮૩૮ થી ૮૪૮ સુધી
ગુજરાતમાં રાજ્ય કર્યું હતું એટલે બિન્દુલુ ગુજરાતમાં આવ્યો ત્યારે વૈરિસિંહને
મરી ગયે ૭૦૦ થી વધુ વર્ષ થઈ ગયાં હતાં.

શાઈધર પદ્ધતિ અને સુકિત મુક્તાવળી આદિ સુલાપિત ગ્રંથોમાં એના કરેલા એવા સ્લોકો છે કે જે ઉપર લખ્યા એકે ગ્રંથમાં નથી.

દાકતર ખુલ્લર કહે છે કે જ્યાં સુધી વિક્રમાંકદેવચરિત હાથ ન્હોતું લાગ્યું ત્યાં સુધી બિંદુલુને પંચાશિકાના કર્તા તરીકે ઓળખવામાં આવતો હતો.

પંડિત વામનાચાર્ય જાલકિકર કહે છે કે કર્ણાટકમાં પંચાશિકાનું હસ્ત લિખિત પુસ્તક છે. તેમાં રાજનું તથા તેની દીકરીનાં નામ જુદાંજ છે. રાજનું નામ 'મદનાલિરામ' અને તેની દીકરીનું નામ યામિનીપૂર્ણતિલકા હતું અને તે બંને પંચાળ દેશની રાજધાની લક્ષ્મીમંદિરમાં રહેતાં હતાં.

બિંદુલુનું વંશ વૃક્ષ.

આ કાવ્યનું લાપાંતર કરવાનું કામ મને ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી ફરમાવેલું હતું. તે સમસ્લોકી, વૃત્તાંતર અથવા ગદ્યમય એમ યથા રૂચિ કરવાનું ફરમાવ્યું હતું. પ્રથમના બે સર્ગ તો મેં સમસ્લોકી કર્યા પણ તેમ કરતાં વખત બહુ જતો હતો (તેનું કારણ આગળ આવશે.) તેથી છેલ્લું ફરમાન સ્વીકારી ત્રીજા સર્ગથી ગદ્યમાં કરવું શરૂ કર્યું. તેમ થતાં પણ વાર બહુ લાગી (૩ વર્ષ) તે મ્હારે દીલ્લીની સાથે કબુલ કરવું પડે છે (તેનું કારણ પણ આગળ આવે છે.) પાછળથી સોસાયટીના ફરમાવ્યા મુજબ પહેલા બે સર્ગ ગદ્યમાંજ કરી બહું ગદ્યમયજ કર્યું કારણ અમુક લાગ પદ્યમાં અને અમુક લાગ ગદ્યમાં એ મિક ન દેખાય.

પ્રથમ તો પુસ્તક મેળવવા બહુ શ્રમ કરવો પડ્યો. શ્રીમાન બુધ્ધરે બેબે સંસ્કૃત સીરીઝમાં એ પુસ્તક છપાવ્યું છે છતાં તેની એકે પ્રત મ્હારે હાથ ન લાગી છેવટે મહારા મિત્ર પંડિત જ્યેષ્ઠરામ મુકુંદજીએ પોતાનું ખાનગી પુસ્તક આપ્યું જેથી હું આ કામપાર ઉતારી શક્યો. એટલે એ ખાતે હું તેનો જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો ઓછો છે. પુસ્તકની એકજ પ્રત તે પણ અશુદ્ધ, જો કે ડા. બુધ્ધરે તેનું શુદ્ધિપત્રક મુક્યું છે. તો પણ તેમાં પણ હજી બૂલો રહી ગઈ છે, જે તે નોટમાં તે તે સ્થળે દર્શાવી છે, ટીકા ન મળે, મોટું (૧૮ સર્ગનું) કાવ્ય, સર્ગ પણ મ્હોટા મ્હોટા, કવિતા કાંઈ, તેમાં મ્હારી તખ્તીયતની નજાગાઈ એ બધાં કારણુ સમાધુ થવા પુરતાં છે તોપણ અતિ લંબાણ થવા માટે હું સોસાઈટીની હામા આદું છું.

આ કામમાં અત્રેના સુપ્રસિદ્ધ સાબીજી હાથીભાઈ હરિશંકરની મને કીમતી મદદ મળી છે જેથી તેમનો ઉપકાર પણ હું બૂધી શકું નહિ એવો થયો છે. તે સાથે વખતો વખત શબ્દચિંતામણી કોશ, વાચસ્પત્ય બૃહદભિધાન કોશ, મરાઠી ઐતિહાસિક કોશ, નર્મકથા કોશ, આપટેનો કોશ, જગદુચરિત્ર, ઐતિહાસિક મયમાળા, ઇતિહાસ તિમિરનાયક, બૂગોળ હસ્તામલક, આદિ ગ્રંથોનો ઉપયોગ કર્યો છે તેથી તેના કર્તાઓનો પણ ઉપકાર માનું છું અને છેવટે આ કામ મોંપનાર શુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટીનો અને તે દ્વારા તેના આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી સાહેબનો પણ હું ઉપકાર માનું છું.

તા ૧૧-૩-૧૯૦૬ }
રાજકોટ.

આચાર્ય વલ્લભજી હરિશંકર.

અનુક્રમણિકા.

૧ લા સર્ગમાં.

શ્લોક ૧૦ નુ મંગળાચરણ કરીને તે પછી કવિ વૈદર્ભી રીતિથી કાવ્ય કરવાની સુચના કરે છે. અને તે પછી કવિ અને કવિતા વિષે કેટલુંક વિવેચન કરી શ્લોક ૩૯ થી બ્રહ્માજીની સાથે ઈંદ્રની વાતચીતથી યુયુક્ત્ય વંશની ઉત્પત્તિની કથાની શરૂઆત કરે છે.

યુયુક્ત્ય વંશીઓએ અયોધ્યામાં નિવાસ કર્યો, તેના હારીત થયો, તેના માનવ્ય અને તેના વંશમાં તંલપ થયો. તે પછી સલાગ્રવ થયો, તે પછી જયસિંહદેવ થયો તેના ત્રેલોક્ય બીજા નામવાળો આહવમસ્ત થયો. શ્લોક ૧ થી ૧૧૮ સુધી.

૨ જા સર્ગમાં.

આહવમસ્તે કલ્યાણપુર વસાવ્યું, તે પુત્રનું વર્ણન, રાગને અપુત્ર-ત્વની ચિંતા, તે પોતાની સ્ત્રી પામે જણાવવું, સ્ત્રી સહિત તેનું તપ કરવા નીકળવું, તેને શિવજીનું પ્રસન્ન થવું. અને ૩ પુત્રનું વરદાન, તેમાં ૨ પુત્રની પ્રાપ્તિ શ્લોક ૧ થી ૬૧ સુધી

પુર પ્રત્યે પાછા ફરતુ કેટલેક દિવસે મોમનરની દુષ્ટ સુદ્ધિતુ થયુ અને તેથી વિક્રમાકદેવનું રાજ્ય છોડી બીજો જાહેર વસતુ સ્થાન ૧ થી ૧૧૯ સુધી

૫ મા સર્ગમાં.

વિક્રમાદિત્યનું પાછુ દિગ્વિજય સાફ નીકળતુ તેમા નાનેરા બાઇને પોતાની સાથે બોધાવી લેતુ મોમેશ્વરે તેની પછવાડે લશ્કરનું મોકલતુ તેને હરાવી પાછુ વાળતુ, મલય દેશ તરફ જતુ, દ્રવિડ રાજાના દૂતનું આવતુ, તેણે દ્રવિડ રાજા પોતાની પુત્રી આપવા ઈચ્છે છે એ વાતનું કહેતુ, તે રાજાએ સ્વીકારતુ, તે બંનેનું મળતુ અને તેને પોતાની કન્યાનું આપતુ. સ્લોક ૧ થી ૮૯ સુધી

૬ મા સર્ગમાં.

દ્રવિડરાજાનું પાછુ ફરતુ, તેના મરણના ખગરનું વિક્રમાકદેવના જાણુધામા આવતુ, તેથી તેનું તે રાજ્ય જતુ, અને દ્રવિડ રાજપુત્રને ગાદીએ બેસાડતુ, ત્યાં કેટલાક દિવસ રહી ગાગકુડપુર જોતુ, એક માસ ત્યાં રહેતુ, પાછુ તુગલક તરફ આવતુ કેટલેક દિવસે દ્રવિડ રાજપુત્ર ઉપર વેગિનાયનું ચઢી આવતુ અને તે વેગિનાય સાથે પોતાના મ્હોટા બાઈ સોમદેવનું મળી જતુ એ સાંભળી વિક્રમાકદેવને ખેદ થયો તેને સ્વપ્નમાં શિવજીનો ઉપદેશ, તેથી મ્હોટેરાજાબંને અને રાજાબંને કોજ ઉપર ચઢતુ તેમા રાજા-ગનુ બાગી જતુ અને સોમદેવનું કેદ પકડાવતુ અને પોતે ગાદીએ બેસતુ અને પોતાના નાના બાઇને (વનવાસી) રાજ્યનું સોંપતુ સ્લોક ૧ થી ૬૬ સુધી

૭ મા સર્ગમાં.

વિક્રમાકદેવનું દિગ્વિજય કરતા કલ્યાણુમા પાછા ફરતુ અને તે પ્રસંગે વસતત્કાલનું વર્ણન સ્લોક ૧ થી ૭૭ સુધી

૮ મા સર્ગમાં.

કર્ણાટકના રાજા કદાંટની પુત્રી ચંદ્રલેખાના સ્વયંવરની વાત સાંભળવી તે પ્રસંગે તેના સંસ્કારનું વર્ણન સ્લોક ૧ થી ૮૮ સુધી

૯ મા સર્ગમાં.

વિક્રમાંકદેવના દૂતનું ત્યાં જઈ આવવું અને તેનું મન તમારા તરફ છે એમ દૂતનું રાજાને કહેવું અને રાજાને પણ સ્વપ્નમાં શિવજીએ ત્યાં જવાનું કહેવું, તેનું જવું, સ્વયંવર મંડપમાં કન્યાનું આવવું, અન્ય રાજાઓના અનાદરનું વર્ણન અને વિક્રમાંકદેવના ગળામાં પરમાળાનું આરોપવું. શ્લોક ૨ થી ૧૫૧ સુધી.

૧૦ મા સર્ગમાં.

વિક્રમાંકદેવનો ચંદ્રલેખાથી વિવાહ, ફરીથી વસંત વર્ણન તે પ્રસંગે ફીકાવન વિલાસ વર્ણન, તથા જળાફીકા વર્ણન શ્લોક ૧ થી ૯૧ સુધી.

૧૧ મા સર્ગમાં.

સંખ્યા સમયનું વર્ણન, અંધકાર વર્ણન, ચંદ્રોદય વર્ણન, પાનગોષ્ઠી વર્ણન, શયન વર્ણન, પ્રભાત વર્ણન વગેરે શ્લોક ૧ થી ૯૫ સુધી.

૧૨ મા સર્ગમાં.

ગ્રીષ્મ વર્ણન, પુરબવેશ વર્ણન, વાપીવિહાર, અસંકારપરિધાનાદિ વર્ણન. શ્લોક ૧ થી ૭૮ સુધી.

૧૬ મા સર્ગમાં.

હેમનનું વર્ણન, ચિકમાંકદેવનું સ્ત્રીઓ સહિત મૃગયા માટે નીકળવું, મયા વર્ણન, ત્યાંથી પાછા ફરવું. શ્લોક ૧ થી ૫૩ સુધી.

૧૭ મા સર્ગમાં.

તેના શબ્દમાં સુખોનું વર્ણન, તેને પુત્રો થવા, તેના દાનનું વર્ણન, તે વિષ્ણુનું મંદિર તથા તળાવ કરાવ્યાં, તેના પુત્રનું વર્ણન, ચોક્કસ રાજાને વૈષ્ણ સાંભળીને કાંચી નગરી તરફ ચલવું. તે લગ્નપ્રતિનું વર્ણન, ત્યાં થયેલ ઓળખાણ પડ્યા પડ્યા, ચોક્કસ જાગવું, કાંચીપુરીમાં ચિકમાંકદેવનું રહેલું, તે પોતાની નગરીમાં પાછા ફરવું શ્લોક ૧ થી ૬૮ સુધી.

૧૮ મા સર્ગમાં.

કવિનું પોતાનું વર્ણન, તેમાં કારમીરમાં પ્રવરપુર છે, ત્યાં વિતસ્તા ૧ છે ઇત્યાદિથી આગળી પુર વર્ણન. ત્યાં અનતદેવ રાજા હતો તેની સ્ત્રી ઇલાને કળશદેવ પુત્રનું થયું, તેને દર્પદેવ, તેનો નાનો ભાઈ ઉત્કર્ષદેવ, ત્રીજો જયમય પુત્ર થયો. એ પ્રવરપુરથી એક ગચ્છતિ જયવન છે, ત્યાં તલકકુંડ છે.

કઠિ આનમુખ ગામ છે, ત્યાં કાશિકગોત્રી આસલો છે. તેમાં મુખ્ય ત્રણ કળશ, તેનો રાજકળશ, તેનો જયેટ કળશ, તેની સ્ત્રી નાગાદેવીને મળ્યું થયો. તેનો મહોટો ભાઈ ધૃષ્ટિગમ અને નાનો ભાઈ આનંદ હતો બિન્દુજી કર્ણાટકના રાજાનું આ કાવ્ય રચ્યુ. શ્લોક ૧ થી ૧૦૮ સુધી

ॐ नमः श्री सिद्धि बुद्धि सहिताय गणपतये.

अथ श्री विक्रमांकदेवचरित महा काव्यं गुजराती गद्य भाषांतर.

सर्ग १ दो.

ते विष्णुनी तरवार (नंदक नामनी) लुण्णी कान्तिनो दंड होय शुं
એવી ઉંચી ચડતી તે તમારી રક્ષા કરો, કે જે (અંદર પડતી) પાંચજન્ય
(વિષ્ણુના) શખની પ્રતિબિંબની રચના વડે ધારાજળનું શીણુ હોય એવી
રોલા પ્રકટ કરે છે ૧.

લક્ષ્મીજના નિવાસ સ્થાનરૂપ ક્ષીરસાગરના કમળમાં જે ભ્રમરની ક્રાંતિ
ધરે છે અને જેના દેહની ક્રાંતિ નીચેતપ્ત કમળના જેરી છે એવા ભગવાન
મુકુંદ તમારી સમૃદ્ધિને માટે આઓ. ૨.

જગતનું ઉત્પત્તિસ્થાન એવા વિષ્ણુની એ વક્ષઃસ્થગી (ત્રણે) જગ-
તની રક્ષા કરો કે જે (વક્ષસ્થગી) લક્ષ્મીજના અંગની રતાશવડે સાંભા-
ગ્યરૂપી સુવર્ણની કસોટીની પાટલી સરખી જણાય છે. ૩.

તે (પાર્વતીજ) પ્રિય (મહાદેવજ) ના અર્ધ દેહમાં સ્થિતિ કરનારાં
છે તેનું ઉચ્ચતર એક સ્તન તે બીજા સ્તનને બાણે વાત પુછના તેના
મુખાગ્ર તરફ જોતું હોય એવાં પાર્વતીજ તે તમારી રક્ષા કરો. ૪.

ઉદ્ધામે સહિત લક્ષ્મીનું પ્રતિબિંબ જેમાં પડ્યું છે એવો નંદક (વિ-
ષ્ણુનું ખરું) તેમાં ઘાડો આનંદ આપે કે જે વિષ્ણુને યમુનાના પ્રવાહમાં
લીલા કરતાં રાધાનું સ્મરણ નિલ કરાવે છે. ૫.

પડખામાં રહેલાં પાર્વતીજના કાપથી પ્રગટ રીતે મુંઝાણા એવા
ધિવજના હે માત તમને નમરકાર છે એવા સંધ્યાને કરાતા નમરકાર
જય પામો. ૬.

બૃહસ્પતિની સ્પર્ધાથી સાર પામવાને જાણે મહામંડળી (ઇન્ડીયી હોય) તેથી જે (સરસ્વતીજી) ની માળા (બેરખો) થઈ રહી હોય એવા સરસ્વેતી તમને પ્રસન્ન રહે. - ૭.

તમામ વિદ્યન નિવારવામાં ડાહ્યા જાણે મનાક્ષત હોય એવા દિશાઓના મુખમાં ગણપતિની મુદના પાણીના છાટા નાંખવાની શીવા તમને પ્રીતિ કરે થાઓ. ૮.

શ્રવણશ્રી અમૃતની વાણાં વગરની વૃષ્ટિ અને સરસ્વતીના વિવિધમની જન્મભૂમિ એની સ્વેદર્શી રીતિ તે પુણ્યવાન પુરુષોના પદોના સાભાગના લાભની જમાનત રૂપી થતી ઉદય પામે છે. ૯

તે (કવિઓ) જ્યાં પામે કે જોનાં પચમ નાદનાં જોવાં વિચિત્ર પ્રકારની ગ્યનાથી ભૂષિત થયેલા મુખોમા વીણા વગાડતી જાણે સરસ્વતી નિત્ય વાસ કરતી હોય એની જાણે છે ૧૦.

હે કર્વીટિ સાહિત્યના દરિયાના મધનમાથી નીકળેલુ કાનતુ અમૃત સાચી રાખો કેમકે તેને છુટી લેવાને કાવ્યાર્થ ચોર એવા દેતો પશુ મર્ધ પડ્યા છે. ૧૧.

અથવા સર્વે યથેચ્છ મદ્યુ કરો તેમા કવીમરને કાઈ ખોટ જવાની નથી; કેમકે ધણી રત્નો દેવતાઓએ મદી લીધા છે તોપણ સમુદ્ર તો રત્નાકરજ છે. ૧૨.

૧ શ્રીઓની શુભારામ એક એણ=વટો.

૨ કાવ્ય રચનાનો એક પ્રકાર છે જેમકે માધુર્ય દર્શકૈર્વર્ગે રચના લલિતાભિજા ॥ અવૃત્તિરુપવૃત્તિર્વા વેદર્મી રીતિ રુચ્યતે ॥ (ધ થિ.) અથવા અસમસૈક સમસ્તા યુક્તા દશમિગુંજૈઞ વેદર્મી ॥ યર્ગઠિતીય ઘણુલાસ્વરૂપપ્રાણાક્ષર ચ સચિધેયા ॥ એક સમાસ અથવા અસ્ય સમાસ વાળી અસ્ય (લધુ) પ્રાણુ પ્રવન્નવાળા અક્ષરો (વર્તના ૧ સા ૩ જ અને ૫ મા અક્ષર અને ય ર લ ઘ એ અક્ષરો) જેમાં વિશેષ દોષ એવી અને ૧૦ યજુ શ્લોકો માનેલા ઐશ્વર્યવાદિ વાળી

૩ ખેળાધર તે એટલા માટે કે સ્વેદર્શી રીતિમાં પદબધ્ધાસારાજ આવે.

વૈદર્ભીની લીલાના ભાગર એના વિદ્વાનોના હજારો નિગ્રધ છે તથાપિ વૈચિત્ર્યના રહસ્યમાં લોખી એવા ચિત્તાણા (વિદ્વાનો=સહૃદય) (આમાં-) શ્રદ્ધા કરશે. ૧૩.

સાહિત્ય વિદ્યાના શ્રમ વગરના (અગ્રંથો) માં કવિઓના ગુણ કુદિત થઈ જાય છે. કૃષ્ણા ગુરૂ ધૂપનો વાસ અનાદ્ર એવા સ્ત્રીઓના વાળમાં શું અસર કરે. ૧૪.

પદોની પ્રાદિત્તી મ્હોટાઈ વડે પુરાણી રીતિનો અતિક્રમ (વિપરીતતા) અતિ વખણાય છે. અતિ ઉચ્ચાઈને લીધે કંચુકી ફાડી નાંખનારાં સ્ત્રીઓનાં કુચમંડળ કવિઓને વંધ છે. ૧૫.

બલે વ્યુત્પત્તિ વિદ્વાનોને છોડી દે તથાપિ તે જડ પુરૂષોને રંજન કરે નહીં, કેમકે (જેમ) મોતીમાં છિદ્ર પાડનારી શણી ટાંકણાનું કામ સારે નહીં. ૧૬.

જે પુરૂષો કવિની કથાનો રસ ગ્રહણ કરે છે તે ખીણ કથાઓમાં રાણ થાય નહીં કેમકે મોઘ ચરવામાં રસિક એવા કસ્તુરીળ મૃગ તે તૂણ ચરે નહીં. ૧૭.

જેને જડમાં પ્રતિભાનું અભિમાન થયું છે એવા ખળ, બિચારા કર્વી. દ્રોની ઉક્તિમાં કોણુ માત્ર (કેમકે) અગ્નિ ઓક્ષવવામાં ગર્વ ધારણ કરનાર જળ તે રત્નના પ્રકાશને શું કરી શકે. ૧૮.

ઉલ્લેખની લીલા કરવામાં ગણા એવા વિદ્વાનો ઝવેરી જેવા છે તેની વિચારરૂપ શરાણુની પાટલીમાં સારી સૂક્તિ (સારી વાણી) રૂપી રત્નો તે નિધિરૂપ થાઓ. ૧૯.

એમાં દુર્જનનો કાંઈ પણ દોષ નથી તેનો સ્વભાવજ ગુણને ન સદન કરી શકે એવો છે. ચંદ્રખંડ જેવી ઘોળી શેરડીની સાકર પણ ફેટલાકોને ગમેજ નહીં. ૨૦.

કવિનાના વિશ્વાસ નક્કી કુંડુમ અને કેસરના સહોદર (સગા બાઈ) કેમકે તેનો ઉદ્ભવ ચારદાદેય (કાસ્તીર અને સરસ્વતીના દુકમ) વિના મ્હેં બીજે કપાઈ દોડે નથી. ૨૧.

જેઓ ૧૦મ અને ૨૫નિના માર્ગમા ફરે છે અને ૩૫કોડિના ૨૬ સ્થળી છાપ જેમા પડે છે એવા છે તે અમરા પ્રમથને ધારો, વ્યાકીના તો શુક (શુકદેવજી અને પોપટ-પુરાણ અને વ્યર્થ આનાપ) ના વાક્યોનો પાઠ કરો ૨૨

મહાકવિઓનું અનન્ય સાધારણ શુભપણ છે તે અનર્થ કરનાર છે (કેમકે) સભામા સુવલ એવા અસ્પષ્ટદિવાળા પુરો એઓનું થોડું બોલવું પણ ખમી શકે નહીં ૨૩

અનાકિક લેખ સમર્પણ કરીને ડાહ્યા પુરોની ચિતરૂપી કમોટીની પાટણીમા પરીક્ષા પામેલુ આ કાવ્યરૂપી સુવર્ણ લોકોના કમભરણપણાને પામે ૨૪

સારા ચરિતના નિવાસથી ગ્રન્થ એવા રાગઓ કવિનો લમટુ કરીને શુ કરે શુ કદી ચલોગીના ધરણુવાળા વનચરોને સોનીનો અપ પડે ? ૨૫

જે રાગની પામે કનીચરો નથી તેનો ધસ ક્યાથી હેલ ? પૃથ્વીમા કેટલા રાગ નથી ધસ કે જેના નામ પણ કેઈ જાણતુ નથી ૨૬

જે રાવણનો ધસ સત્સચિત રહ્યા છે અને જે રઘુરાજ પુત્ર (રામ) કીર્તિનું પાત્ર બન્યા છે એ સર્વ આદિ કવિ (વાદ્યમીક) નો પ્રભાવ છે, તે માટે રાગઓએ કવિઓ ઉપર કોપ ન કરવો ૨૭

મ્હારી વાણીની પ્રવૃત્તિ (જે કે) નીરસ છે તોપણ રાગના ચરિતો વડે માન્ય થશે કેણુ ગમ્મની સુખી માગીને પણ માથે નથી ધારતુ ? ૨૮

૧ નૃત્યારાદિ રસ ૨ ખનિ કાવ્ય ૩ એક અર્થાવકાર છે જેમકે કુવંશમાનદમા= મુચ માર્ગ દિન પ્રાપ્ત આમાં માર્ગ મુચ દિન પ્રાપ્ત એવી ઉક્તિ છે તેને વક્રાભિમા ફરવીને નદિન પ્રાપ્ત મા મુચ એવો ભાવ લઇને નેહ નેદી દરોતિકે એવો વ્યાકો જવાબ એટલે આદી નદી નથી તે તો દરની પામે છે, અથવા ગુજરાતીમા “ગેલા આવે રાજ દને સુવા ઘો તો બંધુ” એ અર્થ સોરઠનો જવાબ દીધો કે ગેલા ન સમય આજ સુવા મને ગાંધી શહે

કાનને અમૃતરૂપ લાગે એવો સુકિતરસ મુકીને જાળ પુરુષોનો મ્હોટો પ્રયત્ન દોષમાં થાય છે. ઊંટ કીડાના બગીચામાં પેશીને કાંટાના બાળાને ગોતે છે. ૨૯.

આ ચાતુક્ય રાજાઓના વંશમાં ઉત્પન્ન થએલા બ્રુણુરૂપી મોતીની, અને મ્હારી વાણી રૂપી સૂત્રમાં ત્રયી એવી એકવચ્ચી (હાર) તમોને કંકનું વિભૂષણ હો. ૩૦.

સાતે લોકમાં પ્રખ્યાત એવા અને સરસ્વતીના વિભ્રમ (લટકા) નું પાત્ર એવા , જ્ઞાતા છે. જેના ચાર મુખનાં ચાર કાન્ધ ચાર શ્રુતિઓ પ્રસિદ્ધ છે. ૩૧.

હું શકા કરું છઉં કે આસનપણાને પામેલા એક કમળની અતિશય સેવાથી આરાધ્યા એવા જેણે કમળના આખા કુટુંબને લક્ષ્મીનું સ્થાન કરી દીધું ૩૨.

કાંઈ કાળે એ જ્ઞાતા જ્ઞાતિઓ સાથે જ્ઞાતમયી કથા ગગા કાઠે કરતા હતા (સારે) સનાતની સંધ્યાનો સમય થયો (તે વખતે) ૩૩.

ચક્રવાક, કમળ નાળનું સૂન પોતાની પ્રિયાની આંધમા હતુ તેને અન્યોન્યને ત્રિયોગ પાડનાગની જાતિથી જેમ તેમ તેની આંધમાથી ખેંચે છે. ૩૪.

દાન દેવાને તત્પર થયેલી સિદ્ધ સ્ત્રીઓના કુટુંબે કમસિનીના પ્રિય (સર્વ) નું મિત્ર મિત્રફળ (ઘોસા) ની ઉપમા ધારણુ કરે છે. ૩૫

રાત્રિના વૃદ્ધપણાથી મસ્તકરૂપ ચદ્ર નખી ગયેલો જોઇ તે એ ફેરફારૂપી સરોજનીનું હાસ્ય સહિત કમળ રૂપી મુખ યથુ થુ ૩૬.

સદુને છતનાગ અન્ય પુરુષનું નિષાતાના ચુતુકમાથી ઉત્પન્ન થતુ સાંભળાને કમવિની રૂપી સ્ત્રીનો પતિ પૂર્વ ગિરિરૂપી કિલ્લા ઉપર ચઢી જોકો શું ? ૩૭.

જે (ચદ્રિકા) ચક્રવાક નાચના (પક્ષિના) શરીરમા પરસ્પર ન દેખનારૂપ લેપપણુ પામી છે તેજ ચદ્રિકા ચદનના ગારા રૂપ પામેલી ચક્રી ગદમા રૂપ રાગણના ચક્ર ઉપર જુડી ગઈ ૩૮.

સધ્ધાની સમાધિમા લગવાન (અન્ના) હતા તે વખતે ઇંટે દાથ
ભેડી નમસ્કાર કરીને મસ્તકના મુગટમાં રહેવા પારિજાતના પુવમાં રહેવા
બ્રમરોના નાદવડે બેવડાણું એવાં વચનો વડે વિનંતિ કરી. ૩૯.

જે ઐરાવત દાથીના મદના જળના સગવડે મળેલા બ્રમરોની માળા
તે સામ્રાજ્ય લક્ષ્મીના જ્ય તોરણ સરખા બે દાંત ઉપર જાણે વદન કર-
વાની માળા કેમ ધારણ કરી હોય એવી (શોભે) છે. ૪૦.

જે મ્હાઈ જન છે તે મ્હાગ દુનર નેત્રશ્મી કમળમા લોભ એવા
બ્રમરના ટોળા સરખુ કાળું હોઈને રાજ્ય લક્ષ્મીના મુખ ઉપર કરતુરીના
ચાંડવાની શોભા ધારણ કરે છે ૪૧.

જે નદન વનમાં ક'પવૃક્ષની છાયામાં રતિ શ્રમથી વિશ્રાંતિ લેવા
સાફ (બેરેથી) દેવતાની સ્ત્રીઓ મ્હારા શોર્ષ રસે શુદ્ધિ પામેલા વશા-
ભાષ છે, ૪૨.

અથવા બહુ કરેવાથી શુ ? આજે ઈંદ્ર અકુશ વગરના મહિમાનુ પાત્ર
બયો છે તે બુધાએ સ્વામી આપની પાદ સેવાની રજા માથે મ્હજારી છે
તેનો પ્રભાવ છે ૪૩

હે નાથ ! ગૃધ્વીમા દાવમા એવુ અનિષ્ટ (થાય છે એમ) જાણુસે હુંને
નિવેદન કરેલ છે કે જે હું માનુ છઉં કે દેવતાઓનો વશ વિભાગનો ભોગ
સ્મરણ માત્રમા રહેશે. ૪૪

(માટે) તમારે ધર્મ દ્રેષીઓને નિવારવા માટે કોઈક અવાર્થ વીર્ય
ઉત્પન્ન કરવો ઘટે છે કે સૂર્યના કિરણના ફેલાવાની પેઠે જેના વશથી
દિશાઓ સ્વસ્થ કરાય ૪૫

એવી રીતે ઇંદ્રે બોનાનુ નચન અઘાએ સાલણીને સધ્ધાના જપથી
પૂર્ણ એવા બોબામા ધ્યાનવાળા પોતાના નેત્રો મૂક્યા ૪૬

તેવામા કાઝાના પૃષ્ઠ લાગ ઉપર શોભી રલા એવા ઈંદ્ર નીલમણિના
કઠણની શોભાથી જાણે જેણે ધર્મ પ્રતિબદ્ધોને બાધવા સાફ બેગા ઉત્પન્ન
થયેના નાગપાસ બાધ્યા હોય ? ૪૭

ઉઝી નર્જની કરેના દાથ વડે લમપૂર્વક જાણે જેના રલા દોય

તે જાણે દિક્ષાલ વર્ગના નીરર્ગલ એવાં આચરણોને ક્રોધ થકી નિષેધ કરતો હોય ? ૪૮.

પૃથ્વીને પોતાના વંશજોને વિશેષ ભોગવાય એવી કરવાને જાણે બાજુ-બધમાં પ્રતિબિંબરૂપે પડતા વિમાનની રચનાવડે ભુજવડે કરીને પર્વતને ઉપાડતો હોય એમ જોઈ રહેલોજ- ૪૯

અત્યંત ગર્ભ સહિત મદહાસ્થવાળુ અને દાંતવાળું અને અધરૂંપી પક્ષવ જેમાં શોભી રહ્યા છે તેથી જાણે દુધના જેવા ઉજળા એવા શત્રુના યશને તરત પીને ઉત્પન્ન થયો હોય ? ૫૦.

અત્રોએ અભેદ એવું સુવર્ણનું અનેહુ સ્વભાવ સિદ્ધ કયથ ધારણુ કરતો એવો અને જયશ્રીના સુવર્ણના આસન સરખા ઉન્નત એવા ખભા ધારણુ કરતો- ૫૧.

હાલમાં હવે દાનવેન્દ્રોએ (દાનવના રાજાઓએ) સ્વર્ગની સ્ત્રીને મહાજુ કરવાને અજલી (તિલાંજલી) આપી (અજસાવ્યુ) એવા હર્ષથી દેવતાઓની સ્ત્રીઓનાં નેત્રકમળની પકિતથી પૂજતો- ૫૨.

તેને બ્રહ્માએ પોતે ધણીવાર સુધી ઉત્સુક થઈને ઇચ્છાથી અધિક જોતા પદાર્થોની સિદ્ધિવડે આશ્ચર્ય સહિત હસતા મુખે જોયો. ૫૩.

પોરૂષ રૂપી સુવર્ણની કસોટી સરખી (અને) યશરૂપી ધોળા કમળના ગારા સરખી દ્વાયમાં રહેલી તરવાર ઉપર અતિ પ્રહુટ (આનંદમય, સતુટ.) દષ્ટિ કરી રહેલો એવો- ૫૪

જાણે હેમાચળની શિલાથી ધડેલો તેથી ઉદાર એના સુવર્ણના સરખા દેખાવવાજો એવો સુભટ જે ત્રેલોક્યની રક્ષા કરવામા પ્રવીણુ એવો વિધાતાના સુતુક (અજળા) માથી ઉત્પન્ન થયો ૫૫.

"ધૂર્વાન ચા" એમ કહીને હર્ષના આસુથી ભરાઈ ગયેલા હૃદયને નેત્રવાળા ઇન્દ્રને મોકલીને તે (વીરે) બ્રહ્માની આજ્ઞાથી દેરતાઓના વિરો-

જેમા શત્રુવીરની અદ્ભુત એવી કીર્તિને દરથુ કરનારો હારીત નામે
આદિ પુરુષ થયો અને (ત્યાર પછી) જેણે શત્રુઓના માનનો વ્યાપ કર્યો
એવો માનવ્ય નામનો માની પુરુષ થયો ૫૮

જેમા થયેલા રાજાઓનો પ્રતાપ, વિનાસનાળા વાગરૂપી પાંડા જેમા
મળી ગયા છે અને ખરી ગયેલા પાંડાની પક્તિ જેમાં ધરેલું છે એવાં
વૈરિ સૌનાં મુખ ઠહી બતાવે છે ૫૯

જેમાં જગતના ઉચ્ચ એવા કારાઓ ખોદી નાખ્યા છે, એવા ઉત્પન્ન
થયેલા રાજાઓની કીર્તિ જાણે કીડા મૃદના આગળામાં રમતી હોય તેમ ત્રણે
જગતમાં જામે છે ૬૦

(તેવીજ રીતે) દિમાચળની તળાટીમાં લોટલાં જેના ઘોડાઓ ટહાડથી ખેડ પામ્યા ૬૭.

શ્રી 'તૈલપ' નામે પ્રતાપી રાજા ક્રમે કરીને તે વસમાં વિશેષ ધયોઃ જેણે ક્ષણુ માત્રમાં શત્રુની લડાઈમાં લોહીનો ગારો જેમાં શેષ રહ્યા એવો વીરરસ કંપ્યો. ૬૮.

પૃથ્વીના કાંઠારૂપ રાઠોડવંશને સમૂળ નિર્મૂળ કરવામાં કુશળ એના જે આયુક્ષતા અદ્ર જેવા રાજા પામે રાજ્ય લક્ષ્મી સુખે કરીને આવી. ૬૯.

શૌર્યની ઉનારાથી લિના થયેલા હાથનું (મા રહેલું) અને લડાઈમાં શત્રુઓના કાળ જેવું જેવું ખડગ, ઊદ્રે પ્રેરેલી પુષ્પની વૃષ્ટિના પરાગના સગથી મળજીત થયું ૭૦.

જેના વશ આજણુ જેવા કાળા અડગની પાટલીથી થયેલા છે (છતાં) હું જાણુ છઉં કે શત્રુઓની સ્ત્રીઓના અરુ જેવા ધોળા ગડસચળમાં લોટવાઈથી ઘોળાગને પામ્યા છે ૭૧.

સ્તુરણાયમાન થતા યગદ્ગી હસના વિવાસનું પાત્ર એક તગ્વારદ્ગી ઉચી શોભાવાળું નીલ કમલ જેણે વીરલક્ષ્મીના મુગટ ચાટે જાણે 'સમ્રામ-દ્ગી લીસાના તળાવમાંથી ખેંચી લીધું ૭૨.

જેણે મુદ્દમા સંન્યને સાક્ષી માત્ર રાખી દારી કરેલી શત્રુની લક્ષ્મીને ગમ્મત પડવા જામાન તરીકે શત્રુ રાગની કીર્તિને બોલાવી ૭૩.

એ પછી આયુક્ષ વસની નિર્મળ મોતીની શોભા સરખો 'સત્યાશ્રય' નામનો રાજા ધયો જેના અડગે શુક્રનીના ક્રોધે જેમ તેમ શત્રુઓના કપા-જોતે પણ ચુરા કરી નાખ્યા. ૭૪.

જેના જાણો લડાઈથી રાત્રીઓમાં શત્રુરાજાઓના મસ્તકના મણી પરોવ્યાં છે તે જાણે અડગદ્ગી અધારામાં દીવા લીધા હોય એમ શત્રુના સમૂહને મારે છે. ૭૫.

રણાગણુમાં જેનો પાત વ્યર્થ નથો થાતો એવા અભોતે, લીલામાં ખેંચ્યાં છે ધનુષનો ગુણુ જેનો એવો ચાપ દડ જેની કેટિ (અગ્ર ભાગ)

નમતા નથી તેને લીધે જાણે ચુંબન કરતો હોય સું એવો ગોમે છે. ૭૬.

અતિ સાદસવાળાં જેનાં બાણ પરશુરામના બાણનો ગર્વ ખમી શક્યાં નહીં કેમકે પરશુરામનાં બાણ કૌંચ પર્વતમાં છિદ્ર પાડવામાં જ ગાલાં છે. અને આનાં બાણ તો હજારો જૂલૂન (પર્વત અને રાજાઓ) ના અગમાં છેક પાડનારાં છે. ૭૭.

ગર્વિષ્ટ શત્રુના દેહમાં, સંગ્રામમાં યોજાવવાથી સૂત્ર બાકી રહ્યું એવો હાર થઈ જવાથી જેને યજ્ઞોપવીતની જાંતિથી મારવામાં થોડી વાર વિધન નાડ્યું ૭૮.

તે પછી આયુક્ત્ય સિંહાસનનું ધરણપાત્રું થી જ્યેષ્ઠિહૃદય પામ્યો જેના હાથીના મુઠ્ઠમાં મોતીની પેઠે મોટા યજ્ઞો શોભવા આગ્યા. ૭૯

જેના પ્રતાપે પીડાતી શત્રુરાજાઓની મહારાણીઓ ચઢનના ગારાવાળા પ્રિયના બોળામા લોટવાનું સ્મરણ કરે છે. ૮૦.

જેનો પ્રતાપરૂપી સૂર્ય સવારમાં જેમ, તેમ સંગ્રામમાં પ્રતિજ્ઞા ધારી રહ્યો ૮૧

જેની અદાઈમા સેનાના ભારથી આખી પૃથ્વી દોવાયમાન થઈ છે, તેથી આજા મણુવાળા પૃથ્વિ ઉપર પીઠ લગાવ્યાથી કુર્મપતિને અકર્મક^૧ કરી નાંખ્યો. ૮૨.

જેના શત્રુ રાજાઓ, મુગટમાના માણેકના કિરણોની લેહેરથી ટકાઈ ગયા છે તેથી ચિતાનો અગ્નિ હશે એવો ભય રાખી લગાઈમાં શીયાલડીઓ તેને એકાએક મદણ કગતી નથી. ૮૩

જે અદાઈમાં દિગ્પાત્રોની પુરીને લુટીને કેનગ હાથીઓને ન લઈ શક્યો કેમકે તેઓ તો સમચ્છદ^૨ (સાત વણ) ના જેવી મરવાળા જ્યના હાથીની ગધથી ભાગી ગયા છે. ૮૪.

૧ અકર્મક=કર્મકાંડ રહિત આર્દ્રવણુવાળા પૃથ્વિ ઉપર પીઠ માડતુ પડતુ તેથી તેની કર્મકાંડમાં ખડેવ પડી, કેમકે પીઠ નીચે હોય ઉપર હોય નહીં.

૨ આ નામની એક ઔષધિ થાય છે જેની મધ મહુ ઉગ્ર હોય છે (કહે છે કે તે કવીનાર્ધનનો ગુણ ધરાવે છે)

અપાર વીરના વ્રતનો પાર પામેલા જેને શત્રુઓ નિગ્તર સામા થતાજ નથી ત્યારે જે રજુમાં ધનુષ ચડાવી રાખેલો એવોજ રહે છે તેની સામે યગ આવીને ઉભો છે. ૮૫

જેણે લડાઈના ઉત્સવમાં ગર્વ મુકીને દેવતાઓના પુરને ધરાના ઊગાવાળું કરતાં ઇંદ્રે પોતાના હાથે પારિજાતની માળા પહેરાવી તે ધારણ કરે છે. ૮૬.

તેનાથી 'આહુવમશ્વ' નામનો જેનું 'ત્રેલોક્યમશ્વ' એવું બીજું નામ છે તે થયો જેનું મહાશ્વ (તરવારના મણનો આગલો ભાગ) ધારાના જળ-માંથી નિકળેલી જળમાનુષી હોય શું એમ લક્ષ્મી ઊડતી નથી. ૮૭.

જેને આખ્યાયિકાઓની સીમમાં, અદ્ભુત કથાઓમાં, સર્ગસંધમાં, અને દશ રૂપકમાં, પવિત્ર આરિત્રને લીધે બીજો રામ છે એમ કવિદ્રાએ પ્રતિપાદિત કર્યો છે. ૮૮.

કુવાની પેઠે રાગ્યોને પગ ખાલી કરી નાખીને પરણની પેઠે જેણે પોતાની વીરમીવડે સુધાગલનાં પાત્ર દિશાનાં મુખને કરી મુક્યાં. ૮૯.

રાગ્યોમા તિલકરૂપ જે રાગ્યની તરવાર અતિ ધણે શત્રુઓના પ્રતાપ પી જઈને આશુના જળ સાથે ડાળીને ચોળ દેશની સ્ત્રીઓના કપોલ રથજમા રહેલુ અદન પી ગઈ ૯૦.

જેની નરવાર દીવા અને પ્રતાપ રૂપી અગ્નિ પાસે હોવાથી જણે તરસ લાગી હોય એમ પરમાર રાગ્યની કીર્તિની ધારા જેવી ઉદાર એવી ધારાનગરીનો કોળાયો કરી ગઈ ૯૧.

અગાધ પાણીમા ભુડી ગયેલા ભૂભૂત (રાગ્યો અને પર્વત) ના કુટુબવાળું છે છતાં જેતું ખડું ભાગ્ય ક્ષય થવાને લીધે માળવાની એક ધારાને છોડી દેવાને સમર્થ ન થયું ૯૨

નિ શેષ રાગ્યહસ (લક્ષ્મી અને રાગ્ય) જેના બાળક મેધના સરખા કાળા ખડગે કાઢાડી મુક્યા ત્યારે બોજ રાગ્યના ભુજરૂપી પાજરામાંથી જેણે

૧ નાટકં સપ્રકરણં માણ પ્રહસનં દિમઃ ॥ વ્યાયોગ સમવાકારૌ
વીર્ય્યેકેહા મૃગાવૃશ (પ્ર. સ.)

કીર્તિ રૂપી હસીને પણ વિરસ કરી મુકી.

૯૩

બોગ્દરાગ્નએ મુકેલી ધારા પડતા માનમા રણુમા જેના ક'પાંત કા-
ળમા અગ્નિ સરખી આકરી મૂર્તિભાજો પ્રકાપનો અગ્નિ વિવિધ પ્રકારે
શાન્તિ પામ્યો.

૯૪

જેણે દિશાના મુખને કોટિ હોમના અગ્નિના ધુમાડાવડે મનીન કરીને
તે નિરતર અખડ ચદ્રમા જેવી ઉજળી કીર્તિ વડે ઘોઈ નાખે છે.

૯૫.

નક્કી રણુમા જ્યારૂંપી અમૃતવડે એ રાગની તરવાર તુમ ચઢે છે
તેથી જેણે એકજ ધારા ગૃહણુ કરી અને યશની હજારો ધારા ફેંટાવી હફ.

છંદથી મધ્યમ ચક્રવર્તિ જેણે અનેક યશની કમથી દીક્ષા લીધી હતી
તોપણુ ધ્વજના પદથી અધિક પદ ઉપર હતો તેથી તેને સકા ચઢ નહીં ૯૭

ચિંતામણિ જેની આગળ કોડી સરખો છે તેમ આની વારતા લોકમાં
પ્રસિદ્ધ છે કે ત્યાં મુનર્ણુની તુના ઉપર ચડ્યો હતો ત્યારે ચિંતામણી પાપા
ણી તુનામા રહ્યા હતા.

૯૮

મરહરના પ્રમાણુનું રૂપ ધારણુ કરીને ભયથી ન્યાક ખુણામા છુપી
રહેવા કળીયુગને કાઢાડના સાર જાણે જેણે યાગના ધુમાડાથી ધર
મેળે દીધુ.

૯૯.

સ્વાભાવિક સૂર્યના જેવા તેજવાળા ક્ષત્રીના પ્રવાપથી હૃદિતો નાસ
યાવ એમ માની જે રાગથી બહીનો એવો કળીયુગ કાણુ માત્ર કગલ
મુકતો નથી.

૧૦૦

જેણે, કૃતી, અને આતુલ્ય વશમા જન્મભાને વત્સલ હોવા છતાં, એક
અનાન કપો (તે એકે) પોતાના ચરિત્રોનડે પૂર્વ રાગઓના ચણેને
ભુલાવી દીધા.

૧૦૧

જે રાગની સાથેના નિર્મળ કતેરો કરીને કર્ણ [તેનો રાગ તથા
કાન] વગરની જાહવ દેશની થી ચઢ મધ તે હજી સુધી કપુરના અમોઢા
સરખા યસ મેળવી સકતી નથી.

૧૦૨

અથવા પાર્શ્વનર —

જે રાગના કનહવડે જન્મ કર્યું [રાગ તથા કાન] તુની પાના ૩

એવી કાઢવ દેતાની પૃત્તી દાંતના અગ્રાગ્ર જેની કીર્તિ દલ મુખી પામી
શકી નથી ૧૦૩.

જેની તરવાર રણમાં અતિ ઉજ્જ્વળતા ધારાજળે શોભે છે, જે
ગર્વિષ્ટ એવા હાથી (અને દેડ) હનરના સંગવાળી એરી વૈરીની લક્ષ્મીને
છાંટી લેતી હોય શું ? ૧૦૪.

જેની સનુની સ્ત્રીઓને નિરતર સતાપથી દુઃખ થાય છે તેથી સોસાઈ
જગાની શકાથી કુકુંમપક જાણે મહો દેરવીને પાછું કુચ સ્થળમાં રતું. ૧૦૫.

એક ઠેકાણે વાસ કરવાથી અવસાનને પામેલી તાંબુનની શોભાને જાણે
યાદ કરતી હોય એમ જેની વૈરિ સ્ત્રીની હાસ્યની કાંનિ તનુપણાને પામી. ૧૦૬.

જેને સમુદ્ર, વેવાનન (કાંઠાના વન) માં નિરતર બગતા અસ્ત્રના
સમૂહવાળો જોઈને એકદમ બહીનો એવો તે ફરી પાછો ખાધી કરવાને
પરશુરામ આવ્યા હોય એમ શકા કરે છે ૧૦૭

સમુદ્ર, જેના ત્રણે રત્નોના ઢગલા લઈ લે છે તેથી છીપ પુટે છે એ
ધુક્તિ વડે જાણે રોપથી કાઠાની પાટથોમા માથાં ફેડતો હોય એવો
લાગે છે. ૧૦૮.

સમુદ્ર, જેને દોરી ચડાવેલા ધનુષનાળો જોઈને શોણનદના પશ્ચરવડે
રાતા શોણના દેહવાળો તે વડે ક્ષોભ પામેલો તે વારવાર સમચ્છન્નતા બાણના
જુના ગુમકાની પુટ હોય એમ દેખાડતો હોય શું ૧૦૯.

જેના સેનાના સમૂહને વેલાવન (કાંઠાના વન) માં જગત્તો જાણે
ઢગલો કરેલો હોય એમ માનીને જગનો સમૃદ્ધિ કાચ ન થઈ તેથી ખાસ-
પણાને બહુ (ગુણકારી) માન્યુ ૧૧૦.

સમુદ્રને કાઠે દલ વગરના વીરે જે જયસ્થબ હિલો કરાવ્યો તે
પોતાની મેળે (સ્વેચ્છથી) વિહાર કરનાની પ્રકૃતિગણા જળના હાથીઓએ
બાધવાના રથભના લયથી ખારની નજરથી જોયો ૧૧૧.

સમુદ્ર જેની પાસે રહેલી સ્ત્રીઓના લાવણ્યના સાનને મેળવીને દેવ-
તાઓએ સાર ખેંચી લીધો છે તેથી અમૃતના દર્શનનું સુખ પામ્યો. ૧૧૨.

જે (રાજ) જયમાં એક પ્રીતિવાળો અને વિજયના ઉદ્ધમમાં ચક્ર-

ઇના અધિરૂપ સમુદ્રને માનીને નામચક્રના દગના મેતુમા મમમ્યા
પુગ્રાને ઉત્ક્રમિત થયો (મેતુનો તુની ગરેતો ભાગ જેમ સમરના પુરે
એમ પુરનાને) ૧૧૦

જેણે હાથના મગધી દ્રવિડના મુખીને જે એક વીર હોઈને સામે
હોડ્યો તેણે બાણના સમૂદયી થતા હિ ઉપર હિંદ વડે વીર રમતુ અમા
જન કયું ૧૧૪.

જે રાજાએ મગધી તુમકુ તુની લેવામા કેવી કરવાવાળાએ કપિત
અમરાણી કરીને જે હાથના મગધી કાચીને પકડીને ચોગ સન્ધની લક્ષ્મીને
ખેંચી લા યો ૧૧૫

જેની ખીમ્મી ભાગી ગરેતા ચોન રાજાને દાગવાળા વનના ભાગે
દશ પશુ રૂ થરાતુ છે એ જાણુવા સાર અક્ષર જાણે જેવા હોય તે
માર કપાળનો ભાગ ફાડી નાખ્યો ૧૧૬.

જેના તુમના પરાક્રમનો વલો અમિ નિ રોડ સનુવંતે બે છે ત્યારે
રાતુ નામએ વિચારાતો મોઢ પશુ મત એ અગ્રહારી શકેતો નહો ૧૧૭

એ રાજા જ્યારે પરાક્રમ કરે છે ત્યારે અઝની તુમનાની વિધિમા
શુ કહીએ, કે જેના લાના બાણ મમરેવના બાણની પેડે સવથી સહન ન
કરી સમાય એવા છે, અને જેનો ભુત, ઉંચી પ્રત્યક્ષાથી નિમ્નેવા નિર-
તર મિન રામ્દોથી જેને અમવાદ પ્રાપ્ત થયો છે એવો હોઈને સુદમા ગમ
એને બેબાન કરે છે ૧૧૮

ઇતિશ્રી ત્રિભુવન મરેવ વિદ્યાપતિ મરમીરક લ મિ હજુના કરેલા

વિક્રમાદેવ ચરિત મહામા રમા આચાર્ય વરખજ હરિદત્તના કરેન

ગુજરાતી ગદ્ય બાપાતરમા પ્રથમ સર્ગ સમાપ્ત થયો

સર્ગ ૨ જો.

પૃથ્વીના ઇંદ્ર (એવા) એ રાગ્યએ ક્રમે કરીને અતિ ઉત્તમ એવું
'કલ્યાણપુર' કયું જેમાંની ઉંચી ધરોની પંક્તિના દીવાની સમૃદ્ધિએ આ-
કાશ કાળજી સરખું જણાય છે. ૧.

જ્યાં સ્ત્રીઓનાં ઉંચાં અને ચંદન લેપવાળાં ધોળાં સ્તનોએ મુખના
વાયુને પાછા ધકેલ્યા તે અપમાનને સહન કરનારા થાય છે. ત્યારે ત્યાં
મલયના વાયુ તો માનમાં (જ) રહે છે. ૨.

ખડીકણુ કિરણના સમૂહવાળો ચંદ્ર સ્ત્રીના ગંડસ્થળની કાંતિની સંપ-
ત્તિવડે ખરેલી સાફ કરવાની ભરમની રજથી અરિસાની તુલ્ય થાય છે. ૩.

જ્યાં રાતરે વિલાસથી ડોલતાં સ્તપત્ર નામના ધરેણામાં ચંદ્રમાનું
મંડળ આખું જણાતુ નથી તેથી પડાવાને ખ્દાને સ્ત્રીઓના કપોળમાં પડી
તેની કાંતિનું જળ લટી લે છે. ૪.

ચંદ્ર જ્યાં પ્રતિબિંબને રરતે ગયો તોપણ જગના કામદેવવાળાં સારી
ભરવવાળી સ્ત્રીઓના મુખ જાણે ચોખ્ખીદારવાળાં છે તેથી તેને છેતરી ન
શકયો. ૫.

જળાશયો જ્યાં પોતે નવા ઇંદ્રનીલ મણિના દ્રવ જેવા નિર્મળ પાણી-
વાળા હોઇને શરદ ઋતુએ જેમના મેઘરૂપી મારો ધોઈ નાંખ્યો છે એવા
યમુનાના હ્રદ જેવા કાળ આકાશને દસે છે. ૬.

ત્યાંની, ઉંચા ભદ્ર જેમાં રહ્યા છે એવી સ્ફટિકની કોટની રાંગની
દાર; તે ઉંચા કાંચરાની માળાવડે આકાશરૂપી કીડાના અરીસામાં વિલાસથી
ધોજેલી દાંતની મંડળીને જાણે જોતી હોય. ૭.

જ્યાં રાત્રીએ પુરની સ્ત્રીનાં હજારો મુખની કાંતિવડે ચંદ્રમા ઢંકાઈ
ગયો છે તે રૂપાના કપુરના કરંડીયા જેવા ધોળો ચદ્ર ક્યાં છે એમ રોહિણી
ભ્રમ પામે છે. ૮.

જેની લીલા કરવાની સ્ફટિકની પૃથ્વીની ચોખ્ખી દુધના દરિયા સરખી
કાંતિની આગળ દ્વચામિમાં બલેલી વનસ્થળી સરખું કાળજી જેવું કાળું
આકાશ દેખાય છે.

આ ગૃહસ્થાશ્રમરૂપી ધર્મનું રૂઢ કૃત્રે (કૃત્ર વિના) શૂન્ય છે તેથી .
નિરતર મનને ખેદ કરે છે, જે ત્હારામા પુત્ર નામનું મ્હાઈ પ્રતિમિત્ર દશ
લગણુ હું જોતો નથી તે ૨૮

હે બાલમૃગાક્ષિ ! ત્હારા શરીરમા એવું બાળ અપવક્ષણુ જોવામા આવતું
નથી, મ્હારા પૂર્વ જન્મનું પાપ જરૂર ત્હારામા કૃત્રની સપત્તિને અટ
કાવનાઈ છે ૩૦

આ ક્રમે કરીને આવેલી સમૃદ્ધિ મ્હારા ગુણે કરીને સરખો આશ્રવ
દેખતી નથી તે સમુદ્રમા રહેલા વઢાણુના કુવા (યજ્ઞ) ઉપર સકુતી
(તીડ) ની પેઠે વારવાર કપે છે ૩૧.

હે બી ! તું ત્રિપતી મેહેરઆનીથી, વિદ્યાસની સપત્તિથી અને ધરે-
ણાના વંશવથી તેવી નથી શોભતી કે જેવી અકારણુ થોડ હસનારા, ખો
ગાંધી પદમમા રહેલા પુત્રથી શોભે ૩૨

દિલ પશુઓ કયો પોતાનો ગુણ ધારીને ઊકરાની રક્ષાનો શ્રમ
વેઠતા હશે ? એવું માર્ગ પદાર્થનું અચિત્ત સામર્થ્ય જ છે કે જેમા દૃઢ
મન વિશ્રામ પામે છે ૩૩

અશ્વમેધ આદિ ક્રિયાના ક્રમથી સુ (કનનું સુ કૃત્ર) ? કે (જેથી)
મન્ને લોડનો બધું એવો પુત્ર નથી જે ગૃહસ્થો પિતૃનું કલ્પ દાગવાને
અસમર્થ હોય તે સુ શુભ પામે ૩૪

ખેદ કરવાથી નિવૃત્ત થા, જરા ઊના નિશાસાથી ધૂસરા રંગવાળા દોઢવાળું મુખ શું કરે છે. ઇચ્છિત વસ્તુને હરકત કરનાર કર્મનો નિમ્મલ કરવામાં હું આમલ વાળો છું. ૩૮.

વેદ ભણ્યો છું, શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો છે, ઇતિહાસના માર્ગમાં ધણો શ્રમ કર્યો છે, ગુરને વિશે અવજ્ઞા વચરનું મ્હારું નિરંતર મન છે તો એમાં ઉપાય (કરવો) મ્હારે ફલ્લભ નથી. ૩૯.

(જ્યાં) બાળક ચંદ્રમા જેના મસ્તકમાં છે એવા કુળના પ્રભુ (શિવજી) સેવાય છે (ત્યાં) દુઃખાપ્ય શું છે. હાથમાં રહેલા (પદાર્થ) માટે હે ચક્રોદ્ધોમને તપસવી (સોડો) આલમ્બથી હણાયા (છે તેથી) પાત્ર (થતા) નથી. ૪૦.

તો, ઇન્દ્રિય કાષ્ઠમાં રાખી છે એવો (હું) ત્યાં સુધી ત્હારા સદ્વિત ધણા ભાવથી તપને માટે પ્રયત્નવાન થાઉં છું કે જ્યાં સુધી ચંદ્રખંડ જેનું ધરેણું છે એવા જગતના ગુર (શિવજી) દયા કરે. ૪૧.

પાપના કર્મની સાતિ સારૂ સર્વ ઇન્દ્રિયને તપાવનારૂ તપ કરીને તુરત અખંડ ભક્તિ વડે શિવજીને પ્રસન્નતા પમાડું. ૪૨.

બહુ સારૂ એમ રાણીએ સમતિ આપી તેથી તે રાજા બધી ચિંતા કારભારીઓ ઉપર નાખીને પ્રાર્થિત વસ્તુની સિદ્ધિ સારૂ અનુદાન વિશેષ કરવાને તત્પર થયો. ૪૩.

પોતાને હાથે લાવેલા ફલવડે શિવજીને પૂજતો. માટીની ઓટથી ઉપર સુવાથી ધૂસરા અગાળો (થઈને) એવું તપ સાધવા માંડ્યું કે જેથી મ્હોટા ઋષિઓ પણ એનાથી હલકા પડી ગયા. ૪૪.

તે સુકુમારપણુ જેને એક ધન છે એવો જ્યાં પણ તપોધન (ઋષિઓ) થી પણ દુઃસહ એવો પરિશ્રમ સહન કરવા લાગ્યો. તીવ્ર તપમાં રહેલો રાજા તારાની કાંતિના મડળનો અતિથિ, ચંદ્રના જેવો શોભે છે. ૪૫.

કંઈજ નન આચરવાથી દુઃખળા ધર્મ ગયેલ રાજાની પાસે રહેતી તે રાણી, તીક્ષ્ણ શરાણુ ઉપર સજેલા માણેકની આથે અતીવ નિર્મળ પ્રભા શોભે તેમ શોભે છે, ૪૬.

તટના ઝાડના પ્રતિમિત્વની હારવડે જ્યારે પારિજનવાળી હોય એવી શોભા દેખાડતું તેનું જે તથાવ છે તે જેનો સાર દેવોએ દરી લીધો છે એવા સમુદ્રને તિરસ્કાર કરે છે. ૧૦.

ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે રણમાં જેણે ક્રોધ ઘોઘી નાંખ્યો છે એવા માની રાજ્યએ જેની રક્ષા કરી છે એવા પુરમાં ઉત્તમ જે પુરની છટે રક્ષેલી પુરી સમાવતા કરી શકે એમ નથી. ૧૧.

વિલાસમાં હાલતાં, ભય પામેલા મૃગના જેવી આંખવાળી જ્યાંની સ્ત્રીઓનાં મણિનાં કુડલના મેમાનરૂપ ગંડસ્થળરૂપી ચંદ્ર મંડલમાં ઘસાધ જવાની બહીકચી જાણે મૃગ પદ કરતું નથી. ૧૨.

ઉજગતા મોતીની કાંતિના પાણીએ ભરેલા સોનાના કુંભ, દેવમંદિર માથે રાખીને, જાણે આકાશ ચારી માટે તરસના તાપની સાંનિ સાડ જેણે પરખ કરી હોય ? ૧૩.

જય જગતને કામણુ કરવામાં સમર્થ એવી સ્ત્રીની લીલા જોઈને જ્યાં કામદેવે પરાભવ યાદ કરીને ગિવજીને માટે ફરીથી ધનુષ સજ્જ કર્યું ૧૪.

કામદેવનાં વખાણુ સરખાં થયેલા લીલા સદિત જાંપવાના સમૂદના શબ્દો સ્ત્રીઓના કંકના સજ્જને ક્ષણ માત્ર પિસામો આપનાર થાય છે. ૧૫.

સ્ત્રીઓની જ્યાં રોપની ઉત્પત્તિ જરના કાલાગ્નના ગુણે મટારી ત્યાં વનમાં પુરકોદ્ધિતના પંચમસ્વરની ઉર્મિઓ રોપ રહેવા માનજવરના ઓસડ રૂપ ધર્મ. ૧૬.

જેના ઘરમાં પ્રવેશ કરીને ચંદ્રમા અમંશય મોટો ગુણ મેળવે છે કે જે સ્ત્રીઓના હજારો મુખચંદ્રના મધ્યમા આવી જવાથી રાત્રીના લક્ષ્યમાં આવતો નથી. ૧૭.

જેનાં મંદિરોના પ્વચ્છપટની પાટલીએ આવના મોનિઓની કાંતિના નિર્ઝરવડે આકાશ તરફના દવાવવાથી પ્રાનિરૂપે આગેકું ગંભીરજા જાણે દેંકતી હોય. ૧૮.

જ્યાં સિવજીની આંખોનો અગ્નિ જુલાલો નથી એવો કામદેવ ઉપડેલાં હમગ જેની લાંબી આંખવાળી સ્ત્રીઓના વિલાસના અનૃતના રમાનરૂપ કુચકુભનો નિવાસ મુકતો નથી. ૧૯.

જ્યા કામદેવની અન્ન કુશળતા અદ્ભુત છે કે જે કમળ સરખાં સ્ત્રીનાં નેત્રવડે શિલા જેના કઠોર મનને પણ વીધી નાંખે છે. ૨૦.

સમુદ્રની વેલા તે રતિરૂપી રત્નની સંપત્તિ અને વીજળીરૂપી સ્ત્રી તથા મેઘ મઝળીનું તાંડવ તેમ વિભ્રમરૂપી તારા જેમાં છે એવી નમસ્થળી તે કામદેવની રચેલી રચ્યા છે તે જ્યાં શોભે છે. ૨૧.

જ્યાં વર્ષામાં પણ હવેથી ગદ્ગદ્ યએલા હંસો તળાવડીના શુશ્રૂષી રિયતિ મૂકતા નથી, દુર્ગતો જ્યાં અયંધનીય કિશ્કાની અતિ ઉચ્ચાઈના ધરા ગાય છે. ૨૨.

રાતમાં જ્યાં ઉંચા ધરની સોખત કરતા ચંદ્રમાનું હરિણ સ્ત્રીઓના વસત નડતુની દુર્વાના અંકુર વાંકી કાંધ કરીને મદ્ય કગવાની ધ્રુજા રાખે છે ૨૩.

જ્યા અધીર લોચન સ્ત્રીઓ, ઘેર ઘેર પાશલા વગરનું નેત્રરૂપી હરિ-ણનું બધન જેમાં છે, અને જ્યા અક્ષર વગરનું કામદેવનું સાસન છે એવું વિચિત્ર પ્રકારનું નૃપ આચરે છે ૨૪.

આ (નગર) ત્રણ લોકના અદ્ભુત શુભ વડે મનને માર્ગ પણ છોડીને રહેતું છે અને એ અલકાનગરી માનસ (મન અને માનસ સરોવર) થી પ્રખ્યાત છે ભારે તે કેમ સરખાઈ કરી શકે ૨૫.

પરશુરામના પ્રયત્ન એવા ધનુષના પરિશ્રમવાળો એ રાજ બધી દિશા-ઓને છતીને સંકડો માગણોને ભરી દેતો એવા રહે છે. સમૃદ્ધિનું કૃષ્ણ પાત્રે દાન દેવું એ છે. ૨૬.

જગતમાં અમુલ્ય બધી વસ્તુઓ રાજને પગ તળે છે તોપણ પુન મુખરૂપ ચંદ્રનું દર્શન વિના એ રાજ પ્રભાત કાળના નીલોત્પલ જેવા દીન નેત્રવાળો થયો ૨૭.

એ રાજ કડમા આવેલા ગદ્ગદ્ પદ વડે સરસ્વતીના હારની લતા જે ઠી ઉજળી દાતની કિરણને પ્રકાશતો એક વખત પોતાની સ્ત્રીને દહેવા લાગ્યો, ૨૮.

રાણી શિવજીના મુગટમાં રહેલાં મંગાના તરંગમાં પવને જોતો શ્રી હરેલો છે એવી ચર્ચ થકી પોતાના હાથે મંદિર અને તેનું આંગણું લીધે છે એવી રીતે રાજાની સારી પેઢે સેવા કરે છે. ૪૭

તે રાજા, તેવી સ્ત્રીની ઉન્નતિને જે યોગ્ય અને ઔદાર્ય જેને ધન છે એવાના ચિત્તે જે માનેહું એકું, એ શિવજીના પૂજનમાં અતેદ્રિય એવો રાજા કહ્યે છે. ૪૮.

એમ એ રાજા ધણી સમય સુધી શિવને પ્રસન્ન કરવા સારૂ ઉમ્મતનો આશ્રય લઇને રહ્યો છે (તેણે) કોઈ વાર પ્રજાતની પૂર્વ સમયે આકાશમાં થયેલી વાણી સાંભળી. ૪૯.

હે સુહૃદ્ધ રાજાઓના ધરેણા (૩૫) શ્રમ બસ (કરો) આકર્ષ તપ બધ કરો. ભક્તવત્સલ એવા પાર્વતીપતિ ત્હારી ઉપર કોઈ ભતની અપૂર્વ મેહેરખાની મુકે છે. ૫૦.

આ ત્હારી બ્દાલી સ્ત્રી, હે રાજા ! ત્રણ પુત્રનું ભાંજન થશે અને જે વડે સુહૃદ્ધ વંશ મોતીની પેઢે ઉઘા થશે વડે પવિત્રપણાને પામશે. ૫૧.

પ્રતાપનો ભંડાર, જયશ્રીનું સ્થાન, અને કળાનું ધર એવો ત્હારો વચસો દીકરો દિલીપ, માંધાતા આદિ પૂર્વના રાજાની પ્રખ્યાતિથી ઉપરવટ થઇને વિશેષ થશે. ૫૨.

અને અખંડ સૌભાગ્ય વિદ્યાસવાળી એ સ્ત્રીની સાથે પાંચે રાજ્ય સુખમાં રમણુ કરવા લાગ્યો. ૫૬.

કમે કરીને ઇંદ્ર સરખો એ રાજા, એ સ્ત્રીને વિશે મનોહર પુત્ર સારાં મુહૂર્તમાં પ્રાપ્ત કરીને, જાઓ ઉત્સવ કર્યો (એવો હોઇને) પરમ નિવૃત્તિ પામ્યો. ૫૭.

તે (પુત્ર) ચંદ્રની પેઠે ઉત્તવળ મુખવાળો હોઇને કુળના નેત્ર રૂપી ચક્રારને પારણા (તૃપ્તિ) કરનારો તે પ્રસન્ન એવા રાજા થકી ધટિત એવું સૌમ નામ પામ્યો. ૫૮.

અનન્ય સામાન્ય પુત્રને બતાવનારી આકાશવાણીને નિરંતર સંભારતો થકો મધ્યમ લોકનો ધણી એ રાજા બીજા ગર્ભ માટે દૃઢ ઉત્સાહ વાળો થયો. ૫૯.

તે પછી રાજાએ ગર્ભમાં રહેલા કોઇની કાંતિ વડે લિપ્ત થએલી અને નિર્મળ એવા સ્ફટિકની કાંતિવાળી રાણીનાં લમણાં ખુલ્લતાં ઇંદ્ર જેવાં પીંગળાં દેખતો હવે. ૬૦.

તેણે હેમની મ્હોટી ટાણે કરાવી, વિચિત્ર પ્રકારનાં ઉપમાયિત કરાવ્યાં. શિવજીની કૃપાથી યોગ્ય પુત્રની લાલસા વાળા તે રાજાએ શુ શુ ન કર્યું. ૬૧.

રાણી, વિપાદરૂપી પકનો નાશ થયાથી સુધાના પ્રવાહથી ધોએલી દેહરૂપી કેળને ધારણુ કરતી (એવી હોઇને) રાજાના મનને નિરંતર પ્રસન્ન કરતી. ૬૨.

દુધને માટે ચંદ્રને નચોવીને નકી તેના કુચરૂપી કુલમાં અમૃત ભર્યું. જે કમળ સરખાં કાળાં તે બે (સ્તન)નાં મુખ થયા છે તે લાંછનની કાંતિવાળાં હોય એવાં શોભે છે. ૬૩.

રાજાની સ્ત્રીના કુચરૂપી સોનાના ઘડા દુધને બહાને સુધારસ ધારણુ કરે છે, (તે ઉપરનું) દડકના ઉપચાર માટે અર્પણુ કરેલું આદ્ય ચંદન તે ગળવાના શુદ્ધ વસ્ત્રની શોભા ધરે છે. ૬૪.

રાણીના કુચરૂપી કુંભમા રાગના પુત્ર માટે સુરક્ષિત જે દુધ (છે તે) વિવાસના દ્વારમા ઉઘળ્યાં મોતી છે તેને ખ્વાને મોગરાના પુલથી જાણે સુવાસિત કરાવુ હોય ૬૫.

રાણીના રતનની દોટડી કાળી છે તેને ખ્વાને જે રતન ઉપર રાગના પુત્રના ઉપયોગ માટે મ્હોટાપથી ઉતરી આવેલી રસાયની ઓસડની ગોળીની જે કાઠ્ય હોય એની શોભે છે ૬૬.

નિરતર યાચકોને આયાસ દેનાર દારિદ્ર્યને એ કેમ સદન કરી શકશે ? કેમકે જે રાણીના ગર્ભમા છે ત્યાં જે મધ્યનુ (કટિનુ) દારિદ્ર નથી ખમી શકતો (એટલે કટિ લાગ પાતજો પડેયો નથી ખમી શકતો અર્થાત કટિ લાગ પોહોજો થયો છે) ૬૭

વતી (ખની)ની મ્હોટાદ જલે મટાડી છે તે (વિખલુ) કાંઈ પણ કારણથી આવી (ગર્ભમા) છે એથીજ રાણીનો ગર્ભ પેટ ઉપરની વતી (ખની અને વાટા)ની સ્થિતિ લાગતો થકો ઉદરમા રહ્યો છે ૬૮

પૂત્રીનો ભાર ઉતારવા સાર અસ્તાર લીધો છે તેથી એ (ગભ) પૂત્રીને ખીડા થાય એ સદન કરી શકતો નથી તેથીજ જલે રાણી ગર્ભના ભારના આગસને લીધે જલે દગવે દગવે પમના મુમ્તી હોય ૬૯

તે અદ્ભુત ગજ ધારણ કરનારી ગમ્પી સમ્રે સહિત કાચી (કદોરો) ના મણીના પ્રતિગિમ જેમાં પડ્યા છે એની સ્ત્રી વડે શોભે છે તે જલે ચોતરફ પહેરેગીર ઉભા હોય એવી કુળદેવતાના સમ્રૂદે સેવાની મોભે છે. ૭૦.

એ રાણી રતનમયી બુધિમા અતિ કુસદ તેજ વડે સજાગારની શોભે તે જલે મ્હોટા ધરના પ્રતિગિમને મ્હાને કુષાયસે પણ પ્રજ્વાલ કરાતી હોય ૭૧

રાગની સ્ત્રી, મેખાગાના સમ્રૂદમા રહેના માણેકનાં કિરણથી, ઉમ નારા મૂર્ધ સરખાના તેજનો ધરેસો સમ્રૂદ, આગળ તડકો કેમ હોય એમ ધારણ કરે છે (૧) ૭૨.

ગણીના હૃદયમા તીની આગળે જે નદનું પ્રતિગિમ પડે છે તે ગમમાં રહેના રાગના પુત્રની મુખ સ્થિતિ માટે જલે અમીમું કેમ હોય ૭૩

રાજની રાણી દિગ્ગજની કુંભસ્થળ રૂપી ભીંતમાં (પોતાના) બે પગ મુકવા ઇચ્છે છે અને ધણીવાર સુધી ધારા જળના પાનમાં લપટ (મોહ પામેલી) થએલી તેથી નેત્ર તરવારની રેખા ઉપર મુક્યા છે. ૭૪.

વારવાર ઉપર રહેલા તારા ઉપર પણ તે રાત્રી આંખ કરે છે, ધણી ક્રોધવાળી થઇને દિગ્ અંગનાઓ પામે પગચાંપી કરાવવા સારૂ બોલાવે છે. ૭૫.

આબૂપણુ શબ્દ કરતાં હતાં તે ઉપર પણ ભ્રમે ચડાવતી જોતી હતી; અને ધરના દીવા ઉપર પણ તેને તેજ વડે સ્તબ્ધ શિરવાળા જોઇને તે ખાર કરતી હતી. ૭૬.

એ પ્રકારે રશ્મિરણામ્યાન ચતા મનોહર અને વિચિત્ર દોહદ વાળી તે તેજને નિધિ એવો પુત્ર (યશો એમ) જણાવતી એવી રાણી ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે રાજની આંખને અમૃતની વાટ થઇ પડી. ૭૭.

શાસ્ત્ર વિધિએ બધાં પુસનન આદિ કર્મ યથાક્રમે કરીને વિશેષ ચિદનો વડે રાણીએ રૂળ હવે પાસે છે એમ રાજને જણાવ્યું. ૭૮.

રાજ, ત્રેલોક્યની લક્ષ્મીએ લીલા સહિત જોએલો, અને દ્રવ થએલાં ચદ્રનાં કિરણોથી જાણે નહાયો હોય, વાંચા રૂપી વેલનું રૂળ પામે જોને છે એવો થતો થકો આનંદથી ક્યાઇ સમાવો નથી. ૭૯.

વૈદ્યાએ સર્વ ઓસડો કર્યા છે, રક્ષા વિધિના મહાક્ષત ચારે કોર પાથર્યા છે. પ્રસવના યોગ્ય વિધિમાં ડાહી એવી કુટુંબની સ્ત્રીઓથી નિરંતર

ખતાવે છે, અને નિરાસના પાજરામાંથી અતિ શોક દેખાડતી પોપટીઓ
કાન દેતી રહી છે ૮૪

જે અદ્ભુત ધામમાં કેઈ પણ આગળના ચક્રવર્તીએ જન્મ નથી
લીધો તેવું લક્ષ પામીને સિવજીની કૃપાથી રાજાને પુત્ર પ્રાપ્ત થયો ૮૫

બ્રમરના ચન્દ્ર સહિત દેવતાઈ ડુલો પડ્યા, સુરજુ દુદ્ધુભિ વાગ્યુ,
દિશાઓ પરમ પ્રસન્નતા પામી, કુમારની સાથે જ જાણે ગુણો ઉત્પન્ન
થયા હોય ૮૬

નવા પ્રતાપના કોટાના સમૂહની કાતિવડે અને નિરતર રાતના દીવાની
સપતિવડે એ જગત્તા નેનને બાળન ચદ્રમાની પેડે ઉદયની સધ્યાવડે જેમ
તેમ શોભા પામ્યો ૮૭

નિર્ભય એવી પામેની ઘરની ભીંતમાં લોકોનર શરીરવડે પ્રતિમિઓ
પડ્યાં છે તેથી કૃતજપણાથી (આપણી કરેની) સેવા સભારશે એમ દિશા
ઓએ જોગામાં લીધા હોય એવો રાજપુત શોભે છે ૮૮

એ પછી રાજાને પુત્ર થયાની વાત પ્રથમ દેવતાઓને આનંદ પમાડે
એવા નાદિના નાદે કરી, તે પછી તેના યોગ્ય ઉત્સાહથી સ્ત્રીઓના ઉતા
વળે આનંદની બીનાથી ગદ્ગદિત થયેલા વાગ્વિલાસે કરી ૮૯

આરણ્યોને સોના દેવાય છે, ગીતનો ધ્વનિ ઘણ રહ્યો છે, ગાયકો ગાય
છે, કરટ નામના હનકા લોગે લોગી રહ્યા છે, નૃલનો ઉત્સવ આરભાઈ
રહ્યા છે, જ્યાં મગગની ટુરી અને દુદ્ધુભિના નાદ ઘઈ રહ્યા છે, જ્યેસ્વરે
વૈતાસિંગે ગાય છે અને આમળના રાજાઓને ઉધધી નય એવી રીતે વ

સર્ગ ૩ જો.

વિખ્યાત ગુણુવાળો એ બાળક, કાંઈ જુદાજ પ્રકારની ચેટા કરે છે તેથી અનુમાન કરેલાં પરાક્રમ અને અદ્ભુત તેજને લીધે (પોતાના પિતા) રાગ (આહુવમથ) તરફથી શ્રી વિક્રમાદિત્ય એવું નામ પામ્યો. (તેના પિતાએ તેનું 'વિક્રમાદિત્ય' નામ પાડ્યું.) ૧.

એ આહુવમથ વંશ ભૂપણ રાગની સ્ત્રી, યસવડે જોણે દિશાનાં મુખ રંજીત કર્યા છે એવો અને પોતે ઉત્પળ કાંતિવાળો એવો વિક્રમાદિત્ય (પુત્ર) વડે સામ્રાજ્ય લક્ષ્મી જેમ પરાક્રમ વડે શોભે તેની પેઠે શોભી રહી છે. ૨.

એ (બાળક) હરતકમળ વડે હાર પકડી રાખીને ધાવવાને પ્રવૃત્ત થયો તે મ્હારે ભોગમાં રંગુણિયો ખ્હાર રાખવા યોગ્ય નથી એમ જાણે પોતાનો સ્વભાવ જણાવતો હોય (એવો લાગે છે). ૩.

(મ્હોની) મ્હાય જળને ખ્હાર પાછી નીકળતી હોય શું એવી માનાં સ્તન અને ખોળામાં વિદ્યાસ કરતી હારની શોભા તે જાણે નિમિત્ત વગર મ્હો મરકાવતા એ બાળકના હાસ્યની કિરણ હોય એવી રાગના નેત્રો-ત્સવમાં ધન પતાકા સમાન થઈ પડી ૪.

તે (બાળક) ની મુઠીમાં પેઠેલી રાતા સ્તનરૂપી દીવાની શોભી રહેલી કાંતિની ટસર તે જાણે શત્રુના કંઠના લોહીવાળી થયેલી બાળકની ભેળા ઉત્પલ થયેલી તરવાર હોય તેવી શોભે છે. ૫.

એ કુમાર જે બેઠેલાને મૂકીને ઉભેલાંની તરફ (સંભવો) ગયો તે એ જોયા મનવાળો નીચા તરફ ચનારી એવી અધિક વિમુખતા જણાવતો હોય શું? ૬.

૧. બિદહણ નીચેનાં નામ વાપરે છે. વિક્રમાંક, વિક્રમાંક દેવ, વિક્રમ લાંછન, અને વિક્રમાદિત્ય દેવ, અને વિક્રમાર્ક પણ જોવામાં આવે છે. તેનું બીજું નામ ત્રિમુવનમહ છે (બીદહણ લેખ).

૨. ગુણુવાન પુરોહ. (હાર પણ ગુણુ (દોરા) વાળો છે.

એ કુમાર જે ધાત્ર્યની દીકરીને મટો મરકાનીને પુકારો દે છે તે
રાગના ઝાનમાં ઉપરા ઉપર જતા અમૃતના છુટકા ચર્ષ પડ્યા ૭

તે આગળી ઝાંખીને જે ઉઝો થાય છે અને કાઠ અરપટ (શબ્દો)
જે બોલે છે તે પણ રાગની આખને અને કાનને વાગવાર વરીકરણ
કરનાર થયું ૮

કમે કરીને જેને આવકર્મ કર્યું છે એવો તે નદન તે આતુષ્ય રાગ-
ઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા એ રાગને વિનોદની લીના (રૂપી વેલ) નાં ધણા પ્રલોના
નંદનપણાને પામ્યો ૯

એ (કુમાર) વૃણ્યમાં રમવાથી મેના થયેલા શરીરવાળો રાગના બો
ળામાં બેસીને પોતાના શરીરમાંથી ખરેલી રજ વડે તેણે (ગાના) મનને
કામણના ચૂર્ણની ગરજ સારી ૧૦

રાગઓ પ્રણામ (કરવા) દ્વાય જોડે છે તે તરફ મે પરનાની પેડે
કાંઈકે અર્ધ વીચેની આખે જોનારો એ રાગ તે (કુમાર) ના એક હાત
કમળના પ્રણામ (સનામ) માં પોતાને કૃતાર્થ માને છે ૧૧

કુળ ગળ લાણ લાણ તે (કુમાર) ના મુખનું નુનન કરે છે (તેથી)
તેનું મન તે (કુમાર) ના હોઠ જેમ સ્વાભાવિક ગ્ર (ગતાસ) થી કરી પગિ
પૂર્ણ છે તેમ રાગનું મન પણ ગ્ર (મમ) થી સપૂર્ણ થઈ ગયું ૧૨

તે રાગપુત્રે ગામા સિંહનો નખ રહેલો છે તે જાણે મુખરૂપી નદમાં
ફરવાની અભિનાયા કરનારા હરિણને બહીવરાવવા સાર રાખ્યો હોય
એવો શોભે ૧૩

તે કીડા કગતો, નામકીના ઝાઝરના નાદથી આવેલા રાગસોને ભગાડી
મૂકે છે તે (પોતે) એકનોજ પૃથ્વીનો પાવન કર્તા થનાનો હોઈને રાગહ
સોને સહન કરી શકતો નથી એ કહી જતાવે છે ૧૪

તે કીડામાં તત્પર રહેલો લોડાના પાળરામાં રહેનાં સિંહના બન્ધનિ

૧. મગમાં ફુંકાર છે તેનો અર્થ જોસમાં દું કેવું એવું છે પણ આ
ફુંકાર નો અપમણ હોડારો દેવો એ અર્થ ઈષ્ટ લાગે છે

૨ કુમાર અને દેવતાઓનો બગીચો

પીડા કરે છે તે જાણે ચનારા ચતુ હાથીઓની સાથેના મુદ્દમાં તેનું સાર્ય ઉપયોગી થશે એમ માની તે દૂરી લેતો હોય એમ લાગે છે. ૧૫

તે ઉદય પામેલો અને વૃદ્ધિ પામતો બાળચંદ્રમા પગના નખવડે જાણે ચંદ્રમાનાં બાળક છોકરાંઓ પોતા સાથે રમવાને તેના (પગમાં પડી) યાચતા હોય એવો તે જાણે છે. ૧૬

એ રાજપુત કુબેકરીને બધી વિધિમાં પ્રતિષ્ઠા પામ્યો (તે શીખ્યો) એવા પુણ્યાત્માને આ લોકમાં ગુરુઓ નિમિત્ત માત્ર હોય છે. ૧૭.

અવ્યાસ માટે બધી દિશામાં બાણ દૂકતા રાજપુતના પ્રહારથી બ્હીની હોય શુ એમ (બધેમાં) બમણું કરતી જ્ઞાનની કીર્તિ વીખાઈ ગઈ. ૧૮.

રૂપમાં લોભાઈ ગયેલી ગંગકન્યાશ્પી બમરીઓ જેને નથી મેળવી શકી એવા જેના મુખકમળનું, કવિન્દ્ર અને વક્રત્યના ફળવાળી (ફળદેનારી) સરસ્વતી મુખન કરે છે. ૧૯.

લાવણ્યની કળાના સમૂહવડે ભરાતા આનંદ એ બાળચંદ્રને જોઈને કમળવેદનની પેડે જીઓની પાણી નીંદર ઉડી ગઈ. ૨૦.

તે ધૈર્યવડે (તેઓનો) અનાદર કરીને ચાલ્યો જાય છે ત્યારે તેના ઉપર કામદેવના ઉત્સાહવાળી, અને બાધેથી તથા મોહભરેલી, બૃગુટીની છટાવાળી, પુરની સ્ત્રીઓના નેત્રકમળ કોપ સહિત પડે છે (પોતા તરફ નથી જોતો તેથી કોપનાળી આખે તે તરફ જોયે છે) ૨૧.

લાવણ્યની શોભાના સમૂહનું ધામ એવો એ કુમાર ધીરે ધીરે વધવા માડ્યો ત્યારે કયી સ્ત્રીઓના નેત્ર નિદ્રામાં દરિદ્ર નથી ચાતાં? (ફાટી આખે નથી જોયા કરતા ?) ૨૨.

બાળક છતાં પણ આ રાજપુત પોતે ઉન્નત છે તેથી તેજસ્વીઓની ઉન્નતિ ખમી શકતો નથી (તેથી) સૂર્ય દેવ પણ સરણ લેવાની ઇચ્છાથી વિખળુપદ (આકાશ અને વિખળુના ચરણ) ને આશ્રીને રહેલો (અર્થાત્ તપ કરતો) જાણે છે. ૨૩.

તેજ એજ જેને ધન છે એવા પુરુષોની ઉપર રહેલા એ (કુમાર)ના

મુગટનું રત્ન (તેની પલ્લ) ઉપર રહ્યું છે તેથી જનજી મહિમય પાદપીઠ (પગ મુકવાની બાજોદડી) માં પ્રતિબિંબ પડવાની યુક્તિવડે દશમા માગવા સારૂ આજોટનું હોય (એમ લાગે છે.) ૨૪.

તેટલામાં રાગને જયસિંહ નામે ત્રીજો પુત્ર પલ્લ થયો (જે) સ્વપ્નમાં પલ્લ કહેવા માત્રના યશમાં પલ્લ દરિદ્ર હતો કેમકે (તે) સિવજીનો પ્રસાદ નથી. ૨૫.

હવે કોઈ સમયે એ રાજા, સર્વ વિદ્યામાં જરા પલ્લ અટકે નહિ એવા અને સમાપના ઉત્સવમાં ઉત્કંઠા ધરનારા એવા વિક્રમાદિત્યને જો-ધને વિચાર કરવામાં પ્રવૃત્ત થયો. ૨૬.

અદ્ભુત સાહસનાં જોનામાં ચિન્હ છે એવો આ એક વીર જે સિંહાસનને શોભાવે (સિંહાસન ઉપર બેશે) તે સિંહલુની પેઠે તેના બોળામાં બેઠેલી રાજ્ય લક્ષ્મીને સામે થયાને કોણ સમર્થ થાય ? ૨૭.

(માટે) હું સામ્રાજ્યનો ભાર મુકી દીધા વખત પુનઃ પ્રથમ સુવરાજ કરે (કે જેથી) જે તટના સારા આશ્રયથી નદીની પેઠે રાજ્યથી સારારણ્ય પચાને પામે (સરસ થાય) ૨૮.

એમ નિશ્ચય કરીને પ્રપત્ન કરનારા પિતાને કોઈ વખત પ્રજાગ કરીને તે પ્રત્યે સરસ્વતીનાં નેપુરના સન્દના સગા બાઈ સરખા ઘઘ વડે કુમાર બોધ્યો. ૨૯.

રાજાએની આજ્ઞા મસ્તકનું સુંગમ કરે છે (માથે ચઢાવાય છે), ત્યાં જ અને ભોગમાં લટખી વસ થઈ રહી છે, તમારી મહેરબાનીથી અધુરું સુલભ છે (માટે) મ્હારે સારૂ વૈવરાજ્ય (નો વિચાર) (જમ) રાખો. ૩૦.

તે પછી રાજા બોલ્યા કે વત્સા ! મ્હારા ઇચ્છેલામાં ઉમટો ભાવ કેમ ધરે છે ? ખરેખર ત્હારી ઉત્પત્તિમાં મને જે પરિચય પડ્યો છે તેમાં સિવજી પ્રમાણ છે (તે જાણે છે) ૩૧.

તું વૈવરાજ્ય અંબીકાર કરીને જગદશામાં અજરહાર નદી થાતો પજીજના સન્દથી દિશાનાં મુખને બસી દેનાર મ્હાગ દાયતો ખોલ કેમ સાંન થાય. ૩૨.

એ પ્રમાણે 'કણોટપનિનું' ખેદયુક્ત વચન સાંભળીને સરસ્વતીના હાસતા વસ્ત્રના જેવી મુદર દાંનના કિરણની રેખા પ્રકાશતો કુમાર પ્રત્યુત્તર દે છે. ૩૩.

તમારી પામે જે હાથપણ જતાવવાનું નાટક કર્યું તે કવિઓની આગળ વાચાળપણું છે અને ચંદ્ર પાસે દોષ સારે કાંતિનો મદ કરવો એના જેવું છે તોપણ ભક્તિવડે કાંઈક કહ્યું હું. ૩૪.

પિતાનો મહારા ઉપર પક્ષપાત થાય છે એ (વાત) વિચારની ચતુરાઈને મટાડી દે છે. (એ વિચાર ચતુરાઈ ભરેલો નથી) (કેમકે) મહોદેરા પુત્ર સોમદેવ છે ત્યાં મહારા વૈવરાળ્યમાં અધિકાર નથી. ૩૫.

એહો ! આયુષ્યવંશ પછું જો અનાચારનું પાત્ર થાય તો તો મહોદું ધાતકીપણું કહેવાય. અરે બીજું શું ? આ કળિઉપ લાધી નિરંકુશ થઈ ગયો. ૩૬.

તો પ્રથમ પિતાને, લક્ષ્મીના હાથ પકડાવવાને, મહારા મહોદે ભાઈ પોતે લાયક છે. વિરહતાને લીધે મલિન થઈને મહારા રાજ્યલક્ષ્મીને સ્વીકારવાનું કામ નથી. ૩૭.

મહોદેરાને સુકાઈ ગયેલા મુખવાળો બનાવીને હું લક્ષ્મીના પ્રેમમાં આશક્ત થાઉં તો પછી બીજું શું ? અન્યાય કરનારો થઈને મેં જ કુળમાં કલંક આણેખ્યું (હરે). ૩૮.

પિતા ચિરકાળ રાજ્યને શોભાવો, મહારા મહોદે ભાઈ વૈવરાળ્ય-પદને આરોહણ કરો, (અને) હું રમત સાથે દિશાનાં અંતરાળ દબાવી પાડી આપ બંનેના પ્યાદલનું મત ધારણ કરે. ૩૯.

રામના પિતાએ જે પોતાના રાજ્ય ઉપર ક્રમનું ઉત્સાહન કરીતે ભરતનો અભિપ્રેક કર્યો તેથી ઉઠેલી " સીજીત " એવી તેની અપકીર્તિ હજી સુધી પણ દિશાઓના અંતરાળમાં છે. ૪૦.

માટે કુંતલેદ્રના યશનો વિરોધી આ મહારા વિષેનો પક્ષપાત અટકવો જોઈએ. શું મહેનત વગરનું મહારે વૈવરાળ્ય રાજ્ય વિચારતા નથી ! ૪૧.

કાનને પવિત્ર કરનાર પુત્ર થઈ એવું વચન સાંભળીને રામને આ
શ્વર્ગકારક લાગ્યું. નહા સ્ત્રીઓમા મુખીપણું ધરાવતી આ લક્ષ્મી કેનું
ચિત્ત મલિન નથી કરતી ? ૪૨

સ્નેહ સહિત એને ખોળામા ખેસારીને સમાય બેઠા થયેલા શરીર
વાળો (રામ) અતિ ઉત્તરણ દત્ત કાંતિ વડે મહેરનાનીની મોતીલી માળા
એના ગળામાં ધેરાવતો થકો કહેવા લાગ્યો. ૪૩

ખરેખર ધણી લાગ્યારડે એ લગચાલ લવાતીપતિ તુને પ્રસન્ન થયા
છે, કે જે આતુક્ય કુળનું નિબૂપણ એવા તુ પુત્રની મહેરનાની કરી ૪૪.

(નહીતર) આના બરણામૃત વચનો કેના બીજના મુખમાથી ની-
કે ? દેવતાઓ રૂપી ભ્રમરોને આકર્ષા લાપક મધુ પારિજત વિના બીજો
કોણ ઉત્પન્ન કરે ? ૪૫

જે (રામચંદ્રમી) સાર કયા સગના કુમારો ન્યાય વિપર્યયનું પાત્ર
નથી થતા ? તે હજારો ઉન્મત્ત દાધીના જેવી ભારે રામચંદ્રમી ત્હારે
તૃણવત્ત હલકી છે ૪૬.

લગની પાસેના સમુદાથી એ (લક્ષ્મી) નીકળી છે (તેથી) રાક્ષ-
સીની પેડે રૂધિર રૂપી આસવથી તૃપ્ત થાય છે એ લક્ષ્મી ત્હારા જુગ-પ્રકમાં
બધાએની મધને મિનવના વ્રતનું પાત્ર થયાના ૪૭

તે જે માર્ગ બતાવે તે તું તાણું છું (કેમકે) મારી પણ આતુક્ય
કુળમા ઉત્પત્તિ (થઈ) છે પરંતુ રવભાવથી ચરાગ એવી લક્ષ્મી આ
લોકમાં મુણના બંધનથી રહિત (પુરુષ) મા દત્તા કેમ પામે ? ૪૮

મ્હારો દોષ કાર્ત્તિ પણ નથી, તુને જે નવાઈ લાગતી હોય તો જોશી
એને પૂછી જે સામાન્યની ના પાડનારા એના પાપ મદ પાપ *મદબુ
કરેલા જ ૪૯

સામાન્ય લક્ષ્મીનો ધણી તુને જ સિવજીએ પણ કહેવા છે લોક
નહાં બદ્ધ પુનપણું પણ આગળના જે પુત્ર વડે જ વિસ્તારે છે ૫૦
તો હે વત્સ ! મ્હાં વાક્ય પ્રમાણુ કર્ય આતુક્યની લક્ષ્મી ચિરકાળ

* જેના મદ સામાન્યની ના પાડવા દોષ તેજ પાપમદબુ કરનારા (પાપ બની) છે

ઉચ્ચીજ રહો. અદેખાઇ વિનાના રાગજો મ્હારો, મુણને લઇને, પક્ષપાત
કયેક વગરનો (છે એમ) વખાણો. ૫૧.

એવું પિતાનું આદર સહિત વાક્ય સાંભળીને કુમાર હસતો હસતો
ફરી બોલ્યો. મ્હારા ભાગ્યના દોષે કરીને મ્હારી કીર્તિના કલંકનો હેતુ
તાતનો આ દુરાચર છે. ૫૨.

કદિ તેના મહુ રાગ્યના દૂત (રાગ્ય મેળવી દેનારા) ન હોય અથવા
શિવજી કશ્ચુ સહિત હોય તો તે વડેજ તાત કૃતાર્ય થશે માટે મ્હારી
કીર્તિનો નાશ થતો અટકાવો. ૫૩.

દિગ્વિજયમાં એની શક્તિ નથી એમ નથી (કેમકે) જેનો નાનેરો
ભાષ મગ્તક ઉપર આગા ધરનારો છે એ સ્થાનમાં રહેલોજ અદ્ભુત કાર્ય
કરનારો હોઈને રક્ષામણિની સમાનતા ધારણ કરો. ૫૪.

મહાદિ અતિ વિચિત્ર વચનોથી પિતાને કૈતુક પમાડી ઉત્સવ બતાવી
ઉદાર સ્વભાવવાળા તેજે મ્હોટેગ ભાઈને યૌવરાજ્યની મ્હોટાઈનું પાત્ર,
કરાચું // ૫૫.

ન ચીમળાઇ ગએલી કીર્તિવાળા ભુજના પ્રચિત્તનું શિવજી પોતે
સમાધાન કરશે એમ વિચાર કરીને પુત્રે કહેલું બધું એ રાગ કરવા

રણના ઉત્સવમાં સર્વ ઠેકાણે આઘાત કરે છે. અને રાત્રિ યદ્ય જેમાં મુગટ-
રૂપ છે એવા તે પુત્રના મેળવેલા જયરૂપી અમૃત પીયે છે. ૬૦.

તે હાથીના કુબસ્થગના સિદુરથી રાતાદરિયા જેવા શોભે છે એ-
લની સેનાના ક્ષયથી નીકળેલી લોહીની નદીના સમુદાયે જાણે ભયો હોય
એવો શોભે છે. ૬૧.

આનુકન રૂપી રામ, હરિ (ધોડા અને વાનર) ની સેના સહિત કાચ
ઉપર આવ્યા ત્યારે પ્રગટ થતી મોતીની છીપને ખેંચાને જાણે ભયે કરી
જ્ઞાત પોતાના) ખેંચી કદાડતો હોય શું ? ૬૨.

તે ન્યારે મનધાત્રિના કુજમાં પેડો ત્યારે તેની સેનાના હાથીના કા-
નના દડકાટથી વસત-સણુ વિના પણુ વિયોગિનીઓને તાપ કરનારો અદન
રાયુ પ્રગળી નીકળ્યો. ૬૩

એ કુલપરજનુજ કોઈ જાતની સજ્જતી સ્ત્રીશ્ચ દેખાડે છે, તે
તરવારની ધારાથી જળમાં મળેલો શત્રુઓનો યદ્ય તે જાણે દુધ હોય
એમ જાણીને ખેંચી લે છે. ૬૪

તે વીરમાં અમણી ન્યારે વિજયમાં ઉલ્લસિત થઈને ધનુષ્ય દડ ખેંચે
છે ત્યારે દ્રવિડદેશની સ્ત્રીઓના મુખ ઉનામાં, ઉના નિશાસાથી ઝાખા
પડી ગયા. ૬૫.

તે (ન્યારે) વિશ્વ (યથેા) ત્યારે ચોલ દેશના રાજાએ અતિશયને
હાથે પર્વતના ઝરણાનું પાણી પશુની પેટે સ્તનના સ્વાદની પેટે પીને
ઓય મા ! એમ કહીને પૃથ્વીનો ત્યાગ કર્યો. ૬૬.

આગળ નમવા સિવાય તેની તરવારને અટકાવવાનો રાજાએને બીજો માર્ગ છેજ નહિ. ૬૯.

તે કારણરૂપ અવતરેલા જનાર્દને^૧ પેટ ઉપર (પડેલી) હારની સરો વડે જાણે નાભિમાંથી કમળની ઉત્પત્તિ વારવા જ્ઞાત્ર ચંદ્રમાની કાંતિ કેમ ફેલાવી દીધી હોય ? ૭૦.

તે ગુણી પ્રિયનું હસ્તકમળ હર્પથી હેમ વર્ણવું થયું ત્યારે તેની આગળ કવિઓને રાજી કરવામાં ભોજ રાજા (કાંઈ ગણતીમાં) નહિ અને હાથીનાં દાન દેવામાં ડાહ્યા મુજ (પણ કાંઈ ગણતીમાં) નહિ ૭૧.

રાત્રુની લક્ષ્મીને આશિંગન લેવાની કીડામાં ધણા ઉત્કટિત એવા તેના બે ભુજ હૈ (તેમાંના) બાબુબધમાંના રત્નની કણીઓના કાંટાની તીવ્રતા તરવારમાં ભટકાઈને ટળી ગઈ. ૭૨.

તે એક છત્રવાળાએ ઉંચા રાજ્યના લોકથી બીજા છત્રે થતાં અટકાવવા સારું ઉંચા વંશ (કુળ અને વાસ)વાળા જુલુતો (રાજા અને પર્વતો)ના દડ બધાના સિકડો કટકા કરી ભાંગી નાંખ્યા. ૭૩.

જેણે સગ્રામમાં જાડનો વિજય હાથી ગ્રહણ કર્યો છે અને કામના રાજના મ્હોટા પ્રતાપ અને રાજ્ય લક્ષ્મીને નિર્ભૂળ કરી નાખી એવા એ (કુમાર)નો પૂર્વ પર્વત (ઉદયાચળ)મા સૂર્યના રચના પૈડાના ઘોષ વડે જેની પરાદિયાની નીંદર દુરાઈ ગઈ છે એવી સિદ્ધ દેવની સ્ત્રીયે! બરહના જેવો ઉત્તવળ યશ માતી હતી. ૭૪.

તેનો સંગ્રામ બેવામા ઈંદ્ર ઉત્સુક થયા હતા પરંતુ ઉચ્ચાશ્રવા (ધોડો) બહુ આકરો કરેલો ધનુષનો ટકારવ ખમી શક્યો નહિ ત્યારે દેવતાઈ હાથી ઉપર મ્હડ્યા તેણે પણ રણના રસથી ક્રોધાયમાન થયેલા ગધહસ્તિઓએ ઘેરી લેવાથી તે ભાગવામાં તત્પર થયો તેથી તેણે (હાથીએ) પણ તેને (રાજાને) દૂર કઢાડ્યો. ૭૫.

૧. જનાર્દનના નાભિકમળમાંથી કમળ થયું હતું તે ન થવા દેવા જાણે ચંદ્રમાની કાંતિ ફેલાવી દીધી ચંદ્રમાની કાંતિ કમળ થવા ન દે એ પ્રસિદ્ધ છે.

૨. દેવતાની એક જાત. જુઓ સર્ગ ૨ ના શ્લોકની ૧૧ ની નોંધ

એ (રાજા)ના ખ્યાલોએ કાંચી (પુરી) લૂટી લીધી તેથી જેમાં દેવા-
લપની ધ્વજની પટ્ટીઓ માત્ર બાકી રહી તે લૂટારાઓએ બધો વસ્ત્રનો
કાંઠામાં લૂટી લેવાથી પુરસ્કીઓને લંબોટી વાળવાની કૃપણતા માટે
જાણું (હોય). ૭૬.

આંધી ભગાડેલા રાજાઓને દુષ્ટી નાંખવાની જે કીડા તેથી ઉઠેલો જે
શબ્દ તે, મેઘની ગર્જનાને અનુસરનારા ધનુષના શબ્દોવડે (મિશ્રિત થઇને)
જગતને કંપાવી રહ્યા હતા ત્યારે રાવણનાં માથાં કાપ્યા હતાં પણ જેનો
ક્રોધ શાંત નથી પડ્યો એવા રામચંદ્રની પુનરાવૃત્તિ અકાલિક કંપમાં બાંપડાં
લંકાના લોકોએ માની. ૭૭.

પતિશ્રી ત્રિભુવન મહાદેવ વિદ્યાપતિ કાશ્મીરક ભટ્ટ બિન્હુજીના કરેલા

વિક્રમાંકદેવચરિત મહાકાવ્યના આચાર્ય વલ્લભજી હરિદત્તકૃત

ગુજરાતી ગદ્ય ભાષાંતરમાં ત્રીજો સર્ગ સમાપ્ત થયો.

સર્ગ ૪ થો.

રાજપુત્ર કાર્ય થકી સુવરાજપણામાં રહેલો તે નિષ્કપટ વીર એવા
તેણે કામદેવની પેઠે દિગ્વિજય કર્યો. ૧.

તેના હાથીઓએ કેરલ દેશની સ્ત્રીઓના ગુંચવાઇ ગયેલ વાળરૂપી
વેલની સાથે મલયવૃક્ષ લીસા માત્રમાં ભાંગી નાંખ્યા. ૨.

તેના મદનાળા હાથીઓએ મલયને બ્યારે વૃક્ષવોણો કરી મુક્યો ત્યારે
હું મારું હું કે ચંદનના વાધુનો ન મટાડી શકાય એવો દુકાળ પડ્યો. ૩.

મલયાચળ ચંદનમાંથી ટપકેલા શીલુને મશે તે જાણે પરાક્ષ થઇ
ગયાં હોય (મરી ગયાં હોય) નહિ એમ તેના પિંડ મુકે છે. ૪.

ધારા ચંદનના ઝરવાથી (તે રૂપ) ગારાવાળાં થયેલાં મસ્તકવાળા
તેના હાથીઓએ જરા વાર સમુદ્રમાં પેડેલા તેથી તેમાંના વડવાનગનો તાપ

તેની સેનારૂપી બધી સ્ત્રીઓએ સખીની પેઠે મલયવાયુની બન્ધ
ભૂમિને પ્રીતિવડે જોઈ. ૭.

મલયે ચંદન વાયુના બીજ સાથે જાણે હોય તેમ તેની સ્ત્રીઓના
મુગધી એવા વિશ્વાસના વાયુ વડે મુક્તિઓ ભરી દીધી. ૮.

હાથીઓએ મૂળમાંથી ખેંચી કહાડી ફેંકેલી એવી ચંદનના વૃક્ષ રૂપી
દોહત તે જાણે કિંમત લેતો હોય તેમ સમુદ્રમાંથી તેણે રત્નો ગ્રહણ કર્યાં. ૯.

હાથીએ ખોદી નાંખેલાં ચંદન વૃક્ષના ટપકવાથી ધોળી ધઈ ગએલી
શિક્ષાવડે મલય જાણે તેની સેનાના ખજાણાટથી અસ્થિશેષ જેવો
ધઈ ગયો. ૧૦.

સમુદ્ર નારાયણની નિદ્રાનો ભંગ કરનારા સેનાના કલબસાટથી જાણે
કોપાયમાન થયો હોય એમ ખજાણી ઉઠ્યો. ૧૧.

પાણીના હાથીની ખેડેડી સરખા રહોટા સર્પો સમુદ્રને કાઠે મુજબાં-
વાળીને મુતા હતા તે તેના હાથીઓએ કચરી નાખ્યા. ૧૨.

સમુદ્રનાં મોતીયો જેને પગે વળગી ગયેલાં છે તેથી તેના હાથીયો
પગે નક્ષત્રોને કચરનારા ઈંદ્રના હાથીની શોભા ધારણ કરે છે. ૧૩.

તેનાં વાહન એકેકે સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરે છે તેથી ઘેડારને સભારીને
જાણે હિમ્ચન્દ્રવસ આવતો હોય એમ સમુદ્ર માને છે. ૧૪.

તેના હાથીના પગ ભટકાવવાથી જેમાની મોતીની છીયો ભાંગી ગઈ
છે તેથી ભયે વ્યાકુળ થઈ ગએલા સમુદ્રને પોતાની જાતી ફાટી ગયાનો
ભ્રમ થાય છે. ૧૫.

તેના સૈન્યથી રંગડાણો એવો સમુદ્ર મરવાનો ઉપાય ખોલે છે તેવામાં
વિપને શિવજી ગળી ગયા છે એ બાબત અકસોસ કરે છે. ૧૬.

સ્ત્રીના હોઠ સરખી કાલિચળા સમુદ્રના પરવાળામાં પ્રીતિનું પાત્ર
થએલી રાજપુત્રની દષ્ટિ શોભી રહી છે. ૧૭.

તેણે કેરવ દેશના રામના લોટી વડે મેલા કરી નાખેલા સમુદ્રને
અગત્ય ઋણિનો ત્રાસ છોડાવ્યો. ૧૮.

સમુદ્રના મધ્યને ડોહોળી નાખ્યું તેથી ધુમરી ખાતા સર્પો દાંતમાં વળગી
જાય છે તે જાણે સમુદ્રનાં આંતરડાં હોય એમ તેના હાથીઓ ખેંચે છે. ૧૯.

તેના ભયથી સિદ્ધલક્ષ્મીનો રાજ ઘરણે આગ્યો તે અગત્ય ઋષિના આશ્રમમાં વિશામો ખાવા લાગ્યો. ૨૦.

તેણે વિચિત્ર પ્રકારનું ધનુષ હલાવતાં હલાવતા ગાંગદુંડ(ની) પુરસ્ત્રીનાં મુખમંદ્ર પડી જતા દુંડગરૂપી મંડળવાળાં કર્યા ૨૧.

તેણે યદ્યરૂપી દુંડી (ચિત્ર કાદવાની પીછી) દિશારૂપી ભીંત ઉપર મુકી તેથી દ્રવિડ દેશથી બીના લમણાં રૂપી પાટીવા ઉપર પીંગળાશ ઉતારી (ચીતરી). ૨૨.

ઉર્ધ્વા શિખર (ધરના) પડી ગયાં છે તેથી તે જ્યથીયે જાણે રાજવાનીની નગરી, કષાએલા માયાવાળી કરી મુકી હોય. ૨૩.

પાણીમા ભોગાએથી રાજની રાણીઓ મમતા પામેલા વસ્ત્રો પાસે આસુ પડાવીને તે (કુમાર) ના યશને કહી દેખાડે છે. ૨૪.

તેના બાહુએ ચોક્કસ દેશના રાજના અતપુરના ધરના બારની ચોક્કીનું કામ હવાવાતા પુછડા રૂપી દડ ધારણ કરનારા સિંહોને સોંપ્યું ૨૫.

દ્રવિડ રાજ જ્યારે ભાગ્યે ત્યારે સાક્રક ગુરુના દ્વારમાં પેસવામાં ચિંતાથી દુર્બળ થઇ ગએના દેહને બહુ (કીક) માન્યો ૨૬.

તેના ભયથી ઝાડની ઓગમ ભાગી ગએથી ચોપ દેશની સ્ત્રીઓના કપુરના ટપકાના ચિદ્રવાળા વાળ હજી મુધી દેખાય છે ૨૭.

તેના બાહુએ કષાવેલી, તરતમાંજ અમૂલ્ય પદાર્થો પડી ગયા તેથી કાચી (ક્ષોરો અને નગરી) દ્રવિડ દેશની પૃથ્વીના કીલ્લાનું સૂત્ર બાકી રહ્યું હોય (એવી દેખાય છે.) ૨૮.

પ્રતાપની મ્હોટાઇમા પ્રીતિવાળા એણે (કુમાર) વૈંગિ શૂપની સ્ત્રી-જનોને કામદેવના પ્રતાપનું સ્થાન ન થવા દીધું ૨૯.

રિપુની સેના જેણે દાબી દીધી છે એવા તેણે (કુમાર) ચક્રોટ પતિની ચિનથાળામા લખેલા હાથો (પર્વત) ને છેડાવ્યા ૩૦.

કામ પરચરી પાછો વળ્યો અને કાષ્ઠક ભાગના માર્ગમાં હતો ત્યાં તેને અકરમાત્ ઉદ્દેગ જણાવા લાગ્યો. ૩૧.

તે ડાખી આંખના ફરકવાથી સકિત થઈ ભય પામીને પિતાજીના ચરણનું કટવાણુ હો એમ આંસુ પાડતો બોલ્યો. ૩૨.

ચિંતાએ કરીને હૃદય બેહેર મારી ગએલાને તેને કોઈ અદશ્યોએ આવીને અમંગળની વાર્તાની પેઠે વેના કાનમાં કાંઈક કહ્યું. ૩૩.

સારી નરસી ચીજ ગ્રાણીઓના અંતઃકરણમાં પ્રતિબિંબની પેઠે આગળથીજ સામી આવીને ઉભે છે. ૩૪.

અશેષ શાસ્ત્રમાં ઉડો ઉતરી ગયો છે તેથી નિર્મળ શુદ્ધિવાળો થયો છે તોપણ કુમાર કોઈ અકારણ અધીરતા પામ્યો. ૩૫.

ખરાબ નિમિત્ત (દેખાય છે તે)ની શાંતિ માટે સર્વસ્વ દાનનો વિચાર કરી, એ કૃષ્ણા નદીને કઠિયી તે આધો ન ખસ્યો. ૩૬.

તેટલામાં તેજ ક્ષણે સુકાઈ ગયેલા મ્હોવાળો રાજધાનીથી સામે આવેલો મુખ્ય દૂત દોડો. ૩૭.

અપ્રિય જણાવવામાં જીભને આળશી બેઠેલી જોષ્ઠને જાણે વિસ્તારવાળા શ્વાસોશ્વાસ વડે અનર્થ કહેતો હોય ? ૩૮.

અત્યંત ઊના મ્હોના નિશાસાના વાયુવડે દુર્વાર્તારૂપી વજ્ર તથા અગ્નિ પાસે છે એમ જાણે જણાવતો હોય ? ૩૯.

ધણીમાં ભક્તિવાળી દિશાઓ રાજની સ્થિતિ પૂછવી હોય તેથી જાણે અતિ ઉતાવળા પગલાથી દોડતો દેખાતો હોય ? ૪૦.

અનર્થની વાર્તા ઉપાડીને આવ્યો છે તે રૂપી મહાપાપે દૂષિત થએલા છે એમ ગણીને ધૈર્ય જાણે બધી રીતે છોડી દીધો હોય ? ૪૧.

પ્રણામ કર્યા છે અને પાસે ઉભો છે એવા એ (દૂતને) રાજપુત્ર જે (બાપને) બહાલો છે તે પિતાના ચરણ (કમળ)નું કુશળ આ પ્રમાણે પુછતો હવો. ૪૨.

હજવેથી પાસે બેસીને ઉત્સાહ વોણી વાણી વડે નાકની ટોચ ઉપર જેને આંસુનાં રીષાં આવી ગયાં છે એવો તે દૂત કહેવા લાગ્યો. ૪૩.

કુમાર તમે તમારા મનને દદ કરો અને ધીરતાને છોડી દેશો માં. દુર્વાર્તારૂપી પ્રલયકાળનો મેધ આ વડી છુટે છે.

દેવ, પિંગળો પડી ગયો ત્યાં મુધી પાડ્ય દેશને, હાવડોલોવક યઈ
ગયો ત્યાં મુધી ચોવદેશને, અને ઝિદવને દગાવી દીધો ત્યાં મુધી તમારા
વિજયને સાંભળીને, સુખમય સ્થિતિ પામ્યા. ૪૫.

તેને વિધિચાંડાળે અકાળે દાહજવર ઉત્પન્ન કર્યો સુખ સંપત્તિ કાઢથી
કપ વગર મેળવી શકાતી નથી ૪૬.

ચદનના લેણે કરીને પણ તેને સતાપ થમ્યો નહિ (અને) તે વારવાર
તમારા આર્થિગન રૂપી અમૃતની આકાશા ધરવા લાગ્યા. ૪૭

કમથી તેણે અર્ધ જગતુ જેમા છે એવું જોવા માડ્યું તે જાણે
ઈદ્રના દૂત (તેડવા આવ્યા હોય તે)ની સામાં ગજનિમીયિકા (આખ
વીચામણા) કરતા હોય ૪૮.

અતરમા જાણે દાહ થતો હોય તે જોઈને જાણે પ્રિયકીર્તિ (ખદાર)
નીડળા હોય તેમ દાતની કાતિ દેખાડતા તે (રાજા) મત્રિયો પ્રત્યે આ
પ્રમાણે બોલ્યા ૪૯.

રાજાએના મુગળના માણુકની પટ્ટીમા પ્રતાપરૂપી ટાંકણાથી જાણે કો-
રેલી હોય એવી પોતાની આસાની અક્ષર આવિકા મૂકી ૫૦.

દિશાની ભીંતોમા બાણુની પકિતઓથી કાણુ કરી મુકીને તેને પો-
તાના યશરૂપી રાજહસના પાજરાની શોભાને પમાડી ૫૧.

બધી વગરની સમૃદ્ધિ વડે પૃથ્વીને દરિદ્રીઓ વગરની કરી (અને)
સત્યરૂપોના ધરમા લક્ષ્મીને ડુળવધુ જેવી કરી ૫૨

ધનુવતી ચતુરાષ્ટથી પ્રાપ્ત થયો છે લક્ષ્મીનો સમાગમ જેને એવો
અને કાકુર્ય વશતું ઘાડું સામર્થ્ય એવો વિક્રમની પદવીવાળો પુત્ર પ્રાપ્ત
થયો છે ૫૩.

તેજ યશવાળાએ યુવરાજત્વ સોપાને અકવર્તીપણાનો ભાર ઉપાડનારો
આ ઓમેદ્યરને કર્યો. ૫૪.

એ રીતે કૃતકૃત્ય થયેલો માહેશ્વર ચિરોમણિ જે હું, તેનો સિવજીના
પુરમા જવાને ઉત્સવ છે) ૫૫

મદોન્મત દ્વારપાળને હાથે સેવકને (સેવા કરવા આવનારાઓને)
પણ જોણે ગલહસ્તિત કર્યા છે (ગળચી ભરી ધકેલી કઢાવ્યા છે, એવા
અભાગ્યા રાજાઓ દેવને પણ અગમ્ય એવા પોતાને માને છે. ૫૬.

મહારો જન્મ ચાલુક્ય રાજાઓના શુદ્ધ કુળમાં છે, મહારા કાનની મિ-
ત્રાઈ કેટલાંક શાસ્ત્રાર્થના છાંટા પામ્યા છે (અર્થાત્ મેં કેટલાંક શાસ્ત્ર સાં-
ભળ્યાં છે.) ૫૭.

અભાગ્યા જીવિતને હાથીના કાનના અગ્રના જેવું ચપળ હું બાળું
હું. મહારે પાર્વતીના પ્રાણનાથ વિના ખીજે વિશ્વાસ નથી. ૫૮.

તે હું તુંગભદ્રાના ખોળામાં (બેશી) શિવજીનું ચિંતવન કરતે (આ)
દેહ ગ્રહણની વિડંબના (નામેશી) મટાડવાને ઇચ્છું છું (અર્થાત્ તુંગભદ્રા
નદીમાં પડીને દેહ ત્યાગ કરવા ઇચ્છુ છું.) ૫૯.

શિવજીની સેવામાં આ દેહ ઉપકાર માટે ચાલ્યો ગયો (તો) એ કૃત-
મતાનું વ્રત (કહેવાય એટલે કૃતમતા કરી વહે) વેનો જ્યાં ત્યાં ત્યાગ કરવો. ૬૦.

“બહુ સાર” એમ રાજાના વચનને કારણારીઓએ કબુલ રાખ્યું
(કેમકે) યોગ્ય આચરણમાં કેતુ મન ઉત્સાહ ચતુર (ઉત્સાહિત) ન થાય? ૬૧.

તે પછી ત્રેમીજન જેને પ્રિય છે એવો રાજા કેટલીક મજલે દક્ષિ-
ણપથની ગંગા (તુંગભદ્રા) નાં દર્શન કરતો હશે. ૬૨.

તે તુંગભદ્રાને તે માની રાજાએ તરંગ રૂપી હસ્તો વડે (પોતાને)
ઉપાડીને ઇંદના મદિરમાં ફેંકી દેવા એવી માની. ૬૩.

ત્યાં શીશુમાં મ્હોટા મ્હોટા ગોળાની પકિત હતી તે બાળે બહુએ
વિમાનના હસની દાર ગોકવી હોય એવી દીડી ૬૪

ધણે દૂર સુધી છડીને પડતા એવા છાંટા વડે એ પૃથ્વીનો ચંદ્રમા
મ્હો બેળા થયા હોય એવો શોભવા લાગ્યો. ૬૫.

× આવી રીતે દેહપાત કરવો એ આત્મધાત નથી પણ વિદિત મ-
રણ છે, જેમકે—ધ્યાયિતો મિષજાત્યકો વિમ્નો વૃદ્ધો યુવા યવા ॥ તર્લુ-
ત્યેજેજ્જલામ્યાદૈઃ સયથેષ્ઠં ફલ્લં લભેત્ ॥ ઇત્યાદિ (ધર્મસિંધુ.)

તેમાં ઉતરીને ધીર પુરુષોમા મુખ્ય એવો એ રાજ નાહીને શિવ-
જના ચરણદ્વયનું ચિતવન કરવા લાગ્યો ૬૬

તે જરા પણ એદ પામ્યા વગર અપરિમિત સુવર્ણના ગજ દેવા લાગ્યો
મહાભાગ પુરુષો કષ્ટ વેળા પણ દાન દેવામા મ્હો ફેરવતા નથી ૬૭

તે ગળા લગી પાણીમાં ઉતરીને મ્હોટા મોઝા રૂપી છુરીના ઘોષ
વડે તે શિવપુરીમાં સધાવ્યો ૬૮

એટલું કહીને તે (દૂત બોલતો) બધ થયો ત્યારે તે (વિક્રમાક) આંસુનો
વરસાદ વરસાવતો અને પામેના માણુમોએ જેની પાસેથી છરી ઝોળી લીધી
છે એવો, આક્રંદ કરીને ગળુ પુવાવી મુક્યુ છે એવો, સ્વભાવથી જ દીના
સ્વભાવનો અને બાપનો સ્નેહ તેથી પૃથ્વી ઉપર આબોહતે શરીરે રૂદન
કરવા લાગો ૬૯-૭૦

એ રીતના દુરાચારના નિયમને ગ્રહણ કરનારા યમને સૂર્ય પણ તેને
વશમા કાટાફ માને છે ૭૧.

એ દુ ખતે ન જાણનાગ (ખીજા) દિવસોનો ખાર કરતો (એ) દિવસ
પણ જાણે પોતાને મહાભાગ સમજતો હોય ૭૨

તે પગી એ કેટલોક વખત (તેવી સ્થિતિમા) રહીને અવિદિગ્ન
પડતા આંસુનો વરસાદ વરસાવતો વિચારવા લાગ્યો ૭૩.

હે આદિકૂર્મ કમો સુખસ્થિતિની ના પાડે છે (અર્થાત્ કામ ક-
રવાના હોય ત્યાં સુખે બેસી રહેતુ હોય જ નહિ અથવા કામ હોય ત્યાં
સુખે બેસી રહેવાયજ નહિ) હે સો કચરાધને હાડપિંજર બાકી રહે એવો
થા (એટલે પૃથ્વીનો ભાર ઉતારનાર હવે કાંઈ નથી) ૭૪.

હે દિગ્ગમે સ્વત્રા કીડા કરવાનો આદર તજી દો, અને બધા બેળા
મળીને પાછા આ પૃથ્વીને ધારણ કરો (કેમકે પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડનારો
ગયો) ૭૫

(કેમકે) આહુવમત્રે જેવા (રાજ) ના સુવર્ણના સ્તંભની બાતિ
કરનારા બાહુને (તો) ઘણાએ ઇંદની ધુરા ધારણ કરવાને નિમિત્ત કર્યો ૭૬

હે રાજાઓ તમે પોતપોતાની રાજધાનીમા સ્થિર થઈને રહો (કેમકે)
વીરના સિંહાસન ઉપર જીતજવાને (હવે) એવો ઉત્સાહ ક્યાંથી (કહાડરો) ૭૭

હે પૌરુષ તેનો બાહુ દંડ (તો) છુટો પડ્યો હવે શું કરીશ, હે પ્રતાપ તું પ્રતિપાલક વગરનો યષ્ઠ ગયો તેથી પરિતાપ પામતો હઈશ. ૭૮.

હે પદ્મા (રાજ્ય લક્ષ્મી!) પાણું પદ્માકર (તલાવ)ને ધર ધાર્ય. (કેમકે) આ ત્હારા પતિની જીવદાનો સંતાપ બીજે સ્થળે તું સહન કરી શકીશ નહિ. ૭૯.

શેષની ક્ષણના મડળ રૂપી ડીટીયાથી પૃથ્વીને ખરી પડતું એ સાઈ છે અથવા માટીના પીંડાને એવું સ્નેહનું પાડિત્ય ક્યાંથી (હોય). ૮૦.

હું માનું છું કે બ્રહ્મા કોઈ અપૂર્વ મૂર્ખ હોયો છે (કેમકે નહોતર) ધણી વખતના કલેશથી ઉત્પન્ન યજ્ઞેડી પોતાની કૃતિનો કેમ નાશ કરે. ૮૧.

અહો એવું શૈર્વ, અહો ધૈર્ય, વિચિત્ર પ્રકારનું ગાંભીર્ય અને શોભા, (અને) તે સાચુ છે કે એક ઠેકાણે એ બધા ગુણ દુર્લભ છે. ૮૨.

રાત્રુનાં શઓને જુઠાં કરી નાંખનાર એ વજ્ર જેવી આકૃતિવાળાનો જે ક્ષય થયો તે મ્હારા ભાગ્યના દોષથીજ (થયું છે) અથવા મીંજે પાક-મ્હારા ભાગ્યના દોષથીજ આ ક્ષય થયો છે એમ (હું) જાણું છું. ૮૩.

બ્રહ્મા એવું સૃષ્ટિનું રત્ન કયી રીતે બનાવશે, અથવા એવા પરમાણુ કેમ બેળા થઈ શકશે. ૮૪.

સામી દોડતી આવતી અનેક (સેના અને નદીઓ) ને પેશી જવા દેવાને સમર્થ, સત્વગુણનો સમૂહ એવા રાગ, સામી દોડતી આવતી અનેક નદીઓને પેસવા દેવાને સમર્થ અને પ્રાણીના સમૂહવાળા સમુદ્રના જેવો એવો (મનુષ્ય) દુર્લભ છે. ૮૫.

આર્ય અને સુકુમારપણાનું એક પાત્ર એવા રાજાથી હાય મ્હારા વિના (યજ્ઞેડો) યેદૃશી વ્યગ્રિ કેમ સહન થઈ શક્યો હશે. ૮૬.

એ અને બીજી બરાડાસહિત વારંવાર ચિંતવન કરી કરીને હળવે હળવે વિવેક રૂપી દીપક વડે તે રસ્તે ચ્હડ્યો. ૮૭.

સધાવેલા પિતાની યથાવિધિ ક્રિયા કરીને પછી મ્હોટા ભાઈને જોવાની ઉત્ક્રાંથી પ્રેરાએલો તે આગળ ચાલ્યો. ૮૮.

કેટલાક દિવસોએ તે માર્ગ ઉદ્દનધીને (કાપીને) તે પછી શમ્દ વગ
રની સેનાના સમુદ્ધ સહિત તે પુરીમા પેઠા ૮૮

હસ વિનાની જેમ તળાવડી, ન્યાય વિનાની જેમ રાજતા, કવિ
વિનાની જેમ સુખસભા, ચદ વિનાની જેમ રાત્રિ, દાન વિનાની જેમ
લક્ષ્મી, કવિત્વ વિનાની જેમ વાચાળતા, તેમ એ પિતા વિનાની પુરીને
અપવિત્ર માનુ છું ૮૦-૮૧

આગળથી આવેલા મ્હોટા ભાષ્યએ જેને માન આપ્યું છે એવો તે
તેનીજ સાથે કલેશ સહિત રાજમદિરમા પેઠા ૮૨

અન્યોન્યને ગળે વળગી પડ્યા તેથી જાણે તેઓના આસુના જળાની
ધારા ત્યાં અતિ બધાર્ધ રહી હતી તે દયાલુથી જાણે બાહ્ય નીકળી પડી
હોય શું ૮૩

ક્રમ થકી તે બનેએ દુ ખ ત્યાગ કયું અને હા વડે વેળાશતી અ
ન્યોન્ય રનેદ્ધ વૃત્તિથી કેટલાક દિવસ નિર્ગમન કર્યા ૮૪

ચુલ્લો વડે પોતે મ્હોટો છે તોયજી મ્હોટોરા ભાષ્યને તે પિતા દુલ્મ લેખે
છે, મહાત્માઓની મૃત્તિઓ અવળે માર્ગે થાયજ નહિ ૮૫

તેણે દિશાના ચક્રને વનોનીને બેળા કરેલી વસ્તુઓ તેને સુપરદ કરી
(સોપી) યશસ્વીને લોભ હોય નહિ ૮૬

તે પછી કેટલેક દિવસે સોમેશ્વર પાપ કરવામા તત્પર થયો એ
મ્હાત્મા સમર્થ એવી ભવિતવ્યતા તેને કોણ મટાડી શકે એમ છે ૮૭

મદિરા જેવી રાજ્ય લક્ષ્મી તેને મદ ઉત્તમ કરવામા કારણભૂત થઈ
તે ખશી ગયેલું યશસ્વી તમામ વસ્ત્ર જાણી શક્યો નહિ ૮૮

મગજની તુરીના શમ્દે જાણે તેને મ્હેરપણુ આવી મધુ હોય એથી
તેણે લેશ પણ મહાત્માઓના વચન સાંભળ્યાં નહિ ૮૯

તેણે મદનો જ્વર અગ્ર કરીને અગને કસરાતા જણાવતાં રાજ્યલક્ષ્મીની
પેઠે રાજ્યલક્ષ્મીનો ક્ષય કર્યો ૧૦૦

કુતળના ઉધામ બધ પડ્યા તેથી વૈરાગ્ય દેખાડતી પૃથ્વી તે ધણી
જીવતે જીવે વિધવા જેવી દેખાવા લાગી ૧૦૧

તેના બેસવાથી પીક દૂષિત થઈ હોય એમ હાથીઓ સુંદ ઉઘી કરી તેમાંના છાંટાના જળ વડે પોતાની પીક ઉપર જાણે પ્રોક્ષણ કરતા હોય. ૧૦૨.

રખેવાળોએ મંડળ ભ્રમણમાં પ્રવૃત્ત કરેલા (કાવો લેવરાવતા) તેની સેનાના ઘોડાઓ તેની અયોગ્યતા સિદ્ધ કરવાને જાણે સોગમ લેતા હોય? ૧૦૩.

હું માનું છું કે, તેણે જે ક્ષાત્ર તેજનો લાગ કર્યો છે તે, કદાચિત્ રાજ્યલક્ષ્મીને લાખની માનતો હશે તેથી તે ગળી જાય તો એવી જાણીકારી હશે. ૧૦૪.

તેણે પોતે પિશાચીણી જેવી રાજ્યલક્ષ્મીને સુખન કર્યું તેથી સ્વાદ લાગ્યો તે હવે સહુનાં ગળાં ચુસી લોહી ચુસી લેવાની ઇચ્છા રાખે છે. ૧૦૫.

તે ઉદ્ધત આમરના આઝા પવનથી છોડેલી ધૂળથી ભરાઈ ગયો તેથી માર્ગ જોઈ શકતો નથી. ૧૦૬.

તેજના ભંડાર એવાં રત્નનો દગલો પેહેરે છે તોપણ તે દૈવનો હથેલો અંધારાના દગલાથી ઢંકાઈ ગયો છે. ૧૦૭.

નમવાવાળા બધાને ઉપર જવાની બંધી છે એમ ધારીને તેણે વિઠ્ઠળ થઈને હેઠે ઉતરવું ફીક માન્યું. ૧૦૮.

પિશાચની પેઠે સર્વનાં હિંદ્ર ગોતવાને તખ્તર થયેલો તે મદની મૂર્છા વડે કાંઈ પણ કર્તવ્ય જાણી શકતો નથી. ૧૦૯.

લોભનુજ એક ઘર એવા એ રાજ્ય મહી સધળાં માણસ અક્ષય રહેવા માંડ્યાં. રાજ્યનો લાગ એ જગતને વશીકરણનું ઓસડ છે. ૧૧૦.

અકારજમાં પણ કુમારનો અભિપ્રાય તેણે પ્રગટ કરવા માંડ્યો. લક્ષ્મીના સુખમાં મોહ પામેલાને શું અસંભવિત છે. ૧૧૧.

તે અંકુશ ફેરવતો થકો હાથી ઉપર ચઢીને પ્રખ્યાતિનું ખીજ વાવવા જાણે આકાશ સ્થળને ખોદતો હોય? ૧૧૨.

આઝા બકબકાટનું શું કામ? તેણે એવું રાજ્ય ચલાવવા માંડ્યું કે જેને લીધે ચંદ્રમાના મિત્ર સરખા આણંદ વંશમાં કલંકતાને પામ્યો. ૧૧૩.

ચોટોરા ભાઈનો દુસમ્મદ મટાડી શક્યો નહિ. રાજ્ય રૂપી મદ જેને વળગ્યો હોય તેને માટે મંત્ર શું, અને ઓસડ શું? ૧૧૪.

તે વિચારવા લાગ્યો કે ઉધી બુદ્ધિનાને શું કરવું ? આમા અપ-
કીર્તિના ભાગનું પાત્ર હું થઈશ. ૧૧૫.

અવળે મારગે આવનારા ગુરુનો સાગર જ કરવો હીક ગણાય તો
અહીંથી દક્ષિણ સમુદ્ર તરફ જવાનું ધારું ૧૧૬.

હું જ્યારે એ દ્રવિડો આદિને અત્યંત પીડીશ ત્યારે તેઓ ઉપદેશ
આપનારા પણ આર્યને હરકત કરવાને સમર્થ નહિ થાય. ૧૧૭

એ શુશ્રુષા વશના મસ્તકનો મણિ, એમ કર્તવ્ય મનથી નિશ્ચય
કરી નગારાના શબ્દ વડે કાનના રસ્તાને ફાડી નાખતો નીકળ્યો અને
દેશપાપમાન થયેનાએ સાદસના ખીરદવાગાએ રાજાઓની સેનાના હાથીઓમાં
પોતાનાં ખાણ વડે કેટલા (હાથી) નું ધેર્ય ન ઊઝાવી દીધું ? ૧૧૮

મધુએ ત્યાગ કરેલી વનની પૃથ્વીની પેઠે ધનુષથી છુતી પડેલી પણ
છની પેઠે, મોતી કહાડી લીધેની છીપની પેઠે, અને મધુરત્વ વિનાની કવિ-
તાની પેઠે, તેણે એકે ત્યાગ કરેલી ચાતુર્ય રાજ્યની રિયતિ શોભતી
નથી સારા જન્મવાળાનું સામર્થ્ય વર્ણવવાને કેની વાણીનો વિસ્તાર
(સમર્થ) છે ૧૧૯

સર્ગ ૫ મો.

એ દુર્મતિ (મ્હોટો ભાઈ) રાજ્ય કંટક કહાડવાને ઉદ્યુક્ત (યથો છે તે) અને નાના ભાઈને નહીં સહી શકે એમ મ્હોટા ભાઈ તરફના સંકટની શંકા રાખીને તેણે નાના ભાઈ સિંહદેવને બોલાવી લીધો. ૧.

સર્વ ખાલુથી તુરીના મંગળ સપ્ત બંધ થયા છે તે જાણે ધરેણીનો શબ્દ જાનો રાખતી હોય એમ ઠેકાણાવગરના ચિત્તવાળા એ રાજાએ તેની પછવાડે ચલાવી હોય એવી રાજસદ્ગતી જણાણી. ૨.

ખોળામાં બેઠેલાને મારી નાંખવા સારૂ ગોંધી રાખ્યો છે એમ કેમ શંકા* રાખે છે ? (તેથી) તે રાજામાં ખાટલામાં લોટતાં લોટતાં ચંદન બધું દોવાઈ જાય છે એ રીતે તપ્પા કરે છે. ૩.

તે રાજાનું મન મ્હોટા ભવરથી ગારામાં ખુંચી ગયું છે. તે ઘણી સંખ્યાવાળો ભાર ખેંચી કહાડવાને સમર્થ એવા મહોન્મત હાથીઓથી પણ ખેંચાઈ શકાયું નહિ. (મારામાંથી) ૪.

એ ઉક્ષણતા મનવાળાએ તેની પાછળ પુષ્કળ સૈન્ય મોકલ્યું. લોકો મનવાળા ચર્મચક્ષુ પુરષોનું કર્મ શું સત્વગુણ રહિત ન સંભવે ? ૫.

એ સૈન્ય તેને મ્હોટી ગયું તોપણ અન્યાયના પંકની શંકાથી તેણે તે સૈન્યને એકદમ હણ્યું નહિ. અટકળાય નહિ એવા જુજ બળરાણી તેના જેવા પુરષો સકટમાં પણ પીડાત વિનાના હોય છે. ૬.

શત્રુ રાજાઓના કાળરૂપ તેણે નિર્દય રીતે મારવાને એ સૈન્યને ઉદ્યુક્ત થયું ત્યારે તેને મદવાળા હાથીના પગ વડે ચૂર્ણ કરાવીને એક કોળીયો કરી નાંખ્યું. ૭.

શું ઝાઝા બડાક મારવા, વારંવાર શત્રુની સેનાઓ આવી તેને કાળના મુખ રૂપી ખાડામાં નાંખીને તેણે સજાને પોતાનું અગ ખાકી રહ્યું એવો ક્યો. ૮.

* મૂળમાં અસાધ્યમાઃ છે તે અસાધ્યતા હોવું બોધાયે.

x મૂળમાં અગહના છે અને ગહનનો અર્થ પીડા-દુઃખ એવો શબ્દ-વિતામણિમાં ક્યો છે. તે વિના ઉગ્રનો અર્થ સંભવતો નથી કેમકે

લક્ષ્મીના વિલાસ રચનમાં આયમાં લીધેલા સજ્જતની પેડે મશને
રમાડતા થકા બાજે વિષ્ણુ ઉદય પામ્યા હોય ? ૮.

ભાઈના દુરાચરણના ચિતવનથી ક્રોધરૂપી ગારાથી ડહોળાઈ ગયેલું
મન ધારણ કરનારા તેને તુંગભદ્રાએ સ્વચ્છ પાણીવડે પ્રસન્નતા પ્રમાણે. ૧૦.

હાથીના સમૂહના ન્હાવા સાથે ઉતરવાને લીધે વાહીનીપતિ (નદીપતિ
સમુદ્ર અને સેનાપતિ) ને માર્ગે તે (તુંગભદ્રા) આવી અને (સાટે) હાથીના
મદની નદીઓ સમુદ્રમાં જઈ મળી. ૧૧.

હાથી (નદીના જળમાં પ્રતિબિમ્બરૂપ) સામાવળીયા હાથોને ભેધને
તેને દળી નાંખવાની આકરી ઈચ્છાથી નદીનું ચોખ્ખું પાણી ગ્રહણ કરી
શક્યો નહી. ક્રોધી માણસનો એ સ્વભાવજ છે. ૧૨.

બમરના સજ્જથી આકુળ થએલા હાથી પાણી પીવાની પણ ઈચ્છા
કરતો નથી. (અને) પાણીમાં પેદી જઈને તેઓને પીડા પ્રમાણે, ગરજવાને
વાચાળ બનવું એ દુષણજ છે. ૧૩.

પાસે આવેલી હાથણીના લોભથી હાથીએ સામાવળીયા હાથીને છોડી
દીધો. પ્રત્યંક દંડવાળો કામદેવ જ્યાં ત્યાં તેવારજ છે એ આશ્ચર્ય છે. ૧૪.

હાથીઓએ માર્ગે રોકી રાખ્યો છે તેથી યોગ પાણીમાં ધણીવાર
સુધી નાહી શક્યા, અને ઉઠાને તો કાંકિના ઝાંડના 'કાંટા' મળ્યા એટલે
નદીની સામુ પણ જોવું નથી. ૧૫.

હાથીના મદના પાણીથી મેલા ધર્મ ગમેલા સમુદ્રને હમેશાં ગરતા
મદવાળા એરાવત હાથીનું બ્રમણ સાંભરી આવે છે. ૧૬.

અંકુશને ન ગણકારનારો હાથી જે ન્હાવામાં શુંચાયેલી કુટુંબની
સ્ત્રીઓના મધ્યમાં ગયો તે ઉપર બેડેલાના ભાગ્યની સંપત્ત છે. ૧૭.

કેટલાક દિવસ સુધી ત્રિશાઓના કેસરના ગારાવાળી એ નદીને કરીને
પહો લગાડ પાસે આવવાથી જેના બાકુ અચળ રીતે ફરકી રહ્યા એવો
એ ચોજ દેશની સામે આગ્રહ સહિત આવ્યો. ૧૮.

જ્યાંની મૃગનયની સ્ત્રીઓ નજરજાગનાં પક્ષીઓના નાદથી મગાના
ઘાટા સ્વર દંકાઈ જાય છે તેથી (પોતાની) ચતુરાઈનો અણુ દેખાડી શકતી
નથી. ૧૯.

જ્યાં કામદેવ (પોતાના) દહથી માંડીને તેજની સાથે વિરોધ રાખ-
તો થકો, સોપારીના વનની કાળી પકિતમાં મળેલાં સૂર્ય કિરણની કાંતિમાં
વસે છે. ૨૦.

જ્યાં પવને હલાવેલાં કેવડાનાં ઝાડના સમૂહની રજથી ધોળા થઇ
ગયેલી પૃથ્વીમાં સ્ત્રીઓને શરણે આવેલો કામદેવ શિવજીના અગ્નિની પેઠે
ભસ્મ થઇ ગયો. ૨૧.

નારીયેળીના ફળના સમૂહમાં નૃત્ય કરવાથી તેની અદર રહેલા પાણી-
ની હોહેરને ચુંધી નાંખનારા અને પાકી કેળની સમૃદ્ધિને છૂટી દેનારા
જ્યાંના વાયુ કામદેવનાં રાજ રૂપ થાય છે. ૨૨.

એ રાજપુત્ર તે વનવાસના મડળમાં સ્ત્રીઓની નજરબાગની પૃથ્વીને
અદ્ભુત એવા વિલાસની સાક્ષિણી કરવા માટે કેટલાક દિવસ રહ્યો. ૨૩.

પેહેલાં દેખાડેલા પરાક્રમની સ્મૃતિ સેનાના તુરીના નાદ વડે મલય
દેશના રાજાઓને કરાવતો એ રાજ મોજ મારતો ધીરે ધીરે આગળ વધ્યો. ૨૪.

જ્યેષ્ઠેશી રાજાએ તેની મુલાકાત લઇને માઆથી વધુ ધન આપીને
કાંકણ દેશની સ્ત્રીઓના મુખચન્દ્રનું હાસ્ય રૂપી અજવાળીયું નિશ્ચળ કર્યું. ૨૫.

એ શુદ્ધ પરાક્રમ વાળાએ ચચળાઇ છોડી દીધેલા આહુપ રાજાને
વધાયો એવાઓની અવિનયની પહેલી દ્રિષ્ટિ જેવી અનમણીજ (નમનનો
અભાવ) કોપને વધારે છે ૨૬.

ધાડાં ફેલાઈ ગયેલા બાણો વડે આગળ દેખાડેલો એવો કેરલ રાજા-
ના સ્ત્રીઓના ગાલરૂપી સ્થળીમાં આંસુનો નિવાસ દેખાડી દીધો. ૨૭

વેગથી આવેલા તે રાજાને જોઇને થએલા ભય વડે હાલકેલોક
યતા સમુદ્ર રૂપી નીલ દુંડળવાળી દ્રવિડ દેશની પૃથ્વી કપવા લાગી. ૨૮.

તે પછી ન્યાય માર્ગને જાણનારો દ્રવિડ દેશના રાજાનો દૂત, એ
તૈયાર રહેતા ધનુષવાળા અને બદલો ન વાળી શકાય એવા કાંઈ વિશેષ
પરાક્રમવાળા એ રાજાની સલામ આપ્યો. ૨૯.

મસ્તક વડે પૃથ્વી નળને નુખત કરનારો એ દૂત કુતલેદ્ર સૂત
(વિક્રમાદિત્ય) ને પ્રણામ કરીને દાતની કિરણરૂપી પલવમાં મુક્યાં છે
કામળ પદ જેનાં એવી વાણી મોહ્યો. ૩૦.

હે સુનુકમ વચના ધરેણા ! તમારા ગુણ ગણવાને કોણુ ડાહ્યો થઈ શકે એમ છે. સૂર્યના તેજનો સરવાળો કરવાને કેની ચતુરાઈ (ચાલો) ૩૧.

તમારી તરવારના પાણીનું નિર્મળપણુ હું શુ વર્ણવું ? જેનાથી ઉત્પન્ન થયેલો જગત્કૃપી છીપના સપુટમાંના મોતી જેવો યશ, ચંદ્રમાની કાંતિને પામે છે. ૩૨.

ત્હારા ખર્ચના પાણીનાં શું વખાણુ કરીયે. જેમાં સુનુના માયાના વાળ જાણે દરકતા એવા શેવાળ હોય તે વડે તે તેમાં મુકેલો રાજહસ સરખો યશ શોભે છે. ૩૩.

ત્હારા ભુજમાં રમી રહેલા ધનુષનો શબ્દ સમામની દહમાં કોણુ સહન કરી શકે, કે જે સનુઓના ધરમાં સ્ત્રીઓના કંકણાટના શબ્દથી સ્પષ્ટ થાય છે. ૩૪.

ત્હારી પ્રત્યાના શબ્દો વડે દિગ્ગજે પણ મદ્બોલ્યા થાય છે. (અને તેથી) કાળા જમરોએ ત્યાગ કીધા છે તેથી જાણે દિશાને સ્વચ્છતાને પમાડે છે. ૩૫.

તુ જેવા જીતનારા વિના અસાધ્ય સાધવાને ક્ષત્રીઓ અસમર્થ છે. જગતને પ્રલય સમય વિના સમુદ્ર બોળી દેવાને હિંમતવાળો ચતો નથી. ૩૬.

જે તે ઉચ્ચ ગુણવાળાએ પોતાનું રાજ્ય મ્હોટા બાઈને તૃણની પેટે સોપી દીધું; તેથી જગતમા ત્હારૂ કીર્તિ રૂપી ચાંદરૂં વજ્રપેપની પેટે

હંચા પ્રતાપરૂપી અમિવાળું મુખ ધારણ કરતું ત્હારું ખડ્ગ જાદુગર
છે કે જે માનુષી માયાં કપાઈ ગયેલા શત્રુઓને દેવતાઈ માયાનો સમાગમ
કરે છે. ૪૧.

ભારતાદિ વિષે ત્હારા જેવો પ્રતાપી અને ભાગ્યશૂભિ કોઈ સાંભ-
ળતા નથી, કે જે વિજયશ્રીને સંગ્રામમાં દર્શન માત્રમાં અન્યના સંગથી
વિમુખ કરે છે. ૪૨.

શું રાજાઓના મુકુટના મણિ લોહસુવર્ણકના સગા ભાઈ સરખા છે ?
કે જે દૂર રહેલી તારી તરવારને પાસેના માર્ગમાં ખેંચી શકે છે તે. ૪૩.

ચોક્ક દેશનો રાજા તુને શું ન કહે કે જેને તે ઉત્ત્વળ ગુણવડે
રાજ કરેલો છે; તે તારી સમૃદ્ધિને તું તૃણવત્ ગણે છે તે જોઈને સમૃદ્ધિ
આપવાનું ઠેઠેવાથી લગલ છે. ૪૪.

ધનની ગર્જના જેવા અન્યના પૌરસના ગુણ કાને પડે છે તોપણ
જેમ રાજદંસણી માન સરોવરમાંથી ખસતી નથી તેમ તારી સ્તુતિ તેના
મુખમાંથી ખસતી નથી. ૪૫.

કુળનું વિભૂષણ અને અદ્ભુત ગુણવડે ત્રણે લોકથી મહીયાતી એવી
પોતાની કન્યાને તારા હાથ સાથે પ્રીતિવાળી કરીને તે સમસ્તને વંદ્ય થ-
વાની ઈચ્છા રાખે છે. ૪૬.

એવાં તેનાં મનોહર વચન વડે કુતળપતિ પ્રસન્નતાને પામ્યો, કેમકે
આકરા કોષરૂપી વિપના વેગની શાંતિ માટે એવા પુરોની આગળ વિનય-
જ એસડ છે. ૪૭.

એ ચંદ્રમુખી કેવી દુરો એવી ચિંતા તેના હૃદયમાં લાગી. કામી પુર-
ગોમાં ખેંચેલા ધનુષવાળો કામ નિમિત્ત માત્ર જોયે છે. ૪૮.

હોડના ભાગમાં મદદાસ્તરૂપી વસ્ત્ર જાણે પથરાઈ રતું હોય અને
વાગની ઘટવાળા નયનવાળો પૂર્ણ ચંદ્રમા એ દાંતની કાંતિવડે જાણે સૂચના
કરતો હોય એમ તેણે મનની પ્રસન્નતા જણાવી. ૪૯.

આવી મુગ્ધતા જાણ્યા વિના મ્હેં જે ધનુષ વડે જે કાંઈ બોલયાલ
કરી તેથી યએલી સરમથી મ્હારાથી માંડમાં બોલી શકાય છે. ૫૦.

સમજનો દોષ માત્રને તિરસ્કારી કાઢાડી મનમાં સુશુભ ધારણ કરે છે મેઘ સમુદ્રની ખારાશને દૂર કરીને જળ માત્ર મહત્ત્વ કરે છે ૫૧.

વારવાર દિગ્વિજયના વ્યસનનાળા મ્હં તેનું શુ પ્રિય કર્યું છે તો-
પણ તે મ્હારી ઉપર અતિથય રાજી રહે છે, હંથા અત કરણનાળા પુર્યોનું
ચરિત્ર કોણ બાણે છે ૫૨

એ ઝાઝા સુશુરત્નનાળા અને રનેહથી પરિત્ર હૃદયવાળાનું ઇચ્છિત
હું પાર પાકુ છું ઉચગે યવા ધારતો નથી માટે જે તેના મનમાં દોષ
તે કરે ૫૩

એ રીતે અમૃતના ઝરણુરૂપી અને ચંદ્રના કિરણ જેવી નિર્ભય વાણી
દેખાડતા વિક્રમાંકને એ પત્રી એ બલો ફૂલ લાલ ત્યાગ કરીને વિનતિ
કરે છે ૫૪

હવે તમારે બીજું શુ કરવું થટે છે, દાનેશ્વરીપણુ જે બતાવે છે તે
તમે કર્યું. સુલુક્ષ્મ કુલના રાજા પામના ઝરનારાઓના માગેલા વિષયથી કાણુ
ઉલટું કરે છે ૫૫

મ્હારા ધણીને દમાખેર ન બણવા હો, અને આ વાતમાં તમારા
મનમાં ચોખવટ લાગતી હોય તો દુઃખજન વડે ચિદ્વનિન થયેલા પાસેના
માર્ગમાં પાછા ફરીને પગલા કરો. ૫૬

ત્યાં એ શુદ્ધ હૃદયવાળો કેટલીક ચાપતી મજલ વડે પ્રતાપી એવા
તમારી સાથે પૂર્વણીને દિવસે ચંદ્ર જેમ સૂર્યની સાથે તેમ પરિચય કરશે ૫૭.

ધનુષ ધરીને એ ઠોકાણુ (આવેશ) તમારે વિશે પ્રીતિદાન પણ બીતિ-
દાનપણુને પામશે અને તેથી ત્યાં તેનું વિનક્ષણુપણુ અને સુશુભ ૫-
ક્ષપાતીપણુ બણવામાં આવશે ૫૮.

આજ સુધી તેના વચનની અસત્યતા ક્યાંહી પણ લોકોએ જોઈ નથી.
મ્હારા જેવાના અશુભપણુથી (કદિ ન કબ્યામાં આવે પણ) તમારા જે-
વાને તો તે સ્પષ્ટ જણાશે ૫૯

ઈત્યાદિ વચનોએ વારવાર આ ચતુરે સમજાવેલો એ (રાજા) ચોલ
દેશના રાજાનું હૃદય બણવામાં આવનાથી આગળ બતાવેલો નદી કંઠિ
તે ગયો ૬૦.

તે પછે તરત જ ચોળ દેશનો રાજા પણ ઉત્સવ કરીને કામદેવની પતાકા રૂપી અને હાસ્યવાળા મુખવાળી તે કન્યા સહિત શહેરમાંથી બહાર નીકળ્યો. ૬૧.

તેને કુંતલ રાજાના પુત્રની સાથે સધિ (કરવાનો) બધ નિશ્ચય જોઈને મહાભય રૂપી પીડા શાંત જોની થઈ છે એવી પ્રજા પોતપોતાના ઘરમાં આદરવાળી થઈ. ૬૨.

દિગ્ગજોના કાન ફાડી નાખે એવા તેના દુદુભિના આકરા નાદથી ઐરાવત હાથીના નગારાનો શબ્દ યાતો હોય શું એવું આકાશ શોભી રહ્યું છે. ૬૩.

બધી બાળુથી કાનને આકરા લાગે એવા ફેલાઈ રહેલા દુદુભિના નાદના પડપડાને બહાને ચી કાર કરતા હાથીના ટોળાના બટકાવાધી જાણે દિશાની ભીંતો ફાટી પડતી હોય (એવું જણાય છે.) ૬૪.

કાન ફડફડાવવાના પવનની લેહેરોથી ઠંડા બનેલા મુઠમાંથી નીકળતા છાંદાના જળવડે, ભય થકી મૂર્છિત થઈ ગયેલા આગળ પડેલા દિગ્ગજોને તેના હાથીની લગરની લગર જાણે (પાણી) છાટતી હોય. ૬૫.

ત્યા પૃથ્વી ઉપરની રજ ઉડીને હાથીના ધ્વજના વસ્ત્રના છેડાના ફડફડાટથી આધી નીકળી જાય છે કે જેથી સૂર્યને દિગ્ગમ થાય છે. (પોતાનો રસ્તો ચુકી જાય છે) ૬૬.

નિરતર માર્ગમાં ચાલનારો સૂર્ય, પૃથ્વીની ધૂળને બહાને પશ્ચિમ પર્વતની વાકી ચુકી તળેટીમાં પૂરણી પૂરવા સારૂ પોતાના રથમાં માટી ભેળી કરે છે. ૬૭.

જીતનારા ઘોડાની સેનાની ખરીથી ખોદાએલી પૃથ્વીની ધૂળનાં પડથી માર્ગમાર્ના જે વાંકાંચુકાં રથજી પુરાઈ ગયાં તેથી તેની સેના સુભાગ્ય-પણાને પામી. ૭૦.

મનથી પણ ન ઉઠંધી રાકાય એવી ખાણવાળી તળેટીની જમીનને કુદી જતા તેના ઘોડાઓ વડે બધી કારથી ભુલા પડેલા વાતમૃગવાળા હોય એવી પૃથ્વી થઈ ગઈ. ૭૧.

તેણે શિલીમુખ (બાણ અને બ્રમર) તથા જ્યા લતા (પલ્લજ રૂપી વેલ અને પૃથ્વીની વેલ) તેની સમૃદ્ધિ વડે તે તે રથજી વિજયથી માટે કીડાના બગીચા કરી મુક્યા. ૭૨.

આત્મા ધમર ન રહ્યા એવે કેટલેક દિવસે તે રાજા નદીયે પહોંચ્યો. કાર્યના સમુદ્ધને પુરૂં કર્યા વિના છુદ્ધિવાળા પુરપોને નીંદર સાથે ઓળખાણ પણ કેવી (હોય) ? ૭૩.

એનો ખટલો શીતળ અને સ્વચ્છ તુંગભદ્રા વડે તરતમાં રાજ થયો. પણ જે કાંઈક પણ પાછળથી આવ્યા તેને મારો બાકી રહેલું જળ મળ્યું. ૭૪.

દક્ષિણ સમુદ્રને કઠિથી આવેલી રજે જાણે આડીયાપણું કીધું હોય એમ તરત વચમાં પડીને તે સમુદ્રની સ્ત્રી (નદી) ને અવળી ગતિ વાળી કરી. ૭૫.

હરિયા કઠિ ધર કરી પડેલાં જનોને હરકત ન પડે એ રીતે એ સેના લાંબી થઇ. વચમાં લોકો એવી રીતે રાત રહ્યા કે જેથી રાજાના મહેલ મુધી પહોંચી જવાયું. ૭૬.

દ્રાવિડ રાજ્યએ પણ ઉચા હાથીવાળું તેનું સૈન્ય કાલુકથી જોઇને
કન્યાદાનના બદલાથી અનર્થ રૂપી મારાથી પોતાના રાજ્યને ઉદ્ધારું માન્યું. ૭૬.

તે પછી થોડા પુરુષો મોકલીને તેઓએ પરસ્પર પ્રેમ ફેલાવ્યો. તે
સંગમ સાદુ લોકોએ માન્ય રાખેલો એવો મુર પુખ્તના યોગ જેવો થયો. ૮૦.

મહારા શુભ કર્મ આ સાક્ષાત્ લક્ષ્મીપતિનાં દર્શન મને કરાવ્યાં
એમ આંસુ ભર્યા નેત્રવાળા એ ગુજનએ કુંતળરાગના પ્રભાવ થકી માન્યું. ૮૧.

તે પછી પગમાં પ્રણામ કરવાને તૈયાર થએલા એ દ્રવિડના રાજાને
તેની કાષ્ઠ જાતની ઉતાવળથી રાજી થયેલા ચિક્રમાંક રાજાએ હર્ષથી
રોક્યો. ૮૨.

(આ) શું કરો છો ? અધિક વયવાળા છો તેથી તમારું ચરણ-
કમળ મહારા મસ્તક ઉપર મુકો. આજ (તરતજ) ઉત્પન્ન થયેલા નિર્મળ
રત્નને શું અધિક વયવાળા માથે નથી મૂકાવતા. (દ્રવિડ રાજાએ જ-
વાબ આપ્યો.) ૮૩.

એમ કહેતા અને હર્ષનાં આંસુથી અવિચ્છિન્ન ભરાઇ ગયેલા નેત્ર-
વાળા એનાથી કુંતળદેશના રાજા અતિશય આનંદને પામ્યા અને એ દ્રવિડ
રાજાને બાથમાં ધાલી લીધા. ૮૪.

તે પછી અર્ધાસન (આપવાના) વિવેકથી પૂર્ણ થયેલા મનોરમ
વાળાએ શ્યામદેશના રાજા રાજ્યઓની પંક્તિની સલામાં માધાના મુગટના
રત્નના તાડકા વપ એ ભુવલેશ્વરને જણાવતા પોતાના દાનની કિરણો વડે
મેલ્યા. ૮૫.

(તમારાં) અંગ ચંદન રસથી પણ શીતળ છે અને (તમારો) આ
પરાવડે બાહુ ચંદ્રના પ્રકાશને બહાર કઢાડે છે. તો હે આકુષ્ઠ વંશના તિલક
દૃષ્ટ રાજાઓને પરિતાપ કરવામાં શ્રેષ્ઠ એવો તમારો પ્રતાપ ક્યાં વસે છે. ૮૬.

ધૈર્યનું, ધામ અદ્ભુત ચરિત્રના હંડાર અને અનવધિ કરણા રસના
દહાંતની ભૂમિ એવા તમને તમામ આદિ રાજાઓને જનાવવાનાં રજકણના
દગલા વડે બ્રહ્માએ રચ્યા છે. ૮૭.

ત્રણ દોકના ધરેણારૂપ આ કન્યા, આ મહોદું સિંહાસન, આ મહારો
આત્મા એ બધું ભેળું અથવા ભુદું ભુદું મહણ કરો અને એ પુણ્ય વડે મહારી
યશની પતાકા પ્રસિદ્ધિ પામો. ૮૮.

૨. ઇત્યાદિ ઘાટા પ્રેમ વડે દ્રવિડેશ્વરે મધુરતામાં મુખ્ય એવાં ૫૪ વડે
વારંવાર તેને કહ્યું ત્યારે તે સુપુત્રના વિદ્યાધર રાજા ચોલચીની વાંકી એવી
વાળની લટકી દોલામાં (પોતાની) ચપળ એવી આંખને રમાડતા આ-
નંદને પામ્યા. ૮૯.

ઇતિશ્રી ત્રિભુવન મહાદેવ વિદ્યાપતિ કાશ્મીરક લટ ગિરિહથુના કરેલા વિક્રમાંક
દેવચરિત મહાકાવ્યના આચાર્ય વલ્લભજી હરિદત્તના કરેલા ગુજરાતી
ગદ્ય ભાષાંતરમાં પાંચમો સર્ગ સમાપ્ત થયો.

સર્ગ ૬ હો.

તાં ઘણા વૈભવ સહિત (પોતાની) પુત્રીએ ગુણનિધિ નૃપપુત્રને આપીને તે પરણનાર (ચાલુક્ય રાજા) ની માંડમાંડ રાજ લઈને તે પછી ચોક્કસ દેશનો રાજા (ત્યાંથી) આવ્યો. ૬.

કૃતલ દેશના રાજાના પુત્રે એ દ્રવિડ દેશના રાજાને પાર વગરનું નાણું આપ્યું. યજ્ઞમાં જેને મળ્યું પડી હોય તેવા અને ગુણમાં પ્રીતિવાળા પુર- પોને ધનમાં તૃણના જેવી ગણના હોય. ૭.

પ્રસન્ન મનવાળો અને માનની સિદ્ધિ પામેલો એ સુખ ગયો ત્યારે ગુણનોજ એક પક્ષ કરનારો આ રાજા પગલે પગલે જીતકંઠિત થયો. નિ- મેળ (પુરો) નાં મન પુલના જેવાં કામગી હોય છે. ૮.

દ્રવિડના રાજાની અદ્ભુત વાતોના વખતમાં એ રાજપુત્ર (તેના) ગુણમાં પ્રીતિમાન થઈ ગયો. મોટી જીવિવાળાએ (પોતાનાં) લમણાં રોમાંચથી ભરી દીધાં. ૯.

(મહે) તેને કેમ જવા માટે મનાઈ કરી નહિ. હવે શું પાછો નેત્રના પરિચયમાં આવશે શું ? એમ સજ્જનનો શિરોમણિ એ કુમારે ઘણીવાર સુધી કાંઈક વિચાર કર્યો. ૧૦.

તેણે દ્રવિડ પતિની પુત્રીને ત્રિભુવનમાં દુર્લભ એવી સંપત્તિનું સ્થાન કરી. પ્રેમી જનને વિષે અને (પોતાની) સતતિનો પણ અનુમદ કરવાને શુભ અંતઃકરણ વાળાની મેહેરબાની પ્રસરે છે. ૧૧.

તે પછી રણના વેગવાળા વિલાસના કૌતુક વડે એણે યરાના શિરો- મણિની રિયતિ ધારણ કરતાં દુષ્ટ વિધિના દુરાગ્રહ ચક્રી એકાએક દ્રવિડ રાજાને ઈદ્રલોક ગયા સાંભળ્યા. ૧૨.

કામગી હૃદય, ગુણમાં પ્રીતિ અને અતિ મોટા પરિચયથી એ રાજ- પુત્ર ચંદ્રમાના કિરણના જેવા ધોળા કપોલમાંથી ઝરતા આંસુવાળાએ ઘણી- વાર સુધી વિલાપ કર્યો. ૧૩.

કવિઃ દેશનુ રાજ્ય વીંખાઈ ગયુ એવી વાત તેને કાને પડી તેથી ખેદ સહિત કુટુંબવાળા એક ગજપુત્રને સમૃદ્ધિનો અભિષેક કરવાને તે ચાલ્યો.

૯.

સૈકડો હાથીના કાનના ફડફડાટથી નીકળતા વાયુવડે ઠંડા કરેલા રાજાઓના યશને પીળતો એ રાજા આદિપુરી કાચી પહોંચ્યો.

૧૦

મનોહર મેખળાના સમૃદ્ધતા શબ્દરૂપી જ્યના નગારાથી જેમાં કામ-દેવે ધનુષ્ય સભજ કર્યું છે, અને સુદર કટાક્ષ રૂપી બાણનો વરસાદ વરસાવતુ પુરસ્ક્રીઓનુ મગજ તેની આગળ (મગટ થયુ +)

૧૧.

કોઈક (ઓ) જેના હોડે કેસુડાને હસી કાઢ્યા છે તેણે (પોતાના મહોમા રહેલી મોપારીની ફાડ્ય પોપટના મહોમા મુકીને આખને પ્રેમ આપનાર એ પુત્રને નુબનની ચતુરાઈ કહેના લાગી

૧૨

અન્ય સ્ત્રી પડવાની બહીકને પણ ન ગણુકારીને ન બહી શકાય એવી ધરતી ટોચ ઉપર ઉતારાગી મહી કામદેવના પરાક્રમથી વાસિત થ એતી તરણુ સ્ત્રીઓ મરણુને પણ તણુ સમાન ગણે છે

૧૩.

ખીજી સ્ત્રી વૃથા કન્યાનાટ કરીને રાજપુત્રના તરફના કટાક્ષને પામી ઉપાય જેવા માટે સ્ત્રીઓમા કામદેવરૂપી ત્રીજી નેત્ર અવતરે છે

૧૪

હૃદયમા જેણે રથાન કર્યું છે અને શુદ્ધ જેનો પ્રકાશ છે એવા રાજ પુત્રે (હાર પણ એવો છે તેથી તેને) જાણે હવેકા પાડી દીધો દોષ એવા પડી ગએલા હારને ન ગણુકારીને અન્ય સ્ત્રી હરિણના સરખા ચપળ નેત્રવાળી ચાલી ગઈ

૧૫

જાતી ઉપર કામદેવના મુગટની લીલાને યોગ્ય એવા કામગ પડવાના જેવા આકારવાળી નખતિપિને દેખાડતી અન્ય સ્ત્રી સુરતના રિમદને* સહન કરી શકનાપણુ જાહેર કરે છે

૧૬.

+ આંહી કશ્ચા રસમા મૃગાર મિશ્રણ થયુ છે એ દીક નથી લાગતુ યયમેવીનસ્તન ની પેટે

* મસર્ગાડુ

અન્ય સ્થામ કમળના જેવા મુંદર નેત્રવાળી જીનું મણિમય કુંડળ કાનમાંથી નીકળી જઈને ખસા બાપર આવીને ગળામાંથી નીકળી ગએલા કામદેવના ચક્રની શોભા ધારણ કરે છે. ૧૭.

હાથ આવેલા ઔષુક્ય રાજપુત્રને પ્રથમ જોવાના આશયથી ઉતાવળી થતી પુરસ્ત્રીઓને એ રીતે કામદેવનો લોભ પમાડનારો વિલાસ થયો. ૧૮.

એ નરપતિપુત્રને વળી કોપથી ફરકતા હોદવાળી કોક ભ્રી કામદેવની લીલા પ્રગટ કરાય એ રીતે કાંઈક હાસ્ય લખિત કોષ વડે આંખના ખુણાથી જોયો. ૧૯.

મુવલ્લની ધરની વંડીમાં આવીને ઉભેલો રાજપુત્ર મેરૂ પરંતની તગાડીની બખોલના મધ્યમાં રહેલા સૂર્યને દક્ષકો કરી નાંખે છે. ૨૦.

એમ કેટલાક દિવસ ઝાઝા વિલાસ સાથે શહેરની આસપાસની પૃથ્વીમાં વ્યતીત કરીને પગ તળે જોણે દુષ્ટોને ઝાળી દીધા છે એવો તે તેણે ગાંગદુંડપુર જોયું. ૨૧.

દ્રવિડ રાજ્યના પ્રતાપની ખંડીકથી સમુદ્ર જળણે કાંઈક આપ્યો ખસ્યો હોય અને તેમાંથી જેનું વિવાહનું મંગળ થયું નથી એવાં લક્ષ્મીનું આદિધામ જળણે બહાર નીકળ્યું હોય ? ૨૨.

જે (પુર) આકાશમાં પહોંચેલા સોનાના કીડલાના મડળ વડે શોભે છે તે જળણે દેવતાઓની સમક્ષિના ભારથા હેમાચળમાં પેશી ગએલ સર-

વળી એ કુટિલ શુદ્ધિવાળાએ શકા લાવીને પછવાડે કાપ કરાવવા માટે એના આભાવિક વિરોધી સોમદેવને વધુ ચડાવ્યો (ઉચ્છેદ્યો) ૨૭

સંકડો સુલટેની સજેની તરવારની ધારામા ફીકા કગ્વાથી જેના ચરણકમળમા ધા પડ્યા હોય શુ એથી જાણે લક્ષ્મી ન્યાયનિપુણો ઉપર પણ પગ મુકી શકતી નથી તો પ્રમાદીયો ઉપર તો ક્યાથાજ મુગી શકે ? ૨૮

કુત્સિત રાજાઓની શુદ્ધિ એવી રીતની ઉતરી જાય છે કે જેણે રાજ્યલક્ષ્મી તેનાથી દરીયાના કાંઠાના પર્વતમા ભટકાએના બહાણુની પડે તરત છુગી પડી જાય છે ૨૯

આ નિરકુશ એવા કળિયુગમા પણ હથીયારના દેવતાનુ હજી સુધી પણ એનુ દંડ મત છે કે જેથી એ અન્યાયને માર્ગે ચાલનારા બળાન રાજાને પણ સત્રામમા ભુલાવે ખવરાવી દે છે ૩૦

એ રીતે જતી રાજ્યલક્ષ્મીએ જેઓની શુદ્ધિ ચોરી લીધેની છે એવા વગર વિચારે ઉતાવળ કરનારા બજેલા રાજાઓ મહોગી સેનાના અભિમાનથી ચતુના પ્રતાપ રૂપી દીવામા પતંગીયાની મતિને પામે છે ૩૧

દ્વારપાળ પાસે સહુને મનાઈ કરાવતી એથી રાજાઓ બધુએ ઉજડજા જાણે છ પરંતુ એક ક્ષણ પણ એ સ્વાભાવિક મૂર્ખો પરજોડકની ચિંતા કરતા નથી ૩૨

કુત્સિત શુદ્ધિવાળા પુરૂષો રક્ષાટિકની શિનાની ઘોળ બનાવટમા દેવ શુદ્ધિ ધારણ કરે છે એમ મનમા લાવીને બજેના રાજાઓ શિવજીના લિંગનો પણ મિથ્યા સ્પર્શ કરે છે ૩૩

અવિનિષ્ઠા હજાર સ્ત્રીઓના મધ્યમા સ્થિતિ હોવાથી જાણે પુરૂષ નત ખોઈ ખેગ હોય એવા એ રાજાઓ ડગને ડગલે અતિ બપખીત રહીને બધી બાબતો બાય કલ્પ્યા કરે છે ૩૪

રૂધિરના ગારાવાળા સત્રામના મહોગી રસ્તાઓમા એક પાસેથી બીજા પાસે વહી જનારી એ કાઠીની રાજ્યલક્ષ્મી રાજાઓના હૃદયમા પગ મુકીને તેઓને કનકિત કરે છે ૩૫

એ લક્ષ્મી ગુપ્તી અને અગુણી, સ્વજન અને શત્રુ, આત્મ અને અ નાત્મ એમ વિચાર કરતી ખસી જવાના માત્ર ધધાથી રાજાઓની શુદ્ધિમાં ફેરફાર કરી નાખે છે ૩૬

કુટુંબમાં એક જ રાત્ર્યપદ પામે એ વિધિના લેખની વાત છે એવો મનમાં વિચાર કરતા નથી અને રાત્ર્યનો રાત્ર્યના લોભથી કુળનો પણ નાશ કરે છે. ૩૭.

એ મોટા મનવાળાએ મોટા ભાઈનું શું બગાડ્યું છે કે જોણે એનો અપકાર કરવાની શુદ્ધિએ ચોક્કસ રાજ્યની સાથે સંધી કરી તે. ૩૮.

એ પછી રાજપુત વિક્રમાંકદેવ ન્યાય છોડી દીધેલા રાજ્યને મારવા સાર થયો. ત્યારે સોમદેવ પોતાના તમામ લશ્કર સાથે અતિ ત્વરાથી તેની પુઠે પડ્યો. ૩૯.

જેના (હાથીઓના) અતિ મોટા ગંડ રથગના મદના પંકમાં ઉત્પન્ન થએલી કમલીનીના પાંદડાની નકલ કરનારાં જમરનાં મંડળ પાછળ આસતાં કાળાં છત્રની બરોબરી કરે છે. ૪૦.

અગણિત અંકુશ વડે દોડેલા જે (હાથીઓ) કાંઠા ઉપર (રહેલા) કુલાચળ પર્વત સાથે ભટકાયા તેથી એઓ જાણે નીકળતી ધાતુ (વાળા) નદીઓને બહાને મુખમાંથી અવિચ્છિન્ન લોહી નાંખતા હોય(એવા દીસે છે.) ૪૧.

જે (હાથીઓ) પોતાના એ દંતોસળમાંજ એક નિવાસ કરીને રહે એવી લક્ષ્મીને કરવા સાર, જાણે ઉપોદ કૌતુકવાળા (૪૨જોણાના જેવાં કૌતકનાં ચિન્હ (મીઠાળ વગેરે)વાળા તથા એક જાતની વ્યૂહ રચના કરેલા) તેણે હાથીઓએ (આ લક્ષ્મીનાં ધર છે માટે) સ્મરણ માત્રને શરણે રહે (નાશ થએલાં) એવાં કમળવાળાં તળાવ કોધથી કરી નાંખ્યાં. ૪૨.

(એવા) તેના મ્હોટા હાથીઓ રણરૂપી સમુદ્રને ડોળી નાંખવામાં ઉગ્ર પર્વતો હોય એવા જેની ઉપર ચોદાઓ બેઠા છે, અને જેની સંખ્યા નથી એવા તે ધણી મ્હોટી શોભા ધારણુ કરે છે. ૪૫.

૧૧૦ જેવા કહિન લોદાયી બાંધેલા અખતરવાળા અને બાણના કટકાઓથી કાંટા ભરાઈ ગયા હોય એવા જેના રથના જૂથ પોતાના રથાનની ફરશમાંથી જમીનની પેડે સંગ્રામની બાણુ ફેંકવા લાયક જમીનને ડોકી જાય છે. ૪૬.

વા નાંખવામાં ચંચળ એવાં પૂંછડાંના હાલવાથી નીકળતા પવનના સમૂદ્ર વચ્ચે આવેલો પવન (રથે) ઉતાવળી ચાલથી છૂતી લીધો છે, તોપણ ન દેખી શકાય એવો છે માટે ચરમાતો નથી. ૪૭.

પોતાના રથને ઉપાડવાને માટે પશંદ કરેલા ઘોડાઓની મણિમય પલાણુ ઉપર પ્રતિબિંબ* રૂપે બેઠેલા સૂર્ય પોતે તે ઉપર ચઢીને જાણે પરીક્ષા લીધી હોય. ૪૮.

અનુમાનમાં આણેલા દોડવાને લાયક એવો ૧૧૩ અને ૧૧૪ની પૃથ્વી તે કેમ ન કરી એમ (મનમાં આણીને જે ઘોડા આકાશમાં (ચાલતાં) ફરકતી ખરી વડે જાણે જાણાને તરછોડતા હોય ? ૪૯.

જેના ઉપર અસવારો બેઠા છે અને જેને સદી રહેલાં સૈનાનાં નિશિષ્ર અખતર બાંધ્યાં છે એવા જેના ઘોડા પ્રત્યેક દિશામાં અગમિત પંક્તિઓ કરીને કયો સમાવેશ ન કરે ? ૫૦.

તેની સૈનાની કાળી શોભી રહેલી અને નિર્ભય તરવાર રૂપી સતાઓના સમૂદ્ર વડે જાણે આકાશરૂપી પર્વતની તજેરી વેમવાળાં સંકટો ઝરણાં ધારણુ કરતી હોય શું એવી શોભે છે. ૫૧.

જળાએલાં મોરનાં પીઠાંરૂપી ધરણીની શોભાવાળી તેની ભાણાંની પંક્તિઓ, કાળુ માવ પાણુ સનુની મેનાના ચોદાઓનાં માથાનાં મંડળોથી ખાલી નહીં એવી કયાં શોભા નથી પામતી. ૫૨.

* આંહી મૂળમાં પ્રતિક્લ્પન નિમાસ પાડ છે ત્યાં નિમાસ ને જાણે નિમિત્તસ્વ અથવા નિમાસ હોયું એમ્મએ.

અથવા બહુ અદ્ભુત (વાતો) કહેવાની શી જરૂર ? જગતમાં એક મધરૂપ (રાજા) નું સૈન્ય રણના રસથી ચાલેલું તેને જોઈને કેના ચિત્તમાં (સંકેત) વિકેત પ્રવેશ નથી કરતો. ૫૩.

ઉદાર બાહુવાળા એ રાજપુત્ર (વિક્રમાંકદેવ)ની પાસે કમથી દ્રવિડનું સૈન્ય આવ્યું ત્યારે ધણે દણડે અપકાર કરવાનો વખત જેને મળ્યો છે એવો તે રાજા (સોમેશ્વર) પણ પાસે આવ્યો. ૫૪.

મહે જેને ઝડપી લીધો હોય એવા (પોતાના) મ્હોટા ભાઈને બહવામાં સામે જોઈને જેની આંખ આંસુથી ભરાઈ ગઈ છે, એવો વિક્રમાંકદેવ કાંઈને કાંઈ ધણીવાર સુધી વિચારીને પંજી આ પ્રમાણે જણાવતો હતો. ૫૫.

ઓહોહો ! આ અપકારીતિ રૂપી ફળ દેનાર અનર્થનું ખીજ અવિનય રૂપી રસના પૂરે ભરેલી વિરોધની સારણી વડે દુષ્ટ વિધિયે વાળ્યું છે. ૫૬.

કે જે હણુએલા ન્યાયવાળો આ મ્હારો મ્હોટો ભાઈ યતુની ઓથે આવ્યો છે તેને રણના મ્હોખરામાં ફરતો બાણો વડે કેમ વિચાર કર્યો વિના મ્હારે તેને વારવો ? ૫૭.

બાપની દોષતને પણ દુઃશનુ કરીને આહી આવીને વસ્યો છે. તે હું હાસ આને કેમ હેરાન કરું. ઓહોહો ! આ મ્હોટો અનર્થ મ્હારા મનને પીડા કરે છે. ૫૮.

હું આહીથી કાંઈક (કાળ) ખમી નીધર, જોત વધ કરવાને આ મ્હારો બાહુ આગળ વધતો નથી. પરંતુ આ દુષ્ટ લોક મ્હારે માથે કાંઈક પણ અપયશ મુકીને રાજી થાય છે. ૫૯.

શુદ્ધ અનઃકરણવાળો એ રાજપુત્ર એમ કલક વચરની વાણી બોલીને યશ રૂપી ધનવાળા એમણે તેની પાસે ધીરે ધીરે વિનમણીતાં કર્યાં વચનો ન કર્યાં. ૬૦.

તે તો સેકડો મોગન વડે બહુ પામીને અસત્ય વચનવાળો કુળ દ્રવણપણને પામ્યો. ક્ષણમાં મારવાની અનુકુળતા ખોળે છે. મલિન બુદ્ધિ વાળાના કઠિન ચરિત્રને પિચ્કાર (હોળો.) ૬૧.

૧. આહી મૂળમાં રવ છે ત્યાં જવ જોઈએ.

યશોનુ વિરોધિ આ શુ આવી જન્યુ. સ્વર્ગમા ગએલા મહારા પિતા
શુ કહેશે એમ મનમા આણીને નિદ્રા આવી ગએલા રાજપુત્ર (વિક્રમાંદ-
દેવ) ને શિવજીએ આજ્ઞા કરી ૬૨.

હે વત્સ ! તુને આંહી મહોટા દેવકાર્ય માટે મહે ગુણવાન જાણીને
અવતાર લેવગવ્યો છે શુદ્ધ ધર્મના ધામરૂપ તાહાર મન આમ કેમ વિક-
લપના હીડાગામા વ્યર્થ દ્વીચક્રા ખાય છે. ૬૩.

તારા મહોટા ભાઈમા મોહ પામવા માટે હાન તવ જોટકુ પશુ સાડ
નથી, આ જગતમા જેણે ધણા પાપ કર્યા હોય તેનો આગમનો પશુ પ્રુણનો
સધરો નાથ પામે છે ૬૪.

તો આવી ભુવન મહોત્સવમા શત્રુઓને મારવામા ઉત્તમ ધનુશ્વજો
થા, વાડ ત્હારી પૃથ્વીમા આ સ્થિતિ ધર્મ વિરોધિઓને મારવા માટે છે
એ કેમ સભારતો નથી ? ૬૫

જગતનુ જરણ કરનાર ગિરિજના પતિની એવી વાણી સામગીને એ
જાગી ગયો આ અદ્ર મૌજીનુ વચન ઉલ્લસી ન શકાય એમ રણના કર્મમા
નિશ્ચય કરતો હવે. ૬૬.

મહાર કરવાને તૈયાર થઈ રહેતા અને નતે જાનુઘી ફેલાતાં જતા
ખતે સૈન્યને જોઈને તેણે ધટિત સમ્રાજનો ભોગ લેવાના લોભથી જેમા રવાડાં
ઉભા થયાં છે એવા બે ભુજ તરફ વાગવાર જોયુ ૬૭

એ ઉમ્ર પ્રતાપવાળો અને જેણે વીરપુરુષોએ કરેલા મૃદ્યેના ધીરા નાદ
સાભળ્યા છે એવો તે મથાચાની ઉપર જેમ તેમ મહાવાગા હાથી ઉપર
મહાડીને વેગથી શત્રુની મેના રૂપી સમુદ્રને હોળના સામ્રો. ૬૮.

તે પછી હું પેહેલો, હું પેહેલો એ રીતે દોડતા તેઓનાં સૈન્યની સાથે
આનુ સૈન્ય બે મહોટા નદના જળની સાથે જેમ સમુદ્રનું જળ મળે
તેમ ભેળ્યુ ૬૯.

પડતી કાળી પતામ વડે (તે રૂપ) મુખને ખજ ૩૫ ગડડ સુખન
કરતો થકો, મરોમા પકડેલો જેણે સર્પ છે એવા ગરૂડનુ આદેશ્ય ક-
રતો હવે. ૭૦.

ઉચ્ચ મોતીનો મુગટ ન્યાં દર્શાય છે એવા હાથીના મસ્તક રૂપી સ્થળનો સંગ પામીને હાથીના ધ્વજથી બ્રહ્મ થયેલો સિંહ ખરેખરા સિંહની લીલા પામ્યો. ૭૧.

લોહીની નદીમાં જેમ તેમ પડીને હરફર કરતાં નિશાન રૂપી મત્સ્યોએ દેવતાની સ્ત્રીઓનાં નેત્રોને બનાવટી નહિ એવાં મત્સ્યોની બ્રાંતિવાળાં કરી દીધાં. ૭૨.

રૂધિરના જમાવથી થયેલા ગારા વડે અતિ દુર્ગમતા પામેલી રણ ભુમિમાં તેણે આલેખનની ગરજ ન રહે એવું દેવતાની સ્ત્રીઓનું જવું પ્રિય કીધું. ૭૩.

ધણા ધા વાગીને મૂઝાઈ પામેલો માવઢ પોતાના હાથીના પુંછડાના પવનથી શુદ્ધિ પામીને સામાવાળાના યોદ્ધાએ પાડ્યો છે છતાં એ મારનારનું વેર ન વાળી શકવાથી પશ્ચાત્તાપ પામ્યો. ૭૪.

એક યોદ્ધા પોતાની આગળ ઘએલું શત્રુવીર' ચૂડામણિનું દલન તેથી ઉત્પન્ન થએલી રજ પોતાની આખમાં પડી, જે તેને હાથીના દંતોચળથી ફાટેલી પોતાની છાતીમાંથી નીકળેલી રૂધિરની અજળી છાંટીને કાઢાડી નાંખી. ૭૫.

અન્ય યોદ્ધા મ્હોટા લડાઈના સકટમાં શત્રુ યોદ્ધાને મારવાને લીધે જેના હથીયાર ખુટી ગયા છે ને જેણે અમણિત મરણુ કર્યા છે તે વેગથી પ્રવેશ કરીને તેણે શત્રુના હાથમાંથી તરવાર ખેંચી લીધી. ૭૬.

વળી કોક યોદ્ધા પ્રાણુ જવાને તૈયાર થઈ ગયા છે તોપણ અંદર પેશીને તેણે શત્રુ યોદ્ધાના માથામા લાત મારી અને તેથી જન્મનું ફળ મળ્યું એમ માનતો હવો. મ્હોટા પુરૂષોને યશમાં પ્રીતિ હોય છે, દેહના ખોડામાં નથી હોતી. ૭૭.

કોક યોદ્ધા શત્રુને કાંટા વગરનો જોઈને પોતે છુટી ગએલા બખતર-વાળો છતાં ફરવા લાગો. વિમળ મથની લાલસાવાળા પુરૂષો ખજ પુરૂષનો થોડો અવકાશ પણ રહેવા દેતા નથી. ૭૮.

રૂધિરે ભરેલાં કપાળની પકિતમાં મદવાળો હાથી પ્રવેશ કરીને પોતાના કાન ફડફડાવીને જાણે આવેલા કાળનું પાન પાત્રમાં રહેલું આસવને ઠંડું કરતો હોય શું. ૭૯.

તરવારથી કપાએયો. હાથીના કાનરૂપી પડીયો તે કપાળની છીપ ઉપર પડ્યો તે સંગ્રામ શ્રમિમાં કાળને મદિગ પીવાના ચપકના ઢાંકણાની શોભાને પામ્યો. ૮૦.

નિયમ વમરની વિજય લક્ષ્મી માટે ઘણા વખતથી આલેસા તે મોહોટા સંગ્રામના પ્રબલમાં શત્રુ યોદ્ધાનું કપાળ ફાડવા સાર રાજપુત્રે હાથી ચલાવ્યો. ૮૧.

તે ઠાણુ ઉંચા ફડફડતા પતાકાવાળા દ્રવિડના સૈન્યમાં ફર્યો અને ફાણુ મોહોટાભાઈના સૈન્યમાં ફર્યો. એ (વિક્રમાંકંઠેવ) રણપૃથ્વીમાં ત્યાં ત્યાં ફર્યો ત્યાં ત્યાં શત્રુના વશને પીવા લાગ્યો. ૮૨.

તેનો હાથી પગવડે મોહોટાં કપાળ કચરે છે તે વખતે જોને હામ નથી મળી શક્તાં એવી પિશાચની સ્ત્રીઓની યોદ્ધાઓના ડહિર રૂપી મદિરા પીવાની ક્ષીડા તેણે વીંધી નાખી. ૮૩.

મુગધી કમળની કળીમા ક્ષીડ કરવામાં આસક્ત એવી લક્ષ્મી શત્રુ ઉપર પગ મુકે છે તેથી તે રાજપુતની તરવારની રેખા તે જાણે બ્રમરની ચક્રિન તેને ન્યૂજન કરતી હોય એમ જણાય છે. ૮૪.

વમરાજની પાનચીલાની નરસ કરનારી પાનચીલામા પાનપાતરૂપ કપાળરૂપી છીપમાં હાથીના ત્રાતની હારની હાર પડીને ફુંગા સાર જાણે મૂળાં મુક્યા હોય એની શોભા ધારણુ કરે છે. ૮૫.

ચમળ બાણરૂપી કઠાક્ષની હાર વડે બે રાજાને વશ કરતી રાજ્યલક્ષ્મી નૃપપુત્રે અમામરૂપી આગેવાન રમજૂમિમાં ઘણીનાર મુધી નચારી. ૮૬.

ત્રિભુવનને ભયકર લાગનારા ભુજવાળા રાજપુતના વજ્ર સરખાં સજેલા બાણોથી બેઠાએલા હાથી ઉપર બેઠેલા શત્રુના વીરો જાણે પ્રણામ કરતા હોય એમ સામા પડે છે. ૮૭.

શત્રુ સેનાના યોદ્ધાઓના મુખરૂપી કમળને કચરવાની ક્ષીડ કરતો એનો હાથી રણરૂપી તળાવને લક્ષ્મીએ હાથમાં ધરેલા કમળની કળીવાળું કરી મેલ્યું. ૮૮.

યોદ્ધાઓની ખોપરીઓ હાથમાં ધારેલી છે એવું, હાથીની ઘટા ાં ભય કર હાડકાનો ટગનો જોના ખેળામાં પડ્યો છે એવું, કાળે ખાતાં વધેલાય

પ્રીતિ રાખનાર, અને હજારો સિવા (શીખાવડી અને ગંડિકા) ને ગોખ્ય
એનું વિશાળ રજુ કરી મુક્યુ. ૮૯.

પ્રતાપ વાળાનું પદ ધારણ કરનારને વધારે જીજ્ઞું સુ હોય તેણે
રામની જોડને ભાગી નાંખી, (જેમાં) દ્રવિડ પતિ ક્યાંક ભાગી ગયો, અને
સોમદેવ બંધન ગૃહમાં દાખલ થયો. ૯૦.

એ બંનેનાં પ્રતાપ અને રાજલક્ષ્મી તે (વિક્રમાંકદેવ) ના ચરણ
દ્વયમાં લોટી પડ્યાં. ત્રિભુવનમાં પૂજનીય બાદુના પરાક્રમ અને પૈસાની
સમૃદ્ધિવાળાને શું અસાધ્ય છે. ૯૧.

સમ્રામ દેવીની પૂજા જેણે કરી છે અને અને રામની લક્ષ્મીએ જેને
અંગીકાર કર્યો છે, એવો એ (વિક્રમાંકદેવ) બખતર લીધું કરેલું છે એવો
તે જેને કાઠે પોતાનું કટક પડ્યું છે, તે તુંગભદ્રા નદી તરફ આશ્વો. ૯૨.

મહોટા ભાઈને આ બધું પાછું આપી દેવાની જેની સુદ્ધિ થઈ છે,
એવાને શિવજીએ કોધવડે અસરીરી વાણી વડે મનાઈ કરી ૯૩.

મુખ વડે ઓળખાતા એના રાજહમોની રચના વડે જાણે કમજો રાખ
વગાડતા હોય તેવે વખતે, અને પ્રતિબિંબિત સૂર્યને બ્હાને ધડી વડે જાણે
નદી લમ વેળા સાધતી હોય તેવે વખતે— ૯૪.

અતિ ઠંડાપણાને લીધે વાયુ આસક્તિ વડે કુવ નદીનાં પાણી જાણે
કેમ ધારણ કરી રલા હોય તેવે વખતે અને પવનને બેળા કરેલા જાંટાને
બ્હાને આકાશ જાણે કે ગંગાનું જળ જાટવું હોય તેવે વખતે— ૯૫.

અતિ સ્વચ્છપણાને લીધે દીશાના મુખ કેતકી રૂપી મિત્રને પામેલાં
છે તેથી જાણે કેમ હસના હોય એવે વખતે અને આખા જગતના મન હર્ષના
અવસરને લીધે જાણે કેમ ઉત્સાહવાળા બન્યા હોય તેવે વખતે— ૯૬.

મહોટા હાથીઓ ગર્જના કરતા જાણે ગલીર દુદુલિના ચાન્દ કરી
રલા હોય તેવે વખતે અને જ્યારે ઘોડાઓ દરેક દિશામાં ધાડા રાખના
નાદ જેવા મનોહર હર્ષજર્વા હણહણાટ કરી રલા છે ત્યારે— ૯૭.

સર્ગ ૭ મો.

તે તમામ મુદ્રી દેવા યોગ્ય શત્રુઓને પંજુ દણુનારો અને મનોરંધ પરિપૂર્ણ થવાથી મુદ્રમાં મગ્ન માનનારાએ ફરીફરીને દિશાઓમાં દિગ્ગજ બાકી રહ્યા એવી કરી.

રાત્રિઓનું મગ્ન સમાપ્તિ પામ્યું સારે આપદંડને જોલીરૂપી બંદીખાનામાં જોડો પુર્યો છે એવો એ (વિક્રમાંકદેવ) ચોક્કસદેશના પ્રતાપને ફરીથી ઠડો કરી નાંખીને ક્રમે કરીને કસ્યાણુમાં પેડો.

એવા તાકડામાં કામદેવના બાણુનો મિત્ર, વેલરૂપી આંત્રિ નંચાવનારો મૂત્રધાર, કામજના પંચમ સ્વરનુ સ્થાન જતાવનાર, અને શૃંગારનો બાઈ એવો વસંતઋતુ પ્રમતી નીકળ્યો.

વાયુ બધા શું શીત ઋતુના લપથી મહન પર્વતની ગુફાની સીમમાં પેશી ગયા હતા કે જે હિમનો નાશ થયે તેમાંથી રાતે અને દિવસે નીકળ્યા કરે છે તે.

પવનનું ભક્ષણ કરનારા સર્પોને તેને રહેવાના સ્થાનનુ દાન દેવા સાફ જાણે કોપ કરીને ચંદન પર્વતના કુજમાયી નીકળીને વાયુએ ઉત્તર દિશામાં જતા હોય.

રથે રહેલા ઘોડા ધરડા ઘર્ષ જવાથી તેને બદલવા સાફ જાણે ઉત્તમ ઘોડાની ઉત્પત્તિ (નુ) સ્થાન (એવી) ઉત્તર દિશામાં સૂર્ય જતો હોય !

અહો ! કેરલ દેશના વાયુને વસંતની સાથે ઝાઝકે કુદરતી ભક્તિ જણાય છે કે જે લાખો માર્ગે વરોણીને બધે ઠેકાણે તેનો નોકર થઈને

એ દક્ષિણના વાયુને તેનું મૃગ (વાહન) બાણ વડે મારીને એના મુસાફરી અગસાવવી એમ ચંદનના પર્વતની ગુફામાં રહેનારા ભીષ્મના રાગને પ્રાર્થના કરવી જોઈએ ૧૦

અથવા હા રહી વ્યય છે એ દીનતા કેમકે બીજા લોકોને વાયુ સાથે વેર કરવું પોસાશે નહીં કેમકે કેસિના પ્રસંગમાં તે બીજાડીયોનો કામ દેવનો કલેશ મટાડે ૧૧

ચંદનના વાયુનો દુરાગ્રહ છે કે જે અન્ય સ્વુથી અવગો રહે છે તેને લીધે યદ્રોદય વડે જેમ શરદ્-સ્વુનો પ્રદોષ કાગ અસત્ય થાય છે તેમ વસત પશુ અતિ અસત્ય થાય છે ૧૨

એ તે વિયોગિનીનું પાપ કે દમિણના વાયુની સમજણ ? કે જે એ દિશા ભૂતી જાળને મદી પશુ ચંદન પર્વતની પછવાડે થઇને જતો નથી તે ? ૧૩

એ રીતે ફેલાતી મુગધથી પુષ્ટ થએલા મવવના વાયુવડે બોધરામાં આખ વીંચીને પડેલી પ્રિયને ઈચ્છનારી સ્ત્રીઓના પ્રનાય ધણા વખત મુધી થાય ૧૪

કામદેવશ્પી દેવનું વિમાન, રસ રૂપી રાગની મેહેરબાની (અથવા પ્રસન્નતા) અને વસતનું સર્વ સ્વુનાથી વિશેષ ચિદ્ર એવી સ્ત્રીઓના હોડાળાની ગમત શોભે છે ૧૫

હીંચકામાં એઠેલા વડુવાડોના નિતબના લારે જતા આવતાં હીંચ કાના દોરડાં જે તુટતાં નથી તે કામદેવની લાભશક્તિ છે ૧૬

હીંચકામાં હાનતી પુરસ્કીએને ભેગા મગાને વારવાર જોતા માણ્ય મોની ઉપર, કામદેવ, લક્ષ્યને જલુ મેદાન છે તેથી ન મુકાય એવાં બાણો વડે વરે છે ૧૭

હીંચકાની મળ વડે વિવાસવાળી સ્ત્રીઓ ધણે દૂર જાળને વગા પાછી વળે છે તેથી આકાશશ્પી આગણામાં હોવાથી અર્ધી મળ (હીંચકામાં) દેવતાની સ્ત્રીઓની ભેગવે ૧૮

વિનાસના હીંચકાનું પાત્રનું નિનજ વિસ્તારને લીધે જલુ બરાઈ જાય છે તેથી સ્ત્રીની ચારે તરફ ધનુષ સંમોડીને કામદેવ પેરી શકે છે ૧૯

હોયકા ક્રુષ્ણતા હોય તે વખતે જે સ્ત્રીઓની મુંદરતા ખીલી રહે છે તેનું વર્ણન તો જે કામદેવ મેહેરબાનીથી કવિત્વ જાણુતો હોય તો તે કરી શકે. ૨૦.

હોયકામાં સ્ત્રીઓનું જે હિંચકું, જે મોતરાનાં પુલ અને જે લલિ-
ગનો વાયુ એ (બધી) જગતને મોહ પમાડવા માટે દીક્ષા લીધેલા કામ-
દેવના શરીરની મુખ્ય સંપત્તિ છે. ૨૧.

પગ લાંબા કરીને હોયકામાં હોયકતી અને જેનાં વખના છેડા ઉડી
રહ્યા છે એવી સ્ત્રીઓનું જે જોવાનું મનોરથમાં પણ ન આવી શકે તે
તદ્વધુ પુરૂષો જોઈ શકે છે. (આ વર્ણન ગુણ બાગોને માટે દરો.) ૨૩.

દૂર સુધી ઉંચે ચઢીને દૂરી પાછી હોડે આવતી સ્ત્રીઓ નિતંબ લા-
ગની જડતા દૂર ધચે હોયકાની મળ વડે શ્રમને જે છૂતી સડી છે તેથી
પુરૂષપણું પામવામાં ઉત્કર્ષ મેળવ્યો. ૨૩.

સ્ત્રીઓના કુચ સ્થળથી દબાઈ જાય છે અને પાછો આસના વાયુથી
છવતો થાય છે એવો મલમ વાયુ વધુ ક્લેશ ભોગવે છે તેથી કામદેવના
નોકરોમાં માન્ય ધર્મ પડ્યો છે. ૨૪.

વાગતાં લંગરવાળી સ્ત્રીઓ વડે વિશાસના હોયકા જે પુરાઈ જાય
છે તેણે જાણે ઉજડ હતી એવી કામદેવની રાજધાનીને વસંતઋતુ વસ્તી
વાળી કરી મુકે છે. ૨૫.

સ્ત્રીઓની હોયકાની ગમ્મતમાં ફેરલ દેશનો વાયુ મુખ ચુંબે છે,
વસ્ત્ર ખેંચે છે, અને ઘણીવાર સુધી નિતંબ રૂપી બિંબમાં વિસામો લે છે
એમ તે નિરકુશ થયો છે. ૨૬.

હોયકાની મળ ગ્રહણતી સ્ત્રીઓના ગીતમાં વનમાં વસનારી કોપલો
શું શિષ્યભાવ પામી છે કે જે અવ્યક્ત પંચમ રાગની ચતુરાઈ પામી તે. ૧૭.

નિલ વનદેવીના સંગથી નજરજાગમાં રહેનારાં પક્ષીઓ વિલાસવાળી
સ્ત્રીઓના હોયકા ઉપર બેસીને તેણી સાથે બેઠકક હોય છે. ૨૮.

જે હાથવડે મજાણુત હોયકાનાં દોરડાં જેણે પકડ્યાં છે એવી
સ્ત્રીઓનાં ખુલ્લાં ઘર્ષ જતાં અને બધા છૂટી જતાં એવાં રેશમી વસ્ત્રની
અંદર રહેવા પેડુના ભાગ ઉપર કાર્ષિક કામદેવ ખીલી નીકળે છે. ૨૯.

ઉતાવળા આવેલા પ્રિયોના બાહુ રૂપી પાસે વિયોગિનીનાં કંઠ રૂધામ્
ગંધાં છે તેથી પમની પાસને વૃથા બોલાવનારો વસંત જતાઓથી હાસ્ય
પામ્યો. ૩૦.

પાંદડાં અથવા પાલવથી પવન નાંખવાનું બંધ રાખવું અને પવન
વગરના મકાનમાં રાખવું (એ બંને) વિયોગિનીની મૂર્છાના પ્રબંધમાં તે
ઉતારવાનો એક નવો રસ્તો છે. ૩૧.

ક્રીડાના પોપટો અતિ હર્ષથી કામળના શબ્દનું અનુકરણ કરે છે તેથી
તેને વિયોગિનીયો છોડી મુકે છે. વખતે ગુણીના ગુણ ગુણને માટે (ગુણ
કરાવનારા) થાય છે. ૩૨.

હિમનો અવસર ગયો એમ ખ્દાર રહેલા જમરોના શબ્દથી સાંભ-
ળાને જાણે એ વર્ષની કન્યાના મુખના સરખી કામળ કલિત્રાણું કમળ
મારાના ઉદરમાંથી પ્રગટ થયું. ૩૩.

નવા દાંત પુટી નીકળવા તેના જેવું મુંદર કાચરનાં પુલની કળીનું
નિકળવું તે વડે વનસ્પતિના બોળામાં બેઠેલો બાળ વસંત કાઈ પ્રકારની
શોભા ધરે છે. ૩૪.

સુર્ગધિ શ્વાસ જેમાં ખ્દાર નીકળે તેની પેઠે વારંવાર અતિશય પાતા
દક્ષિણના પવનવડે પુલરૂપી હાસ્ય અને દંતુડીવાળું મહાર વસંતનું મુખ એ
વનથી જાણે સુંગતી હોય. ૩૫.

પૃથ્વીરૂપ પાટી ઉપર (પડેલી) પુલની-રજ તેમાં જમરીના પમની
પંકિતની છાપ પડેલી છે તેથી તે કમથી લીપી લાત માટે જેણે અવસર
લીધો છે એવા વસંતની જાણે અક્ષરમાળા વડે શોભતી હોય તેમ શોભે છે. ૩૬.

ઝાડની ઉપર ચઢે છે, પુલના ઉકરડાની રજના પુંજમાં લોટે છે,
લતાનાં પુલરૂપી લુગડાં ખેંચે છે (એ રીતે) વનની સાથે ક્રીડા કરતો

કૃષ્ણીરૂપી સ્તનવાળી લતારૂપી વહુને કુંપજારૂપી હોઠ આપવામાં (ચુંબન કરવામાં) ગણો, અને ઉન્મત્ત બ્રમરરૂપ બંદી જનોએ ગાયેલી કીર્તિવાણી વસંત તરણાવસ્થામાં સ્હડ્યો. ૩૮.

લીલા સહિત કામદેવના સામ્રાજ્યનો ભાર જ્યારે અંગીકાર કર્યો ત્યારે વસંતનો એક અવિચ્છિન્ન હાથ લવિંગનો વાયુ છે અને બીજો કાપલનો પંચમરાગ થયો. ૩૯.

દક્ષિણ વાયુએ પગલે પગલે પુલની રજના જમ્યાના ઢગલા જે કર્યા છે તે તેના વસંતરૂપી હાથીને સુવાને, માટે ધૂળની પથારી કરવાને માટે જાણે તેમ કરતો હોય. ૪૦.

વગગેલા બ્રમરના શબ્દથી ભરાઈ રહેલુ ડોલરનું નવું પુલ તે વસંત માસના જન્મેત્સવમાં મંચગના રાખની લીલા ધારણુ કરે છે. ૪૧.

હિમન્નતુ ગયા પછી ઉનાશથી ખેદ પામેશે મલવાચળ ખરેખર શીતોપચાર સેવે છે કે જેથી વીજળાની ઉપમાને પામેલાં ચદનપત્રોનો પવન વાય છે. ૪૨.

કામળ હૃદયવાળી સ્ત્રીઓના મનમાંથી ઉત્પન્ન થઈને ગાનના વેગે લાગેલા કામદેવને જાણે જીવતો પકડવા માટે વાયુ તેની પછવાડે દિશાના મુખોમાં બઢકે છે. ૪૩.

લીલાનો અસ્પષ્ટાક્ષરવાળો પંચમરાગ જે વિયોગિનીઓના કંઠમાં પરવશ થયો થકો લોટે છે તેણેજ કામદેવનું કામ કર્યું. કાપલના પંચમનાદને તો પુણ્યવડે યશ (પ્રાપ્ત) થયો. એટલે કામિનીના કંઠના નાદેજ કામદેવનું કાર્ય સિદ્ધ થયું. ૪૪.

ધ્યાદાએને ચાલના સાર (સર્વગ્ણ ?) ચપાના પુલના ઢગલાની રચના વડે રમર રાજનો સામત વસંત જાણે હેમ પાથરતો હોય. ૪૫.

આંખાના ઝાડની મંજરી (મ્હોર) મા ફરે છે, નાના પ્રકારની કાગિનાં મુખ ચુંબે છે જાણે સ્ત્રીપારાજનના મધ્યમાં રહ્યા હોય એવો બ્રમર હાણુ માત્ર પણ સ્થિર થઈ સકતો નથી. ૪૬.

૧. મૂળમાં ક્ષણમેવમેવ છે ત્યાં ક્ષણમાત્રમેવ હોય તો સાર.

જોનો હાથ પરસ્પર કીડા સમયે ભુજબધ કરવામાં ત્રેલોક્યમાં વિ-
લાસિઓનો આદિશુર અને આસુપાવાના પદ્મિદરૂપ હાથને હલકો પાડી
નાંખનાર એવા કામદેવને કાંઈ સામો લડવૈયો મળતો નથી. ૪૭

આસુપાલો, પુરસ્કીના કોગાની મુશનો જોતશ્રીના વૃક્ષનો અભિલાષ
જોતો થઈ, પ્રિયાના પાદ તળનો પ્રહાર જેને પ્રિય છે એવા પોતાને અદૃષ્ટ
અસનવાળો જાણે છે. ૪૮.

કોયલના મનોહર નાદનો પ્રથમથીજ અભિલાષવાળો વસત, રણકાંટ
કરતા ભ્રમરની પકિતરૂપ જેનાં કંકણ છે એવા આમાના વૃક્ષની પકિતરૂપ
ભુજના પાજરા વડે (પોતાના) મિત્ર કામને આર્તિગે છે. ૪૯

ઉવડેલાં અને હારદોર ગોઠવાએલા ચપાના પુલ વડે વિલાસના બગીચા
જાણે વિયોગિની સ્ત્રીઓના કોળીયા કરી ગયા હોય તેથી જાણે તેના સોનાના
કંદોરા પ્રકાશી રહ્યા હોય એવા શોભે છે ૫૦.

વિયોગિની સ્ત્રીઓએ મર્મસ્થાનની પીડાથી આશ્ચર્ય વડે ધુમરી ખાતા
માથા ઉપર ઉછળતા કુડળની બ્રાતિથી જાણે શબ્દની સરખામણે લીધે
જાણે કોયલના કંઠમાં પાસ નાખી હોય ૫૧

ઉગતા કેસુડનાં પુલ (કળી) રૂપ જેમાં આર (મ્હોટી સોઈ) છે
એવો અને લીલા સહિત હવાવેલી કાળરૂપ જેને પડેલો છે એવો દક્ષિણ
દિશાનો વાયુ વિયોગિ જોનાને નિયમરૂપ શખસ સાથે કામદેવની આરાધી
તૈયાર થયો ૫૨

વૃક્ષોરૂપી ચોદાઓ પુષ્પોરૂપી બાણો ઉપરઉપર વરસાવે છે તેવે વખતે
વસતરૂપી મદોન્મત્ત હાથી ઉપર બેઠેલો કામદેવરૂપી રાજા પ્રાદર થયો ૫૩

મોપાતા (અર્પણ કરાતા) એવા અદ્ભુત પુલનાં (પુલરૂપી) અગ્ને
વડે ધનને ચિત્રચિત્ર કરી નાખનાર વસત વડે દોરી ચડાવેલા ધનુષ
વાળો કામદેવ છે જતા પછી તેણે લાથાના ભાર તરફ મ્હો ફેરવ્યું ૫૪.

૧. પોતાના અને કોયલના શબ્દ સરખા છે માટે

૨. ગાગિવાન જેમ પડેલો વધા આસથી જાણે નિયમરૂપ સમયે છે તેમ -

૩ ઉલ્લેખ

શુંગારવાળી સ્ત્રીઓએ ધાઓના દાંતની પંક્તિની ઉચ્છંખલપણે ઉછળતી ક્રાંતિએ જાણે ચદ્રમા ધોવાણો હોય તેથીજ જાણે તેનાં કિરણો નિંદા ન થાય એવી રીતનું સ્વચ્છપણું હળવે હળવે પાખ્યાં હોય શું ? ૫૫.

હે વસત ! તું જો કામદેવનો મિત્ર છે તો તે અંગ વગરનો છે અને તુ કેમ અવિચ્છિન્ન અંગવાળો છે ? પણ ત્હારા અતરમાં રહેલું જાણ્યું (કે તું) ખદાનો કાદાડીને વિયોગિનીના નાશ સાર આપ્યો છે. ૫૬.

હે વસત ! પ્રિયથી જે ખડિતા* થયેલી છે તેનાં અખંડ પાપો વડે તથા વિયોગી વર્ગનો ક્ષય કરવામાં જે તે દીક્ષા લીધેલી છે તેથી નક્કી તું મહા પાતકી છે એમ તર્ક કરીને શિવજીના નેત્રનો અમિ તારો સ્પર્શ કરતો નથી. ૫૭.

શિવજીની સાથેની લગાઇમાં કામદેવને છોડીને ક્ષત્રીઓને ન જાજે એમ તું અવળું મ્હો કરીને ભાગી ગયો. હે ચક્રાળ વસત ! હવે તુ એ છિન્નાંગ ધએલાની આગળ આડી શુ ઉભો છે ? ૫૮.

મહાપાતકિ કોયલોને ત્હારો સગ આહી (નો આહી) જ ફળજાન થયો, કે જે અર્ધ બળેલ ઉમાડીવાના જેવા કાળા દેહનાળાં ધઇને લોકની ખદાર* ફરે છે ૫૯.

હે વસત ! તુ દીકેવા દોષનાળો છતા પણ જે પાછો (તુંને) કામદેવે સંધ્યો તેનું કારણ સાલળ સ્ત્રી વધનું પાપ સ્વીકારીને કાઇએ એ ભાર (ઉપાડવો) કબુલ કર્યો નહીં ૬૦.

એ રીતના વિયોગના જનરથો જર્જર થએલી, અને વસત માસની સમૃદ્ધિથી ઉદ્દેગ પામેલી સ્ત્રીઓના વસત ઋતુ ઉપર વિચિત્ર પ્રકારની ઉક્તિના ચરિત્રો વારવાર થાય છે ૬૧.

જેણે માન છોડી દીધું છે એવી સ્ત્રીઓએ કહાપલ્લથી વિમુખપણાને ગમીરતા અને અન્ય સ્ત્રીના દાંતના કાધને સૌભાગ્ય એમ જીવાનોના દોષને ગુણજ માન્યો ૬૨.

* તે નામની એક નાયકા જે પોતાનો નાચક ખીજ યુવતી સાથે લાણ પહેલો જઈ ધપ્યો કરે (રા. ચિ.)

* કોયલ જે આજી પક્ષી નથી તે

માનની ગાંધી છેડવા સારૂ જ્યે ઠેકાણે કાપવાને કહી દીધું, અને કીડા કરવામાં દક્ષિણના પાતોને ઉપરી દસ-મા, નથુ જગતમા વિરહરૂપ વિધને મટાડવામા ઉત્સુક એવા કામદેવના ચક્રવર્તીપણાનો કારભારીx વસત ઋતુ અસાધ્ય કર્મ સાધવામા તયાર થયો છે

૬૩

અમરોને કોડાનુ રનાન કરવા વાયક પુષ્પમા મધુ ઉત્પન્ન થયુ, કે ધવના દર્શી કોતરમા પથમરાગ ગિયગર્ભુ ભોગવે છે એક ઉત્તે જગતનો જય મેગવવાની ઇચ્છાનાx કામદેવનો ત્રેલોકપતે જીતી શકે એવો વસત આશ્ચર્યકારક રીતે અકસ્માત થોદો થયો

૬૪

જગતના ત્રિભોગિ વર્ગને દળા નાખવામા પ્રતિષ્ઠિત થયેના અમરરૂપી જાટોએ નૃમાર રસના મિન એના વસત ઋતુના જીવો મિશ્ર (વખાણ) બેનવા માડ્યા ત્રેલોકપના માનનો આમલ ચોરી લેનારો કાપવાનો નાદ (થવા

યર્ષ રહ્યું છે. ત્રિલોક્યને અકસ્માત તીવ્ર ધા કરવામાં ધાટા ઉત્સાહવાળી જેની ભુજા ખાજવે છે એવો, કામદેવને શ્રુતવાનાં સસ્ત્ર બનાવવાના કામમાં વસંત કીક તૈયાર થયો. ૬૮.

ચંદનના^૧ પવનથી ગન્ધ એવી મવવની પજવાડેની પૃથ્વીની ઇચ્છા રાખે છે, નજરખાગમાંથી કોયલને હાંટી કહાડવાને સખીઓનો કુશલસાદ કરાવે છે અને નજરખાગની પંક્તિના સુગંધનું આચમન કરી જવાને ભ્રમરોને સ્તવે છે. સુંદર ભ્રમરોવાળી સ્ત્રી તદ્વારા વિયોગમાં શ્રવણી રક્ષા માટે કયો ઉપાય નથી કરતી. ૬૯.

સિંહલદ્વીપની સ્ત્રીઓના મુખના પરિચયને લીધે મ્હોટાં કપૂરની વાસ-વાળા મહાવગિરિના પવન, દ્રવિડ દેશની સ્ત્રીઓની હોંચકાની રમતમાં ફરતા જે નિતંબ ભાગ, તેના સ્થળ પાસે જેનો વેગ સિધ્ધિ થઈ જાય છે એવા થયા થકા એવવાના યોગ્યપણાને પામે છે. ૭૦.

નાળીયેરીના ફળના કોતરમાં ખડખડતા પાણીને હાલક લોચક કરનારાં, કાવેરી કાંઠાના તાડના ઝાડમાં ભરેલી સુરાવાળાં શમને ભટકાવવામાં ઉમ્ર, ખીસતી નીસી કેળના પરિચયથી ઠડા અનેલા, અને દ્રવિડ સ્ત્રીઓનાં કપૂરનાં જેનાં પીંજાનાં લમણામાં લોટવાથી જેના વેગ ચોરાઈ ગયા છે એવા આ દક્ષિણ દિશાના વાયુ વાય છે. ૭૧.

(૧૬૫ની) ડાબો ભ્રમરની પકિતરૂપ પ્રત્યયા ચક્રાવેલા કામદેવના ધનુષની લીલા ધારણ કરે છે અને પુષ્પ શુ પુષ્પ ધનુષવાળા કામદેવના ત્રિલોક્યને શ્રુતનારાં એવા અસ્ત્રપણુ નથી ધારણ કરેલું હોંચકામાં હોંચકા ખાવાની રમતમાં હાલતી સ્ત્રીમાં અસ્ત્ર ચલાવતો કામદેવ હાલમાં ડોલતા નીચાન પાડવાનો ગર્વ ધારણ કરે છે. ૭૨.

ઉદમાદ કરતા ભ્રમરે પુષ્પના મધુવડે ફીડા સ્થળી ગારાવાળી કરી મુકી, વૃક્ષ બધાં પુલના અતિશય ભારથી ભાંગી પડવાનો ભય બતાવવા લાગ્યાં, અને વસંતે ઉપરા ઉપર અસ્ત્રનો ખસ કરવામાં કળુસાઈ તળવી

દીધી તેવે સમયે હાનમા કામદેવ લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય બધે ઉપર બાણ
કેંકવામા રસિયો બની ગયો છે ૭૩

નના પૌવનમા પ્રીતિવાળા વસતે વિચિત્ર નિપિ લખી કાઢાડી કપી
વનભૂમિ કટાક્ષની ચેડે દર્પથી ધ્રુબે નથી વરસાવતી હોંચકામા બેઠેરી
સ્ત્રીની જાડી સાચગને અતિસય હનમલાવતા રકાના વાયુને આ વળતે
માનરૂપી વૃક્ષને લાંગી નાખનામા રી વસમાણુ નડે એમ છે ૭૪

રાનણુના બગીચામા કીડા વૃક્ષોની તળેલા મીતાજીના પગના એધા
ણુમા મળી જતા, કર્પૂર દ્વીપમા વેવાયકી હાનતા જાડની તળેની રજમા
કોડા કરવામા રસિયા, અને કરેન દેરાની સ્ત્રીઓના ફીડામા પાન આવતા
શ્રમિત થએના મુખનો શ્રમ હરનાતા અને કામદેવરૂપી સુખદના જ્યની
આકાક્ષા રાખનારા, એના દક્ષિણના વાયુ મોજ કરે છે ૭૫

જે આંમાના અકુરના ગુન્ધાને ખાવા થકી કાનને અમૃત જેવા
લાગવામા રજ, અને જેની હાથા માન સ્વીકારાય છે હતા કામદેવના
જપ કરનાર બાણપણુને પામે છે, એવો એ પચમ રાગ, સુકાતા તાગવા
રૂની ગોખની સાકેડી તરીમા ફરવાથી કોપના અગાના ખીનમાથી પ્રગટ
થાય છે ૭૬

એ રીતે બદીજનો નિરહથી વિષ્ણુ પડેની હનરો આંઓએ
મોકલેવા કામદેવના લેખના સારા વાક્યોથી મિશ્ર એના વસન નહુના
પર્યુંનો વડે રાગઓને પ્રસન્ન કરતા હવા ૭૭

ધનિશ્રી ત્રિભુવન મહાદેવ વિદ્યાપતિ કારમીર ભટ્ટ શ્રિ હણુના કરેના

નિકમાકદેવચરિત મહાકાવ્યના આચાર્ય વવજી હરિદત્તા કરેલા

ગુજરાતી ગદ્ય ભાષાતરમા સાનમે સર્ગ સમાપ્ત થયે

સર્ગ ૮ મો.

કામદેવના મિત્રરૂપ એવા (વસંતના) સમયમાં ઉત્પન્ન થએલા નવા આશ્ચર્યવાળી વાત વિક્રમરાજના કાનની મિત્રાઇને પામી. (કાને પડી) ૧.

૬ કામદેવના વિજયચંબળની પ્રશસ્તિ સરખી અને ત્રણ જગતની આંખને કામણુ કરનારી કરહાટ રાગની દીકરી છે. ૨.

તે વિદ્યાધરની કુમારી છે અને શિવજીની આગ્રાથી કાઢને માટે પણ સ્વયંવરનો મહોત્સવ કરે છે. ૩.

ચંદ્રની રેખા જેવી કાંતિવાળી એ (કુમારી)નું ચંદ્રલેખા નામ છે. (એ) કામદેવના મૃત્યુંજય મહામંત્રની મિત્રાઇને પામે છે (એટલે એ મંત્ર જેવી છે). ૪.

એ સૂક્ષ્મ અંગવાળી અંદરમાં રહેલા કામદેવના શૃંગારની કુળદેવતા ૫ (અને) વિલાસને લાયક વય ધારણુ કરે છે. ૫.

તે સુંદર ભ્રમરોવાળીના પગના નખની પંકિત લાવણ્યના સમુદ્રમાંથી નીકળેલી રત્નની પંકિત હોય એવી શોભે છે. ૬.

(એના) રત્નનો ભાર મને^૧ મુખરૂપી ચંદ્રની કિરણને આડે આવે છે એમ જણીને જાણે આંગણાની કમળવેલ તેના પગમાં ભરાણી હોય. ૭.

એ મૃગાક્ષીનું પાદદ્વય અમે અમૂલ્ય છઠ્ઠાએ તેની આગળ સોનાનાં બે નેપુર (તથા એ કોડ તુલા મોનું) પણ કાણુ માત્ર એવા રોપથી જાળે

માન સરોવરના મુકુટસમાન રાજહુમો ક્યાંહી જોવામાં આવે તો
તેના (કુમારીના) પગની ગતિનું અતર જોઈ શકાય ૧૨

નિત્ય (ના ભા-) ૪૩ પીડા પામેના તે જોના પાદયુગે લીના
લગરની દાર વડે જાણે બૃકુની લાંગી હોય (નાંકી કરી હોય) ૧૩

તે કુમારીની ત્રાગી એવી સોનાના લગરની માગા વડે જાણે કેસરના
ધારા જેના ક્યાં હોય એવી સાથજરૂપી બે વેન રોબે છે ૧૪

તેની બે સાથજે કેજના થાભલાઓને પરાલન પમાડના છે અત્યંત
કામળની સાથે જડે આ જયનું નગાર મેળવ્યું છે ? (જય પામ્યા છે ?) ૧૫

મૃદનું સર્વર દરિ લેનારી તેની બે સાથજોનો વિચાર કરીને હાથી
અરપૃથકતાને લીધે માતગપાણું (એક જાતના આડળપણું) ધારણ કરે છે
એમ હું માનું છું ૧૬

એ ઘોસાના જેના હોઠવાગી (કુમારી) ચદ્રકાંતમણિની શિના જેવું
ધાતુ અને કામદેવની મે જુગના વખાણુ લખવાની પાગી જેવું નિત્ય મડળ
ધારણ કરે છે ૧૭

એ કુમારીના વધતા જતા નિત્ય મડળે પીડા પમાડેલી છે માટેજ
તુગી તુટી એમ નારવાર મેખળા જાણે પેઢાર કરે છે ૧૮

જુજનો કબજે પૂણુ થતો નથી (જુજના કમળમા (પાદમા)
નથી આવી શકતા તેથી બેદ સહિત તેની સખીઓ નિત્યને (કબજામાં
વેવા સાર) મેખળારૂપી દોરડું બાધે છે ૧૯

એના પેડુનું યથા કામદેવની રગભૂમિની બેદ, તુગારનું સોનાનું
આસનીયું અને લાવણના સારનો દગનો છે ૨૦

તેના નિત્યની વૃદ્ધિ તેની દાસીઓ નીદે છે કેમકે (તે) મેખળાની
નદી નવી ગણે બાધીને અંગાર્ધ મર્ધ ૨૧

નિત્યના ભારે એ ગોરાદે પશુ બહુજ ખીન્નપ ઈ કેમકે રમતમા
દણ્ડો કરવા વગર દગે (કાક પાસે) દેખવે છે ૨૨

તેના પેડુના બાગનો બોળે વિરમવચ્ચાન મર્ધ પડ્યો કેમકે જેને
લીધે એ સ્ત્રી કામદેવનું દૂર પટોચનાઈ બાણુ થઈ પડી (?) ૨૩

મેખજાનાં મલિની કાંતિથી ખીનેલી અંધારાની રેખા હોય શું એમ એની કાળી રોમાવળી નાલિના ખાડામાં પેડી છે. ૨૪.

સ્તનના ભારની ઊંચાઈમાં તેની રોમાવળી નિતંબ રૂપી નીકમની પૃથ્વીમાંથી નીકળેલી રત્નની સળી હોય એવી શોભે છે. ૨૫.

નાલિના સંગે કરીને એ ગોરાદેની રોમમંજરી કામદેવના સોનાના કડામાંથી નીકળેલી લાખની ધાર હોય એવી શોભે છે. ૨૬.

નાલિના કુંડાળા સાથે જોડાએલી એ સ્ત્રીની રોમાવળી જાણે કામદેવરૂપી હાથીની બહેડી સાથે સાંકળ કેમ હોય એવી શોભે છે. ૨૭.

એ વિલાસિનીની રોમાવળી જે નાલિ મડળમાં પેડી છે તેઓની કેટલી ઉંડાઈ છે તેનું તાત્પર્ય જાણે કેમ જાણતી હોય ? ૨૮.

કામદેવ જ્યારે ધનુષ ઉપર ભાર દઇ ઊંચાં સ્તન ઉપર ચઢાયો ત્યારે તે ધનુષની અણી બેસી જવાથી તેનું એધાણ તે સ્ત્રીની નાલિ ધઇ. ૨૯.

હું માનું છું કે (એ) સ્ત્રીને ધડવામાં જ્યારે લાવણ્યસાર પૂરો થઇ રહ્યો (ખૂટ્યો) ત્યારે પ્રભા જાણે નાલિનો ખાડો પૂર્વે વિના (બરવો અધુરો રાખીને) જતા રહ્યો. ૩૦.

રોમાવલિ જાણે ધોવનની શ્રી કામના ચક્રવર્તિપણાને હુકમ લખતી હતી ત્યાં તેની નાલિના ખાડામાંથી શાહી ઢોળાણી તેનો રહેલો આધો હોય ? ૩૧.

જાણે કામદેવ રાતમાં ઉડા નાલિના ખાડામાં પડી જવાની બહીકથી તેની રોમાવલિ ઉપર હળવે હળવે પગ મુકતો હોય ? ૩૨.

મૃગના બચ્ચાના જેવી આંખવાળી (એ કુવરી)નો મહોટા મોતીનો હાર નાલિમાં (બરેલા) લાવણ્યના પાણીના રેંટના નાડા જેવો શોભે છે. ૩૩.

સ્તનના ભાર માટે ભાંગી પડવાની શકાવાળા કટિ ભાગે ત્રણ વાટાને બદાને જાણે કટાક્ષની પંક્તિ કરી હોય. ૩૪.

તેના ત્રણ વાટાના માર્ગની પગથી ચઢવાનો શ્રમ, કામદેવ અંગ વગરનો છે તેથી એક રતિનાજ કબ્જામાં આવ્યો. ૩૫.

દુઃખે ચઢી શકાય એવા તેના સ્તન તટને પડતો મુકીને કામદેવના રથને ચાલવા સારૂ તેની ત્રિવલી રૂપી માર્ગની પંક્તિ કરી હોય શું ? (જેમ કુંગર ઉપર ચઢવાને આડી સડક (આણીની ઉપર જેમ જાય છે તેમ) ૩૬.

માન સરોવરના મુકુટસમાન રાજદંસો ક્યાંહી જોવામાં આવે તે
તેના (કુમારીના) પગની ગતિનું અંતર જોઈ ચક્રાય. ૧૨.

નિતંબ (ના બાર) વડે પીડા પામેલા તે સ્ત્રીના પાદયુગ્મે લીલા
લંગરની દાર વડે બાણે બુકુટી ભાંગી હોય (વાંકી કરી હોય). ૧૩.

તે કુમારીની લાંબી એવી સોનાના લંગરની માંગા વડે બાણે કેસરના
કપાસ જેના કપા હોય એવી સાયગરૂપી જે વેલ શોભે છે. ૧૪.

તેની બે સાથળે કેળના ચાંભલાઓને પરાજવ પમાડ્યા છે. અત્યંત
દામળની સાથે જડે ક્યાં જ્યનું નગારૂં મેળવ્યું છે ? (જ્ય પામ્યા છે ?) ૧૫.

મુંદનું સર્વંસ હરિ લેનારી તેની બે સાથળોનો વિચાર કરીને દાથી
અસ્પર્શતાને સીધું માનંગપણ (એક જનના ચાંડાળપણ) ધારણ કરે છે

મેખજાના મણિની કાંતિથી ખીનેલી અધારાની રેખા હોય શુ એમ
એની કાગી રોમાવળી નાલિના ખાડામા પેડી છે ૨૪

સ્તનના ભારની ઊંચાઇમા તેની રોમાવળી નિતળ રૂપી નીલમની
પૃથ્વીમાથી નીકળેની રત્નની સળી હોય એવી શોભે છે ૨૫

નાલિના સગે કરીને એ ગોરાદેની રોમચળરી કામદેનના સોનાના
કડામાથી નીકળેલી લાખની ધાર હોય એવી શોભે છે ૨૬.

નાલિના કુડાળા સાથે જોડાએલી એ સ્ત્રીની રોમાવળી જાણે કામ-
દેવરૂપી હાથીની બહેડી સાથે માકળ કેમ હોય એવી શોભે છે ૨૭

એ વિકાસિનીની રોમાવળી જે નાલિ મગળમા પેડી છે તેઓની
કેટલી ઊંડાઇ છે તેનું તાત્પર્ય જાણે કેમ જાણતી હોય ? ૨૮

કામદેવ જ્યારે ધનુર ઉપર ભાર દઇ ઊંચાસ્તન ઉપર ચઢ્યો ત્યારે
તે ધનુષની અણી બેસી જવાથી તેનું એધાણ તે સ્ત્રીની નાલિ ધઇ ૨૯

માન સરોનરના મુકુટસમાન રાજહસો ક્યાહી જોવામાં આવે તો
તેના (કુમારીના) પગની ગતિનું અતર જોઈ શકાય ૧૨

નિત્ય (ના ભાર) વડે પીડા પામેના તે સ્ત્રીના પાદ્યુગરે લીના
લગરની દાર વડે જાણે બૃહુની ભાગી હોય (નાખી કરી હોય) ૧૩

તે કુમારીની નાખી એવી સોનાના લગરની માગા વડે જાણે કેસરના
મ્યારા જેના કર્યા હોય એવી સાયજરૂપી બે વેલ શોભે છે ૧૪

તેની બે સ્થળે કેળના ચાબલાઓને પરાલર પમાડ્યા છે. અત્યત
કામગની સાથે જડે મ્યાં જવનું નગારૂં મેળવ્યું છે ? (જય પામ્યા છે ?) ૧૫

મુદ્દનું સર્વરૂં હરિ લેનારી તેની બે સાયજોનો નિચાર કરીને કાથી
અસ્પૃશ્યતાને લીધે માનગપણું (એક જાતના ચાડાગપણું) ધારણ કરે છે
એમ હું માનું છું ૧૬

એ ધોનાના જેના હોદવાગી (કુમારી) ચ્દ્રકાંતમણિની શિયા જેવું
ધાદુ અને કામદેવની બે ભુજના વખાણુ સખવાની પાગી જેવું નિત્ય માળ
ધારણુ કરે છે ૧૭

એ કુમારીના વધતા જતા નિત્ય મડગે પીડા પમાડેલી છે માટેજ
ત્રુગી ત્રુહી એમ વારવાર મેખળા જાણે પોકાર કરે છે ૧૮

ભુજનો કનજો પૂણુ થનો નથી (ભુજના કખતમા (માથમાં)
નથી આવી શકતા તેથી એક સહિત તેની સખીઓ નિત્યને (કખતમાં
લેવા સાર) મેખળારૂપી દોરડું બાધે છે ૧૯

એના પેદનું રથગ કામદેવની રગભૂમિની મેહક, સુમાનું સોનાનું
આસનીયું અને લાનવૃપના સારનો નજો છે ૨૦

તેના નિત્યની શદિ તેની દાસીઓ નીદે છે કેમકે (તે) મેખળાની
નરી નરી ગાંગે બાધીને અદ્યાર્થ ગર્ભ છે ૨૧

નિત્યના ભારે એ ગોસારે પણ બદુજ ખીગાય છે કેમકે ગતમાં
દબોદ કરવા રતર દોડ (કાક પામે) દેકારે છે ૨૨

તેના પેદના ભાગનો જોલો વિગ્ધવગ્ધાન ગર્ભ પડ્યો કેમકે જેને
લીધે એ સ્ત્રી કામદેવ હર પદોત્થનાઈ બાણુ યદ્ય પડી (?) ૨૩

તેનાં સ્તન ખરેખર કાંઈક કામદેવનું ત્રન કરનાં જાણાય છે કેમકે
તેલ માયાના મણિરૂપી સૂર્યની સામું જોઈ રહે છે. ૪૮.

તે અધિરાક્ષી ન હિપાડી સકાય એવું પણ સ્તન મંડળ ધરી રહી
કામદેવ ગર્વના પર્વત ઉપર ચઢી બેઠો છે એ આશ્ચર્ય છે. ૪૯.

તેના ઉંચા સ્તનની ઊંચા ત્રિવંદીના ભાગ ઉપર પડે છે તે જાણે
ન દેખી શકે એમ અંધારાની રેખા છુપીને રહી હોય ? ૫૦.

ના કંઠ રૂપી સુવર્ણ ઉપર જે ત્રણ રેખા છે તે જાણે આ (કંઠ)
નિવાળું હોઈને ત્રણ આમનો ભંડાર છે એમ જાણાવવા જાણે ત્રણ
ધ્યાં હોય. ૫૧.

તે સોનાના કડા સહિત પદ્મનો ચોર એવો હાથ ધારણ કરે છે તે જાણે પત્તિનીના પતિ (સૂર્ય) નાં કિરણોએ મૂળમાંથી વીંટી કેમ લીધો હોય. ૧૧.

તે-આજના હાથમાં અંકજીની દાર ચોખે છે તે જાણે મનદીપી હરિ-જીને આધાર સાર કમલેવની પાસની ગુંછળીઓ કેમ દોય. ૧૨.

એ કૃષ્ણગીના (બે) જુજ કુચ ભારે આધા ખસેડી નાંખ્યા છે તે જાણે બોલકો બલોમાંની પંકિતને ધારણ કરે છે તેથી તેની સાથેના કજીયા સાર હોય યું. ૧૩.

ત્યારે એ ચંચળ નેત્રવાળાના બે બાહુની રેખા સરળ (પાંદરી અને સાક્ષસવાળા) છે ત્યારે અણુસમજી નહિ એવી કમલિનીમાંની શોભા કેમ ચોરી લીધી હોય. ૧૪.

ત્યારે તેના બે બાહુનું કુચના દંડાવથી અન્યોઅન્ય જોઈ ચકતું તો બંધ છે ત્યારે તેઓએ કમલિનીની કીર્તિ ચોરવાની જોડવણ કેમ કરી? ૧૫.

એ મુતજુનો હોઠ મુખાવિંદે શોભા આપી તેથી રાતો ચએત્રો ધોઠા દારમાંના માણેકની અને દીવાની કીર્તિને જાંખી પાડી નાખે છે. ૧૬.

તેના હોઠની મુદ્રા (મહોર) બન્યા રહેતા બિલ્લવાળી મુખદીપી ચંદ્ર-માની સંખ્યા છે અને જાણે લાવણના સમુદ્રનું પરવાણું હોય (એવી છે.) ૧૭.

તે બપોરીયા સરખા મંદર હોઠવાળું મખ ધારણ કરે છે તે જાણે

તેનાં લોચન જો કાનને માર્ગે ચાલ્યાં હોય તો તે આપે ધોળાં કૃષ્ણ-
નુરાગી (કાળામાં અને કાળજામાં પ્રીતિવાળાં) કેમ થયાં ? ૭૩.

સાંભળો કૌતુક. સુંગારવાળાનો ગુરુ કામદેવ તે પણ શ્રવણ તરફ
દળવાવાળા તેના નેત્રના શિષ્યભાવને પામ્યો છે. - ૭૪.

સુંદરતાના પાત્રરૂપી મુખચંદ્રમાં હરિજી પેશી જાય એવી બહીકથી એ
હરિજી નેત્રીએ કાનરૂપી પાશવડે જાણે એ પાશ કેમ ચંકયા હોય. ૭૫.

કાંઈક આશ્ચર્ય સાથે ઉઘી ચઢેલી બ્રમેવાળા તે શોભે છે તે જાણે
બાળકિડાના સામાવળીયા યૌવનને તડછોડતી હોય ? ૭૬.

ચળકતા કુંડળના માણેકની કંતિયે હઠાડી હોય તેથી જાણે તે નર્તા-
ગીની બે અંખ કાનના ખોળામાં જઈને બેઠી. ૭૭.

એ ચચળ નેત્રવાળીની બે બ્રમરોની રેખા શોભે છે તે જાણે નાકરૂપી
વાંસની દાંડીનાં બે લીલાં પાંદડાં નીકળ્યાં હોય. ૭૮.

નાકરૂપી વાંસની દાંડીમાંથી નીકળી પડેલા મોતી સરખા કપાળમાં
રહેલા નાનકડા ચંદનના મિદુવડે તે શોભે છે. ૭૯.

તેના અંખોડાને બહાને પુત્રનાન્નેહથી લગાવ્યો એવો કાર્તિક સ્વામીનો
મોર જાણે પાર્વતી જાણીને માથે ચઢી બેઠો હોય. ૮૦.

હ્રદપથુના ગર્વ ચક્રી એ (કુમારી) પોતાની મેળે લમણાં ઉપર ધરેણાં
સૂજે છે તેમાં સોનાનાં ધરેણાં મુકાને નાડી (વૃક્ષ તથા એક જાતનું
ધરેણું) ના પાંદડા ઉપર વધારે આગ્રહ કરે છે, દસાથે રમવામાં મદદ છે
તેથી સોગાં ઉપર શિક્ષાનો રસ લે છે, આશ્ચર્ય છે કે એ નાજુક જીના
સાંદર્યના અભાવમા અકસ્માત બાર બધાણો. ૮૧.

સૈકડો કમળ છરી હોય સુ એમ (પોતાના) પેટ ઉપર બ્રમરની
હાર મુકે છે. ચંદ્રમા આકાશના આંગણમાં લાવવા સારૂ વારંવાર પાછો
આવે છે, એ હરિજીનીના મુખે ત્રેલોક્યના રૂપનો સમૂહ દરી લીધો છે
ત્યારે વારંવાર પાછા આવવાની ઈચ્છાવડે કેટલા કલેશ નથી ભોગવતા. ૮૨.

કામદેવનું ધનુષ્ય (તેના) બ્રૂવિલાસની વારસદારી કરે છે. બે નેત્રો
કમળોનો યોગદોષ ચલાવે છે. જગતનો જય કરનાર તેના રૂપ લાવણ્ય-
વાળાં અંગની આગળ મૂળ વર્ણવણું સુવર્ણ પણ બધુંએ મેલું લાગે છે. ૮૩.

દાણુ દાણુ પ્રત્યે આંખને કાનની સાથે સીમાડાનો ટોટો ઉઠો યથો છે. ખે સતને રોંધી નાંખેલી છાતી ઉપર કામદેવ જોર કરીને વસે છે. નિતંબ રાડપ પાડતા મેખલાની દોરડીને દૂર ફેંકી દે છે. નાનુક અંગવાળીના શરીરમાં ચાપનનો અવેશ વિજ્ય પામે છે. ૮૪.

એ અપળનપનવાળી હીંચકામાં પેડુ હાલે છે તેથી શરમાય છે. મરકતે ધ્રુપે કચ્છતરના સળ્લવડે દિશાઓમાં જોયે છે, કુટિલ એવી તે લીલાવનમાં કંઠાની અણીવડે સ્પર્શ ઇચ્છતી નથી. સારા શરીરવાળી એના શરીરમાં મુઘ્ધતા મટાડવા સારું શૃંગારનું મિત્ર એવું વય પ્રાપ્ત થયું. ૮૫.

નૃત્યના અભ્યાસને બદલે એણે શરીર સોંપી દેવાનું શીખી લીધું છે. લીલામાં પંચમ રાગના દહેકાટથી કંઠની કુંઠિત ચએલી ગતિ દળા નાંખેલી છે. ઝાંઝું વર્ણન કરવાથી શું એ રમણી ચતુર સ્ત્રીના મુરુ એવા તમને થોડી ઝેનતેજ તમામ સુંદરતાના ધરેણા રૂપ થઈ પડશે. ૮૬.

મુખ નિર્મળ, કુચમંડળ ઉપડતું, મધ્ય ભાગ કૂચ અને નિતંબ મંડળ સ્ત્રીનાં કુળ શુદ્ધ જે આપ (અથવા કામ?) તેનું સિદ્ધાસન છે. એ ચાર વાનાં સુંદર નેત્રવાળી સ્ત્રીનાં સજ્જને બ્રહ્મા હર્ષથી મદ્મદ્ થયેલાં, ગદ્ય અને ષઘ રચના જેમાં વદી છે એવાં ચાર મુખથી વખાણુ કરે છે એમ હું

સર્ગ ૯ મો.

એ પછી કામદેવનું ધનુષ્ય ધરેણીના સખ્દ, અને મેધની ગર્જના ચાલી રહી છે તેવા સમયમાં વિલાસવાળી એ સ્ત્રી માનસરોવરમાં જેમ હંસી પેસે તેમ રાગના મનમાં પેડી. ૧.

(એ) સુંદર નેત્રવાળી એ પેસતાવેત નાનાં પ્રવાળાંની સામું થાય એવી કાતિવાળું પદ (તેના) રક્ટિકના જેવા સ્વચ્છ (ચિત્તમાં) મૂક્યું અને તેથી ઉપાધિને લીધે જેમ (રક્ટિક) રાતું થઈ જાય તેમ રાગનું ચિત્ત રક્ત (રાતું અને આસક્ત) થઈ ગયું. ૨.

વસંતના વાયુએ બહીવરાબે, ચંદ્રના કિરણરૂપી હોએ પાડી નાખ્યો એમ એ (રાગ) કામદેવના કથા રોપણી ભયનું પાત્ર નથી થયો. ૩.

દિવસે રાતના ગુણને ગ્રહણ કરે, અને રાતમાં દિવસનાં વખાણ કરે એમ ક્રમે કરીને તેણે એવી પૃથ્વીને ચાહી કે જ્યાં રાત અને દિવસ બને નથી. ૪.

ત્રિલોક્યને મોહ પમાડનારી વિલાવડે જેમ તેમ તે (કુમારી) વડે જયની મોહાટી આરથા રાખીને તે ધનુર્ધરમા મુખી છે તેને પણ મારવાને માટે વિલાસરૂપી ધનુષવાળા તે કામદેવે ધનુષ ખેંચ્યું. ૫.

દેલાતી પ્રભાતની કાતિ જેમ તેમ પોતાની કાતિવડે ચંદ્રની કાતિને ઢાંકી દેનારી તે (કુમારી) તેણે આયુકષ રાગના કુળના દીવાને શીકાશ પમાડી દીધો. ૬.

એ તરણીએ નૃગારના સમુદ્રની વેળાની ગેઠે તેના મનમાં પ્રવેશ કરવાથી રતનના સમૂહની પેઠે નના અનુરાગનડે તેનું મન ધણીવાતું થયું. ૭.

એ ત્રિલોક્યની ચિંતા હરણ કરવાને સમર્થ છે છતાં એ નમેલી ભ્રમરોવાળી મુલગા (પત્ની) થશે ? કામદેવ કૃપા કરશે ? એવી ચિંતાએ તેને ડાલતો ક્યો. ૮.

જેમ જેમ રાગ નિશાસા મુકે છે અને કૃષ્ણપણું દેખાડે છે તેમ તેમ ભગવાન કામદેવ ધનુષની પ્રત્યંચાને જાગૃતિ કરતો જયની આરથા ધરે છે. ૯.

પૃથ્વીનું તિલક (એ રાજ) ઘણી વાર સુધી કામદેવના કોપનું પાત્ર થયો ત્યારે પતિવ્રતાપણું પ્રકાશ કરતી હોય તેમ રતિ (કામદેવની સ્ત્રી અને ક્રીડા) તેનાથી વિમુખ થઈ.

૧૦.

પુનમના ચંદ્ર સરખા મુખવાળી (એ કુમારી) રાગના હૃદયમાં વાસ કરતી થઈ ત્યારે તેણે કમલિનીની જોમ તેમ ખીજ સ્ત્રીઓના પ્રકાશવાની દીક્ષા હરી લીધી.

૧૧.

એ રાગના હૃદયમાં એ નિતંબિનીના યથેચ્છ વિસ્તાર પામેલા નિતંબ મંડળને લીધે કાઈ (ખીજ) ઉત્તમ નાવિકા પણ સમાસ પામી શકતી નથી. ૧૨.

નિરંતર અંતઃપુરની (ખીજ) સ્ત્રીઓમાં એકાંતમાં રહેવાને લીધે (ઉત્પન્ન થએલા) દોષને લીધે (એ વાત) ઠાંકવા સાર તદ્દતીર કરે ■
તોપણ રાગએ ડિમડિમ (નગાર્ક) વગડાઈ (ટિઝિજલ્લ આદિ વગર)

હીમના રસના ખ્યાલમાં પણ ન આવે* અને શ્રીખંડની વાવ્યના જળને પણ અસાધ્ય એવો ધરિનીક તેલનો ઉત્કૃષ્ટ અગ્નિ કામદેવે (પોતાના) બાણમાં એ (રાજા) ને માટે ચોળ્યો (?) ૨૦.

થાકી ગયેલા ઉપર, નિદ્રાના આજસથી હરેલી આંખવાળા ઉપર, અને એકલા રહેલા ઉપર, કામદેવ બાણ છોડે છે તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી પરંતુ એ એકવીર (માન) ક્ષત્ર વ્રતની ક્ષતિ (થાય છે તે) ની ગણના કરે છે. (કેમકે ક્ષત્રીઓ એવા ઉપર બાણ ફેંકે નહિ). ૨૧.

સુલગા (સ્ત્રીઓ) માં એ એક (કુમારી) પતાકા (જપધ્વજ) ને પામી કે જેણે કુંતલદેશના કામદેવને હરિ લીધો પણ (ખરો) પ્રતાપી (તો) કામદેવ કે જે તેને પણ તાપ પમાડન રો (પીડનારો) થયો. ૨૨.

અંગમાં જાણે વળગી હોય, આગળ જાણે આગખી હોય, ચક્રના ભ્રમવડે જાણે ચારે કોર ભમતી હોય એવી એ કમળમુખી (કુમારી) ને (રાજા) રાતમાં ક્ષણમાત્ર નિદ્રા પામે છે (તેટલામાં પણ) તેનેજ દેખે છે. ૨૩.

ચંદ્રના અજવાળીયામાંથી, ચંદ્રનના પંકજાળી વાવ્યમાં અને ત્યાંથી તે (ચંદ્રના અજવાળીયા) માં અને ત્યાંથી વળી તે વાવ્યમાં ગઈ એમ તે સમરતાપિતની, આવયું અને જવું એમ થતાં થતાંજ (ધણી) રાત્રિઓ ચાલી ગઈ. ૨૪.

એ પછી કાનમાં અમૃત (રેડવા સાથે) સ્ફટિકની પરનાળી (જેવી), અને કામદેવ રૂપી ભૂપૈયાને દેવતાઈ પાણીની ધારા (જે-રી), એવી (એ) હરિણાદીની વાર્તા લઈને રાજાનો ચાર આવ્યો. ૨૫.

દાંતની કિરણની રચનાવડે જાણે મુખમાં રહેલા વાર્તાના રસની ધારા ઝરતી હોય શું એમ હર્ષથી જેના મુખની કાંતિ ફેલાઈ રહી છે એવો (એ ચાર) કુંતળ રાજા પ્રત્યે બોલ્યો. ૨૬.

ચંદ્રથી થયા વગરની નેત્રરૂપી ચક્રારની આજીવિકા પુષ્પથી ધડ્યા વગરનું કામદેવનું રાજ (એવી) પણ લોકને રંજન કરવા સાથે જાણે રાગની વિદ્યા હોય એવી વિદ્યાધર રાજકન્યા છે. ૨૭

સ્વાભાવિક શુભના પક્ષપાતથી કે વિધિએ યોજેના કૌતુકથી (પણ) હે દેવ એ તમને સાલગવા માનથીજ તમમય (આપમય) જન્મતને દેખે છે ૨૮

અપાર બાણોથી કામદેવે, સૂક્ષ્મતામા ઘુડી ગયેલુ એ કમનાક્ષીનું શરીર અપાર પૂરી દેતાં વાળના અગ્ર જેવા નીશાનમા અતિ હિંકૃષ્ટતા મેળવી છે (એટલે ધણા સૂક્ષ્મ નિશાનમાજને સ્ત્રીના સૂક્ષ્મ શરીરને વીધવુ એમાં શી વાર ?) ૨૯

એ કૃશાગીની ચપાની દોરડી જેવી ઉજળા શરીરની લાકડી એવી કૃશપણને પાખી કે જેને લીધે કામદેવનો ધનુનનો મનોરથ ગળી ગયો (અને) માર્પી લતા (પણજી) મા આસ્થા રાખે છે (તેના શરીરને ધનુન કરવા ઇચ્છતો હતો) ૩૦

જરૂર કામદેવે એને બાહ દર્શનનુ રહસ્ય જણાવ્યુ છે કેમકે તુ વિના વર્ધ મનોરથનાગી (એ) પોતામા (આત્મમા અને આત્મામા) નિદાને જણાવે છે ૩૧

ધનુપ કરવાની વાત તો દૂર રહી પણ તતુના જેવુ કૃશ તરીર ધારતી એ હરિણાક્ષી અતિશય અબ્રાણુપણને લીધે કામદેવની ધનુપની દોરી પણ ન થઈ (શકી) ૩૨

તમારા વિયોગથી એ હરિણાક્ષીનુ શરીર એટલી કૃશતા ધારણુ કરે કે જેમ રથભ કાઢાડી નાખ્યાથી પવન વડે ધર ડોને તેમ આ આસના પવનવડે કપે છે ૩૩

એ હરિણાક્ષીના રતનતટમા ચરમિનના પ્રતિબિંબની રચનાવડે કામ દેવશ્પી અમિએ પીંગળાની દીધેલા હારની શગ્ના ગોતીનો પીડા હોય (એવુ દેખાય છે) ૩૪

ગોખમાંથી ચિત્રશાળામા જન્ય છે ત્યાંથી જગીચામા^૨ ત્યાંથી પણ

૧ હુ અમાગિણી છુ હ યાતિ પાતામા અવના કર છે સોચન દર્શન બોદ શાસ્ત્રવાળા અનાત્મવાની છે તેથી તે પણ આત્મની અરજા કરનાર છે

૨ અહીં મૂળમા 'યનાંત' છે તે 'યનાંત' જોયો હશે એમજ પણ ઓપતા બૂબ રહી ગઈ છે કેમકે ત્યાં પાદ દેરમા યનાતપર્ગમી લખ્યું છે શુદ્ધિપત્રકમાં રહી ગયુ વાગે છે

છાપરીમાં (નય છે) (એમ) તે કામદેવે શોધણુ કરવા માંડ્યું તેથી બહીની હોય શું ? એમ ક્યાંઈ એક ઠેકાણે પદ (સ્થાન) કરતી નથી. ૩૫.

શિવજીએ સ્વપ્નમાં આજ્ઞા કરી કે તું એનો સ્વયંવર કર્ય, તેનો પિતા ક્યાં પણ રાજની માગણી સફળ કરશે નહિ. ૩૬.

તેનો પિતા તારે વિષે ઘણી પ્રીતિવાળો છે પરંતુ માગણીનો લંગ થાય તો એવા ભયથી બોલતો નથી. તારા જેવાનો વિવાહ પામીને કન્યાઓ કુળભુષણપણાને પામે છે. ૩૭.

સ્વયંવરનો સમય પણ થયો છે (માટે) હે રાજ તું પ્રસન્ન થા અને કુચ્છ કર્ય, એ (બી) તારી બીજી જયઝીની પેઠે બધાને પડતા મુકીને તારી વધૂપણું પામો. ૩૮.

એવું સંભળીને તે રાજ મયો અને વેગમાં ચઢીયાતા ધોડાવડેજ ત્યાં ગયો કે જ્યાં સ્વયંવરને માટે રાજાઓનાં ટોળાં આવેલાં છે અને જે કામદેવની રાજધાની છે. ૩૯.

વધી પડેલા આનન્દને લીધે રાજ જાણે અગમાં માતો ન હોય એ. દલે અગ કુલી ગયું હોય એવી રીતે કુમારીનો બાપ સામે આવ્યો, ઉપાય જાણવાવાળાઓએ સાર કર્યું છે (બદોબસ્ત વગેરે) માણસનો—સાથ ચાલનો કર્યો છે (?) ૪૦.

એ રાજ કુતલ દેશના ચદ્રમાની પ્રીતિથી જેમ ભડાર મળ્યો હોય એમ હર્ષ પામ્યો. કન્યા છે તે પિત્રીઓના (અથવા પિતાઓના) ઉત્સવનું ધ્યાન છે (પણ) વખાણવા લાયક જમાઇની બરોબર કાઈ નથી ૪૧.

પછી તેણે (કુમારીના બાપે) પ્રણામ કરીને માર્ગ બતાવ્યો તે પ્રમાણે ઉચિત (કાર્ય) બધું (કુતલ રાજાએ) કાધું (તે પછી) કુતલરાજાએ સ્વયંવર માટે ઉત્કંઠિત થયેલા રાજાઓનું મહાજ ન્યાં (બેળું) થયું છે એ જગોમા પ્રવેશ કર્યો. ૪૨.

÷ મૂળમાં અર્થસાર્ય છે લાંબા અર્થસાર્ય હોવું જોઈએ લુઓ આગળ મોડ ૧૨૪ માં.

લાજનો ભાવ દેખાડવામાં ચતુર એવી એ સ્ત્રી લીલાવડે જરાતરા હેઠે નાંખી દીધી છે ડોક જેમાં એવા મુખવડે આકાશમાં સ્ફુરી રહેલા અનેક દોષથી (અનેક રાત્રિથી) બ્રહ્મ ચંદ્રને જાણે રદ કરતી હોય. ૫૩.

ત્રિભ્રમની રાજધાની એવી અને અર્ધ હંચી રહેલી એવી એક ભ્રમને ધારણ કરેલી છે તે જાણે બધા રાજાઓને કમનારા કામદેવને તરછોડી નાંખવા સાફ હોય શું ? ૫૪.

મ્રાણ્યપતિના કંઠ સાથે પ્રીતિ કરવાને તત્પર થઈ રહેલી એવી હાથમાં રહેલી પુલ્કની માળા તરફ પણ જાણે ધ્યાન હોય એમ અભિપ્રાય જણાવનારા વાંકાં નેત્રવાળું મુખચદ્ર ધારણ કરતી એવી— ૫૫.

મ્રાણ્યકની ભીંતમાં (પડેલી) પ્રતિમાની તુલ્યતાને લીધે જાણે સૌભાગ્ય (રહેલા) સાડ દિશાઓએ ધારણ કરી હોય ? અને કામદેવ પણ જાણે પોતાની સ્ત્રી સાથે વૈરાગ્ય ભોગવતો હોય એમ (આને) સેવી રહ્યા છે. ૫૬.

શાખી રહેલી પોતાની કાતિવડે ધરણમાંની રત્નની માગાને મેલી કરી દઈને પ્રતિગિંજની મુક્તિવડે જાણે અગમાં સામાન્ય રાજાઓનો સંગ નિવારતી હોય ? ૫૭.

ખમાના ભાગનીયા હારની સરના છેડા ઉપર રહેલી ચપળ નેત્રની છટા તે જાણે ત્રેલોક્યની સ્ત્રીઓના ગર્વનો ભગ્ન કરવાથી ઉત્પન્ન થએલી કીર્તિની ધ્વજવડે સનાથ (ધણીયાતી) થયેલી (હોય એવી)— ૫૮.

જગત્નાં મન જાણે ભેળા આત્મા હોય એમ તેઓની કહાવણના યોગવડે પ્રતિપાલના કરતી કામદેવરૂપી મત્ત હાથોની ચતુરાઈ વડે કાંઈક રોકાઈ (રોકાઈ) ને પગલા મુક્તી (ડગવા ભરતી) ૫૯.

કપુરની વેલનાં પાદડાની બીડી (બનાવના) મા રોકેલો છે તેથી જેનો ડાબો હાથ વ્યાકુળ છે અને લમણા ઉપર ઉછળતી વાળની લટ તેની રોભાસણી, કાંઈક દબીને વિચાર કરતી. ૬૦.

આનન્દને લીધે આળસુ એવી રાજહસણીની ચાલ તેને ક્રમે રાજાઓના ચિત્તની પેઠે જેમાં રાગ (પ્રીતિ અને ગ્મ) પ્રતિગિમિત થયો છે એવી રત્નમય બ્રમિમાં પગ મુકતી ૬૧.

કામદેવની પ્રત્યયાના કુડાગા સરખા બે કાનમા વાસ કરી રહેવા
એવા નેત્રરૂપી જાણવાળી અને જાણે કામદેવની ધમણ હોય એવી ખીનતા
પુખ્તોમા (રહેના) બ્રમરે યુક્ત વેણી (ચોટલો) ધારણ કરતી ૬૨

લટકતી વાગની ચુટવીઓના માજરના સગવડે કમિની નકલ કરતી
કપાળમા ચઢનની રેખા અને બ્રમરૂપી ધનુષમા કામદેવનું કેતકીનું હથી-
માર ધારણ કરતી ૬૩

એ ઇચ્છાવર વરવાવાળી, રેશમી વસ્ત્રની ફરકતી ચુદડીવાળી, શ્રગ-
નમની (સા) પ્રગટ થઈ, તે જાણે ક્ષીર સાગરના સુદર ભોજનની પછગાડે
પ્રગટ થતી લક્ષ્મી હોય શું ૬૪

હેમાચળને વતોવીને તેના દેવાતા ઇન્દ્રિયોનડે જાણે બ્રહ્માએ રની હોય
એવી એ (કન્યા) નમેવા અગનાળી અને સારા ભાગવવાળી રગ મહાપમા
દાખલ થઈ તેથી તેણે સૌનો લોભ વિસ્તારી દીધો (સૌને લોભ પમાડ્યા) ૬૫

એ જરાક મીઝેલી આખવાળી કીડાના કમળ તરફ જોઈ રહી છે
તે જાણે દિગૂપાળોને માટે દૂતકર્મ કરનારી દિશારૂપી સ્ત્રીઓને પિંકારતી હોય ૬૬

તે કુતન દેશના ચક્રવર્તિ કામદેવે બેધકક ખેંચેના ધનુષવડે છાતીમા
મહાર ઠપો તેથી તે લટકા કરવામા ધ્વજ્વરૂપ એ કન્યાને જોઈને વિચાર

અટક્યા વગર ફેલાતી કામદેવની ગર્જના, આ એની પયોધરની (સ્તન અને મેઘ) શોભા તે ગમ્મતરૂપી લીલમમણીના કાંઠા નિત્ય પુટતા રહેવામાં કારણરૂપ થઇ છે. ૭૧.

કાલિવડે ચદ્ર દરિદ્રી બની જાય છે, ઉધડેલાં કમળોમાં તરવજ શું છે ? વિશ્વાસ રાખીને હું જાણી શકતો નથી કે એ મૃગાક્ષીએ પ્રજ્ઞાની સૌંદર્યસૃષ્ટિ કેમ એરી લીધી ? ૭૨.

આ (કન્યા) મ્હારા વિષે વારંવાર (પોતાનાં) નેત્રની પંક્તિ, સખી પ્રત્યે કાંઈક બોલતી બોલતી મુકે છે; એ ખરેખરી પ્રીતિની વાત છે અને બહુ વખતથી ભગવાન કામદેવ પ્રસન્ન થયો છે. ૭૩.

સખીને રમતમાં પગ મારે છે, વારંવાર હારને ખેંચીને મુકે છે. તેને કામદેવે કુંતલ રાગના દર્શનમાં શું ન કરતી કરી (તેણે શું ન કર્યું). ૭૪.

તેનો મુખરૂપી ચદ્રમા જ્વેલાથી ગાદો ઉછળવો પ્રેમરૂપી સમુદ્ર જેનામાં છે એના ત્યાં આવેલા રાગઓની વિચિત્ર પ્રકારની ચેજાઓ થવા લાગી. ૭૫.

કાંક રાગ બધાં રાગ વિભુપણ્યમાથી પોતાના મોતીના હારનું દોરડું બાહાર ખેંચી કાઢાડીને છાતી વધુ બાહાર કાઢીને દેખાડવા લાગ્યો. ૭૬.

એકે (રાગઓ) દેહની કાલિને ઢાકી દેનારો સોનાનો દોરો નિંદા સહિત ઉતારી નાખીને મોતીનો ગુન્ડો અને પતિવરાને પામવાનો મનોરથ

ખીંજો વાત કરવાને બદલે પોતાની મેજેજ વાણીમાં ડહાપણ બતાવતો પાનદાનમાંથી ખેંચી લઇને ધણુઓને કર્પૂર આપે છે. ૮૨.

કોક સોનાનું આસન (ઉપર) વસ મુકીને ઉંચું કરીને નવવૈવન બતાવવા-સારૂ મૂછ વગરના મુખવડે વ્યર્થ કુદી રહ્યો છે. (ડાકીયાં કરે છે) ૮૩.

એક મિજાજ સહિત પાનદાનવાળાની પીઠ ઉપર શરીર નાખી દંઇને કારણ વગર ઉભી કરેલી ધમરોની લતારૂપી પતાકાવાળું મ્હો કરે છે. ૮૪.

કોક બગાસાને લીધે હાથ બે ખોડવાથી જેની આંમળીના ટાચકા પુટે છે (એવી રીતે) આસન ઉપર પડીને માંડ ખસેડી શકાય એવા કામરૂપી ઝૂડમાં ફસી પડ્યો છે. ૮૫.

કોક કંઠમાં પંચમ (રાગ) ની ધૂન સ્પુરી રહી છે અને વ્યર્થ મ્હોં મલકાવે છે. કોક કેટલાંક પદ ગુંથીને ગાથાના કવિપણું પ્રકાશી છે. ૮૬.

તે પછી બંદીજનોનો કલજલાટ અટકાવીને કામળ કંઠવાળી દારપાળી કમે કરીને એ કુમારીને બધા રાજમંડળને ઓળખાવવા લાગી. ૮૭.

જેણે (પોતાનાં) અર્ધા માયાં કાપ્યાં ત્યાં કાણુ (માયા) માં બટકાવાથી જેની ધાર જુકી થઈ ગઈ હતી એવા ખડ્ગને સિવજીના બાલુ-બંધ તરીકે (બાધેલા) શેપનાગની રૂણ (ઉપર) ના મણીમાં ધસવાની ઇચ્છા રાખી હતી. ૮૮.

અને જે ખાજવતા બાહુ મંડળ વડે દુર્મદ બનેલો છે એવા જેણે હાથથી કાપ્યા હાથમાં કેશાસ પર્વતને ઉપાડીને હિમાલયને ઉખેડવાના કૌતુક માટે જમણો હાથ ઓતરંગ ઉપર મુક્યો હતો. ૮૯.

એવા રાવણનાં મુખકમળ જેના બાણના ભોગનું સ્થાન ધર્પા હતાં તે રામના કુળમાં આ કુમાર (છે.) તે હે કુમારી ! ત્હારા નેત્રને પ્રીતિ આપનારો થાઓ. ૯૦.

આ (રામ) ની સાથે ટોડા કરતી મપૂરીથી ગાજી રહેલા સર્પના (કાંતાના) વનમાં વિહાર કરીને (તેમજ) વિલાસના ગોખમાં બીરાજીને અમેઘ્યાને વખાણાય એવી કર. ૯૧.

તેણે કરેલા તે ઉપદેશ તે કુમારીને વિષે નીચ ઉપર કરેલા ઉપકારની પેઠે વ્યર્થ ગયો કેમકે જન્માંતરની સંચિત યજ્ઞેલી પ્રીતિ એમજ ક્યાંક પ્રગટ થાય છે. ૯૨.

તે પછી એ દ્વારપાળીએ આંખામાં હે લાગી રહેલી ભ્રમરીને વસંત ઋતુની શોભા જેમ નાના કણિકાર (કરેણુના ગ્રાહ) ને ખતાવે તેમ બીજા રાજાને ખતાવ્યો. ૯૩.

જેની લગાઈમાં સાહસની છાપ પડી છે તેની પ્રત્યંચાનો શબ્દ મોં-યની અંદર જઈને લાલુમાં પાતાળના તળમાં રહેવાને જેના પરાક્રમની વાતો કરે છે. ૯૪.

તે.એ રણમાં રૂઢીયાનેજ નચાવતો મદે અંધ થઈ ગયેલા દુર્ભરે ગામઓએ સેવા કરવા યોગ્ય તે એહી રાજા છે. હે સુંદરી ! તેને તું જો. એ તારી આંખને કામદેવની પતાકા રૂપ હો. ૯૫.

તેણે એમ કહ્યું તોપણ તે રાજકુમારી એ તે વિશ્વાસીની સામું ન જોયું એમ નહીં, પરંતુ મુખ કમળમાં રહેલું પાન ચુંકી નાંખીને તિર-સ્કારને માર્ગે તિરસ્કૃત કર્યો. ૯૬.

પછી એ બહીનેલા મૃગના સરખી ચપળદષ્ટિવાળી દ્વારપાળીએ અન્ય રાજપુત્રને ઉદ્દેશીને એ માનિનીને ઉદાર વાક્યો વડે સન્મુખ આણી. ૯૭.

હે કન્યા જેની કુખડી કીર્તિ નથી એવા કાન્યકુબ્જ 'રાજાને જો, જેના દિગ્વિજયમાં પૃથ્વીની ધુળવડે સમુદ્રે સ્થળ બની જાય છે. ૯૮.

તેના તરફથી તે નીચે મુખ કરેલીએ નગર ખેંચી લઈને (પોતાના) કુચ રૂપી કુંભરથળમાં દષ્ટિ કરીને એ રાજાનું ધરણમાં જેમ તેમ અંગમાં સ્થપત્ય જણાવ્યું. ૯૯.

એ જાંઝરનાં અણકારવાળી ગતિથી સમસ્ત રાજદુએને લોભ પમાડતી થઈ કાંઈક આગળ ચાલવાને પ્રવૃત્ત થયેલીને તેણે મ્હો મલકાવીને ફરી કહ્યું. ૧૦૦.

સુદરને વિને દૃઢ બેસારી દીધેલા જેના બાલુની ઉત્કર્ષ રેખાની શકા

કરનારા લીલા માત્ર સાર બીજાનું રૂપ ધારણ કરનારા શિવજીએ મુદરના દેહના છિદ્રથી તરત બાણ બેંચી ^૧કાઢાડ્યું. ૧૦૧.

જે શિવજી સાથે મધ્યયુદ્ધ કરવામાં સંકા ન રાખનારો એવો તેણે પરસેવાની ધારાનું પાણી રોકવા સાર વિસ્મય થકી ચકરી ખાતા એ (શિવજી) ની કામમાંથી લસ્મનો દમલો બેંચી લીધો. ૧૦૨.

તે અર્જુનના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ મ્હોટા પરાક્રમવાળો આ પ્રતાપી રાજા છે; અર્ધવૃત્તી નદીના કાંઠાના વનમાં ક્રીડા કરવાની કામવાળો તું તેને જો, ૧૦૩.

તેના માથા ઉપર જાણે પગ મુકવો હોય એમ આગળ વધવાને માટે (પગ) મુકતી એવી એ કન્યા પ્રત્યે ડાહી એવી એ (દ્વારપાળી) બીજા રાજાને ઉદ્દેશીને વળી પાછી બોલી. ૧૦૪.

ખરેખર જેનાં શિખર સ્વર્ગની પોળના કાંઠામાં મળી ગયાં છે, નહિતર તે વિના એને વિશે વસનારાઓને સ્વર્ગ, રમવાના ઘરના આગિયાનું કદાપણ કેમ પામે (આંગણું થાય). ૧૦૫.

તે એ કાલિજર (જુદેલખંડમનો એ નામનો એક) પર્યંત જે શિવજીને વિશ્વાસ કરવાનું રથગ^૨ છે. એનો આ રાજા છે જેણે જુગ્મવડે રાજાઓનાં મંડળને દાલક^૩લોલક કરી નાંખ્યું છે તે તારા કદાશ મંડળનો

શાય જેને પ્રિય છે એના જે રાજ્યએ લડવાને નિરુદ્ધ એવા શત્રુ રાજ્યોના નિવાસ સ્થાન લીલાશ્રમમાં ચપ્પટ મારીને નાશ કરેલા હાથીનાં (સ્થાન) સિંહની પેઠે જેણે પ્રગલ્ભે પ્રગલ્ભે મેળવ્યાં છે. ૧૦૮.

એ (પૃથ્વીમાં) એકવીર અને પૃથ્વીમાં ઉત્તવળ કીર્તિવાળો ગોપાલ થયેલો રાજા છે. સ્વયંવરની માળા મુકવામાં હતી જેવી તારા નયનકમળની માળા થાઓ. ૧૦૯.

તે કામદેવનાં બાણે અન્ય સાર પ્રાર્થેલી છે તે તેને મટાડનાર કાંઈને પણ મેળવી શકતી નથી તેથી તેણે ઝાંઝર ખડખડાવેલા પગવડે તે જાણે બહુ ખોદ્યો હોય એમ તેનો દોષ જણાવતી હતી. ૧૧૦.

કામે વશ કરેલા એવા જે રાજ્યોની વચમાં થઈને તે ચાલે છે તેઓની આંખમાં જાણે સ્વયંવરની માળાની રજ પડી હોય એમ તેઓની આંખ આંસુથી ભરાઈ ગઈ. ૧૧૧.

જેના શત્રુ રાજ્યની સ્ત્રીઓનાં ફીકા પડી ગએલા લમણાં ઉપર પડેલાં લાખા વાળના શુચળાંવડે આખના પાણી જાણે મેવાળવાળા હોય એવા થાય છે. ૧૧૨.

જેનો પ્રતાપાગ્નિ અપૂર્ણ છે તે રાજ્યોની સેનાના સ્થળમાં પેમે છે કે તેવાંજ શત્રુ રાજ્યોના ધરના આગણમાં ખડ ઉગી નીકળે છે. ૧૧૩.

હે લીલાવતિ! એ માલવ દેશનો રાજા છે તેને વિષે કામદેવ તારો મત્રી થાઓ. એની કુલ રાજધાની ધારા (પોતાના) લીલા વન વડે તુંને સ્તોત્ર કરે. ૧૧૪.

નાસામ તરફ સંકોચાવેલી દૃષ્ટિવડે જેમ તેમ તેને તેમાં નિરાદરવાળી માનીને તે આમળ કેટલાંક પગલાં ચાલીને સ્મરણ થવાથી દુસતી એવી કુમારીને તે કહેના લાગી. ૧૧૫.

યોગની ખરીવડે ખોદાઈ જવાથી પૃથ્વી પાનગી થઈ ગઈ છે તેથી જાણે જે રાજ્યની કાંઈ માંખણને નાગ દંપત્યો બેળીથઈને તે ગાય છે. ૧૧૬.

હે સુલુને મહત્વ કરનારી ! એ સુઝંર દેશનો રાજા છે જેણે પોતાના
ખાદુના પરાક્રમવડે રાજાઓને મેળવી (સ્વાધીન કરી) લીધા છે. હે કમ-
ળાક્ષિ ! તારી દષ્ટિ તેના ઉપર પ્રસન્ન થએલા કામદેવની પુષ્પ-વૃદ્ધિ
જેવી થાઓ. ૧૧૭.

લીલા કમળવડે ભ્રમરો ઉરાડતી તેણે તેનો તિરસ્કાર-કર્ષો અને
દારપાળી આગળ જાળને કાંઈક ગર્વ સહિત તેના પ્રતિ બોલી. ૧૧૮.

અંદન અર્ચવાથી ચારે કારથી જે પીંખેલા થએલો છે (એ) યથેચ્છ
ઉંચા મનોહર દેહવાળો પાંડવ રાજા છે જે ક્ષીરસમુદ્રના ક્ષીરથી ખરા-
એલા મંદરાચળ પર્વતની ચતુરાઈને પ્રીતિય છે. ૧૧૯.

હે કમળાક્ષિ ! આની સાથે તારી મિત્રતાઈ કરવાને કામદેવ માનતો
હોય તો અંદન વૃક્ષના લીલા વનમાં મધ્યના પાણી તારી નિરંતર સેવા કરે. ૧૨૦.

તે સુણીને વિષે થયું ભાગ્યદીનમાં ઘક્ષ્મીની પડે તે પરાક્રમુખ થઈ
(ત્યારે) વળી ડાહ્યું ડાહ્યું બોલવાવાળી તે પરવાળાંથી અધિક રાતા હો-
વાળી પ્રત્યે ફરીને બોલી. ૧૨૧.

સમુદ્રમાં ક્રીડાર્થ નાટીને કાંઠાના વનમાં વિહાર કરતા દિગ્મગ્નેના
જેઓ, હાથણીઓની સોજતથી અવતાર પામેલા છે— ૧૨૨.

તે યાત્રીઓ જે અલાવીરની વિજય યાત્રાઓમાં પુટી નીકળેલા મહ-

દિશાઓને ભરી દેનારી હાથણીઓ સાથે વિદાસવાળી સ્ત્રીઓ જેના બારમાં આવે છે તેથી દિગ્માલની પુરીના ગોખ ચંદ્રમાના અજવાળાથી દિવસે પણ પખાળાય છે. (ઉત્તર ગ થાય છે) ૧૨૭.

હે અપસાક્ષિ ! તે આ ચોલ રાજા (છે) જેના જળના ઉત્સવે ફેલાતા યશના દગસાથી ભરાઈ ગયેલાં દિશાનાં મુખ તે જાણે ગંગાના સંખ વગાડતાં હોય શું ? ૧૨૮.

(હે કુમારિ) એ વિદાસના વિદાધરશ્વરી રાજદંસને ત્હારી જુગના પાંજરામાં બાંધી લે. ફીકના વિમાન સરખા ગોખમાં તારી કટિ મેખલા (એના) નેત્રના ઉત્સવ માટે થાઓ. ૧૨૯.

એવી રીતે અન્ય રથને કરેલા આગ્રહવાળી એ (કુમારી) તેને વટાળીને આયુક્ત રાજાની સન્મુખ યઈ. ઉંચા મોજાએ ફેરવી નાંખી હોય તો પણ નદી પહેલાંના માર્ગે મૂકે નહીં. ૧૩૦.

અતિ લાંબો તેનો નેત્રાંત બામ (આંખનો ખુણો=કટાક્ષ મારવાનું રથ) આયુક્ત રાજા તરફ ખેંચાયો. સારે વધરાઈ ગયેલી આશાવાળા અન્ય (રાજાઓ) જાડી દીવાની વાટખના ધૂમાડા વડે જેમ તેમ કાળા પડી ગયા. ૧૩૧.

તે જાણે કોઈ એ કુમારીથી વિમુખ હશે તે બોલી ઉઠ્યો કે હું (તો) ત્હારી પ્રિયાનો પતિ છું. કોઈ રમુજ માટે બલિચારી રાજાઓ ત્યાં આવ્યા હતા તેને જોવા સાર (પોતાનું) આવવાનું બતાવ્યું. ૧૩૨.

તેં હુંને આંહી તેડી આપીને નાહક હેરાન કર્યો એમ કોઈ પોતાના મંત્રીને નિંદે છે. વળથી જાણે હજારો હોય એમ બીજા રાજાઓનાં મુખ નીચાં ધક ઘસ્યાં. ૧૩૩.

એ મૃગાક્ષિની દષ્ટિએ બધા રાજમડગમાંથી તારવીને એ ચોલુક્ય બૂલણને રાજહંસિણી જેમ પાણીમાંથી દુધ મદણ કરી જો તેમ મદણ કરી લીધો. ૧૩૪.

એ પછી દ્વારપાળીમાં મુખ્ય એવી એ દાંતની કાંતિના પ્રવાહવડે એ (કન્યા) પ્રત્યે બીજા રાજાઓ તરફ જોવાથી ઉત્પન્ન થયેલું એ કુમારીનું કલંક ધોતી હોય શું એમ બોલી. ૧૩૫.

હે કમળમુખિ ! ત્હારી દષ્ટિ સુદર પદાર્થને મહત્ત્વ કરવાનું બાંધે છે
(ખરી) કે જેમ મેવાગને મૂકીને બ્રમરી (કમળમા લાગે) તેમ બધાને પડતા
મૂકી આના મુખ કમળમા લાગી રહી છે ૧૩૬.

આવું રૂપ અન્યના જેવું સામાન્ય નથી હું શું કહું ? તે પણ (તે)
જોયું છે) એના સાંભાગ્ય મુણ હું શું કહું જેમા ધી અને સરસ્વતી બને
રજા છે ૧૩૭

મદ ઝગતા હોથીઓની મોખતથી જેવો તિગ્રદાર સહિત દિગ્ગજ
તરફ જોયું છે એવા જે એ જીતવાની ઇચ્છાવાળાના ધોડા કાણ માનમા
દિશાઓની અદ્વના લાગમા ફરી વળે છે ૧૩૮

એમ ઠેકાણે બાર (ધવા) થી પૃથ્વી નખી જતી રે। નાનના માગ
ઉપર બરાબર રહી શકતી નથી એમ ધારીને જાણે જેવો બધીએ દિશામાં
(પોતાની) સેનાના હાથીનું ટોણુ ફેલાવી દીધું ૧૩૯

રોપનાગના મસ્તક ઉપર રહેલા પૃથ્વી રૂપી પાગીયાને મન્જુત કરવા
સાર જ્યસ્તબને બહાને એ રાગ્નએ બધી માણુએ ખીવાની દ્વાર ગોઠવી છે ૧૪૦

એ રાગ્નની તરવાર જેમા બને બાજુએ રાગ્નઓના મસ્તકનાં મ
હિની માગાઓ પરોવાઈ ગઈ છે એવી તે બાકીના રાગ્નઓના મગાના
હાલકાઓ સાથે ભટકાયાથી છુટી ધારવાળી થઈ ગઈ છે ૧૪૧

મોમેશ્વર અને મોઘ દેશનો રાગ્ન ભ્યેત્રસવના દ્વારમા બજ થઈ
પેસતા હતા ત્યાં અદ્ભુત સાહસવાળાએ બગીચા રાગ્નએ એ હાથે એ
બનેને ધકેલી કહાક્યા ૧૪૨

અદ્ભુત દાનના ભડારરૂપ એ રાગ્નની આચળ કસપ વક્ષ આદિ
પરમાણુ સરખા છે ત્યારે ત્રણ જગતના જૈન (જોજ અને મ્હોળાઈ)
ના પાત્ર એ રાગ્નની સરખાઈ તો કયાથીજ પામે ? ૧૪૩

મુગ્ધની તો એક તીક્ષ્ણર પણ તુલ્યતા નથી ત્યારે જોજરાગ્નની
યોગ્યતાની તો વાત પણ થી (કરતી) ? કવિનો બાધવ (એવો) આ
(રાગ્ન) મળ્યો (છે) ત્યારે લક્ષ્મીને તો પત્ર નીચેની દારી કરી
(ગખી) છે ૧૪૪

વિભ્રમવાળી એ ભ્રમરો જેમાં નાચી રહી છે એવાં મૃગાક્ષીઓનાં મુખ સિવાય સાદુસતી હાપવાળા એ રાગનું મન બીજે ક્યાંયથી પણ ભાવની સીલથી કાંઈક ઉઘડેલું થતું નથી (ત્રીના મુખ સિવાય તેને બીજે ક્યાંયથી ભવ થતો નથી). ૧૪૫.

હે કિન્નરકંઠિ (ગાનારી) જુગ બંધની દૂતી એવી માળા એના કંઠમાં મુક્ય કે સમાન સંબંધ થવાથી વિધિની કીર્તિ યાઓ અને કામદેવનો પ્રયાસ સફળ યાઓ. ૧૪૬.

તે દ્વારપાળીના સરખાપ્રવાળા વાક્ય માત્રથીજ લાજ મટી જતાં એ પતિવરા કન્યાએ તે વરમાળા વિક્રમાંકદેવના ગળામાં આરોપી. ૧૪૭.

કંઠમાં રહેવા પામેલી તે વરમાળા મત્ત ભ્રમરની 'દ્વારના' અરપટ્ટ ઝંકાર વડે જાણે સમગ્ર રાગઓની સાંભાગ્ય લીલાના જળનું નગારૂં વગાડતી હોય શું? ૧૪૮.

તેની જુગની શોભા કુલની માળાથી પણ (વધારે) સાંભાગ્યની શોભા ધારણ કરે છે તેથી તે (માળા) કંઠમાં રહી છે તોપણ તેને આસિંગન કરવાને રાગ હિતાવળો થયો. ૧૪૯.

કામદેવની ધનુર્વિદ્યાનું રહસ્ય જ્ય પામે છે. દ્વારમાં (તો) ધટિત (ધટના) કરવાવાળો વિધિ વંદન કરવા યોગ્ય છે એવી પુરસ્તીઓની વાણી ત્યાં ફેલાઈ રહી છે. આ જગતમાં સરખા સરખો યોગ કેને પ્રીતિનું કારણ નથી (થતો). ૧૫૦.

એ પછી જેમાં કામળ (મંદ મદ) મૃદંગ (પખવાજ) નો શબ્દ હાલી રહ્યો છે એવા પરણવાને યોગ્ય મંડપમાં તમામ રાગઓની લક્ષ્મી જાણે પ્રતિબિંબિત ચર્ષ હોય નહીં એવી વધુ સહિત ઘોળી કીર્તિવાળો એ કુંતલેંદુ રાગ પ્રવેશ કરીને વધારે જિંવી શોભા ધારણ કરતો હતો. ૧૫૧.

ધતિ શ્રી ત્રિજુવન મલ્લદેવ વિદ્યાપતિ કાસ્મીરક ભટ્ટ શ્રી બિલ્હણના કરેલા શ્રી-વિક્રમાંકદેવચરિત મહાકાવ્યના આચાર્ય વલ્લભજી હરિદત્ત વિરચિત ગુજરાતી ગદ્ય ભાષાંતરમાં નવમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. .

સર્ગ ૧૦ મો.

એ પછી એ સાહસના ચિન્હવાળા રાજના વિવાહનો ઉત્સવ ઉત્પન્ન થયો ત્યારે કૃતાર્થ થયેલી રાજકન્યાએ જેમ તેમ કીર્તિએ પણ બધા રાજ-ઓનો ત્યાગ કર્યો. ૧.

રાજઓ અશેષ સૌભાગ્યના ગુણનો ક્ષય થવાથી આશાના દીવા શાંતિ પામ્યા (વધારાઈ ગયા) ત્યારે જલ્દી તે દીવાના ધુવાડાએ કરીને ધૂસરા શરીરવાળા (ઝાંખા) થઈ જતાં કાળપને પામ્યા. ૨.

કયો અક્રમ (ક્રમમાં ફેરફાર-વિરુદ્ધતા) કરવાને વીલા પડી ગયેલા રાજઓની ઇચ્છા ન થઈ, પરંતુ ચિકમાંકદેવનાં બાણ સંગ્રામગણ્યમાં સહન થઈ શકે એવાં નથી (એટલે એના બાણથી બહીને કાંઈ કરી શક્યા નહિ) ૩.

કરમાઈ ગયેલા મનોરથવાળા રાજઓ જે રસ્તેથી આવ્યા હતા તે રસ્તે ચાલ્યા ગયા પછી હૈયોને દળી નાંખીને આત્મ થયેલી લક્ષ્મીની સાથે વિધ્યુની પેઠે એ રાજ તે રાજકુમારી સાથે રમણુ કરવા લાગ્યો. ૪.

તે નમેલા અગવાળી દળવે દળવે ગુણોવડે પ્રિયન્ધ મન ઉપર એટલી બધી આશ્ક થઈ ગઈ કે કામદેવના હુકમવડે એકનેજ વસ થએલું આ રાજનું મન ખીજી સ્ત્રીઓથી હરી (ફેરવી) શકાય નહિ. ૫.

તે (કન્યા) નું મુખકમળ કુંતલરાજના હૃદયમાં પેદું તેથી ખીજી સ્ત્રીઓનાં મુખ કમળો સાકડયની બીકથી બહાર નીકળી ગયા ૬.

તેણે વિવિધ ઉપચારમા પરિપક્વ થએલા એ (રાજ) ને વિષે નવોડાનું મત છોડી દીધું એ એટલું પતિનું અકોશલ કહેવાય કે જે નવી વધ બહુવારે વિશ્વાસ પામે ૭.

કામદેવનો શસ્ત્રાધિકારી, કાયલના કદમા (ના) સૌભાગ્યનો ગુર, ચંદ્રકિરણની સફેતીનું જીવન, રસ રૂપી રાજના ચક્રવર્તીપણાનો મત્રી- ૮.

ઝાડને ઉત્તમ રીતે ચીતરવામા ચિતારો, અને માનરૂપી વૃક્ષને ઉખેડી નાખવામાં મત્ત દાથી, એવો વસતત્રનું તે વખતે આ પતિના પ્રભાવથી ફરી પાછો નીનપણાને પામ્યો ૯

કામદેવે જ્યતનો જય કરવા સાર વસંતઋતુને સેનાપતિ દરાવ્યો.
વાપે કરીને ઉજળતા ચપાના સમૂહને બહાને ઘાનેશ્વરીની પેઠે સોનાનો દગલો
વરસાવે છે ૧૦.

પુષ્પના સમૂહના દેલાવાથી ઉત્પન્ન થએલી તેની રજવડે પીંગળી
થઇ ગયેલી દિશાઓમાં સોનાનાં ધરેણાં પેહેરેલી સ્ત્રીઓનું દિવસે પણ
અભિસરણુ (જરને ત્યાં જવું) થાય છે. ૧૧.

ગારા જેવા મધના ઝરામાં ભરાઇ ગયેલો પગ કાઢાડી ન રાખી તેથી
ભ્રમરી રાડપના જેવા શબ્દોવડે ભ્રમરને બોલાવે છે. ૧૨.

ભ્રમર મધે ભરેલા પુષ્પનું કાલું લોભથી પુરી દઇને રહેા (ત્યારે)
ખીજ ભ્રમરો (પડખેથી) ખીજો માર્ગ કરીને તે (મધ) પીએ છે.
મળેલું મેળવવાનો એજ માર્ગ છે. (મળેલું ડપડી મુકવાની એજ ગતિ છે) ૧૩.

મલવાગિરિ, ચંદન વૃક્ષના સર્ગી સર્પોના ઝેરની ઉતારાને લીધે અક-
ળામણુ જાણે પામ્યો હોય એમ મ્હોટાં ગુફાના મુખવડે ક્રમચક્રી નિશાસા
મુકવા લાગ્યો (ગુફામાંથી પવન નિકળવા લાગ્યો). ૧૪

વિયોગિનો સમુદ આખો દહાડો બોયરામાં ભરાઈ રહીને બહેરાપ-
ણુનો યોગ વારવાર ઇચ્છે છે. કોયલના પચમ સ્વરથી પીડા પામતો તે
થુ થુ નથી કરતો. ૧૫.

અહો કામદેવનો પ્રિયમિત્ર વસંત પ્રિયથી વિખુટી પડેલી (સ્ત્રી)
ઓની મતિનો નાશ કરી દે છે જે તેના ઉપરાઉપર ચતા આક્રંથી કોયલના
શબ્દમાં વૃદ્ધિ કરે છે (જેમ જેમ ત્રિગોગિણી સ્ત્રીઓ વધુ વધુ આક્રં કરે
છે તેમ તેમ કોયલો વધુ વધુ બોલે છે). ૧૬.

કાઈ ચતુર, કામદેવના અન્ય બાણોને માડમાં કદિ ઉત્સવી જય
[(તો તે) કોયલના કંઠ યવમાંથી નીકળતા પચમ સ્વરરૂપી અજવડે
વશ થઇ જાય છે. ૧૭.

૧૧. આંહી લખવને બદલે સુલ્લવ લખએ તો અર્થ વધારે સારો
નીકળી રહે.

હવે રમેદ ભરેલા નિરીક્ષણથી વસંતના થમને અદ્ભુત કરતો રાગ
રાણીનો હાથ પકડીને વિચિત્ર એવી ક્રીડા કરવાની નજરભાગની સ્થ-
ળામાં પેડો. ૧૮.

આમતેમ આહૂર્વક જોતો થકો કુંતળ રાગ પછી તે મૃગાક્ષી ભણી
કામદેવના ધનુષના પડછંદાની પ્રાંતિ કરનારા સ્વરવડે બોલ્યો. ૧૯.

હે મુદરાંગી ! રતિના જન્મરધાન જેવો વસંત શું તારા નેત્રની મિત્રાઈ
ઉત્પન્ન કરે છે ? કેમકે જેની શોભાવડે અને ત્હારા શરીરની સમૃદ્ધિવડે
મદ પામતો કામદેવ (ખીજ) કદાને ગણુકારતો નથી. ૨૦.

હે બાલે ! આ નજરભાગની સ્થળામાં વસંતની સેનાના સમૂહને હર્ષ-
વડે જોવાને કામદેવે પડાવ ક્યો છે તો તે સ્થળાનેતું જોધને કૃતાય કર. ૨૧.

હે કામદેવની લીલાના જયની રાજધાની (રૂપ બાલે) સન્મુખ આવેલી
તુંને આગળથી જણાવનારો (છડીદાર, નેકી પોકારનાર) ગણે હોય શું
એમ વસંતજાતુ જમરના મધુર શબ્દોવડે બોલાવી રહ્યો છે. ૨૨.

હે મૃગાક્ષી ! ક્રીડાના બગીચાની રંગ ભૂમિમાં નૃત્ય જોવા સારું
આવવાથી વેશસ્ત્રી પુરસ્ત્રીઓ ખરતાં કુલવડે ગણે કુલના પસંદા ઉંચા
ફેકતી હોય શું એમ કરે છે. ૨૩.

બધાં વૃક્ષોમાં અશોક (આમુપાક્ષા) નું વૃક્ષ નક્ષીબદાર છે કે જેને
તે પગને તળીયે હણેલો છે. અને જેની સાથે મૃગનયનીઓ દાસની સાથે
જેમ તેમ ક્રીડા કરે છે તેનેજ કામદેવ પ્રસન્ન છે. ૨૪.

૧. સંગારમાં વર્ણવાય છે કે અશોક વૃક્ષને કંન્યા પગના તળાવડે
લાત મારે ભારે તેમાં પ્રુલ્લ આવે. એને માટે કુલવ્યાનંદમાં ઉપમેય ન્યુન-
ત્વાલિધાથી વ્યતિરેક અલંકારના ઉદાહરણમાં શ્લોક છે કે—રક્તસ્ત્વં મલ-
પહ્લવૈરહમપિ સ્લાઘ્યૈઃ પ્રિયાયા ગુણૈસ્ત્વા માયાંતિ શીલોમુક્તાઃ સ્મરધનુ-
ર્મુક્તાસ્તથામામપિ ॥ કાંતાપાદતલાહતિ સ્તવમુદેતદ્વન્મમાપ્યાવયોઃ સર્વે
તુલ્ય મરોક કેવલમહં ધાત્રાઃ સશોકઃ કૃતઃ ॥ કામિની પાદઘાતે ના
શોકસ્ય પુરુષોદ્રમ શતિ કવિ પ્રસિદ્ધિઃ (ચંદ્રિકા).

વૃક્ષાની જાતિમાં હું જાણું છું કે આ બહુલ વૃક્ષ (બોલશ્રી) પડકો અરૂચિકર છે (કેમકે) જે વસતમાં પણ હે મૃગાસિ ત્હારા કોગળાની અપેક્ષા રાખે છે. ૨૫.

એક તરફ મહાદેવજીએ કોપ સહિત કામદેવને બાળી નાંખ્યો (ત્યાં) ખીજી તરફ આ વસત લક્ષ્મી તારી પઠે ઉત્તમ ખીલાવટ કરીને વારવાર હજારો કામદેવોને ઉત્પન્ન કરે છે. ૨૬.

ત્હારા અંગરૂપી વેલના વિલાસરૂપી પુષ્પોવડે જરૂર કામદેવ દગ્ધ જાતી આખવાળો (આધજો) થઇ ગયો છે એમ હું જાણું છું (કેમકે) વસતઋતુએ નવા અસ્રો અર્પિત કર્યા છે તે મહાવવાની ઇચ્છા કરે છે પણ મહાવતો નથી. ૨૭.

મનસ્વી (પુરુષો) નાં (પણ) મનને જોડવામાં કાલો કામદેવ (મધુ=મધ અને વસત તેણે) અર્પાતો ગુણ (ગુણ અને પ્રત્યક્ષ) ધારણ કરે છે ત્યાંતો શીવીયુખ (બ્રમર અને બાણ) ની પક્તિ પુષ્પમાં અને કામના ધનુષમાં દાખલ થાય છે. ૨૮.

વસતની શેલાવડે ગધવૈના સર્વસ્વમાં (ગાયન કળામાં) ડાહી એવી તુ તેના શિષ્યની પેઠે આ નરકોચ પ્રકાશ કરેલો પચમ સ્વર વારવાર લલકારે છે તે તુ જો. ૨૯.

હે અદ્રમુખિ ! વસતશ્રીવડે અને તુવડે કામદેવનું ધનુષ ધણીયાસુ થાય છે. પણ કામદેવ તો એની આગળ અનગ (અગવોણો) થયો છે પણ તેને પૂર્ણ અગવાળો તુ જનાવે છે. ૩૦.

એમ રસવાળા સારા વચનોવડે ફરીથી કહ્યા જેવું પ્રિયાના કાનનું ધરણ કરીને એ ચપળ નેત્રવાળીને કૃતજ્ઞ રાજાએ કીડાના હીડાણામાં

પ્રસરી રહેલા પંચમસ્વરવાળું ગીત, નમતી બ્રમરવાણું ગોતું, અને
 ઝાંઝરનો ઝણકાર એ રાણીનાં ઝણ (વાનાં) ઝંઝોકાના રાજ્યમાં કામદે-
 વનાં હથીવાર છે. ૩૩.

નિનંબ મહાના ભારને લીધે હીડિયો જેમ જેમ ચડેડાટ કરે છે
 તેમ તેમ પ્રત્યાના શબ્દ વરતાણા વગર કામદેવ એ રાજાને બોદે છે. ૩૪.

એ રાજાએ પ્રિયાનો વિનાસનો હીંચકા હીંચકાવવા માંડ્યો (ત્યારે)
 સાલાગ્ય ગુણના પ્રપંચે બધી સ્ત્રીઓને ભગવાનું આરબું (?) (એટલે
 એની નકીબદારી બેધ બીજ બધી રાણીઓ આવી ખસી ગઈ). ૩૫.

એ વિસ્તૃત નેત્રવાળીના હીંચકામાં હીંચકા ખાતા મુખની મિત્રાઈ
 કરનારી (તેના સરખી થતી) રાજાની બને આંખને બાંધું અને આવડુ
 એમ થતાં ૪ ગાઉનું ચક્કર (ભ્રમણ) પડે છે. ૩૬.

એ પછી તે રાણી (હીડિયામાંથી) ઉતરીને ક્ષણમાત્ર પ્રિયા
 બોળામાં વિસામો લઇને ગતબ્રમ થઈ ત્યારે વસંતની શોભાએ લોભાવી
 તેથી ડુલ વીણવાને ચાવી. ૩૭.

કૃતજ ભૂપાળના આખના સનકારાથી બધો જનાનો ક્રમે ક્રમે ડુલ
 વીણવાના બધાએવા હર્ષ સહિત ફરવા લાગ્યો. પતિની મહેરબાની એ ઉ-
 ત્સાહની પરિસીમા છે ૩૮.

આ (વસંત) કણા પુષ્પવાળો છે જતા કામદેવને પાંચજ બાણનો
 અર્ધ સાર છે. એમ એનું કલુષપલ્લુ જલ્દે ધારીને દોષ એમ સ્ત્રીઓએ
 તેનું સર્વસ્વ દરી લીધું (બધાં ડુલ ત્રોડી લીધાં) ૩૯.

માથે રહેલા પુષ્પના કાંતુકવડે રાજાની સ્ત્રીઓ ઉપર ચઢે છે ત્યારે
 નિનંબના ભારે ભાંગી પડીયતો એ બ્દીકથી લીલા બકુલ^૧ રક્ષ કરે છે. ૪૦.

નમતી નમતી વેલ્ય પુલની રજવડે રાણીની આંખ ભરી મુકે છે.
 ત્યાં બીજ રાજાને આરિગ્ન લે છે. લાગ્ય (ની જાણત) માં નિષેધનો
 માર્ગજ નથી ૪૧.

અશેકે કુલ વીણતાં એક રાણીને ચંદ્રવંશી હાથ (તમાચો) લગાવ્યો (સારે) તે (ચંદ્રવંશી હાથ) કાપી નાંખવા સાર કામદેવે જાણે બ્રમરની પંક્તિને બ્રહ્માને તરવાર ખેંચી. ૪૨.

કોઈ અણુસમજીને પતિયે, નિતંબ બારે પોતે નહોતી ચઢી શકતી તેને ઝાડ ઉપર ચઢાવવા માંડી પણ ઉલટી બંને પગે ખેદ પ્રાપ્તિને ઝાળ ઉપરથી ઝાડના મૂળમાં ઉતરી આવી શકી. ૪૩.

શ્રીઓ ઉપર ચઢીને હલાવવા માંડી તેથી નિતંબ બાર વડે બાંગી જવાનો વિચાર લાપી વૃક્ષો પોતે હલકા થઈ જવા પોતાના માથા ઉપરથી ઝાડના બાર ફેંટી દે છે. ૪૪.

કોઈ (સ્ત્રી) ને ઉની લેવા સારુ જે ડાળને ખેંચીને રાગ તને મોપે
છે તે તેના નિતમના ભારથી મોખ્ય સ્ત્રીઓના મનની સાથે ભાગી પડી ૫૧

કોઈ (સ્ત્રી) ને રાગએ કાનમાં ધરેલું કરી આપ્યા (તેથી તેણે)
બીજી કોઈ સ્ત્રીને ટેકાણે પલ્લ મલ્લકારી નહીં સ્ત્રીઓને સાક્ષાત્ મદ
ઉત્પન્ન કરનાર પ્રિયની મેહેરઆની હજાર મદિરા જેવી છે ૫૨.

મધાની આખ બધે ટેકાણેથી બધ કરવાના કારણુદય દુમની રજ
ઉછળી ત્યારે આશ્ચર્ય છે કે કામદેવ રાણીઓના અમમા બાલુ માર-
વાને કાવ્યો ૫૩

રાગની કોઈ સ્ત્રીનું તુમકુ લતાગૃહમાંથી કોપ કરેતા વાદરાએ
ખેંચુ તેથી એ ઘતારી દોડીને રાગને વળગી પડી અને મોખ્ય સ્ત્રીના
કોપનું પાત્ર ન થઈ ૫૪

કોઈ મૃગાદી નિતમના અનિશય બારે ડાગ ભાગીને રાગ ઉપર
પડી (તેથી) શોખ્ય સ્ત્રીઓ પીડા પામી ૫૫

કાંઈ જુગાદી સ્ત્રી પેદી જતા બ્રમરને હાથ રૂપી કમળવડે આણી-
કાર તેણીકાર ફેંકી કહાડતી બાળપણમાં કરેલો દડો મારવાનો શ્રમ (અ-
ભ્યાસ) બહુ (ઠીક) માને છે. ૬૧.

તરણુ સ્ત્રીએ મુખ ઉપરથી ફેંકેલો બ્રમર તેના હસ્તકમળના પોટામાં
પેશી જાય છે. સાંધી કાહાડી મુકેલો (પાછો) મોઢો ઉપર આવે છે. સ્વાર્થ
પરાયણને લાજ ક્યાંથી (હોય) ? ૬૨.

હંસના નાદે જાણે બોલાવાતી હોય ? કૈાતુકે જાણે ખેંચાવાતી હોય ?
એમ અરાલ^૧ નેત્રવાળી સ્ત્રીઓ કલેરા ટાળવા^૨ સાડા સાંધી લીલા સરોવરના
તીર ઉપર ગઇ. ૬૩.

સ્તને કરેલો ભાર જો જાણતી હોય તો કટિભાગે કરેલી હલકાર્ધ શું
નથી જાણતી ? એમ જાણે તેઓના ચરણુ કમળ અંઝરના નાદનડે પૃથ્વીને
કહેતાં હોય. ૬૪.

અધિક ઉચ્ચાં થએલા સ્તનદ્વયને લીધે રાજની સ્ત્રીઓથી પૃથ્વી જોઇ
શકાતી નથી. અંઝરના શબ્દોવડે ખેંચાએવા હસેા પુણ્યોવડે પગ મુકવાતું
સ્થાન પામ્યા નહીં (?) (કચરાઇ ગયા નહીં). ૬૫.

યુધિષ્ઠિરાજની બીજીની જાતની યોગી કન્યાના દસ આકાશમાં ઉડીને ગયા, તે જાણે હાથથી આદિ પુરુષ શ્રી બ્રહ્માજીના વિમાનના હોમોને આશ્રય લેવા સાર ગયા હોય ?

૬૬

રાજા, દ્વાયણીઓની સાથે દ્વાધીની પેરે, અને અનાદર સહિત વખ-
ણાએથી રીતે પણ મુકતો તે બીજીની માથે કમળોના મુકુટવાળા કીડા
સંગેવરમાં પેરે।

૭૦

એ તજાવોની જાણે આખ ખેંચી લેના હોય એમ તેના જે કમળો
ગળની બીજો ખેંચી લે છે તે બીજોના મુખના યોગ એવા કમળના
સમનુ કળ તે તજાવોને દીવું

૭૧

ત્યાં બીજોના ધોલા જેવા હોયથી રતાયના અને આજણના પુજના
સમથી ફેરફાર થઈ ગયો (કે જેથી) ઉત્પત્ત ભવના (કાળા) કમળ રક્ત
કમળપણને પામ્યા (કમળનો રંગ ખાંડાઈ ગયો)

૭૨

તેઓનાં મુખેએ કમળોની શોભા ખેંચી લઈને તેઓને ૬૮ રસ હીનનાને પમાડ્યાં જેથી બાણે તે ધૂળવાળા થએલા વટેમાર્ગુ બ્રમરોના નિવાસપણાને પામ્યાં હોય. ૭૯.

દીપી નીકળતી કાંતિવાળી તે રાણીઓની આગળ બ્રમરના પરખના મંડપ જેવાં કમળોમાં લક્ષ્મી પરખ પાનારી જેવી શોભે છે. ૮૦.

શિક્ષા જેવાં ઘાટાં તે ઓઓનાં નિતંબ મડળ ન્યારે તળાવમાં પેઠાં ત્યાંજે તેઓનાં લાવણ્ય રસના પ્રવાહના સંગથી જળે તળાવ ઊંચા મોજાવાળું થઈ મથું. ૮૧.

બ્રમરોએ આંધુક્ય રૂપી ત્રિલાધરની ઓઓના મુખરૂપી ચંદ્રમાની દારની દાર જોઇ સારે બીડાઈ જવાના લયથી નિદ્રામાં દારદ્ર એવાં કમળમાં પથ્ય તેઓ પેડા નહીં. ૮૨.

કમળની રજનો સમૂહ રાગની સ્ત્રી વર્ણના સ્વાભાવિક સૌંદર્યથી તિરસ્કાર પામેલી (કમલ) લક્ષ્મીના નિશાસા વડે જળે કમળના ઉદરમાંથી બહાર ઉડી નીકળ્યો હોય શું એવો શોભે છે. ૮૩.

હાથીના કુંભ સ્થળને છતનારા નુંદર બ્રહ્મદીવાળી સ્ત્રીનાં એ રતન ઉપર ગળએ ઊડેલી કરવત્રની ધારા કામદેવનાં મુકેલાં સજેલાં બાણુની સમાનતાને પામે છે. ૮૪.

વાંકી ડોક કરી ઉભાડેલી સ્ત્રી ઉપર રાગએ ઊડેલી પાણીની ધારા કુંડળના રતનની અણી ઉપર પડવાથી (વીખાઇ જઇ) જૂઠો ધણ ગએલી તે ત્યાં મોતીની શોભાને પામી. ૮૫.

આશ્ચર્ય છે કે રાગના કરવત્ર (થી છુટેલું) જળ રાણીના કુચકુંભ સ્થળમાં આગોટે છે (પથ) શોક્ય ઓઓની કોધની વેલ પલ્લવિત થઈ ગઈ. ૮૬.

રાગએ એ રીતનો વિસવ અનુલવીને જળ કીડાના નહાવાનો આ-મદ ઊડી દીધો. સ્વભાવથી સારી રમત હોય તેમાં પથ્ય વધુ પડતો પ્ર-

સંગ લેવાથી-તે રસને લંગ કરવાનો હેતુ થઈ પડે છે. (અતિ પ્રસંગ રસ-લંગનો હેતુ થાય છે.) ૮૭.

આંત્રના વગર કાળાં નેત્રવાળી અને કેસરના લેપ વિના પશુ પાંગળા રંગવાળા કૃશાદરી સ્ત્રીઓ તેને નાહી રહ્યા પછી સ્વાભાવિક ધરેણું પ્રગટી નીકળ્યું. ૮૮.

સ્તનના લેપવાળા ચંદનવડે ધણીયામું થયેલું જળ ધારણ કરનાર તળાવ તે જાણે સ્ત્રીઓના વિયોગથી એકદમ શીકાશ ધારણ કરનાર થઈ ગયું હોય ? ૮૯.

એ પછી લુગડાં બદલવાથી તથા ધરેણું પહેરવાની ક્રિયાથી તેનું શરીર અદકાપત વગરનું છે એમ કામદેવે માની રાગ ઉપર ફરીથી ધનુષ્ય ખેંચ્યું. ૯૦.

રાગની સ્ત્રી વર્ગના કીડાનાવાળાની લતાઓ પુલના જેવા પાણીના છાંટાવડે શોભે છે, ન્હાવાથી શીતળ બની અચેલું સ્તન મંડળ કામદેવના પુવારાના મૃદુ જેવું થયું છે. વળી (એઓની) સ્વાભાવિક શોભાને ખંડન કરનારાં ધરેણું ખસી જવાથી વિચિત્ર પ્રકારની સિપિ તેના શરીરોમાં થઈ રહી છે. ૯૧.

ઇતિ શ્રી ત્રિશુવન મલ્લદેવ વિદ્યાપતિ કોરમીરક શ્રી બિન્દુધ્રુવેના કરેલા વિક્રમાંકદેવચરિત મહાકાવ્યના આચાર્ય વલ્લભજી હરિદત્ત કૃત ગુજરાતી ગદ્યમય ભાષાંતરમાં દશમો સર્ગ સમાપ્ત થયો.

સર્ગ ૧૧ મો.

ન્હાતા બાકી રહી ગયેલી કેસરની રાતિ કાતિવાળી રાજની સ્ત્રીઓના (શરીર સાથે) ભટકાતા સૂર્યના કિરણોના પટલ જાણે તેના સ્પર્શથી રતાશવાળાં થયા હોય. ૧.

પશ્ચિમીના જાણીતા કાંઠાએ જાણે પગ વીધી નાખ્યા હોય (એમ થવાથી) સમુદ્ર કઠિ આવવા સારૂ સૂર્ય જાણે પશ્ચિમ પર્વતની કાંધ ઉપર ચઢી બેઠો. ૨.

રનેલી એવા આકાશના તળને આલિંગન કરીને પશ્ચિમ સમુદ્રના જળમા કુબ્જતા એવા સૂર્યેનું તેજ ફાતરા વગરના મસરના બુકા સરખું રાતું જણાવા લાગ્યું. ૩.

ગયેલી કાતિવાળો સૂર્ય જાણે રતની કાતિ માગવા સારૂ (જતો હોય) એમ સમુદ્રમા પેઠો. નક્કી ઉઝા સ્થાનથી પડેલા મ્હોટાઓની પણ સત્તા રહેતી નથી ૪.

ચક્રવાક પક્ષી સ્ત્રીનો વિયોગ (થવા) ના ભયથી આંચમા પકડેલા કમળના તલુરૂંપી ગાર પાડવાના દોરાવડે જાણે કંઠે પાશલો બાધવાને ધ્રુષિતો હોય. ૫

બરાડા પાડે છે, આચના બેવનમા રહેલી મૂળાલી (કમળતલુ) ને ઓળખતો નથી, આળોટે છે, એ રીતે પોતાની સ્ત્રીના વિયોગરૂપી ઝેર (ચઢવાથી) વ્યાકુળ થએલો ચક્રવાક (શુ) શુ નથી કરતો ? ૬.

પર્વતના મસ્તક ઉપર લાખી લાખી ગ્રાહની ડાળોમા અને ધરની ટોચો ઉપર બેળેલા કાળના વસથી સૂર્યના તેજના સૈકડો કટકા થઇ ગયા. ૭

દંદ્ર આમાથી રતનરૂપી ઘોડો પામ્યો છે તો કદાચિત્ હુંને પણ દેશે એવી આશાથી ઘોડા બદલવાની સુદ્ધિથી સૂર્ય સમુદ્રમાં પેઠો. ૮

સૂર્ય ઉઠેલા રાગ (રતારા અને પ્રીતિ) વાળો પશ્ચિમ દિશારૂપી સ્ત્રીનું મુખ ચુબે છે. પશ્ચિમી બિચારી શુ કરી શકે ? કમળરૂપી નેત્રપુટ બીટી ગઇ ૯.

ઘોડાઓનો આકાશમા ઠોકવાનો શ્રમ મટાડવા સારૂ જાણે દાર પાશ સારૂ જતો હોય એમ સૂર્ય મદિરાના ઉત્પત્તિ સ્થાન સમુદ્રમાં પેઠો. ૧૦.

સૂર્યનું ઘોવા જેવું રાત્રી પ્રતિબિંબ સમુદ્રમાં (પડીને) રોનાગ રૂપી
કીડા ચમ્પા ઉપર રહેવા નારાયણના ધરેણા કૌસ્તુભ (મણિ) ની લીવા
ધારણ કરે છે ૧૧.

જળ હાથીના ભયથી સમુદ્રમાં પ્રવેશ ન કરતા વેડાઓની આખ
ઉપર જલે પડેદો દેવો હોય એમ સૂર્યે પોતાનો તડકારૂપી પડદો ખેંચી લીધો ૧૨.

ત્રૈલોક્યના આંત્રણના દીવારૂપ સૂર્યને વાયુએ જેમ, તેમ બ્રહ્માએ
વધારી નાંખ્યો ત્યારે તેના વધરાવાથી નીકળેલી ધૂમાડાની શક્યતી પેટું કાળી
અધારાની દારની દાર દેખાણી ૧૩

રતનની પકિતના સમૂહની મદદવડે દીવાની શકા થઈ હોય એમ આ-
કાશમાંથી તેના દામ જેવા સમુદ્રમાં પત્ય (સૂર્ય અને પતંગીયો) પડ્યો ૧૪

સૂર્યના વાહન (ઘોડા) ની ખરીથી ભગાઇ ગએલી સમુદ્રના
કાંઠાની છીપના સાપડમાંથી (ઉડેલા) ફેટલાક મોનીઓવડે જલે (ભગાઇ
રત્યું હોય) એમ તાગઓ વડે આકાશ તિલકવાળું થયેલું મોભે છે ૧૫

પદ્મની ફોટડીની પોતમાં રહેલા કનક (ધડ અને પાણી) થી
ભયથી ભાગી છુટેલા જામરોવડે કાશ થયેલું અકુશ ૧૬ અધાર આ-

ઉચ્ચી ફેલાઈ રહેલી અધારાની પકિતએ કેની આખ બધું કરી દીધી નથી, પણ કેવળ કામદેવે ઉશ્કેરી મુકેલી જાર પ્રત્યે જનારી સ્ત્રીઓની નહીં ૨૦.

ધૂળની પથારીમાં સગમના કાર્ય માટે તત્પર થઈને વ્યભિચારીણીઓને માટે જગતના નેત્ર બધે રાખવામાં અધારાનું મડળ ક્યા ક્યા કનાતનું કામ નથી કરતું. ૨૧.

અસ્તાચળ રૂપી માળો પડી જવાથી જાણે સૂર્યના કીરણો વીંખાઈ ગયા હોય તેવા દીપાવમાન દીવાના કિરણોએ અધકારરૂપી હાથીના અકુશની રચના આરંભી. ૨૨.

અભિસરણુ (વ્યભિચારાર્થ ગમન) સારું ગંઠાએથી અને પુક મારીને માર્ગના દીવા વધારી નાખનારી પ્રેમી સ્ત્રીઓ વગર રિધે પ્રિયનો સગમ મેળવી શકી, એ કામદેવની અપળાઈ જય પામે છે ૨૩

ઠાંઠ સ્ત્રી અધેડ સહિત ધોળણનું રૂપ ધારવાવાળું શરીર બનાવીને માણુઓની હરકતને છેતરે છે. કામદેવ કેને નક્કલ કરવાવાળો નથી બનાવતો. ૨૪.

ઠાંઠ સ્ત્રી પોતાની સખીને મુખ્ય પદ્ધતિએ ઠરાવીને પોતે હાથમાં દીવો લઇને પ્રાણનાથના રતિ સ્થાનમાં ગર્ધ કામદેવને બિપદેશ પણ આહ્વાન છે. ૨૫.

છદ્રે સેવવા યોગ્ય (પૂર્વ) દિશારૂપી સ્ત્રી પાકી જવાથી પીંગળા થએલા બરના સાંઠાની નક્કલ કરનાર મુખ ધારણ કરતી બોલી કે ગર્ભમાં ચંદ્રમાનું પરિણામ જિ (પાક થયો છે). ૨૬.

પાકી ગએલા કેવડાની રજના જેવું પીંગળું અને ધંદના ધરની ચોકોરીએ પીતાં બાકી રહેલું તેજ ઉદયાચળ (ની તલાટી) ના વનભાગમાં ભ્રમણ કરે છે. ૨૭.

ઉદયાચળના શિખરમાંથી કાર્ષક નીકળેલા ચંદ્રવડે સાગ ચઢના લેપથી પીંગળા એવી ભ્રમરોરૂપી પતાકા જેમાં છે એવું પૂર્વ દિશાનું મુખ શોભે છે ૨૮.

બાળક ચંદ્રમાં પૂર્વાચળની પૃથ્વીમાં કાર્ષક રતાશવાળા ધોળા રંગનાળા અધકારના સમૂહવડે ધાતુવાળા શિખરની જાડ સ્થળની ધડમાં રમવ લીધડ ધડ શરીરવાળો ચર્ધ ગયો હોય એવો થયો. ૨૯.

સ્તુતિ કરીશુનાગો સૂચ્ય યથો એમ (મણીને) મુર્ચ્ચિમસી કમ
લિનીને છેતરવા સાર ચદ્ર પણ તેવોજ પામે આત્મો પણ તે તેને છેતરી
શક્યો નહિ ૨૦

ચદ્રના કિરણે હાકી કહાડેલુ અધાર્ પર્વતમા ન પેસી શમય એવા
ધાર્ અરણ્યમા પેસી ગયા (પણ) આશ્ચર્ય છે કે માનિતી સ્ત્રીઓના મન
આજીવનની મેંશ જેના કાળા ચર્મ ગયા ૩૧

બધુ અધાગનુ મડગ ચારે કોરથી ફેલાતાં ચદ્ર કિરણો વડે જલો
બાકી રહેલો કિસ્મો હોય એમ વસામાણવાળા પર્વતના બગીચાના છેવટના
ભાગમા એકદુ થયુ ૩૨

કાળાં તાડના ફૂગની પક્તિવાળી પૂર્વાચાની વનભૂમિ ચદ્ર કિરણોએ
આરિંગન કરેલી અને નીચી નમેલી અધારાના મસ્તકની જલો હારની હાર
હોય એવી શોભે છે ૩૩

પારણુ કરનાને તત્પર થએલી ચોરની માદ્યએ નાખેલા આખની
કિરણોના ઢગમાવડે જેમ તેમ સ્તુતિ ચદ્ર કિરણુ મડગ રાતા ધામગાની
નકલ કરનાર થયું (રાતા ધામગા જેવું થયું) ૩૪

માનવાળી સ્ત્રીઓના આમુના જળના ઝરણાથી જલો ધોવાઈ જતો
હોય એમ પૂર્વ દિશાના ચાદ્રનાના દપકા જેવો ચદ્ર ઉદય વખતની બધી
રતાશ ત્યાગ કરતો હવે ૩૫

જગતને જ્ઞાના એવા પોતાના પ્રકાશવડે જલો જર્વ થયો હોય એમ
ચદ્રમ એ પદ (પગ અને કિરણ) મુકવારૂપ મસ્કરી કરીને કમલિનીને
નિદ્રા વગરની કરી ૩૬

પર્વતના સિખર ઉપર સ્થિતિ પામેલા રૂપાના અરીસા જેવા ચદ્ર
બિબમ આકાશના પ્રતિબિબની ક્રાંતિ શોભે છે ૩૭

પક્ષિઓના પીગાવેના રક્ષાટિકના ગદમાથી (નીકળેલી) ફેલાતી
જતી ઝરણાની હારની હાર હોય શુ એવી ચદ્રમાની કિરણુ વડે પૂરાધ
ગએલી જગતની શોભાએ માનવતીઓના માનના ગારાને ધોઈ નાખ્યો ૩૮

અતિશય ધાગ ચર્મ ગેરના હરી ગયેલા દુધ જેવા પોતાના પ્રકા
શમા જલો મેગવવા સાર હોય એમ ચદ્રમા સમુન્નુ જળ ઉચુ
બેસી લે છે ૩૯

દિશાનો તટ (તડ) ત્રોડી નાંખવાની રાક્ષ કરાવનાર ચદ્રમાની કિરણ
રૂપી અમૃતનું પૂર મંથાચળવડે ભેદાઈ જતા શરીરગાળા ક્ષીર સમુદ્રની
શોભા પામ્યો. ૪૦.

કેવડાના દ્રવ્ય (રસ) જેવું અને પ્રકૃતિથીજ શીતળ એવું ચદ્રમાનું તે
તેજ કાલિથી અને યુલુથી જગતમાં કેના શરીરમાં ચંદન લેખ નથી થતું? ૪૧.

ચંદનના જેવો પીંમળો અજવાળાયાના રસનો જથ્થો ગાગરો ભરીને
કપાંક ફેંકી આવો એમ પ્રિય વગરની અળખા (ભી)ઓ સખીઓને કહે છે
અને તેના પગમાં પછુ પડે છે. ૪૨.

કાઈ માનિની (માનસાળી આ) તરત માનને તરછોડી કાઢીને પ્રિ-
યના ધર ભણી ચાવી (ત્યા) વાયુ આગળથી આવ્યો તે ન હલકાપણ
કરાવી નિરાકરણ (મનનું સમાધાન) કર્યું (પોતે બહુ ઉતાવળી ચાવી છતા
પવન આગળથી આવ્યો તે હલકો છે તેથી એમ થયું માન્યુ) ૪૩.

એમ કામદેવનો મિત્ર અને તારાનો પતિ (ચદ્ર) વૃદ્ધપણુ પામ્યો તે
વખતે રાજ્યએ સજ્જગારેલી સ્ત્રીને પાનકેલી બનાવવા આરા કરી ૪૪.

એ પછી કામદેવનો અદ્ભુત એવો અસ્ત્ર વિદ્યાનો અભ્યાસ અને
સટકાં મટકાંરૂપી હાથીને બાધવાનું રથન, એવો કુંતલ રાજની સ્ત્રીઓનો
પાનકેલીનો વેગ વધી પડ્યો ૪૫.

ક્યારારૂપી કુડાળાની સ્થિતિ ધારણ કરનારી એવી જે સરસ રાગ-
રૂપી સતારની બધું અને સોનાના પાત્રોમા પડતી મધની રાતી ધારાઓ
શોભે છે. ૪૬.

સ્તનજડિત કેલી પાનપાત્રમા રહેલ કામદેવના બધુરૂપ નવું મઘ
રાણીઓને ચુંબન કરવાની કીડાથી બાણે લય પામ્યું હોય તેમ કંપે છે.
(હાલે છે). ૪૭.

જગતને વશીકરણ કરવાના ચૂર્ણ સરખી કપૂરની રજવડે કુંતલ
રાજની સ્ત્રીઓનું મઘ સ્ત્રીઓના કુલચુર એવા કામદેવની મિત્રાષ પામ્યુ. ૪૮.

સ્વચ્છ મઘવડે ભરેલા પાનપાત્રોમા ચદ્રમાનું પ્રતિબિંબ (પડે છે તે)
અંદર રહેલા રક્ષાટિક મણિના ટાંકણા જેવું લાગે છે. ૪૯.

ધુપના મુખધવડે કરીતે ચક્રાવમાન જનેલી અને મઘની માગરો-
માં(થી) નીકળતા ધુપના ધુમાડા રૂપી વેલ વડે શોભા પામેલી એવી બમ-
રાની પંક્તિઓ શોભે છે. ૫૦.

હાથમાં રહેલા પાનપાત્રમાંથી જળે પ્રજ્વાલ કરતી હોય એમ સામી
આજોટતી આવતી મદિરાએ મદિરાણી (સ્ત્રી)ઓના રાતા હોઠની મિ-
ત્રાધ કરી. ૫૧.

રાત્રની સ્ત્રીઓના મુખમાં પેસની મદિરા દાંતની કંતિને સંગ કરતી
કામદેવની કીર્તિને જળે પુષ્ટ કરતી હોય એવી શોભે છે. ૫૨.

છેવટના ભાગમાં જેમાં રાતા લમણાં ઘરેલાં છે એવાં અને ભાંગી
તુટી ભાપાના વિપર્ણસવાળાં એવાં સ્થામ કમળના જેવાં નેત્રવાળી સ્ત્રી-
ઓનાં મુખ રાત્રને કામદેવનાં હથીવાર થઇ પલા. ૫૩.

કામદેવ સુરામાં પેડો તે (સુરા) સ્ત્રીઓના મુખમાં પેડી અને તે
(સ્ત્રીઓનાં મુખ) ગળના ચિત્તમાં પેદાં અને તે (રાત્રનું ચિત્ત) પ્રીતિના
દરિયામાં પેદું. ૫૪.

હે ચંદ્ર! મદિરાના હાથમાં કેમ પડે છે? કુંતલેશ્વરને નથી જોતો
શું? તે તારી મિયા રોહિણીને કેશના સણગાર વચરની કરશે ૫૫.

હે ચંદ્ર! હું કમલિની નથી મદિરાના હાથમાં આગળ (આવી) કેમ
હોએ છે? રોહિણીના આખના કમળથી ચએલો કપક તુને લગ્ન નથી
પમાડતો? ૫૬.

હે ચંદ્ર! મઘપાત્રમાં રહેલા તુને મદિરાના રસના જગ્યા સાથે પીને
આજ માનવાળી સ્ત્રીઓના કંઠાને નાગ કરી છું ૫૭.

હે દિવસજ (બ્રાહ્મણોનો રાગ તથા ચંદ્ર) મદિરાના પ્યા-
લાને અડીશ તો તુને બે દોષ છે. આઠી આ રાત્ર તુને નહી મળી શકે
અને લા રોહિણી રોષ કરશે ૫૮.

હે ચંદ્ર! તુ કોઇ જણ દુર્લભ સ્ત્રીની પ્રિય કરે છે તેથી નક્કી દોરા
જેવી હવકાઇ પામીશ. હે માનકીન ત્હારે હિરૂષ લાલ તો જલવે. ૫૯.

હે ચંદ્ર! જે તુ આ આકાશના છેલ્લી ખારા સમુદ્રના જળમાં ફેંકાય
છે તે ખરેખર તારી ચળાઇનું ફળ છે. નહીંતર ધોળી કાંનિવાળાને ત્હારે
ખીજે ગા બેદ હોય? ૬૦.

અરે, હે ચદ્ર ! તું તારી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓમા પાંડો લપટ અને ચપલ જાણે છે જે આહી તું પાનપાત્રમા પેઠા છે ત્યાં પણ તારાઓ મૂર્તિવડે તારી પછવાડે આવે છે (તારાના પણ પ્રતિનિધ મદિરામા પડે છે તેથી) ૬૧

હે કૌમુદીરમણ (ચદ્ર) જરૂર તું આહી કોઈ પણ સ્ત્રીએ દુરાશા દીધી છે કે જેથી હમેશ રાત્રિએ આકાશ ઉલ્લસીને વરણની દિશા (પશ્ચિમ) તરફ ગમન કરે છે ૬૨.

હે રજનીશ (ચદ્ર) હૃદયમા નિર્મળ એના મહારા પ્રિયતમને મનિન શા માટે કરે છે ? રત્નના પાનપાનમાની મહારી મદિરાને મુકી દે તારા ખોળાના કલ કને નથી જાણતો શું ? ૬૩

હે દીપ વાયુએ દલાવેવો તું જે દર્શનની ઉત્ક્રમથી જેમ તેમ ઉચે નીચે થાય છે તે કોઈ સ્ત્રીએ સમય આપેસે જણાય છે ૬૪

પણ પતિપણુ પામવામા છુ (માલ છે ?) કે જેથી આ દેશ (આકાશ) ખીચારી પ્રિયતમથી હાથેલી તે તારાઓ જેને ન મળતા રહેતા હોય એમ નિલ આખી રાત રહે છે ૬૫

લમણામા રતાશ અને આખમા કોઈ પણ જાતનો ભ્રુકીને ફેરવી નાંખવાનો હેતુ, એવો સ્ત્રીઓને પ્રિયોએ સાંત્વન કર્યા વગરનો માનકાર્ય કરનારો મદ પેદા થયો ૬૬

એવી રીતે વિલાસરસ જેનામા પ્રગ્ન થયો છે, અને જેના નેન યુગ્મ અર્ધ મીચાએલા છે એવી સ્ત્રીઓના રસયુક્ત બડગડાટના વચન સાભળતા રાગને કોઈ જાતનો મદ પેદા થયો ૬૭

એ પગી પાન કીડાનો અનુભવ લઈને સ્ત્રીઓની મદથી ઉભી થએલી સમૃદ્ધિ જોઈને કુંતાળ રાગ ચંદલ દેવીની સાથે શય્યાગૃહમા ગયો ૬૮

જે (કૃત્ય) કમદેવના આસુષ્યને માટે છે, જે વડે યાવન વૃક્ષ ફળ દાપી માય છે અને જે પ્રીતિના સમુદ્રનુ અમૃત છે તે (કૃત્ય) ત્યાં રાગએ ચલાવ્યું ૬૯

કીડાગૃહમા એ બેના મુખના વિજમની રોલા માર્છી સકતી નથી પણ પ્રીતિ તો દેવના ધનુની તુલાથી તોળેલી જાણે હોય એમ બરાબર પ્રગી નીકળી ૭૦

તે બંને પરસ્પર જોવાની લીલાથી ધારા કાતુકરસયુક્ત થયાં થકાં મુહૂર્ત માત્ર વિચાર કરીને કુતુહલવાળી નિદ્રા (પશુ હોય જાણે તેથી તે) વડે મીચેલી જે આંખવાળાં ક્ષણ પશુ (ન થયાં) (ક્ષણ માત્ર પશુ નીંદર ન કરી). ૭૧.

એ ક્રીડા ગૃહમાં અદ્ભુત વિલાસનું સ્થાન અને વધી પડેલા પ્રેમવાળા તેઓના મનમાં સામ્ય જાણે જાણુવા સાર હોય એમ કામદેવ સો વાર માન ફેંકતો હવો. ૭૨.

એ અરસામાં રસયુક્ત અને વધતા જતા તથા લુદ્ધ પડતા પદ્મ સુરવાળું તેમજ ભાષા વિશેષથી પુષ્ટ થતી વિચિત્ર પ્રકારની ચતુરાઈવાળું અને અમૃત જેવું મુદર એવું પ્રભાત મંગળ (ગીત) સુભાષિત ભાષણ બોલવાવાળી મુખ્ય સ્ત્રીઓએ ગાવા માંડ્યું. ૭૩.

આ રાત્રિ ચાલી જાય છે, રાજ્ય ! નિદ્રારસ ત્યાગ કરો, દરિદ્રી થતા આકાશરૂપી વૃક્ષમાં ફુલના જેવી શાલાવાળા તારા (દેખાય છે) અને આ કામદેવનો પ્રિય મિત્ર શરી પાંચ ૭ ક્ષણમાં સમુદ્ર કાંઠાનો રાજહંસ થઈ જશે. ૭૪.

લુદ્ધ પડતા પદ્મ સુરવાળી ક્રીડાના પોપટોની વાણી પ્રકાશી રહી છે. હાંતના કરંડીયાના સરખી પીંગળા ચંદ્રમાની કાંતિ ગ્રાડની પોષ્યમાં પેરી ગઈ. થોડી વારમાં પૂર્વ દિશાના મુખના ધરેણાપણું મૂંઝ પામશે (માટે) હે દેવિ ! કમળની પાંખડીની શાભાવડે વખણાતાં નેત્ર તરત ઉઘાડો. ૭૫.

જે (દીવા) કામદેવનો લેખ લખવામાં સ્ત્રીઓની પ્રીતિપણાને પામ્યા છે, અને જેને કામદેવે અમિ સરખાં બાણુની પદવીને વટાવી * દીધા છે, તે દીવાના અંકુરો આજ હવે વગરના કાંતિના ફરી જવાથી ધૂળમાં રાજાએલા કુકડીના માથા જેવા બધી બાણુથી પીંગળા બની ગયા. ૭૬.

કામદેવની સેનામાં વિરહિ (જનો) ના શત્રુઓમાં જે અમશી (છે) અને જે જગતના તાપ સમન કરનાર કિરણોનું ઝરણું છોડી મુકે છે તે

* અહીં મૂળમાં લંઘિતા છે પણ શ્લોક ૮૦ માં લંઘિતા છે એવો પાઠ અહીં પણ હોય તો પમાડ્યા એવો અર્થ યાય જે સારો છે.

ચંદ્રમા વધારે શું (કહેવું) (જે) શૃંગાર (રસ) નું જીવન હોઇને પછ-
વાડે રજ વળગવાથી પીંગળા થયેલા જુના પતકાળાના પીડાનેવે થઇ ગયો. ૭૭.

હે કૃશાંગિ ! કેટલીક રાત્રિઓમાં ફાડ (છતાં) પણ જે (ચંદ્રમા)
કામદેવની ફરશી સરખી કુટિલતા ધારણ કરે છે તે જગતના નેત્રને વ્હાલો
લાગનારો અને સ્ત્રી મુખના ચંદનના મિદુ સરખો ચંદ્ર છુટી જાય છે. ૭૮.

તરતમાં સેવા કરનારી સ્ત્રીઓએ જણાવવાથી અતિશય લાજથી ક્રમે
કરીને જેનાં મુખ નમિત થયાં છે અને ઘણાં સુવાળાં ધરેણાં વીખાઇ
જવાથી શોભાયમાન ગંડસ્થળ ઉપર આંસુ ફેલાઈ રહ્યાં છે તેથી જેને અતિ
પીડા થઇ છે (એવી દશામાં) ખડિતા (ઇર્ષ્યાળુ) સ્ત્રીઓ ખેદ પામે છે. ૭૯.

જે (ચંદ્રની કીરણો) માનરૂપી હાથીની અંકુશ, રાગી પુરૂષોના
કંઠમાં (રહેવામાં) કુશળ કામદેવે અતિશય પ્રેમવડે વિલાસ પાશની પક-
વીને પમાડેલાં, બેળાં થયેલાં ચઢવાક નર માદાની ફીડાના છાના સાક્ષી અને
રાજની મૃણાલ તતુની પથારીરૂપ એવાં ચંદ્રનાં કિરણો તવાઇ જાય છે. ૮૦.

નિરૂપમ એવો અર્થ રહુરી આવે છે, કવિઓનાં વચન અનાયાસ
પરિપક્વપણાનું ચિહ્ન ધારણ કરે છે તો હે કવિ તિલક આ કોઇ તરે-
હની સરસ્વતીની વેળા છે માટે ક્ષણ માત્ર સ્થિર ચિત્ત થઇને કાવ્યનો
વિચાર કર્યો. ૮૧.

જે (હાથી) ના ગડસ્થળના મદના ઝરવાથી થએલા ચોમાસાના
જળના ગારામાં ધુશી ગએલી શ્રી, રાજાઓના ક્રીડા સ્થાનના આંગણાની
જમીનમાં ક્રીડા કરી શકતી નથી એવા હે રાજા તમારા મુખ્ય મુખ્ય હા-
થીઓ ક્રમેક્રમે ઉપડતી સાકળના ખડખડાટ સહિત હીચકા ખાવાના ખેલ-
વાળાં પગલાંવડે કમળની રજના ઢગલાની પથારીમાંથી ઉઠે છે. ૮૨.

મૃગનયનીના માનના આગ્રહની ગાંઠ કે જેણે કામદેવના દુષીયારથી
મિયતમની પ્રજ્વલિને જીવી કરી નાંખી અને જે ચંદ્રના કર (હાથ અને
કિરણ) થી પોચી પડવાના માર્ગે પણ નથી ચઢી તે (માન ગ્રથીઓ)
તાળવાના મૃગરૂપી પાંજરામાં બાપી રહેલા અને પ્લુત સ્વરને ઘોઇ નાખે
એવા કુકડાના શબ્દથી છુટી ગઈ.

કમળોને લપાનક લાગતો ઉદ્યાયળનો કીડાનો મુગટ આ મૂર્ચ અધ-
કારના સમૂહને ફેંકી દે છે. અને લયભીત યએવી ચકારીએ પીતાં બાકી
રહેલા તેજવડે ચદ્રમા અકરમાત્ ચોખાના ચૂંચું જેવો ધોળા ફક પડી
નળ્ય છે. ૮૪.

મળચકાના વાયુ કામદેવના હુકમમા સારી રીતે રહેનારાઓને ઉત્સાહ
આપવામાં તત્પર યએલા, રીસાએથી સ્ત્રીઓના મનમાં ધાડે ભપ પ્રવર્તાવનારા,
જીવાન પુરુષોનું જોવું અને ન જોવું એ કામ માટે કામદેવે જાણે ચોજેના
હોય એવા અને ઉધડેલાં કમળની સુમધીને ચોરી લેનારા એવા યયા યકા
અમણુ કરી રહ્યા છે. ૮૫

જે (ચદ્રિકા) ચદ્રની કાંત આકાશમા આકાશ નદીની પેઠે બને
કાંતા ઉપરવટ અધ ગએલી હોય એવી સોજી રહી છે અને જે દ્વિમાસ-
યની શિલા ઉપર ચદ્રન પકિત ઉપમાને પામી છે તેજ ચદ્રિકા આદ્ર દેશની
સ્ત્રીના નેત્રમાં વાસ કરી રહેલા રાગને તણ લોકની કામનાની કીડારૂપી
કામજીના ચૂંચું સગખી ધધને નિદા કરે છે. ૮૬.

ખડિતા સ્ત્રીઓના કપોળરૂપી મેજ ઉપર પોતાની કાંતિ મુખી દર્શને
દીવા પીંગળાસને પ્રહણુ કરે છે અને ચદ્રકાંત મણિઓ પોતાનું આદ્રપણું
મનુરિવની (માનતગી) સ્ત્રીઓના નેત્ર રૂપી પડીયામા મુકાને પોતે સુકાર્ધ
નળ્ય છે. ૮૭.

ઈદ્રના હાથીએ માવતથી ખ્હીતા ખ્હીતા માંડ છેડ્યા, વનના હાથી-
ઓના ખગબગાટથી અરણ્યે બ્યોમાં મણુમા ભેળા કર્યા, અને કાર્ધિક ગર્ભના
કરતા વનના પાડાઓનો માનરૂપી જ્વર ઉતારનારા એવા સૂર્યના ધોળા
મહા મ્દેનતે ઉદ્યાયળ ઊડી નળ્ય છે. ૮૮.

અધકારને ગુદામા રાખીને તેનું (સૂર્યનું) અગ્નિય ધ્યું તેથી ત્રિરિઓ
સૂર્યના પાદ (પગ અને કિરણ) પોતાને માથે ઉપાડે છે અને સૂર્ય કાર્ધિક
પણુ અલપદાન દેવાના દેવુથી જાણે હોય તેમ તેના માથા ઉપર દાઘ
મુકે છે એવો શોભે છે. ૮૯.

કામદેવે (પોતાના) પંખિ બાજુ કે જે ચદ્રરૂપ શરાજીના પથ્થર
ઉપર ધસેલા છે, તે આપ ઊડી દેનારી જે સ્ત્રીઓ ઉપર ફેંક્યા યકાં જુર્ગાં

કોઇ મૃગનયની દાથી ઉપર જોડેલા સગ્ગને ખુશા ભાવવડે જોતી થકી હું માનું છું કે સરખા મ્હોટાઇ થવા સાર (ચોતે પછ) કામદેવ રૂપી મત દાથી ઉપર મ્હડી. ૯.

સગ્ગને નિરાદર જોઈને કોઈ સ્ત્રી જેણે લટકાથી ડોક નમાવી છે તે જાણે હૃદયમાં રહેલા કામદેવને ધનુષ્ય ખેંચવા સાર આમદૂર્વક યાચના કરતી હોય. ૧૦.

કોઈ સ્ત્રીને મેખલાની મણીની ધુધરી વાગી રહી છે, અને કંકણ મણમણાટ કરે છે એવી રીતે ચાલી જાય છે. તેના તરફ સગ્ગએ જોયું તેથી તેણે કદાપણ અને ગર્વથી ઉંચી ડોક રાખી. ૧૧.

તાડપત્ર * (પતંગ) નામનું જેનું ધરેણું કાનમાંથી હેઠું પડીને શ્વાસના પવનવડે ધણું છેડું ઉડી ગયું. એવી કોઈ ઉત્તમ સ્ત્રીને ચતુરાઈના વિવાદ સાર જાણે કોઈ સ્ત્રીએ પત્ર (લાવીને) આપ્યું હોય ? (સ્ત્રીઓની ચતુરાઈને ઈન્સાફ કરવા જાણે ફરીવાદનામું આપ્યું હોય). ૧૨.

ચાલવામાં આ મદપણું કરનારો છે એમ રોપથી મ્હારો નિતંબ પ્રજાએ દટ ખાંધો હતો. એમ માનીને જાણે કોઈ સ્ત્રી કંદોરો છોડી નાખીને ઉતાવળી આગળ ચાલી. ૧૩.

સર્ગ ૧૨ મો.

એ પછી ત્યા કામદેવના મિત્ર એવા વિવાસો વડે તે પાપણવાળા નેત્રનાળી દેવીની સાથે ઘણા દિવસો દાણુની પેઠે રહીને ગ્રીષ્મ ઋતુનો પ્રવેશ થતા રાત્ર કલ્યાણુની પાસે આવ્યો ૧

એજ દાણુમા કુતલ રાત્રનો પ્રવેશ સાલગીને વિવાસપ્રતની દીક્ષા લીધેલી પરત્નીઓના કામદેવે ઉપદેશના ચેદિત યત્ન લાભ્યા ૨

કોઈ સ્ત્રીએ છૂની પડેલાં રત્નની અણી જેમાં વાગવાથી કામા પગ ઉઠ્યા ઉપાદી લેતા નરના ઇશ્વર (રાત્ર)ની આરાધના કરવા સાર જાણે એકપદ મત ધારણુ હમું હોય ૩

કોઈ સ્ત્રી એક નેત્ર કાનના કમળની રત્નવડે અસિવાળુ અને બીજી હાસ્યનાળુ ધારણુ કરતી યકી 'સકીર્ણુ ભાવવાળી નાન્યકળામા કાદી એવી તે જાણે કામદેવની 'નર્વકી કેમ હોય એવી શોભે છે ૪

કોઈક સ્ત્રી કામદેવે જરોમર બાણુ લગાવેલી તે ગ્રેખના જળીલામાથી જોતી યકી કોઈ જાતની કામદેવના જાતલ વીન ધતુનની પડિતાઈ ખતાવી આપે છે ૫

કોઈ ઉત્તમ સ્ત્રી કેશર ચોપડેથી રાત્રા અગવાળી તેણે લગ્નકાથી બાકુ રૂપી વેનને ઉચે યજ્ઞાવેલ છે તે અતિ ઉંડા સૂઝના પ્રવાહમા છુડેલી છે તે જાણે હાથ પકડનાનું માગતી હોય ૬

વીરમા શ્રેષ્ઠ એવો આ રાત્ર આગળ ઉઠો છી યર હોયતો એના ઉપર શાયર કરી દેખાડ સ્ત્રીઓમા બકાકા મારવા એ લાગવા જેવું એમ કોઈક સ્ત્રી કામદેવને વાણીવડે હેરાન કરે છે ૭

અન્ય સ્ત્રી રાત્રને કીડા નિમિત્ત યએતી મરમી મટાડવા સાર નેત્રા મય (નેત્રની પાંપણ તથા વસ્ત્ર)થી નીકળતા પવન વડે શ્રમના જળાકણુ મટાડતી એવી તે પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે ૮

કોઈ મૃગનયની હાથી ઉપર બેઠેલા રાજાને ખુશ બાવવડે ભેટી થઈ હતું. માનું પું કે સરખી મ્હોટાઈ થવા સાર (પોતે પણ) કામદેવ રૂપી મત્ત હાથી ઉપર ચઢી. ૯.

રાજાને નિરાદર ભેઈને કોઈ સ્ત્રી જેણે લટકાથી ડોક નમાવી છે તે જાણે હૃદયમાં રહેલા કામદેવને ધનુષ્ય ખેંચવા સાર આમહપૂર્વક વાચના કરતી હોય. ૧૦.

કોઈ સ્ત્રીને મેખલાની મણીની ધુધરી વાગી રહી છે, અને કંકણ જણજણાટ કરે છે એવી રીતે ચાલી જાય છે. તેના તરફ રાજાએ જોયું તેથી તેણે હાથપણ અને ગર્વથી ઉંચી ડોક રાખી. ૧૧.

તાડપત્ર * (પનડો) નામનું જેનું ઘરેણું કાનમાંથી હેલું પડીને શ્વાસના પવનવડે ધણું છેડું ઉડી ગયું. એવી કોઈ ઉત્તમ સ્ત્રીને ચતુરાઈના વિવાદ સાર જાણે કોઈ સ્ત્રીએ પત્ર (લાવીને) આપ્યું હોય ? (સ્ત્રીઓની ચતુરાઈને ઈન્સાફ કરવા જાણે ફરીવાદનામું આપ્યું હોય). ૧૨.

ચાલવામાં આ મદપણું કરનારો છે એમ રોપથી મ્હારો નિતંબ બહાર આવે દૃઢ આંધો' હતો. એમ માનીને જાણે કોઈ સ્ત્રી કંદારો છોડી નાખીને ઉતાવળી આગળ ચાલી. ૧૩.

કોઈ નિતંબ ઉપર કાળો દાઘ મુકીને (અને બીજા) દાઘ સંકેતવાળો રાખીને નમાવેલા અંગવાળી રહીને જાણે રાજા ઉપર બાણ મુકવામાં હુશીયાર એવા કામદેવના ધનુષની કંપના કરતી હોય ? ૧૪.

કોઈ વિલાસિની સ્ત્રી ઉત્કંઠાથી વેગથી જતી હતી, ત્યાં રમવાના હંસ પછવાડે જાય છે, જાણે તેણે અન્યાયની ખીકથી રાજાને ભેઈને હસની ગતિ છોડી દીધી. ૧૫.

કામદેવના ઉત્સવની પતાકારૂપ રાણી પાસે ઉભો છે તેની સાથે રાજા વાત કરે છે. તે વખતે કોપાયમાન થયેલી કોઈ સ્ત્રીએ સ્પર્ધા સહિત મુકેલો અર્ધ કટાક્ષ પાછો ખેંચી લીધો. ૧૬.

રાજાને પાસે લાવવા રૂપ ઉપકાર કરનારા માર્ગમાં ફેલાવી મુકેલાં

* કાશકાર ટાટી, તાટક, એવા ખર્ચા મુકે છે તે અકેટાલું નામ છે પણ પનડો, પાંદડી, હીક બંધ બેસે, કેમકે તે વિના ઉડવાનો સજવ નર્દાજ.

લાવણ્યની લીલાના વૃક્ષની કળી જેવા મોતીના વરેણાનાઓ રાજ,
ત્રેયોકપને નેત્રના અમૃતના ઝરાનો છાંટા અને ઝડી સહિત પ્રવાહ હોય
એવો શોભે છે. ૩૬.

મોતીના જેવા સ્વચ્છ એવા અમળજના મિદુથી શોભતો લાવણ્ય
રસના પ્રવાહ જેવો એ રાજ તામ્રપર્ણીને પ્રીતિવાળી કરનારા સમુદ્રનું
સાદૃશ્ય ધારણુ કરે છે ૩૭

ચંદનને લીધે પીંગેળાં સ્તનવાળા સ્ત્રીઓએ વારંવાર આરિગન કર્યો
એવો એ રાજ કેવળ ગ્રીષ્મની મ્હોટી ધગચને નહિ પણ કામદેવના તીવ્ર,
આતપને પણ છતતો હવો ૩૮.

વિચિત્ર છે, ચંદનના લેપવડ સીતળ થએલા સરીરવડે એ રાજ મૃગ
નયનીઓના ચિત્તમાં પેશીને તેઓમા તેણે કામદેવના તાપનો ન્તર ફે
લાવી મુક્યો ૩૯.

(આ) નૃપ શ્રેષ્ઠના અમ લેપ કરવાથી વિશેષ પાંદુર જણાય છે તે
જાણે ઉજ્જગતી લાવણ્ય સમુદ્રની વેળાએ પ્રીતિવાળી કર્યા હોય ૪૦

પૃથ્વી મહાના ધરેણારૂપ એ રાજ્યએ બે અંગ (જુગ) ઉપર ચંદ
નના દીકાના ચાકવા કીધા છે તે જયરૂપી અમૃત આપવાને તત્પર થએલી
ચક્રવર્તિપણીની લક્ષ્મીનાં જાણે રૂપાના બે પાત્ર કેમ હોય ? ૪૧.

પૃથ્વીને ભાગ પાડીને બે જુગમાં ધારણુ કરનારાં તે રાજના બે
ખભા ઉપર ચંદનના તિલક વડે યોગ્ય હીમવાળા અને રક્ષાટિકના પર્વતનાં
બે શિખર જાણે કેમ પ્રકટી નીકળ્યાં હોય ? ૪૨.

જુગરૂપી મહારાજસવડે મયન કરેલા મુદ્રરૂપી સમુદ્રમાના અમૃતના
બે પિંડ સરખા જાણે ધોળા હોય એવા અને ચંદનના મર્દનથી મુદ્ર એવા
બે ખભાવડે તે લક્ષ્મીને ધારણુ કરે છે ૪૩.

રાજ્યએ ચંદનની મુદ્ર રેખ લલાટરૂપી પદ્મના ધારણુ કરી છે તે
મુખ કમળમાં રહેલી સારી વાણીરૂપી દેવીને દેશર્ચન કરવા સારૂ રક્ષાટિક
વિગ્રની રચના જેવી લાગે છે ૪૪.

એનું શરીર ચંદનના લેપવડે દિમાચળના જેવું ઊંચું લાગે છે. તે જાણે જગતમાં પેટેલા મૂર્ચના કિરણના તાપની સાતિ સાર ચંદ્રની કાંતિએ આલિંગન કેમ કર્યું હોય ? ૪૫.

શૃંગાર રસના સમુદ્રના તરંગ સરખી અને કામદેવશ્વી વિદ્યાધરની તરવારજેવી સ્ત્રીની વેણી (ચોટલો) તે વિદ્યારતી રાજા ન્હાયા પછી સમારે છે. ૪૬.

કુંતલ રાજાની જાતી ઉપર ચંદનના ધરણાનું ટીકું શોભે છે તે લક્ષ્મીના ઝાંઝરના શબ્દવડે મુખશ્વી ચંદ્રમાંથી સરસ્વતીના હંસ જાણે કેમ અવતર્યા હોય ? ૪૭.

એ રાજા દંડક થવા સાર હસ્તકમળમાં ચક્ર સરખું કમળનું પાંદડું અને ખીજા હાથમાં વિભ્રમનું કમળ ધારણ કરે છે તે જાણે શ્રીકૃષ્ણનો પાંચમન્ય સંખ કેમ હોય ? ૪૮.

એ કમળનયન રાજાના વક્ત્રચળમાં રહેલી ચંદનના પંકની લેખા શોભે છે તે જાણે મુખમાં રહેલી સારી વાણીશ્વ દેવીના હંસના મુખમાંથી પડી ગયેલ કમળતંતુ કેમ હોય ? ૪૯.

ફેલાતા એવા પાણીના છાટાને ખ્હાને જાણે હિમનો વરસાદ દેખાડતાં હોય અને રક્ષાટિકની જમીનપડે ચારે કોર દરી ગયેલુ હિમ જાણે ઉરાડતાં હોય—(“ એવાં ધારામૃદુમા વાસ કરે છે ” એમ ૫૪ માં શ્લોક સાથે સંબંધ છે.) ૫૦.

ગોઝાયમાન એવાં કેવડાના પાંદડાંની રચનાવડે અને હજારો ધંટા વડે જાણે લાંબા દાતવાળા હોય અને વાળનાં સરખાં કાંણા વગરનાં કળનાં પાંદડાં બાંધ્યાં છે તેથી જેમા સર્વ દેખાતો નથી એવાં— ૫૧.

ગોખના જાળીવામાંથી નીકળતી સ્વચ્છ અને છેદ વગરની સમૃદ્ધને ખ્હાને તપાટ ન આવવા દેનાને સીકવી લેવા માટે જાંટાની હારને ચલાવતાં હોય— ૫૨.

અત્યંત દડકને લીધે જાણે સંદેશાર્થ ગયાં હોય એવાં સૂર્યનાં કિરણોએ જેનો પૂર્વ સ્પર્શ નથી કર્યો એવાં અને ઉનાળામાં પણ જેમાં પેશી ન રડાય એવાં અને હેમત ઋતુનો જીવ બચાવવામાં સમર્થ એવા જાણે બ્રહ્માએ બનાવ્યાં હોય. ૫૩.

પગના અળતાના ચિહ્નોવડે કાંઈ સીએ કાણે કાણે જાણે કમળપત્રવડે પૂજા
કેમ કરી હોય ? ૧૭

લટકેથી કંઈ વાકુ રાખ્યું છે જેણે એવી પૂર્ણ ભાવવાળી કાંઈ સીને
રાજાએ જોઈ તેથી કામદેવરૂપી લીલના બાણથી વીધાએલી મૃગની જેમ
તેમ તે મૃગનયની મૂર્ધા પામી ૧૮

વારવાર બ્રૂવહનીથી લટકા બતાવતી અને અપાર લાવણ્યના રસમાં
હૃદયી મ્હડી ગએલી કાંઈ ઉત્તમ સ્ત્રી કટાક્ષરૂપી રગભૂમિ ઉપર મ્હડેલા
કામદેવને નચાવે છે ૧૯

બગાસા વખતે કામળ હાથવડે દયકારી વગાડતા વગાડતા કોકીલીએ
રાજાને પ્રીતિ ઉત્પન્ન થયા વગરનો જોયો તેથી તે અતિ કોપવડે જાણે
કામદેવનો તિરસ્કાર કરતી હોય ૨૦

કાંઈ શરદ્ મતુના ચંદના અજવાળીવા જેવી ગોરી સ્ત્રી રાતા પથ્થરના
ગોખની ઠાર પાસે ઉભેલી તે પોતાને પ્રગટેલી અજવાળા કામામિમાં ચરની
ચાહુતી થયેલી જેવી જણાવે છે ૨૧

હું તણી રાજા અભ્યાગત (મેમાન અને પાસે આવેલા) સવાથી તેનું
આતિથ્ય કરવાને જાણે ઉઠેલો હોય એવા કામદેવે યોજેલી કાંઈ સ્ત્રી લાગી
મટાક્ષની માળા તૈયાર કરતી હતી ૨૨

હાર નુકસાને એ પણ તું ગણકાર્યા વિના ચાલી જાય છે ઉપરનું લૂ
ગ પડી ગયા છતાં પણ તું ઉભી રહેતી નથી, અને હેઠલું લુગડું નીકળી
ગયું છે તેની સલાજ વગર પણ તું દોડી જાય છે ૨૩

તું જે વેગે કરીને રાજાની સામે ગઈ છે તેથી ભૂપણ વમરની છતાં
પણ તે દુપણ નથી પરંતુ આશ્ચર્ય તો એ છે કે હૃદય સ્તનના જારના
ગરથી લીધી છે તોપણ કાંચળી પડી મુડી દે છે ૨૪

સીધા માર્ગમાં પણ પડી જવાને બદલે ત્હારું મુખ ઉઘાડતા મુખના
શબ્દવાળું કેમ થઈ ગયું છે ? હે મુખે ! આ ઠેકાણે કુમારીઓ પણ કળાઓ
વડે કામદેવની સ્ત્રી રાત્રિને જીતી જાય છે ૨૫

જરૂર હે મમલક્ષિ તારા ઉપર કામ મ્હડાયો છે કેમકે જે તું ચા
બકો સમાવેલી હિતાવળી થેડીની પટે ઉનાવળે પગે ચાલી જાય છે તે ૨૬

ઉઠેલાં અંગવાળી તુ અમને (રાગને) જોવામાં વિધિ પાડવા આગળ જાહેરે ઉભી છે. પણ ગોખમાં બેઠેલી બીજી સ્ત્રીઓને તું ખારીલી શું કરીશ ? ૨૭.

હે આકળી ! તું કેટલાક નખના ધા દેખાડતી તીવ્ર મદ સા સારૂ ધરી બેઠી છે, કામદેવના જપનાં અક્ષર જોવાં અર્ધ અંદથી કેનાં અંગ ચિત્રેલાં નથી ? ૨૮.

તારામાં ડહાપણનું અભિમાન હમેશ રહ્યું છે-તો તું કાંઈ રીતે પણ રાજની આરાધના કર, અને કામદેવના નામથી ચિદ્ગિત થએલી એવી વર્ણુમાળા સોનાના ખત્રામાં અર્પણ કર. ૨૯.

સંભ્રમ સહિત બે ભ્રમરોને નચાવી રહી છે એવી પુરની સ્ત્રીઓનાં વિલાસનું ધનુષ આગળ કરીને આનન્દ સહિત (બોલાતાં) એવાં વચનો રાજએ સાંભળ્યાં. ૩૦.

એક સ્ત્રી કાનને કઠોર લાગે એવી વાણીવાળી સાસુને પછવાડેથી વારંવાર મનાઈ કરતી જોઈને કરેલા પ્રુણવાળુ વેસ્પાપણું ગણતી હવે, (વેસ્પા થવું સારૂ માન્યુ). ૩૧.

થાક ઉતારી દેવાથી કામદેવને ધનુષનો શ્રમ જતાવનારાં ધારાગૃહમાં મૃગનયનીઓ સાથે મધ્યાન્દ સમયે મધ્યમ લોકના રાજ્યએ વાસ કર્યો. ૫૪.

ચોલદેસનો નાશ કરનારો (રાજા) ચંદન (લેપ)થી ઘોળાં થયેલાં સ્ત્રીઓનાં રતનમંડળમાં જેને ત્રણે જગત્ત નથી રહ્યું છે એવા કામદેવ રાજાનું ચક્રવર્તીપણું માને છે. ૫૫.

દ્વિમાયજના ગુંગથી અધિક શીતળ એવાં ઉત્તમ સ્ત્રીઓનાં કુંભ સ્થળ જે વિલેપને કરીને ચોતરફથી ઘોળાં થયેલાં છે તેના ઉપર પોતાનો થોર એવો દાઢ તેને મટાડવાને પંડિત થયો. ૫૬.

સ્ત્રીઓનું લેપ વગર (પણ) શીતળ અંગ વાયુ પાટલ વૃક્ષ વડે વિપાટલ (સુગંધ રહિત) અને કામદેવનું વીરવત પાળવા સાર તેનામાં ઉપડેલી મસ્તિકા સામેલ થઈ. ૫૭.

સ્ત્રીઓના કાંતિજળે છેતરેલા એવા દંભો તે જે (વાવ્ય) ના દૂધ સરખા સુંદર જળમાં પડીને પછી ખીજે ઠેકાણે દૂધ પાણીના ભાગ કરવા સાર ઉત્સાહ ધરાવતા નથી. ૫૮.

જ્યાં અમરો જેમાં ગુંગર કરે છે એવાં કમળોમાં દંસ બેઠા છે તે શોભે છે તે જાણે સ્ત્રીઓ પામેથી ઝાંઝરના નાદ મહણ કરીને પોતાનું શ્રીશાગમન સમર્પણ કરીને કેમ બેઠા હોય ? ૫૯.

સ્નાન કીડા કરનારી રાજાની સ્ત્રીઓને જ્યાંનાં કમળોએ મુખરૂપી ચંદ્રચિત્ર સાથે વિરોધ ન આવવા દેવા જાણે લક્ષ્મીને પગ તળે કેમ મોપી હોય ? ૬૦.

નિનમભાગને લીધે પ્રગટતા તરંગમાં દ્વિચક્ર ખાતા અને બોલતા સારસ પક્ષીઓ જેમાં છે એવી એ લીલા વનની લાંબી વાવ્યમાં એ રાજા એ સ્ત્રીઓ સહિત રમણ કરે છે. ૬૧.

વીસામે ખાધેલી સ્ત્રીઓના દાઢમાં રહેલો ધારાચંદ્ર તથા રાજાના દાઢમાં રહેલું કમળ પલ્લવનું પાદકું તે કામદેવના જાણુની મિત્ર એવી કાળી દાલની શોભા ધરે છે. ૬૨.

રાજા રૂપી ચંદ્રના શરીરના લાવણ્યના જળમાં રહેલું જે કામદેવના

વાહનનુ માણસ તેને (પકડાના) કાગની રાકા સ્ત્રીના કરવતની લામી ધારા ઉત્પન્ન કરે છે. ૬૩.

તે રાજદસ (સ્ત્રીઓના) હાથમા યત્રથી મૂકેની ધારાઓ રૂપી લતાના પાંજરામા આવી ગએયો તેને જાણે બેટરૂપ ગણીને સ્ત્રીઓએ કામદેવરૂપી રાજના હાથમા મુદી દીધો હોય શુ ? ૬૪.

તે વીરમાં એણે કરવતના જળની ધારાઓવડે સ્ત્રીઓએ આકુળ વ્યાકુળ કરી નાખેયો તેને કામદેવે ધનુષ ચ્હડાવીને બે ધડકા શીખવાનું નિશાન બનાવ્યુ ૬૫

રાજની ધારાના જળથી સુદર સ્ત્રીઓના રતન ઉપરનો નેપ ધોવાઈ ગયેશે હોવાથી કામદેવે હૃદયમાનો રાગ નીકળી જશે તો એની શકા લાવીને મજાના ગગ જેવો રાગ (પ્રીતિ) કર્યો ૬૬

રાજ પોતાના હસ્ત કમગની યત્ર ધારા સ્ત્રીના કપોળ ઉપર નાખતા અદ્રમા ઉપર ફિરણનો દડ નાખતો સૂર્ય હોય એવો શોભે છે ૬૭

મોનાના શખ જેવો ઢંવાળી સ્ત્રી વાકી વળીને અને રમતમાં લોચી ખાઈને કામદેવની તરવાર હોય શુ એવી રાગએ મુકેલી અને કંઠ તરફ આવતી પાણીની ધારાને વટોળી જાય છે ૬૮.

કીડા તમાવડીના પાણીને સ્ત્રીઓના રતન લાગ ઉપરની યત્ર રચનાની કરતુરીના ગારાવડે ચિન્હવાળા અને વરસાદના જળની વ્રાંતિને લીધે અગા-યમાન થએલા હમોના હાસ્યવાળા કર્યો ૬૯

રાજની રાણીના રતનના કેસરરડે વાવ્યનુ પાણી રતાશ પામ્યુ તે કીડા કરવાને છુટેલા કામદેવના હાથીના માથાના સિંદુર સરખુ શોભે છે. ૭૦.

કીડા કરવાની આગલામાની ગાવ્યના (પાણીના) તરગોની સાથે ભેળાઈ ગયેલી કપુરની રજ, સિવજના કોષરૂપી અમિને સાત કરવા સાડ પાણીમા પેઠેલા કામદેવની ભસ્મ હોય એવી શોભે છે ૭૧

આશ્ચર્ય છે કે કૃષ્ણાયુરના ધૂપના ધુમાડાથી કમગનપનીઓના વાળે તો આર્દ્રતા મુદી દીધી (સુકાઈ ગયા) પણ કામદેવ આતુ આર્દ્રપણુ પામ્યો. ૭૨.

પ્રલનો મગીચો પામે નથી તેથી કામદેવના ભાથાને ભાગ આપે
યથે તેથી તેણે ઓળોના ઉધડેવા મોમરાના પ્રલનાના ચોટલાના બધમા
ધેર્ય બાધી રાખ્યું ૭૩

મોમવડે જેમથી કાળજી ધોવાઈ ગયું છે એવા રાગની ઓનાંનેનો
સારણે સજેલા કવક (ડાઘ) વગરના કામદેવના હથીધારની મિત્રાઈ પ્રગટ
કરે (તેના જેવા છે.) ૭૪.

જળ દીડામાં ધોવાઈ ગયેના ઇસરને લીધે તે ઓળોના અગમી
થએલા નખસત ખુદના દેખાઈ આવે છે તે સુગાર સમુદ્રના કાંઠા ઉપરના
પગવાળાના જૂથની ઝટા ધારણ કરી રહ્યા છે ૭૫

તે પછી કુંતલ રાગ રાણીના લમણા ઉપર પાડ્યા તથા વેલની
રમના કરે છે (તે વખતે રાગને) ગોડયોએ પોંગળ લમણાના ભાગ ઉપર
ફેલાએવા આંધુવડે જણાએના કટાક્ષવડે અર્ધુ તાડન કર્યું ૭૬

રાગ પોતે જ્યારે કોણુકથી ઉઘી કરેલી ડોકવાળા મિનાનો બોળ્યો
યથે છે ત્યારે પરઠોઓ વધી પડેલી ચિતાના તાપવડે તપી જતા કપોળને
હસ્તકમળના સાથરામાં મુકીને ભેરી છે ૭૭

રાગ વસત સગુમાં વિરામથી મગી ગએના પરાક્રમવાળા કામદેવનું
શૌર્ય એવા અનેક ચરિત્રો વડે ગુથતો થકો જાણે દડક બોધી કાઢાડતા
ઓના અગના સગ વડે જૂઠું એવા ગ્રીષ્મના ગર્વને પાણુ છૂતી લેતો હવે ૭૮

પ્રતિ શ્રી ત્રિભુવન મહાદેવ વિદ્યાપતિ કાશ્મીરક ભટ્ટ શ્રી બિન્દુજીના

કરેલા શ્રી વિક્રમાકેવચરિત મહાકાવ્યના ગુજરાતી ગદ્ય ભાષાતરમાં

બારમો સર્ગ સમાપ્ત થયો

સર્ગ ૧૩ મો.

જગતને તપાવનારો (ગ્રીષ્મ) પ્રતાપને ઉચ્ચાઈએ ચઢાવીને દાહની ભસ્મવડે જાણે કૃત કૃત્યતા દેખાડતો હોય એમ યશ દાખવીને પોતાનું પરાક્રમ બતાવવાથી પાછો દઢ્યો (બંધ કર્યું.) ૧.

તીક્ષ્ણપણું કરીને, દિવસો ગણ્યા, અને તેણે (હવે) પ્રતાપની દાનિ થવાથી પ્રેમાળપણું ધારણ કર્યું. પરને તાપ કરવાનેજ પરાયણ થએલા (પુરુષો) અબુદ્ધપણુ સ્થાન ક્યાંથી ચાલ ૨.

દાવાનળથી બાળેલા વનની ભસ્મથી પર્વતો ખીંગળી કાંતિવાળા શોભે છે, તે જાણે ખોળામાં રહેલા બાળક વસોના ક્ષય થવાથી વૈરાગ્ય વશ થઈને તપસ્વિપણું પામ્યા હોય ? ૩.

તપાટ થકી પ્રાપ્ત થએલી કૃષ્ણતાની સપત્તિવડે નદીઓના નિતંબ ભાગમાંથી નીકળી પડેલી જાણે મેખળા કેમ હોય એમ અસ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરતી નાનકડા હંસની પકિતઓ શોભે છે. ૪.

આખી પૃથ્વીમાનો રસ પીને અતિ ધીંગાપણુ જાણે ધારણ કર્યું હોય તેથી તેવા સૂર્યના ભારે જાણે ધોડા હળવે હળવે ચાલતા હોય તેથી અનુક્રમે દિવસો લાંબા થયા છે. ૫.

અતિ લાંબું યઈ પડેલુ કૃષ્ણત્વ પામેલી બીજી (નદીયો) ચાલવાને એક પગલુ ભરી શકતી નથી માન સમુદ્રના આર્નિમનનો ઉત્સવ હેમાચળમાંથી નીકળેલી નદીઓજ મેળવી શકે છે ૬.

ઉત્તર ભૂમિની નદીઓ હિમાલયમાંથી ઝરતાં ઝરણાનુ પાણી પોતાની સાથે લેતી ચાલે છે. તે જાણે અનેક નદીઓના વિયોગથી તપેલા સમુદ્રને શીતોપચાર કરવા સારૂ લઈ જતી હોય. ૭.

નદીઓ જેની કૃષ્ણતા સ્પષ્ટ જણાય છે અને પરિતાપે કરીને સડો ચાઈ જતી પક સહિત કમલિનીનાં પાદડાના ચિહ્નથી વર્તાતી એવી થઈ છે. તે જાણે સમુદ્રના સમાગમનો લાભ મળતો નથો તેથી તે વિયોગને યોગ્ય એવી દશા ભોગવે છે. ૮.

પાંચ પરમ પાનારીએ ધડાની કુદિથી ખુલ્લાં કરેલાં રતન દ્વય ઉપર દષ્ટિ નેડે છે. (તેથી) તુંભાથી ખડતી અને મ્હોંમાં જળ્ય છે તોપણ જળધારાને જાણતો નથી. ૯.

પાંચો તેના (પરમ પાનારીના) અધરપાનના લાલસુ છે. તેથી તેણે રેડેલું અને લોઘા વૃક્ષની સુગંધીવાળું પણુ પાણી અનાદરથી માડમાંડ પીધે છે ૧૦.

નિરતર પાટલ^૧ વૃક્ષરૂપી અધરમા ભટકાએલા અને ઉડેલા દાવાનળના ભાઈ સરખા વાકુઓ તે ધાટી ઉનાશના સગી એવા ઉનાળાના વાયુ હોય એમ ક્રમ ઘડી રમણુ કરી રજા છે. ૧૧.

પ્રીત્તમ્ભતુની મ્હોટી ગરમીના અહુકાર આયુષ્ય વગરનો થયો ત્યારે ઉભાં થએલાં રૂવાટાવાળાં વિચારીજનો, રતન મંડળમાં ચોપડેલા અદનના લેપથી વિત્ત થએલી પ્રિયાના આર્નિમનનુ સુખદિવમે પણુ અનુભવવા લાગ્યા. ૧૨.

પરમપરના શાસના વાયુ ભટકાવાથી કપોળમાં રહેલા જેનાં પરમેવાનાં લીપાં તુટી (સુકાઈ) જાય છે એવા વિવાસિઓ મિશ્રિત થએલા અન્યેાન્યના સુજવડે પ્રદોષ સમયે પણુ સુવે છે ૧૩.

કમળ વગરની, અદન વિનાની, વિવાસર્થા નુધાએલી એવી પથારીનો સારી પેઠે આશ્રય કરતી મૃગનયણીઓ ધીરે ધીરે ઉનાળાના પ્રનાપની ધાટી હાનિ દેખાડવા લાગી ૧૪.

એ સમયમા રાજાએ વાદળાનો કટકો સૂર્ય મડળને મળી ગએલો દીઠો તે જાણે કુટંગવાળું અને કપાકથી અર્ધ નીકળી આવેલું વર્ષાકાળનું માયુ હોય નહીં ? ૧૫.

ઉનાળાએ જેની જળની સપત્તિને ખતમ કરી નાખી છે એવી આકાશગગાનો દેવતાઓએ પાણી જેવાની ઈચ્છાથી જાણે અદરથી ખટાર કરાડેલો મારો (ગાજ) હોય એવો બાગક મેધને રાજાએ દીઠો ૧૬.

હજવે હજવે વૃદ્ધિ પામેલા મેધને જોઈને કાંતુદળવાળા ચપળ નેત્રવાળા અને ખોળા ડપી ખાટલામાં રથન કરેલી (બેઠેલી) પ્રિયા પ્રત્યે રાજા બોલ્યો ૧૭.

હે સુખુ ! આકાશ રૂપી અરણ્યની તમામ વૃક્ષની પંક્તિરૂપ પર્વતોના મસ્તક ઉપર વાળની દાર જેવી અને વીજળીરૂપી દીવાની મશ સરખી નવી વાદળની મડળીને જો (તો ખરી). ૧૮.

હે અપળ નેત્રવાળી ! વાદળાં આડાં આવી જવાથી સૂર્યનું મડળ મસિન દેખાય છે. તે વીજળીના દીવામાંથી પેદા થતી મશ લેવા સાથે વ્યથિત એવી વર્ષાઋતુએ મુકેલી તાવડી જેવું લાગે છે. ૧૯.

હે મૃગાશિ ! વિદ્યાધરની સ્ત્રીઓના આમદથી યએલા ગમ્મતના કૃષ્ણા ગુરૂના ધૂપના મંડળવડે જાણે ભ્રમરાઓની કાળપ સાથે એકમેક યર્ષિ ગયો હોય એવો મેઘ બહુપણાને પામ્યો છે તે તું જો. ૨૦.

આ મેઘે ખરેખર સમુદ્રમાંથી વિચિત્ર રત્નના કોંઠાથી દાંતવાળુ યએલું પાણી બેળું કરેલ છે. કેમકે તે વિના તેણે અનેક રંગથી ગુણેલું ઈંદ્ર ધનુષ પ્રાંથી ઉત્પન્ન કર્યું. ૨૧.

નક્કીજ (મોરે) કાળીયો કરવાને પકડેલા સર્પની રૂપ ઉપર પ્રકાશી રહેલાં રત્નો જે કે મેઘની સામાં ઉંચાં મુખ કરેલા મયૂરોના મ્હોમાંથી-ઉડેલાં તે વડે ઈંદ્ર ધનુષ રચ્યુ છે. ૨૨.

મેઘ પર્વતોના નિતંબ લાગ ઉપર શોભી રહેલાં લીલાં કપડાંની બ્રાતિવડે લીલના ધરની દાઘોમા પડીને લઈ લીધેલા સ્વચ્છ જાલાંની ખરો-ખરી કગ્નારા થયા છે. ૨૩.

હે કૃશોદરિ ! કુદરતી કનાતરૂપ આ મેઘ વીજળા કપી વહુના તૃલ્ય રૂપી એકાંત રચનામાં-તપાટથી તપેલા આકાશમા ટપકતા જળવડે આદ્રિ યએલા છેડાવાળા (આમતેમ) રૂર છે. ૨૪.

હે મનોહર શરીરવાળી મ્હોટા મેઘરૂપી પથ્થરની પાટથ ઉપર કામદેવ જે બાણુ સજો છે તે શરાણુમાંથી નીકળતા અગ્નિના તણુખાની રચનાને વીજળી સેવે છે. (ધારણુ કરે છે.) ૨૫.

આ મેઘ સમુદ્રની મધ્યમાં વસતા પર્વતોના કુશળ ખખર લઈને જાણે આવ્યા હોય એવી મયૂરનો નાય શર કરાવતા થકા પર્વતોના શિખર ઉપર ગર્જના પ્રગટ કરે છે. ૨૬.

હે કમલમુખી ! ત્હારા વાગે ઝીતી લીધેના મોર ખરેખર પોતાના
જીવિતને પણ અકાર કરે છે, જેથી તે બાણ મગવાની (પડવાની) આશાથી
જાણે ઇંદ્રધનુષની સામા થનાને ઉત્સાહિત થાય છે ૨૭

વર્ગોનતુએ મુકેલા ધનુષો જીતવાની ઈચ્છા રાખે છે ત્યાં તે ઇંદ્ર
ધનુષ ક્યાં બહાદુરી બતાવી શકે હું જાણુ છું કે હાલમાં હે માનિનિ !
કામદેવનું ધનુષજ અનુસ્લધ શાસન છે (જય પામે છે) ૨૮.

આ (સૂર્ય) સમસ્ત પૃથ્વીનો રસ અતિ ઉત્કૃષ્ટતાથી ખેતીને ઉનાળાની
હુશીયારી દેનાવે છે એમ જાણે માનીને મેવ ચગડતા અને અતિ આકરા
વીજળી રૂપી હાથ વડે સૂરને તરછોડતો હોય ચું ? ૨૯

હે મૃગાક્ષિ ! ઉનાળાના મિત્ર સૂર્યની પણ કાંતિ જે મંડળના મધ્ય
ભાગમાં પેરેલી છે તેને દારી નાખવા સારૂ મેધ ચદ્રમાને જોધી રાખે છે
એમ હું જાણુ છું ૩૦

ત્રણ જગતને સુધી કાહડનાર ઉનાળાને કોપ થકી રમતનો કાળોયો
કરીને આ મેઘ આણીકાર બગનાની દારવડે મુખમાં રહેલી તેના (ઉના
ળાના) હાડકાની માળા હોય એમ દરસાવે છે ૩૧

હે સુષુ ! તારી પાસેથી ત્રણ જગતમાં દુર્લભ જેની રચના છે
એની ગતિનું શિક્ષણ મેગવીને દેવતાઈ હસોની મડગીમાં મ્હોટાઈ મેગવવાના
લોભથી જાણે હસ માન સરોવર તરફ જાય છે ૩૨

ઈંદ્ર ધનુષનું ચુનન કરનારા મેઘના સમૂહથી બિંદુઓ પડે છે ત્યારે
હસોજ ભાગે છે તે જાણે ચાવની આંમગીવાળા ધનુષના મુખથી ગોળીઓ
(પડવાની) શકા રાખીને ભાગતા હોયચું ? ૩૩

મોરની ચાચના પડીવામાં છુપાવેના અને કોમળ એના ટાંકારથી
પ્રકાશ થઈ ગયા એવા પાથની સ્ત્રીના ઉનાચનાગા નીચાસાએ ફરિત
કરેલા એવા કણ (જળકણ) ગાંડ માડ પૃથ્વી ઉપર પડે છે ૩૪

હે સુષુ ! નવાં મેઘનાં ટીપા પૃથ્વી ઉપર પડ્યા છે તે મોરના જમ્યાં
પોતાની ચાચની અણિથી વેવાની ઈચ્છાથી ઉતારા કરે ૩૫ પણ અબ્યાસ
ન દોવાને લીધે તે સર્પ સકર્ષા નહિ તેથી તેઓએ તેને અપમાન્યાં ૩૫

પર્વતના મધ્ય ભાગમાં ખડ વેરણુતો થકો અને જળ વગરનાં (વાદળાં વડે) સ્ફુરણાવમાન થતા ધીર એવા મૃદંગના નાદ કરતો થકો એવો વર્ષા ઋતુનો આગમ ખોળાની લીવાથી અજાયમાન થયેલી વીજળી રૂપી દીવાવડે ઉનાળાને શોધે છે. ૩૬.

મેઘ લોહા સરખા કાળા ખડના ખંડમાં રહેલા ઇંદ્રગોપર નામના શુવડા જેમાં હરહર કરી રલા છે એવી પર્વતની જમીનમાં જાણે ઇંદ્ર ધનુષ પડી ગયું હોય એવી ત્રાંનિથી બહેમાએલી વીજળી રૂપી આંખવડે જોતો થકો નમે છે. ૩૭.

આ વરસાદની ધારાનો ડગલો આકાશનાં કમળના સમુદ્રની લાંબી દાંડીના સમોવડીયાનો ડાળ કરનારો અને ઉપરાઉપર પડતા કામદેવના લોહાના બાણો સરખો પડે છે. ૩૮.

હે નર્તાંગિ ! આ વરસાદના આગમન રૂપી હુહાર કામદેવનાં શસ્ત્રોને પાણી ચઢાવે છે, અને તે માટે કાળા અગારની ગોલા ધગનારા વરસાદના મધ્યમાં વીજળી રૂપી અગ્નિ સળગાવ્યો છે. ૩૯.

ત્યારા પ્રિય અને ઉનાળાના મિત્ર સંયે તમામ જળ સીકેલી દીધું છે એમ કોધે કરીને મેઘ ધારા રૂપી ધોધા વડે જાણે કમચિનીને વીજળી ઉપર તાડન કરતો હોય. ૪૦.

હાલમાં હુલકી નદીના મમાગમમા જેણે પટણ કરી છે એવા સમુદ્રને જોઈ મ્હોટી નદીઓએકદમ માર્ગ છોડીને નીચ એવા ખીખ નદમા પડે છે. ૪૧.

હુ મારું હુ કે જળ ભરેલા આકાશમાથી નમતી (પડતી) થકી અને નીચકમલની રચના જેવી નિર્મળ એવી મેવમાળા બધે ઠેકાણે ગારો જોઈને પર્વતની ઉપલિ ભૂમિ ઉપર સ્થાન કરે છે. ૪૨.

નકીજ ગર્જતા વાદળાવડે સમુદ્રની કોઈ વાતથી કોપાયમાન થએલી નદીયો તરતજ મલિન થઈને બેઠેલા લાગી, તેમ સમુદ્રમા પણ ગોકીરો અને જાડી જાડી લેહેરો ઉઠવા લાગી. ૪૩.

૧ જેમ કોઈ ખોવાએલા ઢોરને શોધવા સાર ખડ વેસણે, ટોલ પીટાવે, અને દીવા કરે તેમ

૨ સયગ અને માણુમના એજખાણુમા એ શબ્દ જુઓ

નદી પતિ (સમુદ્ર) ના સમાગમ માટે ઉતાવળી દોડેલી નદીઓને પર્વતની નદીઓ વચ્ચે માર્ગ રોળી રાખવાથી મ્હોટા સખ્દોવડે જાણે સમુદ્ર જેવી બની જાતી હોય ? ૪૪.

હે અધરલોચને મ્હારા મુકેલા જળ વડે કેટલી પૃથ્વી ખોદાણી એ પરીક્ષા કરવા સાર મેઘ પૃથ્વી ઉપર જળની ધારાઓની સાથે જાણે સળી (માપવાની) ફેંકે છે. ૪૫.

નદ, મદવાળી લેહેરોવડે આણીકાર તેણીકાર પાણીના છાટાશ્પ મોતીઓ ફેંકતા થકા સમુદ્ર પત્ની (નદી) ઓને છેતરવા સાર માર્ગોમાં સમુદ્રને વેધે ફેરે છે. ૪૬.

હમણા રાતમાં અલિસારિકા સ્ત્રીઓ મારાથી ચીકણા થએલા માર્ગમાં પગ લપસવા વખતે વીજળીની સડને સોનાની લાકડીની રક્ષા વડે પકડવા જાય ॥ ૪૭.

હે નતાગિ ! ત્હાર કીડા કમ્વાનું તળાવ, (પોતામાં) પ્રતિબિંબ થએલો અને (પોતાની) તમામ જળશ્પી સમૃદ્ધિ ખૂદી જવાથી વાયકપણુ જાણે ધારણુ કરતો હોય એવા મેઘને તરંગશ્પી દડોવડે મારે છે. ૪૮

વાદળાઓએ કાળાતરે સમુદ્રનું જળ નક્કી લઈ ચીલુ છે તે સાર તેવું જળ સમુદ્રની સ્ત્રી (નદી) ઓ કલમચાટ કરીને લઈ લે છે. ૪૯.

સમુદ્રે કોઈ પણ વ્યાજને દરાવે મેઘને જળ સોંપ્યું છે તે પાણી મહા પર્વતોના દળરો પધ્ધરોવડે શોધીને સમુદ્રની સ્ત્રી (નદી) ઓ લે ॥ ૫૦

હે જાવ મૃગાક્ષિ ! ઝિદ્ર વગરનો રમ વધારીને આ (મેઘ) નદીઓને મ્હારા અગના સગનાગા કરે છે એમ નક્કી (માનીને) સમુદ્ર આવી આવેલા મેઘને ધ્રુવાવે છે ૫૧.

હે મૃગાક્ષિ ! વીજળીની ગરમીથી કાગો પડા ગએલો મેઘ છુપાઈ જઈને શુ પૃથ્વીના કપાળનો રંગ બની ગયો છે ? અને જે ઉમેલા કાગા રંગના ચીણા ખડવડે તથા દીધેલા ઘડપણુવાળી થઈ છે શુ ? ૫૨.

હું નથી જાણતો કે તેની અપડાવિં (અગરત્સ ઋષી પી ગયા એ) નદીના પતિ (સમુદ્ર) ની કયે મમથે ઉભી થઈ દરી ? કુમસત્તર (અગમ્ય)

જો આજ તેની સ્ત્રીઓ (નદીઓ)ની પણ સામે આવીને ઉભો રહે તો હું તેને નમસ્કાર કરૂં.

૫૩.

વરસાદનું મેંડળ, આકાશમાં રહેલી વીજળીના ગર્જન સમયની ઇચ્છા (દોહદ) ના ગારા સરખી કાંતિનાળું શોભે છે તે જાણે તેમાં કલકતું પ્રતિબિંબ પડ્યું છે એવાં આકાશમાંથી ઉતરેલાં પાણીનું જાણે ગરણું હોય ? ૫૪.

સૂર્યનો સ્પર્શ હમણાં નક્કી થોડાંઓને ખેંચી રાખે છે કેમકે સૂર્યને નીહી એવી મેઘની પંક્તિમાં થઇને તે જાય છે સારે સ્વાભાવિક હીલા છે, એમ આંહી કેમ જાણવામાં આવશે એવો ભય રાખે છે તેથી. ૫૫.

હે મેઘ ! જરૂર (તું તારી પ્રિયા વીજળીને નથી દેખતો તેથી આ તારો પગલે પગલે રોવાનો શબ્દ (થાય છે) તો વિયોગિ વર્ગ ઉપર તારી દયા પણ ઉત્પન્ન થતી નથી એ અહો મહા આશ્ચર્ય છે.

૫૬.

હે મેઘ ! જરૂર તારા ખોળામાં લાડ પામેલી વીજળી પારકાની પીડા જાણતી નથી, નહીતર પાથની સ્ત્રીને અતિશય કનડતાં તુને કેમ નથી વારતી ?

૫૭.

હે નવા મેઘ ! કોઈ રીતે (તારો) પ્રિય આવે છે (એમ તું જાણાવે છે) પણ અમે નક્કો તારા ઉપર ભરેસો રાખતા નથી કેમકે તું વારંવાર વિજ્યુપદ (આકાશ તથા સોગન ખાવા સાથે વિજ્યુના પગ) નો સ્પર્શ કરીને પણ તું તારા કાર્યનું તાત્પર્ય કરવા મુકતો નથી (પુરૂં કર્યા પગર રહેતો નથી)

૫૮.

હે ધન ! કેવળ તારી બાહ્યરચાજ જાણાય નથી પણ તારા અંતર પણ મેંડુ છે કેમકે પાથની સ્ત્રીઓના વધનું પાપ કરવામાં તું કામદેવનું

૫૯.

જે તું સૂર્યના રથના ઘોડાની લગામ રૂપી સપે ખાધા વગરનો યદને
(તેનો) માર્ગ રોકી રાખે છે તે તું પર્વતના મસ્તકનો સગ છનારો દોષને
જે નિત્યે હરનારી આપધિની સોનન થાય છે તે જુ દુશ છે ૬૨

હે મેઘ! તું જરૂર સમુદ્ર સનધિની કોઈ પણ વાતથી છઠ્ઠના હાથીની
દોસ્તી પામ્યો છે કે જેથી આકાશમાં ફરતા તુંને ઉચરડી નાખ્યાને ઐરા
નત હાથી આગ્રહ કરતો નથી ૬૩

હે મેઘ! જાનું બકતુ બસ (કરતુ જોઇએ) ફાતરાના ધવાડા જેવો
રાખોડા રંગનો તું જે સંકડો મૃત્યુને ફેંકી દઇને જે મર્જના કરે છે તે
પ્રવાસી જનની સ્ત્રીઓનું કોઈ ઉત્કટ પાપ ત્હારો ઉપજાર કરનાર થાય છે ૬૪

હે કલાવતિ! કામદેવ રૂપી ન્વરથી પીડાતી ગ્રોધિત ભર્તૃકા સ્ત્રીઓમાં
ઉદ્ધત ધ્વનિવાળા મેઘને વગર અટકવે કંઠમાં આસુ આવી ગયાં છે એવી
રીતે ગગગળે રામ્દે આ રીતે કહે છે ૬૫

હે મેઘ! તારી વીજળી ક્ષણમાન હો અથવા ચાલે, અને નિત્ય ખોળા
રૂપી પનગમાં પડી રહો (પણ) ત્હારી મર્જનારૂપી નગારા વિના વેમાર્ગની
સ્ત્રીઓ કેમ પતિને પામે ૬૭

કામદેવનો મિત્ર વસત છે તે તો માન પ્રસિદ્ધિ પણ તારી સોગમી
કળા પણ પામતો નથી કેમકે કામદેવનું શાસન માથે ચ્હડાવા વિના
તાહાફે કાળુ મુખ કાળુ ખમી શકે * (અર્થાત્ કામદેવનું સાચન માથે
ચ્હડાવે તોજ તારૂ કાળુ મુખ પણ ખમી શકે) ૬૭

હે ધન! આવેતા પતિનાગી કઈ પાથની સ્ત્રી ત્હારી પૂજા કરતી પડે
તેનો પતિ એમાં વધારે હવે શું કહેતું આગળ તુંજ શીઘ્ર કરિયા ૬૮

વિયોગિને મેગવવામાં દે મેઘ ત્હારા જેવો દૂતપણુ કરવામાં બીજો
નથી જે કુશ સ્ત્રીઓ બીજાની સાથે જોડે નહીં તે સારું તું નક્કી નારી
સાથે વીજળી રાખે છે (સ્ત્રી સાથે સ્ત્રી જોડે તે સારું) ૬૯

હે મેઘ! પુરસ્ત્રીઓ ચોપલા છુગ મુડી ચુડીઓ ઝાંછી કરી પ્રિયના
ખોળામાં બેઠાથી શીતળ યજ્ઞેની તે કામદેવના ચક્રવર્તિપણાને તું મત્રી છે
એમ ત્હારો પ્રભાવ જણાવે છે ૭૦

હે મેઘ ! તું, કામદેવે આતુર બનેલી મૃગનયનીઓને પ્રિય પ્રત્યે જવામાં ઘેરંભો કરે છે. અને રતોત્સવ વખતે તણુપણું ધારણુ કરે છે (માટે) પરોપકારીઓમાં તું અગ્રણી છે. ૭૧.

હે મેઘ ! પ્રકાશકના ટોળામાં તું અગ્રણી છે. ચંદ્રનુ અજવાળીયું પણ તારી કાનિ ધરાવતુ નથી. એના પ્રકાશને તું શું કરશે. કરતુરીથી ચંદન સાફ નથી. ૭૨.

ચંદનના પવન, ચંદ્રમા અને કોયલના પંચમ સ્વર વડે વસંત શું કરી શકે. ખીજું શું ? (કહેવું ?) કામદેવ જેવા છતનારાનો તું સખો (ખીજો) ભટ નથી. ૭૩.

હે મેઘ ! તારા દર્શનથી પણ જે મૃગાક્ષીઓને પ્રિય મળતો નથી તે દુર્લભાઓને તુ ગણત્રીમાં પણ નથી લાવતો. ન થએલી બીત ઉપર કોણુ ચિત્ર કરે ? ૭૪.

કેટલીક સ્ત્રીઓ પ્રિય આવ્યા ત્યારે મીઠું મીઠું બોલવું, માન વગર હસવું, તે વડે રાતા હોઠ ધોવા (ધીર્યાદિ) કરતી વિલાસમાં મીઝેલી આંખ. વાળી તે નિર્ભળ અતઃકરણુ વડે મેઘની સેવા કરે છે ૭૫.

હે સખિ ! (નદી !) (તુને) સમુદ્રના સમાગમ રૂપી અમૃત મળ્યું નથી તેમ મીઝમઝકતુમા તવાઈ ગઈ છે (છતાં) જાણે દુઃખ નજ દીકું હોય તેની યઈને મને પ્રિયના આર્થિગનનો ભગ કરવામાં કારણુભૂત કેમ થાય છે. ૭૬.

મુહૂર્ત માત્ર આકાશમા ખીડાએલી (સકુચિત) (મૂર્તિ) શરીર રાખીને છલગ મારીને ઉલ્લઘી જવાપણુ ધારણુ કરે છે (તો) પાસુલા (વ્યભિચારિણી) સ્ત્રી પાણીને ઉતરીને શોભતી અને વધી પડેલી પતિની કીડાવાળી થાય છે ૭૭.

ખીજ (સ્ત્રી) આ ઘડા ઉપર બેસીને છુટ્ટી પાડેલી લહેરો જેણે એવી રીતે વાર્વા વગરની ત્હારો પાર પામે છે. (તુને ઉતરે છે.) અને મ્હારી અપુણ્યવાનની તો વહાણુ વડે ગતિ પણ આનિતબનો ત્હારો અળસાવે છે. ૭૮.

લહેરોવડે વ્યર્થ કલ્પલઘાટ કરીને આમ શુ વગર સાભળે ચાલી જાય છે. સ્ત્રી વધના પાપની સંપત્તિ બેળી કરનારી તો ત્હારો સંગ સમુદ્ર કેમ કરશે ? ૭૯.

હું ને આહીથી બે પારને પ્લેખી વગતી (ત્હારી) વહેરો રૂપી
ડોગીમાં બેસારીને કાઠે ઉતાર જ્યાં લગી રાત ન વીખરાઈ જાય ત્યાં
લગીમાં મ્હારી ઉપર મહેરજાની કર વ્યભિચારિણી સ્ત્રીઓ તારો યશ
ગાઓ (ગાશે.) ૮૦

હજારો કાગી (અધારી) રાતમાં હું ત્હારા માથા ઉપર વગરવારી
પમ મુકીને ગમ્મ હુ સમૃદ્ધિના ગર્વવડે હાવી અધતા શીદ ધારણુ કરે
છે ? વરસાદનો નાશ તો નહીં છેજ. ૮૧.

સરકી જતી લેહેરો રૂપી સાડીના પાનવવાળી યદને હઠથી સમુદ્રની
સામીદોડે છે અને ખીજઓને અટકાવ કરે છે. એથી અહો તું પોતે મૂર્ખ
જે (અને) ખીજઓ આગળ ડાહી (યાવ છે) ૮૨

હે કુટિલા ! નિનજ સુધી સરકી જતા જગરૂપી વજ્રવાળી (તું)
ઉત્સાદવાળી યદને શુ દોડે છે ? કુલ નદીઓના અતપુરમાં મુખ સુનન
કરનારા સમુદ્રનું દાસીપણુ પણ તું પામીશ નહીં ૮૩

હું કુમારીપણામાં પણ એકલી સુતી નથી અને જાર પુર્યને મુખને
(મેં) પુર્યને જોયો નથી એવી રીતની કુલની સ્થિતિ પાળ છે તેને સીધે તું
પ્રસન્નતા પામીને ઉપકાર કરનારી થા ૮૪

એમ કામદેવથી પીડાએની સ્ત્રી હાથમાં રાતમાં પ્રિયો પ્રત્યે જવાને
તૈયાર થઈ છે તે કોપથી કામદેવરૂપી દુગારના રક્ષ રૂપી સમુદ્રને વહનારી
કઈ નદીને એમ નથી કહેતી ૮૫

અનિચ્છિન્ન (પડતી) જળધારાથી ધોયેલા વસ્ત્રોવાળી, તરતજ કામ-
દેવના હાથમાં હાથ મુકેલી સ્ત્રીઓ, પ્રાણનાથને આનિમન કરવાની ઉતાવ
ળથી રવાના ઉભા થએલી ગારાગણી સ્થળીઓમાં કાઈ પણ ગણકારતી
નથી (અને આની જાય છે) ૮૬

જે (મેલ ધ્વનિ) પીજગીના નૃલમાં મૃતદના સખ્દનો ખાર કરે
છે, જે ઈંદ્ર ધનુને ટકારની સકાવાણુ કરે છે અને જે ઈંદ્રના હાથીના

કાના મધ્યમાંથી નીકળતી ગર્જના જેવો ધાતો છે તે જો મેધનો! ખ્વનિ
વિરહિણી સ્ત્રીઓનો ધાત કરવા આર આકાશમાં ધ્રુમરી ખાય છે. ૮૭.

વીજળી રૂપી કમળના તકતાના ગાગરો ભરેલી આકાશ રથગીના
ઝીણા ખડ રૂપી કલમ નામની શાળના કોંટાને જામાનરૂપ, ધારા લતાનો
ક્યારો, પર્વતના મસ્તક ઉપરની નદીઓના શેવાળની દ્વાર, સૂર્ય અને
ચંદ્રની જેલ, એવો આ મેધ હે કામદેવના ઉત્સવની ખ્વજ! (પ્રિયે) તારી
'પ્રીતિ સારૂ થાઓ. ૮૮.

તમામ મોરના ગગાની પોલનાંના ટાંકારૂપી કોંટાની વૃદ્ધિ રાખનાનું
કારણ, ધારા રૂપી વેલના વનના જમરના ટોળાથી કાળો થએલો કોમળ
પાંદડાનો જથ્થો, ફાટતા લીલમ મણી સરખા નિર્ગળ આકાશ તળ રૂપી
ખરીસાવાળું લીલાનું વસ્ત્ર, એવો કાળો મેધ રતિમાં આકુળ એવા ચોળ
દેશની સ્ત્રીઓના જે ચોટલા તે સાથે ફરે છે ૮૯.

એ પ્રમાણે આખા જગતની લક્ષ્મીનો પ્રિય, પ્રિયાના સ્વાભાવિક
સૌભાગ્યની પરિપક્વતાની વૃદ્ધિથી ભરેલા વચનો વડે કામદેવનો હુકમ
માથે ચઢાવતો રાજ વરસાદના સમનની શોભા વર્ણવતો હવો. ૯૦.

ઈતિ શ્રી ત્રિભુવન મસ્તકદેવ વિદ્યાપતિ કાશ્મીરક ભટ શ્રી ખિલ્હણના
કરેલા શ્રી વિક્રમાક્રદેવ ચરિત મહાકાવ્યના આચાર્ય વસન્તભટ્ટ
હરિદત્તાના કરેલા ગદ્ય ભાષાનરમા તેરમો સર્ગ સમાપ્ત થયો.

સર્ગ ૧૪ મો.

વર્ષાકાળે, ધોળાં વાદળાં રૂપી વાળ વડે, ધડપણ ધારણ કર્યું ત્યારે એકાંતમાં કોઇ આમ પુરૂષ વિક્રમાંકદેવ પાસે આવીને વિનંતિ કરવા લાગ્યો. ૧.

હે કુંતલપતિ ! હું કાંઇક કહ્યું વચન કરું છું તે બાબતમાં ક્ષમા કરજો. કેમકે પોતાના કાર્યને તિરસ્કારીને પોતાની ઈચ્છાથીજ ધણીઓ સંતોષ મહણુ કરે છે. ૨.

વત્સલપણુ ધારણ કરીને નીતિએ વર્તનારીને કેવળ કેમ ઉદ્દાન કરે છે, જ્યાં વિચાર શક્તિની ગતિ વાંકી થાય છે ત્યાં ઝેરથી પણ વિ- શેષ થાય છે ૩.

સમામમાં ભાઈના ઉદય વખાણનારાએ તે વેંગિનાથને છતીને વન- વાસ મડળમાં મોકલ્યો છે ત્યાં મોટો અન્યાય વર્તે છે. ૪.

ન્યાય માર્ગ છોડી દઇને તેણે નિસાક ચિત્તથી બહાર બેળો કરવા માંડ્યો છે, તેમ કરતા તેણે જાધી બાલુ સકળ લોકને પીડા કરવાથી હરિજીવ-અચાર વગરની ખુશીને કરી છે ૫.

જે (હાથી) એા ધણી લગાઈના પરિશ્રમથી મેળવેલી અને સ્વામીને જ્ઞાતી એવી લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે તે તેઓ માંતની ઉપર કુંડાણું કરી રાખેલી શુદ્ધ ઉપર જાણે આસન કરી તે ઉપર ધારણ કરી રાખતા હોય ૬.

એવા, પ્રિય એવા આપે આપેલા (જેની પાસે) ફટલા ગધ હાથી-
ઓ નથી (કે) જેના બળ વડે તે જે કાંઈ વિચાર ધરાવે છે તેની વાત
કરતાં પાપ લાગે. ૧૦.

સધળા જંગલીઓના ટોળાને તેણે ક્રમ વગર તૈયાર થઈ પોતાના
તાબામાં રાતના અંધારામાં રાક્ષસોની પહે લીધું છે. પાપીઓમાં પાપીઓ
મળી જાય છે. ૧૧.

તે નિલ ભેટ (આપીને તે) વડે દ્રાવિડ રાજની સહાયતા મેળવે છે
અને તે કયા ઉપાય વડે આ આપની સેનાને ભેદ પાડીને ઓખરી
કરવાને નથી ઇચ્છતો. ૧૨.

અથવા ઝાઝી કથાની કુચલી વડે શું ? હે રાજા ! તમે તેની મતલબજ
અહણુ કરો, ફટલેક દિવસે તે કૃષ્ણવેણિની પાસે સમો થશે. ૧૩.

એમ કહીને એ કાલો માણસ બધ થયો ત્યારે સરદારગુના ચંદ્ર
જેવો નિર્મળ (વિક્રમાંકિત) એ બાબતમાં એકાચક કાંઈ પણ બોલ્યો
નહિ. ધીર ચિત્તવાળા (પુરુષો) હિતાવળ ધારણ કરતા નથી. ૧૪.

હે વત્સ ! ચપળ એવી લક્ષ્મી વડે તુ મને કમે છે. તારી અતિ ઉલટી
(વાત) છે, એમ પોતાના સ્વભાવ વડે વિમળ અતઃકરણવાળો એ રાજા ક્ષણે
ક્ષણે પ્રતિપાદન કરે છે ૧૫.

અધર્મ વડે પોતાથી બ્રહ્મ થએલા મ્હેટા બાઈને હું મ્હારા મનમાં
શળ જેવા ધારૂ છું. આ એક બીજી મ્હેટી આફત ખડી થઈ મને ધિક્કાર
છે, હુથી એ કેમ સહન થશે. ૧૬.

એ રીતે કાંઈ તરેહની પાર વગરની ચિંતા વડે રાજા ધણીવાર સુધી
તપ્યો. બાગ્યની લુગાઈએ ભાળેલા (એવા પ્રસંગો) પરતાવા માટે છે, ક્રોધ
સાર નથી. ૧૭.

તે પછી વિચારસક્રિત વાળા રાજાએ ચાર રૂપી નેત્ર વડે એ એમ
જ છે એમ બહુ રીતે નિશ્ચય કરીને હવે શુ કરવું એ ચિંતાયુક્ત થઈને
પોતાના મનમાં આમંવિચાર કરવા લાગ્યો. ૧૮.

હે વત્સ! દુષ્ટ ભાવ રૂપી પ્વનવાળી લક્ષ્મી વડે આતું અકાર્ય કેમ કરાવે છે. શું તું નથી જાણતો કે એ (લક્ષ્મી) કળ્યામાં જે રમુજ માને છે, એવા નારદને (પણ) જીલ્લાવી દબને વર્તે છે તે. ૧૯.

તને કેટલાંક મંડળ મેં નથી આપ્યાં અને મદવાળા હાથીઓ તને વધારે આપ્યા છે. રાજ રાજદને મુકીને (સિવાય) તારે શી ન્યૂનતા છે. કે જે અન્યાય કરે છે તે. ૨૦.

અરે આ ઘોર (કર્મ) ક્યાંથી આવી પડ્યું, શું કરું? શી કારી ચલાવું. હે ત્ર્યુલુક્યના કુળ દેવતાઓ (તમે) પોતાથીજ (આ) અતુચિત (કર્મ) થી, મદારા નાનેરા ભાષને વારો. ૨૧.

ધર્ત્યાદિ સૈકડો સમાધાન (ના રસ્તા) ત્યાં રાગએ સીકત્યા (પણ) એ ક્રમ વિનાના (કૃત્ય) થી તેને અટકાવી શક્યો નહિ. ભવિતબ્યતા કેમ નાશ પામે? ૨૨.

એ અવસરમાં ચંદ્રમાની શોભા સમારવામાં શાણી એવી ચરદ નાવુ ખાત યઈ. ક્રમથી નીલકમળના કલંકવાળું જમત જલજે દુધે પોએકું બનાવતી હોય? ૨૩.

પાંચની સ્ત્રીઓને તાપ કરનારો વીજળીનો અગ્નિ ક્ષય પામ્યો, રીસાળુ સ્ત્રીઓનાં ટોળાનાં આંસુ પાડીને મેઘરૂપી પુમાડાનો સમુદ્ર સાંત થયો. ૨૪.

સાંત થએલા વીજળીના અગ્નિથી ઉત્પન્ન થયેલી રાખ હોય શું એવાં રજવાળાં ધોળાં વાદળાં આકાશના કોઈ કોઈ ભાગમાં મિત્રાઈધારી રહ્યાં છે. ૨૫.

ઉદ્ર નીલમણિના રસ (વાળા) કુંચીઓ વડે જુદી કાઢાડેયું જલજે કાળ-પનું રથાન કરી કઢાડ્યું હોય એવું આકાશ તે મેઘનું પાણી ઊઠેલું તેથી જલજે નાના નાના ખડવાળું થયું હોય એવું સોભે છે. ૨૬.

ખેદનું કારણ જે પેટા નદીઓનો સમુદ્ર સાથે સંગમ તે ગયું એમ સમજીને મહા નદીઓનો સમુદ્ર જલજે હર્ષથી પ્રસન્નતાને પામ્યો હોય. ૨૭.

૧ આંદી મૂળમાં ઘનશ્યા: ૫૬ છે. તેનો ઘનશ્યા અને આ: એમ છેદ થાય છે.

વરસાદે રૂધી રાખીને વીજળીની આડરી હુનાસવડે તપાવેલો સૂર્ય
પણ અતિ આકરા કિરણોવડે તાપ દેખાડે છે. ૨૮.

પાકી શાળના વનમાથી પીંગળા હાથવડે કલમ નામની શાળની રક્ષા
કરનારી (ઝી) નવા કમળની સાથે મળી ગએલા એવા પોપટને વારવાને
અસમર્થ થાય છે. ૨૯.

વીજળીના દીવાથી નીકળેલી ધાડા કાળજની રજવડે ભરાઈ ગયેલું
ગોળ તાવડી જેવું આકાશ અતિ ઘણી કાળાશને પામ્યું. ૩૦.

જાણે સમુદ્રમાંથી પાણીની સાથે આવેલાં મોતીયો વરસાદમાથી
ખરીને રાતમા આકાશમા છાછી રહેલા હોય એવા કમળનાથી અધિક
શોભાવાળા તારા શોભે છે. ૩૧.

શરદ્ રૂપી ઝી મેઘની છાતીના જખતરે છોડી દીધેલા આકાશ
રૂપી દર્પણમા તરતજ ઉઘડેલા કમળરૂપી આખવડે ચદ્ર રૂપી મ્હો જાણે
જોતી હોય ? ૩૨.

દિનસે તડકો શ્રમ આપે છે અને રાત્રે ચાદરડું માથુસને આનંદ
આપે છે. જાણે ચડસા ચડમીથી સૂર્ય અને ચદ્ર પોતાના ગુણ પ્રકાશે છે. ૩૩

ધરના આગણુમા પ્રદોષ સમયે રહેલા માથુસ કલેશને હરનારાં
ચદ્રના કિરણમાં ધાટા ચદનના દેપથી પણ તૃપ્તિ પામતા નથી ૩૪.

રક્ષાટિકની લાકડી જેની ઘોળી રોરડીની લાકડીઓ, અમૃત ભરેલાં
ચદ્રમાનાં કિરણો જાણે લગ્યા હોય, એવી ખેતરની જમીનમા આખને
આનંદ આપનારી શોભે છે ૩૫.

જરૂર ઈંદ્ર ધનુષ જોવાથી લયને લીધે મોર જે ખરાડા પાડતા તેઓ
તે ઈંદ્ર ધનુષ જવાથી ન્યા ફણુ માનમા મૈન ધારી મુખ નમાવીને રહ્યા છે ૩૬.

ખાંડેલા મોતીની રજ જેવો ઘોળો આકાશમા અજવાળીયાનો સમૂહ
શોભે છે. મેઘના ગ્રધનમાથી છુટેલા ચદ્રમાને જોવાને જાણે ક્ષીર સમુદ્ર
આપ્યો હોય ? ૩૭.

ઘણીવાર પાણીમા ગૂડી રહેવાથી હડકે જે કમલિનીમા સ્થાન કર્યું
છે તે જાણે મટાડવાના કારણથી સૂર્ય અધિક તાપ કરે છે. ૩૮.

હંસની પક્તિ માનસરોવરનો તિરસ્કાર કરીને કૈવલ્ય પર્વતની ગુફાના દ્વારવડે નીકળેલી તે દૃઢ નિશાન પાડનારા પરશુરામના યશની પક્તિ હોય એવી દેખાય છે. ૩૯.

પતિઓ પ્રતિદાશુ વ્યાકુળ છતાં પ્રિયના સમાગમનો ઉત્સવ પામેલી વ્યભિચારિણીઓ ત્યાં કુક્ષના પ્રકાશ સરખા દિવસોને સુખમય માને છે. ૪૦.

હે અદ્ભુત ! મૃગ ધારણ કરે છે તથાપિ ઈંદ્ર ધનુષની પ્રત્યયાના સપાટામાં આવ્યો નથી. (નીશાન ચયો નથી) અને હીમનો ટગસો છતાં વીજળીની ગરમીથી ગળી ગયો નથી એ મ્હોદુ કૈાતુક છે. ૪૧.

વરસાદના ગારામાં પડવાથી ગારાવાળી ચયેલી અદ્રિકાને કાલે પોષ્ઠ છે ? કહે કયો કઠોર હૃદયવાળો વિયોગીના વધના પાપથી પણ નથી ખ્હીતો ૪૨

(હે અદ્ભુત) શા માટે ભુવ ખાલ છે, કાંઈને નિરતર સુખ નથી, સમૃદ્ધિઓ સ્વભાવથીજ નાશ થનારી છે. તને રાહુ આંખજાની ચેડે કટકેક દિવસે મ્હોમાં કરી લેગે. ૪૩.

તાડ હૃદય નિરતરજ મેહુ છે કાણુ માત્ર સ્વસ્થતાને અહણુ કરતુ નથી તે તાડ ખગપણુ છે કેમકે તું સર્વને તાલ કરનારા કામદેવ રૂપી રાગનો વ્હાલો છે. ૪૪.

એવી રીતે કામદેવના બાણના સગથી સળગી ઉઠેલા પ્રિયના નિરહવાળી હરિણાક્ષીઓ, રાત્રિના આગ્લમા અદ્રિકાવડે જગતને નવરાવનારા અદ્ભુત પ્રત્યે બોલે છે ૪૫.

એવી રીતે કામદેવના હાથની મશાલ જાલે હોય એવી ચરદ ઝગુની અદ્ભુતની દિરલો છના એ રાગ નાનેરા ભાઈનું દુઃશરિત્ર વિચારતો થકો સ્વસ્થતા પામતો નથી ૪૬.

તેની નિરતર અપકીર્તિની વાતો વડે મનમાં અસ્વસ્થતા ધારણ કરતા થકાને સ્વસ્થ અદ્ભુતવાળી ચરદ પણ તેને પ્રસન્નતા આપી શકતી નથી ૪૭

કૃંતળ રાગ કૃપાવશ થયાને લીધે તેને રાગ આપવાને પણ ઉત્સુક થયો. યશની ઈન્દ્રિયાવાળા પ્રસન્ન મનવાળા પુરોને સમૃદ્ધિ સેાપી દેવામાં શો શ્રમ પડવાનો હતો ? ૪૮.

- રાજા તેના તરફ નિત્ય સમજાવવાના ઉપાયો કેટલા નથી મોકલી મુક્યો (પણ) તે કુલકંટકને અન્યાયનો વાણ ઉપરવટ ચઢી ગયેલા છે તેથી તેણે એકે (ઉપાય) સ્વીકાર્યો નહિ. ૪૯.

આ અડચણ કેમ ટાળી શકાય એમ તે બધાં હજી કૃપાવડે બેસી રહ્યા ■ તેટલામાં તો તે ભુખની ઉદ્ધતાથી કૃષ્ણવેણિને કઠિ આલ્યો. ૫૦.

આ રાજાને મુકીને કેટલા મંડલેશ્વરો તેની સેનાને આવીને નથી મળ્યા. આકૃત આવવાની હોય ત્યારે માણસોની શુદ્ધિમાં ફરક પડી જાય છે. ૫૧.

ગંડ સ્થળમાં ફેલાતા ધણા મદના અરણ્યાવાળાં હાથીનાં ટોળાં અને તરવરાટીવાળા ઘોડા બેઠને તેણે મોટેરા ભાઈની સાથે લડવાની બાબતમાં અટકાવ જોયો નહિ. ૬૨.

તેની સેનાની સામગ્રીએ પીડેલી કૃષ્ણવેણિ કૃષ્ણતા પામીને સમુદ્ર પાસે જવાને જાણે અચકત ચઢી હોય તેથી તેણે ડોળાએલીપણું દેખાડ્યું. ૫૩.

તે નાનેરા ભાઈએ ક્યાંક દાહ, ખીજે લૂટ, અને ક્યાંક માણસોને બંધન હોય. પડવાના ચિદ્વનની પેડે તેની ધણી દુઃખ એટલા ઉપરા ઉપર ચઢી. ૫૪.

તેમની ઉપરા ઉપર ચતી અનીતિ ધણા વખત સુધી રાજાએ ક્ષમા કરી. નિર્મળ સત્ત્વ ગુણના સમૂહવાળા એવા (પુરૂષો) સાથે ખાર કરવાને સમુદ્રો પણ સમર્થ નથી થતા. ૫૫.

રાજાની પાસે એ અંકુશ વગરનો નિરતર દુર્વચનો તોડે છે. અલક્ષિમ-એ કટાક્ષમાં લીધેલા જડશુદ્ધિના (પુરૂષો) એનું શું છે કે જે તેઓ નથી આચરતા ? ૫૬.

શું વધારે કહીએ કે તેની માંપલાઈ વારંવાર એવી વખાણપાત્ર ચઢીપડી કે જેને લીધે રાજા વિસ્મિત થઈને ઉતાવળો તેના તરફ ચાલ્યો. ૫૭.

તે પછી દિગ્ગજોના કાનના સંખની પોલમાં ફરી વળનારા પડકંદાથી પુરાએલો અને મંજળનાદથી ભરપૂર એવો તેનો હુંદુભિના નાદ આમ થયો. ૫૮.

રાજના દેવનો અંગ દિગ્ગજના કાન રાજાના કાંચો ન થયો,
કે જે ધણા લાગા શુકના છિદ્રના પૂરવાથી પ્રથમથીજ અદ્યપણાને
પામ્યો છે ૫૯.

જરૂર રાજના હાથીના સરખા ભારથી ભૂમિભંગ થઈ નીચુ નથી
ગયાથી મેઘના નાદથી આર્દ્ર થઈ ગયેલો દુદ્ધલિનો નાદ બહુ મોડો આકા
શમા પહોંચ્યો ૬૦.

તેના કશકર વડે સર્વ તરફથી ખોદાએની રજની પથારી સરખી
થએલી પણ પૃથ્વી હાથીના મદના જગવડે ભીંજાએની છે એને લીધે
રોડનાગની ફેલો ઉપર વધારે બોજદાર થઈ પડી. ૬૧.

નક્કી એના ઘોડાઓએ સમુદ્રને રથગના માર્ગ રૂપે કરી મુખવાથી તે
આપણા દોડવાના પ્રમારમા આશ્ચર્યનો વધારો કરશે એમ માનીને દિશાના
અત મુધી દેવાઈ જાય એની પૃથ્વીની રજને કરી ૫૨.

તેના હાથીઓ પાંચ ઉપર પૃથ્વીની રજ નોગી મધ્ય છે તેથી જાણે
ક્યાંક પણ પૃથ્વીને ઉતારીને બેગા થઈને આવેલા દિગ્ગજે દોષ એવા
શોભે ૬૩.

કોપથી ચડેલો પણ રાજ સમજણ કરવાને હૃદયમાં ઉતાવળો થયો.
જે (રાજ) સમૃદ્ધિ માટે અકૃલ કરે છે તે કુલદ્વંષક રાજ પીળજ. ૬૯

નદીનો કાંઠો પાસે આવ્યો ત્યારે શત્રુના ચોદાઓ તે તે ઠેકાણે
યુદ્ધ કરવાને માટે માર્ગમાં આવીને કુંતાળ રાજનો ક્રોધ જગવતા હતા ૭૦.

એ પછી ચાલુક્ય રાજ્યએ લોહીની નદીમાં ક્રીડા કરવાની ઇચ્છા
રાખતા હાથી ઉપર બેસીને તે દેશ દબાવ્યો (કે) જ્યાં એ (રાજ) દરેક
રસ્તે વરસતા મેધથી, વીર પુરુષની ખોપરીથી સાંકડા કાંઠાવાળી કૃષ્ણ
વેણી નદીને કરશે. ૭૧.

રાજ તે નદીને કાંઠે પડાવ કરીને એને સામ (સમજણ) કરીનેજ
મેળવી સેવા સારૂ ઉપાયમાં તત્પર થયો પરંતુ એ કુટિલ હૃદયવાળો
હોઇને તેણે તેની સાથે સમજણ કરી નહીં. ત્યારે જાગ્યની પડતી આવે
■ ત્યારે શુદ્ધિ અકુશ વગરની થઈ જાય છે. ૭૨.

ધતિ શ્રી ત્રિભુવન મહાદેવ વિદ્યાપતિ કાશ્મીરક ભટ્ટ શ્રી શિવહયના

કરેલા શ્રી વિક્રમાંકદેવચરિત મહા કાવ્યના આચાર્ય

વલ્લભજી હરિદાસના કરેલા ગદ્યમય ભાષાંતરમાં

ન્યાદમો સર્ગ સમાપ્ત થયો

સર્ગ ૧૫ મો.

એ પત્રી જીજ્ઞાસા પરાક્રમરૂપી દાસીનું નગારૂં અને લગાઈના ઉત્સાહરૂપી
ગોરનો મેઘ એનું કુંતળા ગમ્મના વિજયના ઉલોગના દર્પનું નગારૂં વાગ્યું ૧

વિજયની ઉત્કંઠાવાળા વીરપુરુષોની સ્ત્રીઓએ વખર કરે ગ્યેલા છે
ચોક (સાધીયા) જેને એવા યોદ્ધાઓ રાજની વાટ ભેવાથી અધિક
પણ પામ્યા ૨

રણનાં દુકુલિરૂપી મેઘનાદવડે યોદ્ધાઓની લેનવાળી ધણે છે મુધીની
પૃથ્વી, કહાડેલી તરવારરૂપી વેનના નવા રત્નોરૂપી કાંટાની અણીરૂપી
દાંતવાળી ચર્મચર્મ ૩

રણના વેગને લીધે અપા રચનાવાળા સ્ત્રીઓના અગોડા ઉપર અને
તરવાર ઉપર અદ્ભુત રસથી ભરેલી વીરપુરુષોની દૃષ્ટિઓ પડી ૪

મેનાના પાજરાની રિયતિની ખેંડે જેણે મર્વે કરીને ઉદ્ધત યોદ્ધાઓનાં
ટોળાને ઉપર ચડાવ્યા છે, એવા અને મંજિના બખ્તર પહેરાવ્યાથી શોભતા
એવા દાસીઓ બહાર ઉભા છે ૫

મુજમ, સ્ત્રીના દાસી અપામેલી પાનની ખીડી આવતા રાત્રના દાસીની
ધગમા જે કાપાકાપી ચવાવવી તે ઉત્સાહને લીધે તૂણ સમાન માને છે ૬

શત રાજાઓના સરતકો ઉપર રહેના મુગમ્મા રત્નના કોળના કાંચની
પકિતમા ભમવાની વકિત લોડે મ્હડેની ઘોડાની ખરીઓ ધરાવે છે ૭

રણમા મોદ પામી ગએલા મત્ત દાસીઓ જેમા છે, દરકત કરતા
દગરો ઘોડાઓથી ખદમદ ચર્મ રહેલું છે, અને અનેક યોદ્ધાઓથી ઉભરાઈ
ગયેલું છે, એનું એ સૈન્ય વ્યાકુળ થએલા સમુદ્રની લીધે સમાન ચર્મપડપુ ૮

રાજના ધરના અદરના ભાગમાં દાસીઓ નાખેલા મુંડના ઝાંગના
સમૂદ્રવડે રાજના મનમા રહેલી વિજયની આશાને પ્રલની પકિતઓથી
વધારી લેતા હોય ૯

રાજ, વિજયથીને આજિગવાની સૂચના કરતા ફરકતા બાદુ ઉપર
કમળની માગાની પેરે બદુ માનથી દૃષ્ટિ સમર્પનો દવો ૧૦

ઉભાં યએલાં ફંવાટાંના કાંટાના સમૂહને અતિ પ્રીતિને લીધે જાણે
ન ગણુકારતી હોય એવી વીરલક્ષ્મીને માર્ગ ન રહે એવી રીતે આ-
વિગનના દદ કાંતુક સાથે શરીરવડે ધારણુ કરતો થકો. ૧૧.

નીકળતા મુખમાં રહેલા કપુરની રજ સરખા ધોળા હાસ્યવડે શત્રુ
રાત્નરૂપી કમળને મુંઝવી મારવા સાર જાણે હીમનો જથ્થો રચતો હોય. ૧૨.

કડાની અંદર રહેલા રત્નરૂપી અરીસામાં પોતાની આકૃતિનું પ્રતિ-
બિંબ પડવાને બદલે શત્રુનો ક્ષય કરનાને વ્રત ધારણુ કરેલા હરિ જાણે
પોતાના નાનેરા ભાષ્યોમાં મળી ગયા હોય ? ૧૩.

ધાડા ચંદનના લેપવડે ધોળા યએલા શરીરવડે નયનને ઉત્સવ
આપનારો તે ફરતો રક્ષાટિકનો પર્વત ધારણુ કર્યો હોય અને તે જાણે
બપ્તર કેમ પહેર્યું હોય ? ૧૪.

પેહેરેલા મંગળરૂપી ત્રોતીના રૂદ્રાક્ષથી ચંદનના સરખો નિર્મળ કાંતિવાળો
(તે રાજા) મહોન્મત્ત હાથીનાજેવાં મદ પગલાંવડે મોકમાંથી બહાર નીકળ્યો. ૧૫.

તે પૂજા કરેલા હાથીની પીઠ ઉપર મંગળતૂરીના નાદ સાથે સૂર્ય જેમ
ઉદ્યાયળના શુંગ ઉપર ચઢે તેમ આદરથી ચઢ્યો. ૧૬.

સ્ત્રીઓનાં હજારો નેત્રના સગવાળાએ રાજાવડે શોભી રહેલો હાથી
પંદ્રે સવારી કરેલા ઐરાવત હાથીની શોભાને દસી કાઢે છે ૧૭.

મોટો સમ્રાટ પામે આવ્યો છે તેથી રાજાને થતા ખરામ વિક-
ત્રોથી દોહાયમાન યએલી સ્થિતિને જ્ય હાથી જાણે સુદ પસારીને સ્થિર
કરતો હોય ? ૧૮.

કમળનાં પાંદડાના જેવી સુન્દર કાંતિવાળાં પગલાં (પગના ખાડા)માં
મદનુ જળ ભરી દઈને જાણે રાજલક્ષ્મીનો તાપ શાંત કરવા તળાવડી
કરતો હોય ? ૧૯.

મદ પીવાથી બહુ બોલી રહેલા ભ્રમણેને સુદ ફેરવીને રિપુના હાથીના
નગારાંનો સજ્દ સાંભળવા સાર જાણે મનાઈ કરતો હોય ? ૨૦

એ પછી વીરરસના ઉતરી આવવાથી વેગથી પ્રપુલ્લિત યએલા ચિતવડે
અદ્ભુત લાગે એવા અતિ સાહસવાળો એ રાજા જગતને હસતો થતો
આમળ ચાલ્યો.

આપણે પૃથ્વીનું અવનબન કરીયે છિયે તેથી પૃથ્વીને અને આપણને હાય હાય સૂર્યના ઘોડા હસે છે એવા ખારથી જાણે કાલ ફરીને પૃથ્વીને ખોદે છે ૩૨

નવા લીલમ જેવા આકાશમાં સૂર્યના ઘોડાને જોઈને જેઓ લીલી ખડવાળી જમીનમાં આકાશની બ્રાંતિ જાણે થઈ હોય એમ વિહાર કરે છે ૩૩

મ્હોમાં રહેલા શીશુના મંડળને જ્હાને સમુદ્રે પોતાના પુત્ર ઘોડાની શંકાથી સતોય પામી પાસે આવીને જાણે ચુપ્પન કર્યું હોય ? ૩૪

ખરીથી કુટાની વૈરિની મણિમય ભૂમિમાંના સ્ફારિકથી નીકળતા અગ્નિના તણખાઓએ અકળાવી દીધેલા તેથી જાણે રત્નામાં ક્યાંઈ પણ મંચળ પગવડે ધસારો થવા દેતા નથી. ૩૫

પાસે રહેલા મેઘના લલકારથી ઉદ્વેગનુષ્ઠ જેવા તે ઘોડાઓને વજૂની ચેટે પડવામાં કંઈ જાણે તેથી જગતને લય પમાડે છે ૩૬

જેઓએ છાતી ઉપર લટકતા રત્નના ધરેણામાં પડેલા પ્રતિબિંબને જ્હાને મરણમાં ધાડા હોય એવા થયેલાઓએ પોતાનાં માર્યાં છાતીમાં જાણે પેસારી દીધા હોય ? ૩૭

સ્વાભાવિક હુનાશથી શોષાઈને જર્જર થયેલું એવું ચાંદ્ર જેના હૃદય ઉધર શોભે છે તે જાણે વડાઈમાં સૈકડો પ્રહારથી ખરેલી હાડકાની ઘોળા રજ હોય ? ૩૮

બળવાન બે ભુજવડે જેઓ ધણે ભાગે સમામરૂપી સાગરને તરી ગયા છે તેઓ જગા શીશુના સમૂહ જેવા યસમા પ્રીતિવાળા થયા ૩૯

મદવાળા શત્રુઓને રગડવાથી ધણા ચલોના ધાના ખાડા જેમા પડ્યા છે એવાં જેઓના તમામ અંગમા સીરગસ આશ્રય કરીને રહેલા છે ૪૦

જાણે અધારા ધાડા ચર્ષ ગયા હોય, જાણે હુનાળાના દિવસો દાહમા ખળગી ગયા હોય એમ ધણા ચોદાઓ દુઃખનો આગમજ ભૂરી ગયા હોય એવા દેખાય છે. ૪૧

૧ અહીં મૂળમાં દવ દંમ છે પણ બીજી ભુકમા દવ દગ્ધ પાંદ બીજો છે તે મીક ભાગે ॥

અત્યંત ભયાનક એવું એ સૈન્ય દિશાતરને ઉત્સંધીને ગએલું જાણીને
કોણુ ભય ન પામે ? પરંતુ કુંતલ રાજા તો ગજ થયો. ૪૨.

તે પછી એ વીરસના દરિયામાંથી વિજયરૂપી અમૃત ખેંચવામાં
ઉઘટ થએલા મુલદોએ બંને દિશામાં પ્રવૃત્તતા જેવું ઉદ્ધત મુદ્ધ પ્રવર્તાવ્યું. ૪૩.

બંને સૈન્યો મ્હડી જઈને બળ થકી અદ્ભુત એવા દંડવડે હીચકા
ખાવાને તત્પર થયા ત્યારે સંગ્રામરૂપી વૃક્ષ ઉપરથી માથાના સમૂહવડે જણે
ફોળો ખડતાં હોય નહીં ? ૪૪.

સામાવળીયા વીર તરફથી મારીને વળગતા યોદ્ધાને સાથેજ આંખમાં
લોહીની ટસર બંને સામી છાતીમાં તરવાર પેમે છે. ૪૫.

તરવારથી પાડીને ભંગના જોરથી માથુ બ્યારે બાણના ખીવામાં ભરા-
એલું દડવા માંડ્યું સારે જયરૂપી અમૃતની આશાવડે યોદ્ધા રાજ થયો. ૪૬.

પક્ષીઓ જેની ચાંચ રત્નમય મુકુટમાં કુટાવાથી લોહી લોવાણુ થઈ
ગઈ છે, તેથી તેઓ સાચા માંસના પીંડા ઉપર પણ હૃદય સદિત લાલચ

હૃદયમાં વાગેલાં બાણવડે (યજ્ઞેશી) મૂર્છામાં હાથીના કુંભસ્થળ ઉપર પડેલા યોદ્ધાઓને આસતા કાનરૂપી વીજળીના વાયુની લેહેરે ઉપકારનો હેતુ થઇ પડે છે. ૫૪.

ભટ્ટની છાતીને ફાડવામાં આતુર થયેલો નમતો મ્હોટો હાથી નમીને જાણે રણાંગણમાં રહેલી જયલક્ષ્મીને યોતાને માથે ચડાવતો હોય છું? એવો શોભે છે. ૫૫.

એટલા અંતરમાં કુંતળ ચક્રવર્તિનું બધું લરકર શત્રુ રાજના હાથી-ઓએ દોડીને ખળભળાવી દીધેલું તે ધડા વગરનું વીંખાઈ ગયું. ૫૬.

શત્રુના પ્રલયના વાયુએ હણાએલો મ્હોટો મુખ્ય હાથી કે ઘોડો કે ગાંભીર પ્યાદલ એવો કોઈ નથી કે જે પાછો ફરીને નથી ભાગ્યો. ૫૭.

એ પછી આહુક્ય રાજ (યોતાનાં) લમણાં ઉપર ફવાદાનો દેખાવ પ્રકાશ કરતો થકો અપાર પૌરુષવાળો એવો અતિ મદવાળા હાથીવડે ઉપડ્યો. ૫૮.

શત્રુની કીર્તિનું મૂળ એવી રચુરૂપી કીડાની તળાવડીમાંની કમળની વેવને દળતો એવો અને હાથીરૂપી મેઘ ધટાને ફાડતા એવા રાજાએ અદ્ભુત એવું રાજહસપણું દેખાડ્યું. ૫૯.

કપાએલા હાથીના કુંભસ્થળના પડતા કુલની કળીના જેવાં જણાતાં મોતીઓવડે, શત્રુવીરના મથના વૃક્ષને બે ભુગ્મવડે હલમલાવી નાખેલું જાહેર કયું. ૬૦.

શત્રુના હાથીના માથાના સમૃદ્ધ સંદોચ વગર રાજા કાપતો થકો સ્ત્રીના ધાડા અને જાડા સ્તનનું સ્મરણ થયે સરકતા મુખવાળો થયો. ૬૧.

હાથીના માથા ઉપર પડતું શત્રુનું બાણ નિવારતો થકો પીઠેથી પાદુ ભારીને દેવતાઈ પુરુષોના સમૃદ્ધથી ભરાઈ રહ્યો. ૬૨.

સામારણીયા પીરપુરુષે મુકેલી અને હાથીના ધ્વજદડને વળગી બેઠેલી બાણની પકિતને, જ્યના ખીવાઓની માળા હોય એમ રાજા વિલાસ સહિત જોતો હવો. ૬૩.

તરવાર, બાણ અને ભાલાવડે તેમજ એકદમ હાથીના દોડવાવડે તે હજારો હાથ જાણે ધારણ કરતો હોય એમ શત્રુનો ક્ષય કરવામાં દીક્ષા લીધેલો હોય એવો એવો. ૬૪.

તેને, યોગની ફાળને હમકારથી હાવવામા બધાએતા આશ્ચર્યવાળો
નેહને સૂચના યોગની પક્તિ દૂરતને ગુણ માટે માને છે ૧ ૬૫

એ રાગ છરીવડે કાપેનાં ગંગાવાળા મદોન્મત આવતના માથાવડે
પૃથ્વીને અને ઉચા યજ્ઞવડે આકાશને (બનેને) સાથે ભરી મુકે છે ૬૬

પર્વતની શુદ્ધિએને પણ ફાડી નાખે એવા તેના બાણુડે પેથી
ગએથી પીડાવાળા શત્રુના હાથીઓ ભાગ્યા તે જાણે દિગ્ગજને ચરણે
ગરા દોષ શુ ? ૬૭

સામેના વીર મુકેલા બાણુનો જથ્થો બખ્તરમા ભટકાવાથી ઉડેલા
અગ્નિવડે જાણે તેણે સમામરૂપી સમુદ્રમા ધણા ડડવાનજ ઉત્પત્ત કરી
દીધા હોય ? ૬૮

ગણુની મીઠમમા તેણે શત્રુઓને વિજયલક્ષ્મીના વિયોગથી જાણે જડ
થઈ ગયા હોય એવાઓને હાથીના મોતીની રજવડે બૂખરા થઈ ગએલા
તે જાણે તપસ્વીપણુ લેવરાબ્ધ હોય શુ ? ૬૯

હાથીન પગવડે, (જેના) ઉદ્ધત શત્રુ રાગના કપાનની ખોપરીઓ
ફાળી ગએલી છે (તેથી) તે નણુ જગતરૂપી કામને ભરી દેવામા સમય
ખર્ચનાજો થઈને સેનામા ફરે છે ૭૦

દત્ત રાગની ફાળમા એવો કોઈ સખ્ત ડહાપણુવાળો પુરૂષ નથી કે
જે બાણુની દૃષ્ટિરૂપી લાપણુ કરતો આની સામે ક્ષણમાત્ર પણ આવીને
હમો રહે ૭૧

જેણે ક્ષણમાત્રમા તમામ શત્રુઓને સીકલી લીધા છે એવા ચુલુક્ય
રાગના શરીર ઉપર દેવતાઓના પુષ્પો સહિત ખાણો પથા ૭૨

જે અનેક સેનાના યોદ્ધાઓનો એકનો રણ મસ્તકમા કાપ કરે છે
તે ચુલુક્ય રાગ ખેને વણુનનું સ્થાન ન થઈ પડે ? ૭૩

રણુગણુની રમણુમિમા ધડના નાચથી જાણે ચક્રિત થઈ ગઈ હોય
એવી વિજય લક્ષ્મીએ જેનું પરાક્રમ જોયું છે એના રાગના ભુજનો
આશ્ચર્ય કર્યો ૭૪

૧ એટલે પેને ત્યાંથી ફરે છે એમ ગુણ માને છે કમકે નહીંતર તે પણ રગદાર્થ જ્ઞાત

તે રાજા જામરમાં ચારે કાર ચોટી એઠેલાં અને બંને ભુજમાં વ્યાપ્ત થવાને અટકાયત પામેલાં એવાં બાણને કમળ સરખા હાથવડે હસતે મુખે ઉચરડે છે. ૭૫.

તે ટોપ ઉપર રહેલાં હજારો બાણના ભારવડે ક્ષણમાત્ર ઉંચું અને નમેલી ડોકવાળું માથું રાખીને સમર લક્ષ્મીને બાણે નમતો હોય શું? ૭૬.

એ મહાભુજ શત્રુના રધિરના છાંટાવડે મિદનવાળા યએલા એ ભુજને ધારણ કરે છે, તે કાપેલા શત્રુના મુગટમાંથી ખરેલા કેસરના અંકુરવડે દાંતવાળા કેમ થયા હોય? ૭૭.

રણુની સીમમાં તે તે સ્થળે રાજાના બાણવડે તે (માવતો) એવા સજડ ખીલાઈ ગયા છે કે દોકતા પણુ હાથીના કુંભસ્થળરૂપી છત્ર ઉપરથી પડી જતા નથી. ૭૮.

અરે સ્વામિ! કપટ વગર શું મૂર્છને બહાને આંખો મીચી ગયા છે. તમારે સુભટ સ્વામીની સેનાના પરાજયને ન ગણુકારવાનો આ ક્ષણ નથી. ૭૯.

સ્વર્ગમાં પુરૂષો દુર્લભ છે તે સાર દેવતાઓની વ્યભિચારિણી સ્ત્રીઓ અહીં આવે છે. હે કામિ! આ ઉપાધિવડે તમારે મહારો તિરસ્કાર કરવા માટે બસ કરવું જોઈએ. ૮૦.

હે સુભટ! આજે તમે શ્વાસનો વાયુ રોકી રાખો છો તેનું કારણ ભયશું; કે દેવતાઓની વેશ્માઓએ યુગ્મન કરવાથી તમારા મ્હોમાં નવી જાતની સુગંધી છે. ૮૧.

મહારા ભાગ્યની અવળાપથી તમે આવી બેદર અધીરજ ધારી રહ્યા છો. ઓહોહો! સ્વામીના ઘરમાંથી અંકુશ વગરની યદને ચપળ એવી સંપદો ચાલી નીકરે છે. ૮૨.

જો તમે મહારાં સૌભાગ્ય ફરી જવાથી દેવાંગનાને ઘેર ચાલતા થયા છો, પણ, હે, કામાતુર ધણીનું સન્માન કરવું એ બીજાને દુર્લભ છે. એ કેમ બુદ્ધી નાઓ છો? ૮૩.

૧ એટલે બાણ વાગ્યાં તે તેના સરીરમાંજ વાગીને હાથીના કુંભસ્થળમાં પણ ઉતરી ગયાં છે,

એ રીતે વીરપુરુષોની સ્ત્રીઓના સ્ફુરી રહેના હજારો બરાડાવડે છાંલી રહેલ રણભૂમિને જોતો થકો તે શત્રુની પીઠ પકડવાથી નિમુખ થયો. ૮૪

તે પછી રાજા સત્રામ સમુદ્રના પરમ પારને પાર્યો. એવો સરલ ધનુષ વાળો તે આકુળ એવું શત્રુનું ભાગી જવું સાભળીને ઓહોહો! એ કૃપણને ક્ષાંતિએ પણ તજી દીધો એમ ખેદ કરવા લાગ્યો. સ્વભાવિક મહત્તાવાળા એને દુષ્ટો તરફ પણ ક્ષણિક ક્રોધ હોય. ૮૫

તે પછી હાથી, ઘોડા, વડે સમૃદ્ધિવાળી અતપુરે સહિત, સર્વ શત્રુની લક્ષ્મીને ગ્રહણ કરીને એ રાજા મનોહર ગતિવાળા હાથણી ઉપર બીજાવેલા સુવર્ણના આસન ઉપર બેઠેલો. એવો તે ઉત્તમ જયપતાકાવાળી રાજ ધાનીમા પેડો. ૮૬

તે વનસ્થગીમાંથી કુળના કામરૂપ તેને પકડીને બાધવા લાયક નહીં એવા ભટોએ સહિત અને કશ્ચાયત્રી અતિ આસુવડ મદ્મદ વાણીવડે બોનાવીને અને સતોષ પમાડીને આનુકમ્યુળ સિરોમણિએ શિખર ઉપર ખુનતા મોતીની લાગિ ક્ષાંતિના સમૃદ્ધવડે દેખાડ્યો છે, યશનો ગુચ્છો જેમા એવી પુરી પ્રત્યે જતો હવો. ૮૭

ધતિશ્રી ત્રિભુવન મલ્લદેવ વિઘાપતિ મસ્તીર ભટ્ટી બિન્દલુના કરેલા

વિક્રમાક્રેવચરિત મહાકાવ્યના આચાર્ય વલ્લભજી દરિદ્રતાના કરેલા

ગુજરાતી ગદ્ય લાપાતરમાં પદરમો સર્ગ સમાપ્ત થયો

સર્ગ ૧૬ મો.

કેસરની ખીલવણીને સકોચી નાખનાર, કુઝડીના કામદેવનો શરૂ (૧)
ઉત્તરના વાયુનો મિત્ર, આકાશની સુંદરતાનો ચોર— ૧

શરદ્ઋતુના તડકાથી ગલરાઈ ગએલા મુખરૂપી ચંદ્રનો પ્રિય, અને
કામદેવનો સેનાપતિ એવો હેમત ઋતુ તે પછી ગ્રાસ થયો. ૨

શરદ્ઋતુએ બહેલા સૌભાગ્યનો ભગ કરવામાં ડહો એવો હેમત
રાજની સ્ત્રીના મુખોત્તુ સેવકપણુ પામ્યો. ૩

સૂર્ય જ્યારે મદ તેજવાળો થયો ત્યારે રાત્રીઓ, દિવસે ગળી લીધેલો
પોતાનો વિસ્તાર ખેંચી લેવાની તક જોવા લાગી. ૪

કૈલાસના વાયુ કરતુરીની આડવાળા લમણા ઉપર અલકા (કુબેરની
પુરીની કે આઠથી દસ વર્ષ સુધીની) સ્ત્રીઓના વાળને હલાવતા વાયુ ૫

રતિના કાપમા અને પ્રસન્નતામાં પરિપૂર્ણતા ધારણ કરનારી પરિશ્રમ
વાળી રાત્રીઓ કામી પુરુષોને આનંદ દેનારી થઈ. ૬

પોતે પ્રાંતવ આચરતી રાત્રીઓએ દિવસને સકોચપાત્ર કરીને સ્ત્રીજાત
જોવા કરી મુક્ત. ૭

આકાશના ક્ષેત્રમાં ચપળ કાતિવાળા તારા નવા કોટા સરખા હિમના
ખીજની શોભાને પામ્યા. ૮

કામદેવના મર્નવાળી ઉનાશનો વિચાર લાવીને જાણે શકા રહેતી હોય
એમ દડક, સ્ત્રીઓના કુચ સ્થળનો સ્પર્શ કરતી નથી. ૯

આખું જગત જ્યારે શીતથી વ્યાપ્ત થઈ રહ્યું છે, ત્યારે કામદેવના
તેજનું સ્થાન એવી સ્ત્રીઓના મધ્ય ભાગ અદ્ભુત ઉનાશવાળા થયા છે. ૧૦

રાત્રીઓએ કામી સ્ત્રીઓને કામદેવના સગવાળા અગોવડે અનિચ્છિત
દદ આલિંગનના કૌતુકવાળી કરી. ૧૧

હિમાચનના વાયુ ટુટી નીકળે એવી શકાથી સ્ત્રીઓ કેસરી વસ્ત્રોમાં
મુખચંદ્રને ઢાંકી દે છે. ૧૨

ઘોળી શેરડીના પાકથી પવિત્ર થએલા ખેતર, જાડુ દહીં અને કેસરનું
ચર્ચુ એ હેમતનું જીવન થઈ પડ્યું છે. ૧૩

આ મ્હારા શત્રુ સૂર્યની પ્રીતિપાત્ર છે એવા રાગથી જાણે દિવ
પદ્મની વેલને બાગી નાખે છે ૧૪

પદ્મની વેલ સૂર્યની સમક્ષમાયે પરાભવ પામે છે, તેજસ્વીઓ પણ
કાળને વશ થએલા શુ કરી શકે ? ૧૫

સામાન્ય સ્ત્રી (વેશ્યા) ના પણ અગના રૂપરંગ સૌભાગ્ય કામદેવનું
પોષણ કરનારા હેમતે વિસારી મેલ્લું ૧૬

નિહાર કરવાને યોગ્ય એવા એ દિવસોમા સુતુમ્બનો અકનનિ રાગ
સિંહના જેવું ગમન કરનારા અને પોતાના બુજવડે ભેળા કરેલી સમૃદ્ધિ-
વાળા તે મૃગયા કરવા નીમ્બ્યા ૧૭

રણમાં એકવીર એવા તે મેધના જેવા કાગા બખ્તરવડે નીલકમ-
ળની શુદ્ધાને ઊડી દેનારા કામદેવની શોભાને ધારણ કરતો હવે ૧૮

એ રાગ કાગા બખ્તરની ઉપર રહેલા દારવડે શોભે છે તે મેધ
અને નક્ષત્ર મલે સદિત આગચના આગલા ભાગથી જાણે કાઈ વિદ્યાધર

તેનો ધોડો છલંગ મારતો આકાશના આંગણમાં શોભે છે તે જાણે કોઈથી આગલી એ ખરીવડે સૂર્યના ધોડાઓને માયામાં તાડન કરવાને તૈયાર કેમ થયો હોય ? ૨૪.

તેજના નિધિ એવા તે રાજનો તે ધોડો ફીણના જેવા ધોળા દેહવડે, ગરમીથી બળીને જાણે નીલા દેહવાળા ચર્ષ ગયા હોય એવા સૂર્યના ધોડાને હસે છે. ૨૫.

કાષ જાતના વિશેષ તેજથી રાજ કરેલાં એવાં મન પાસેથી જાણે વેગ મેળવ્યો હોય એવો તે કમળ સરખા મુખવાળો ધોડો તે વાયુનું પથ્થુ પાંગળપણું જાણે છે. ૨૬.

પલાણુનાં માણેકની કાંતિનાં સમૂહવડે એ હાર સરખા રાજનો ધોડો શોભે છે. તે ખરીવડે ખાડેલી શત્રુ રાજાઓની રત્નના આંગણની રજવડે જાણે શરીર બધું લરાઈ ગયું હોય ? ૨૭.

ચિત્રમાં આજખેલા ધોડાના સવારના દહ આસન ઉપર માણસની દૃષ્ટિ પડીને ધોડાના લમવામાં પીઠ ઉપર લાગેલી તેથી લમાઈ ગયેલી હોય તે જાણે શ્રમ પડ્યો હોય તેથી બીજે જવાને ધ્રુવતી નથી. ૨૮.

ચાલતી કામદેવની રાજધાની, વિભ્રમરૂપી પાંદડાંનું લીલા વન અને રસનો નાયક જે શૃંગારરસ તેની પુરી કીર્તિએવો જનાનો તેની પાછળ આસ્થો. ૨૯.

તેના ધોડાઓ ઉપર ભ્રમરરૂપી ધનુષ ઉપર મ્હડાવેલાં બાણરૂપી કટાક્ષો જેણે મુક્યાં છે એવી નાયકાઓ દિગ્વિજયને માટે તત્પર થએલા કામદેવની સેના જાણે હોય એવી શોભે છે. ૩૦.

પાપની સમૃદ્ધિની લીલા કરવાની તળાવડીના હંસ જેવા, મૃગ બાળકોના યમરાજના દૂત, અને જાણે હિંસાના કટાક્ષ હોય એવા તરેહ તરેહના વર્ણવાળા કુતરા તેની આગળ દોડ્યા ગય છે. ૩૧.

ત્રૈલોક્યને તપી જવાના કૌતુહલવાળા ધોડાવડે રાજ કેટલોઈ માર્ગ વટાવીને કાન સુધી જેની આંખ જોડાએલી છે એવા તે રાજાએ હરતાં ફરતાં પશુઓવાળા વનના મધ્ય ભાગ જોયા. ૩૨.

સ્વચ્છ કીર્તિના મુગટવાળો એ રાજા કેટલીક ગ્રિય સ્ત્રીઓ સહિત માર્ગ વગરનાં કાળાં નેતર (કે દિવળ વૃક્ષ)ના સમુદાયના પાંદડાંની હાથોથી સૂર્યની કીરણો જેમાં ઢંકાઈ ગઈ છે એવી ગિરિની સ્થળો-ઓમાં પેઠા. ૩૩.

તે પછી પરાક્રમના લંકાર એવા રાજાને પર્વત સરખા સુદરતું ટોળું, સ્નેહ બતાવતી લુંડડીઓએ યુગ્મન કરાતા મોથની^૨ મુગંધીવાળા મુખના વાળ જેના છે એવું નજરે પડ્યું. ૩૪.

આગળ કેટલાંક પગલાં ચાલીને રાજા ત્યાં ગઈ સહિત પહોંચે રહે-લો વારંવાર સંભાળતા એવા એક હાથીના જેવા દેહવાળા સુદરને છાતી નજીકમાં બાણવડે ભેદતો હવો. ૩૫.

કેટલાંક સુદર બાણ સાથેજ પૃથ્વી ઉપર પડ્યાં. કેટલાંક બાણ સહિત કેટલોક માર્ગ ચાલ્યાં અને ખીખં કંઠજ બાણની પરંપરા પડવાની ખીકથી કરડી એવી પર્વતની સ્થળોમાં ફરવા લાગ્યાં. ૩૬.

આગળ રાજાના બાણે આગવી કથાના ચમત્કારને ફેરવી નાખ્યો. કેમકે તે બાણે જેની ધીરજ દૂરી લીધી છે એવો વરાહ પડ્યો, અને ખેબાકળા અંગવાળાએ સુદર (વરાહ)ને પૃથ્વીએ ધારણ કર્યો.^૩ ૩૭.

આ રાજાએ સુદરને રમત કરતાં ઝાડમાં બાણવડે ખીસી દીધો તેથી તે સ્તંભે બાંધેલા અને મુંઝાઈ ગયેલા હાથીની લીલા ધારણ કરે છે. ૩૮.

કુતરો સુદરને વનમાં ભરાઈ જતા ભોઈને કોપથી મોનાની સાંકળ સહિત નીકળી પડ્યો અને સાંકળ ઝાડના કાંટાના ખીસામાં ભરાઈ જતાં તેણે તેને રોક્યો તેથી ભસવા મુક્ત જેના કંઠનો ભાગ થયો છે એવો થતો થકો ખુબ ઠેકઠા મારે છે. ૩૯.

૧ અહીં મૂળમાં ગિરિચ્છલીષુ છે તે બૂલ છે.

૨ મોય, વરાહ (સુદર લુંડ)ને વધુ ગ્રિય હોય છે તેથીજ તેના નામના નિર્વચનમાં ઘણા મુસ્તાદિ લામાય ગ્રાહંતિ લખ્યું છે અને ઘરાહ અને ઘરાહી એ નામ મોથનાં પણ છે (સ. ચિ.)

૩ પૂર્વકથામાં પૃથ્વીને વરાહે ધારણ કરેલી છે અને અહીં પૃથ્વીએ વરાહ ધારણ કર્યો એ વિપર્યય થયો.

રોષેલા હરણુને જોઈને હરણી (ત્યાં) ગઈ પણ પાછી વળીને (હિલટી) રાજના બાણના માર્ગમાં ફરવા લાગી. ધણું કરીને દેહના વિયોગ કરતાં સર્વ અંગમાં તાવ ચઢાવનારો ત્રિપતો વિયોગ દુઃસહ થઈ પડે છે. ૪૦.

ચાલુક્ય રાજ્યે (પોતાનો) આપદંડ દૃઢ કર્યો ત્યારે કેટલાંક હરણીયાં ઉડીને આકાશમાં ગયાં તે જણે સખ્ત ઋષિના મંડળની પાસે જઈને પીડા વગરના આશ્રમમાં મૃગપણું પામવાને ઇચ્છતાં હોય ? ૪૧.

આ રાજના બાણની પરંપરામાં વરસાદની ધારાની ભ્રાંતિ લાવીને મોર પોતે દેવતાઈ જળ લેવાના દુરાગ્રહથી છેતરાયો તેથી બાણના સપાટામાં આવી ગયો. ૪૨.

તે રાજ્યે મોરના ટોળા માટે ત્યાં એવું કર્યું કે જેથી વટેમાર્ગની સ્ત્રીઓમાં કામળ આસાવાળો એવો અને મનોહર ટોમથી બ્યાસ થઈ રહેલો એવો વર્ણકાળ થઈ ગયો. ૪૩.

પોતાની ઇચ્છામાં આવે એમ વનસ્થળીમાં વિહાર કરવામાં રસિક એવા એ રાજને રામચંદ્રથી કાંઈકે ઓછપ હતી કે જેથી રામચંદ્ર દશાનન (દસ મ્હોવાળા રાવણ)ને છતવાવાળા હતા અને ચાલુક્ય રાજ્યે પચાનન^૧ (પાંચમુખવાળા સિંહ)ને હણ્યો. ૪૪.

ભાયામાંથી ખેંચી કાઢેલાં બાણે પાસે આવેલી પણ ગર્ભવાળી હરણીના સમૂહને તે વીંધતો નથી કેમકે ગર્ભના ભારથી આળસવાળી અખળાઓની એજા બળવડે રાજના સ્મરણમાં આવી. ૪૫.

અથવા ઝાઝો બકબકાટ કરવાનું શું કામ ? સુહરના ધૂય વગરનું, સમૂળ નાશ કરાએલા સિંહવાળું, અને કનડેલા હરણુવાળું અરણ્યને કરતા થકા કુંતળપતિને પાસે આવીને શિશિરઋતુની શોભાએ પણ સેવવા માંડ્યો. ૪૬.

જે સ્ત્રીઓનું કેસરના લેપવાળું નમાયુ ઉન્હું અગ અને જે જીવાનીની ઉનાચથી મધુર કુચરથળ તે બધું સઘળા કમી જનના પેહરેગીર કામદેવનું (કરેલું તે) શિશિર ઋતુની રાતોમાં સ્ત્રીઓમાં જીવન રૂપ થઈ પડ્યું. ૪૭.

શુદ્ધ પરાકવ વસ્ત્રોમા લીનાવડે હસતા મલયના લામ્બાના અભિવાળી
સધડીઓમા અને કાળા અગરના દેવતાના ધૂપની ટસરોમા પ્રેરોકથના
કામી જનોને જીતનારો એ બધો કામદેવનો પ્રતાપ છે ૪૮

જેમા અગાર હસી રહ્યા છે એવા વિતાસ ગૃહમાં, વિસ્તારવાળી
રૂપેદાર ઓઢવાના વસ્ત્રોમા અને ઊંચા પ્રિયાઓનાં કુચ મડગમા શિશિર
ઝડપનો હીમનો ગર્વ શાંતિ પામી ગયો ૪૯

સરખાઈ કરી દેનારા મૃગયાના ગ્રમવડે લખાઈ રહેલા કામદેવના
વિસ્તારવાળી સ્ત્રીઓ વડે ખુશી થયેલા એ (રાજા) સર્વ સત્કૃત્તળના તિલક
સરખો શિશિરને માને છે ૫૦

ગારીએ લટકેથી કરેલા ધૂપના ધૂમાડાના સમૂહથી કાળા પેગ્યાળા
થયેલા, ગાળાનો જુકો થઈ જવાના ભયથી, જેને મહાદેવજીના ગાળાના દારના
સર્પોએ કોગીયો ક્યો નથી અને જે સારી પેડે ઉઘડેલા ધોળાં કમળનાં
મોઢા બારમાથી હાં નીકળેલા એવા કેલાસના આકરા પવન તે હુંતસ રાજા
કનેથી વખાણુને પામ્યા, ૫૧

વિતસ્તા (નદી)ના કાંઠાના હીમના કણોએ જરાક રપસાએલા, પથો
બહી (નદી)ને ખીડા કરતા, ચંદ્ર લાગા (નદી)ની લેહેરોમા તરવરાતી કરતા,
જમુનાની લેહેરની મિત્રાર્ધથી પવિત્ર થએલા, સિદ્ધ સિંધુના મે કાંઠામા
રહેલી દેવ દાર જુક્તની દારને કપાવતા અને હિમાચલની તળેગીમાં ફીડા
કરનારા પવન તે (રાજા)ને પ્રીતિ કરનારા થયા ૫૨

એ રીતે ઉદાર ચરિત્રવાળો રાજા સ્ત્રીઓએ સહિત શિશિર સનુના
સમયના વખાણુવા યોગ્ય કીર્તનાં સુખ અનુભવીને ત્રીના ગૃહનો આનંદ
ભોગવતા સાર નગરમાં આ યો, એવા પુકડેને દાણ પણુ વિવાસમાં દરિદ્રતા
શા માટે હોય ? ૫૩

ઈતિ મી ત્રિભુવન મહત્તદેવ વિદ્યાપતિ કાશ્મીરમ્ લટકી અન્ધજુના કરેલા
થી વિક્રમાકદેવચરિત મહા કાવ્યના આચાર્ય વામન દરિદ્રતાના
કરેલા ગુજરાતી ગદ્ય ભાગાનરમા સોગમો ધર્મ સમાપ્ત થયો.

સર્ગ ૧૭ મો.

પૃથ્વી તળે (શત્રુષ્પી) કાટા વગરનું કરીને, તેણે યાચકોમા હર્ષ સહિત હેમનો વરસાદ વરસાવ્યો. સર્વ જનની પીડાનું ખડન કર્યા વગર વીજળીના ચગકાટ જેવી ચપળ એવી સમૃદ્ધિ વ્યર્થ છે. ૧.

એ મહાભુજ રાજ્ય યુતુક્ય વશમાં મ્હોટા રાજ્યોમા મુગટરૂપે ઘર્ષ પડ્યો, તેણે પ્રજામા માનવીનોજ નિસ્તાર કર્યો એમ નહિ પણ દેવી પીડા પણ હરી. ૨.

જે આપણને જગવડે ભરી ધ્રુકે છે તે સમુદ્રો તેને વશ થઈ રહ્યા છે એમ જાણીને જણે તેની સેવા કરવાની ઇચ્છાથી મેધ ઉપયોગ પ્રમાણે જળ મુક્તા હોય ? ૩.

ક્યાય પણ અકાળ મૃત્યુ ફેરી દહ શકતું નથી અને પૃથ્વીમાં ક્યાય પણ દુકાળ જોનામા આનંદો નથી જીભુ શુ (કહેવું ?) અન્યાયનો નાશ કરનાર એ રાજ્યે રામના જેવું રાજ્ય દેખાડી દીધું. ૪.

સૂર્ય માણસને અતિ તાપ કરતો નથી વાયુ અમ માત્રને હરનારા વાય છે, દુળ અતિભારથી ઝાડને લાગીને ભયથી જણે પાકીને ઘોળા પડી જતા હોય ? ૫.

માણસો ખાર (કમાડ) દેવાનો તિરસ્કાર કરીને રક્ષાથી આડા થઇને સુવે છે ચંદ્રના કિરણો જળીયાને માર્ગે પેસે છે પણ હિંદ્ર માર્ગે ચોર નથી પેસતા. ૬.

શિશાઓને નિરતર તુરીના નાદવડે દિગ્ગજના કંઠની મર્જતા ન સંભળાય એવી કરી છે પુરેપુરમા હમેશના ઉત્સવવડે ધ્વજના હુગડાંથી દકાઇ ગયેલા સૂર્યવાળુ આકાશ થઇ ગયું છે. ૭.

ઉદાર અને શૌર્યના એક રસવાળો રાજા તે લડવાના ઉત્સવ વિના વિનોદ વગરનો રહે છે તમામ રાજ્યોને જેણે સમાપ્ત કર્યા છે એવા પોતાના ભુજનું અસેવકત્વ માને. ૮.

ક્રમે કરીને એ રાજાને પોતાની આકૃતિ સરખા અને કુળની પ્રતિ ઠાના લગ્નર એવા પુત્રો થયા અનન્ય સાધારણ પુણ્યશાળીઓને યત્ન વગર મનોરથનાં વૃક્ષ ફળે છે. ૯.

સોનાના ગોખની ઉંચી પૃથ્વીમાં રહેલા એના પુત્રો આનંદ આપે છે
પોતાના વિમાનની ચકાવડે જલ્દી આવીને રજા હોય એવા વિદ્યાધરના
ખાજકો જલ્દી હોય ? ૧૦

હું નિત્ય રાજ્યઓને ગ્રાણી સમાન છું અને આ રાજ્ય તો મને
તૂણ સમાન જલ્દી છે એમ જલ્દી ખેદ સહિત કહેવાને સાઈં યાચકોના
કાન ઉપર સુવર્ણ સ્થાન કર્યું છે ૧૧

રાજાના સુવર્ણના સુંદર આભૂષણની કાંતિની પક્ષિના સગને લીધે
પીંચળી કાંતિવાળા ઘઈ જએના યાચકોને તે જલ્દી ખજાતા હોય એવું ધા
રીને પોતે આણી કાર તેણી કારથી બળી જવાની ખ્હીકથી દરિદ્રાવસ્થાએ
(તેઓનો સગ મુકી દીધો) ૧૨

આ રાજ્ય જ્યારે દાન આપતો સારો, માથે રહેના દેવળ પડી જવાની
ખ્હીકથી, આ મને ખડિત કરવાને ઉદ્દતાઈ નહિ કરે એમ નક્કી (માની)
મેરૂ પર્વત ત્યાં નિર્ભય (ઘઈને) રજા ૧૩

જેના શિખર ઉપર મોતીની કાંતિના સમૂહવડે સુવર્ણના કળશોની મંડળી શોભે છે તે જાણે સૂર્યના ઘોડાઓએ તરસને લીધે અંદર મહો નાંખીને ફીણવાળી કરી હોય ! ૧૯.

જ્યાં પુરસ્ત્રીઓના નૃત્યમાં, પુતળીઓમાંથી નીકળતી કીરણોવડે ફેલાતા આનંદના જળવાણાં જાણે નેત્રો ચયાં હોય તેથી જાણે રત્નના સ-મૂહની પૂતળીઓ છવવાળી હોય એવી રીતની શોભા ધારણુ કરે છે. ૨૦.

ચંદરવાનાં રત્નમાં પ્રતિબિંબ પડવાના બનાવને લીધે આગણાની હદમાં નૃત્ય કરનારીઓ શોભે છે તે જાણે વિદ્યાધર રાજની સ્ત્રીઓનું પદ પામી હોય અને પછી તે આકાશમાં વિહાર કરવાને તત્પર થઈ હોય ? ૨૧.

એ મંદિરની આગળ એ કારણરૂપ માણુએ (રાજાએ) દિશાનાં મુખને રૂંધી દેનારૂં એવું તળાવ કરાવ્યું. જેની અનુપમ શોભાવડે કરીને શ્રી (શોભા અને લક્ષ્મી) વગરનો સમુદ્ર કેમ તુલના પામી શકે. ? ૨૨.

વિધણના ચરણક્રમજમાંથી ઘડેલાં જાણે આકાશ ગંગાનાં બાકી રહેલાં જળ હોય એવાં વિશેષે પીંગળાં જળ દેવાલયના નિજ મંદિરમાં પેઠાં હોય એવું (એ તળાવ) શોભે છે. ૨૩.

આ રાજાના ઘનના લોભથી કદી અહીં અગસ્ત્ય ઋષિ આવી નહોડે તો તેનો ગર્વ ઉતારૂં એમ માનીને જાણે કાંદાની ત્રુટતી બખોલોમાંના મોગના શબ્દવડે જે તળાવ ગાજે છે. ૨૪.

ખારા સમુદ્રનો હે ગંગા ! તુ શુ સગમ પામી તેથી દુર્લભાનું વ્રત ધારણુ કરે છે ? એમ માનીને જાણે હર્ષથી ગદગદ થયેલ તરંગરૂપી હાથ-વડે આકાશમાંથી ગંગાને ખેંચતુ હોય ? ૨૫.

ઇદ્રનો હાથી વધ પામેલા સમુદ્ર પિતાવડે પોતે ઉત્પન્ન થયો છે એવો તર્ક મનમાં લાવીને અનિહિતરૂપ એવી અબ્રમુ^૧ પાસે જે તળાવથી પોતાનું લઘુપણુ નક્કી વર્ણવે છે. ૨૬.

જેનું પાણી પીને જરૂર મેઘ છીપમાં મોતીની ગોલા પામ્યો તેથી જુનાં મોતીરૂપી મણી સ્ત્રીઓના કુચરચગ ઉપર નહડી બેસવું પામતાં નથી. ૨૭.

અસખ્ય નદીઓના મુખમાથી આપેલા ઉચ્છિષ્ટથી જલે ન રચતો
ટાપ એમ સમુદ્રને તથા ઘણે ઉનાળા ગયા પછી પાસેના પર્વતમાથી નીક-
ળેની નદીઓ જેનું ગર્વ સહિત કુમારપણું દરી લે છે.

નિરતર ખલ્લપુરીઓએ વીંટાએલું એવું ત્યાજ એક પુર રાગએ કહ્યું
કે જેને ખલ્લસોડમાથી અને મુરપોડમાથી ભાગ લાવીને શલુગારી જેણે
આશ્ચર્યરૂપ કહ્યું હોય ? ૨૯

રાત્રિઓમાં લ્યા એક જગીયુ મુકીને બીજા જગીયામાં બીનું મુખ
બુખે જો (હેરે છે) તે સામા ધરના ગોખને ટપીને જવામાં રાકા લાવીને
વચમા પેખીનેજ જલે ચદમા જોતો હોય ? ૩૦

જેના પગથીવળે માથે ઉપર ચઢવાને માટે જીઓ પડી જશે તો
એવી બ્હીકથી સુવર્ણની કરેની લીંતિ કીરણુપ દોડવડે જલે હાથે ટેકા
દેતી હોય શું ? ૩૧

જેના આગલ્યા ગોખ અને ટોચનાગા ધગ્ની અતિશય ઉચ્ચાર્ધ દૂપ-
ણુપાત્ર થઇ પડી છે કે જે એમા ચિરેલા હાથીના કોધથી ઇંદના હાથીની
દોડી આવવાની શકા કરાય છે ૩૨

લ્યા ઉપરના ભાગની જઙિનબૂચિ માર્મ (ત્રડ) વિનાની ઉચી રહેની
છે તેમા મૂર્ચના ઘોડા અધર આનવાનો શ્રમ માર્મમા થોડોધલો પલુમુકે છે ૩૩

લ્યા રાત્રિઓમા જીઓના પ્રતિબિંબદ્વારા આવેલો ચદ વિવાસમા
નુયતા કુડળોએ બોલાવેલો તે લમણાના લાવણ્યરૂપી જળમાણુડી જન્ય ૩૪

પિતા હઠિ અને લકૂમી માતા તે બેનુ આ સોહેર છે તે મહારૂજ
છે એમ વિચારીને જલે નિરતર હજારો અન્યાય કરનાર કામદેવને લ્યા
કાઇ અકુશ નથી ૩૫

પ્રતાપવાગો એ રાજા પ્રત્યેક પવ સોજા મહા દાન દે છે (તેથી)
દાનના જગથી થએના ગારાવાગા, તેની પાસેથી જલે પડી જવાની બ્હીક
લાગતી હોય એમ માનીને કમિયુત પલાયન કરી ગયો ૩૬.

એ રાજા દાન આપવાવાલો હોઈને ઉચ્ચ સોનાના દગલા ઉપર તૂણુની
બુદ્ધિજ રાખે છે પરંતુ એ રાજાને ચદનના પીડા જેવો ધોગો ધર લોભનું
સ્થાન થઈ પડ્યો ૩૭.

એ રાજ સુવર્ણ દાન આપવાને ક્યો તેથી ખૂટીતો એવો મેરૂ પર્વત ધોળો
યઈ જવો સાર પારાની પીડાની શંકાથી, હયાં શિખરો વડે નાણે ચંદ્રને
સ્પર્શ કરતો હોય ? (એટલે સોનાને પારાનો સ્પર્શ થાય તે ધોળું થઈ જાય) ૩૮.

શત્રુને હતીને આશ્વજ્ઞાનાં કલ્પવૃક્ષ જેવો એ રાજા ત્યારે સુવર્ણનું
તુલાદાન કરવા ત્રાજવા ઉપર ચઢ્યો ત્યારે કદિ અગ્રસ્ત્ય ઋષિ આવશે
તો એવી શંકાથી (સામા ત્રાજવામાં કરેલા સોનાના) પર્વતની હયાઈ વધા-
રવાનો મનોરથ થયો. ૩૯.

જે અતિ સ્વચ્છ સુવર્ણ આપે છે તેથી જે એ રાજાનાથી શંકા
રાખીને પોતાના હેમમાં આકાશની લક્ષ્મીના પ્રતિબિંબને ખૂદાને મેરૂ પર્વતે
નાણે કાલિકાની સંભતી બતાવી હોય ? ૪૦.

દાન આપવાની ક્રીડામાં રસિક એવા પ્રતાપી એ રાજાએ રાજાઓનાં
કુળ ખાલી કરી મુંકયાં અને સુવર્ણવડે યાચકોનાં ઘર અને ઉજળા યશ
વડે દિશાનાં સુખ ભરી દીધાં. ૪૧.

ચક્રવર્તિઓની માથે સ્થિતિ કરનારા એ રાજાએ જગતના ટોળાંની
સમૃદ્ધિ કરવામાં તત્પર થઈને ઉદાર પ્રકૃતિવાળો તે દરિદ્રને પેદા કરનારા
બ્રહ્માની સામે થયો. ૪૨.

શત્રુઓનાં દુકાળે (શત્રુઓ ખુટી જવાથી) ગભરાયો એવો એ શૌર્યથી
ખાજવતી સુગત્રાળો રાજા બળધડી ગર્વિષ્ટ થયેલા ચાલ રાજાને સાંભળીને
લડાઈની તૃષ્ણાવડે કાંચી લણી પાછો ચાલ્યો. ૪૩.

લક્ષ્મી પેદા કરવાવાળું સમુદ્રનું મંથન, કશ્વો બહારો જેને છે એવા
મુનિ (નારદ) ની આંખને તપ કરનાર અને સ્વર્ગની અપ્સરાઓને વેચાઈ

કોઈ જાતીમા પેટેલા (હાથીના) દાતને પોતાની તરવારવડે કાપી નાખીને હાથીને હમવે છે દિદ્રમા ખીલો ભરાવીને જીવ જવાની અટકાયત કરે છે ૪૭

સુભગ્નું ચચળ એવું મસ્તક બાણુવડે જે અર્ધ કાપેડું તે ખલા ઉપર રહ્યું છે તે આ ડાખા હાથમા ઉપાડીને દોડ્યો તે કેને વખાણવાવાળો ન કર્યો ? ૪૮

કોઈ ભટ બખર સહિત જાતીમા વાગેવા બાણુમા મથેવા અભિવાળો થઇને ધૂમાડાની સડની શકવડે શત્રુએ મ્હોમા ખોસેરી તરવારને ન સમજી શક્યો ૪૯

કોઈ શત્રુના હાથીએ દાતના કાટાએ પરોવેલું અને ફવાર્ગ ઉઠેના છે એવી રીતનું મુખ ધારણ કરતો જાણે કમળના નાળવડે મરાઈપી અમૃતનો રસ પીતો હોય એવો લાગે છે ૫૦

ખીજે ભટ શત્રુના હથીયાર વાગીને વારવાર તમામ ગાયોમા ફાટ પડી ગયા છે એવું પોતાનું અસ્થિપગ્ગર જાણે સૂર્ય મડગમા સુખે કરીને પેશી શકાય એ સર તેવું કહ્યું હોય ? ૫૧

પગને પગને લોહીના ગારામા પડેલી સૂર્યના પ્રતિબિંબની માળા પીનાના ટ્રેતુહલથી આવેલી રાક્ષસીઓના ચાક^૧ જેવી થઇ ૫૨

કોઈ ભટે પેટેલા ધણા બાણુના અતિ ભારથી ઉતાવળે શત્રુને મારવામા અસમર્થ એવા પોતાના જુજ સામુ, અતિ વિવશજીપણે રોયસહિત જોયુ ૫૩

ભટે કાન અને મુઠ કાપી નાખવાથી સગ કરવા લાખકના પ્રમારને પમાડેલો મ્હોટો હાથી તે જાણે વાજ પામ્યો હોય એમ અભિવશ્યા લોહીની નદીના સમૂદ્રમા છુટી ગયો ૫૪

જે દાંત ડુટેલા તે ફાડવાથી ચોખ્ખા ચાર દાંતની શોભાને ધારણ કરવાથી ભગ લોકો જ્યારે દેવતાપણાને પામ્યા ત્યારે હાથી દેવતાના હાથી પછાને પામ્યો ૫૫

હાથીના દાંત તીખાં બાણુવડે લંગાઇ ગયા અને દૂર ઉડીને હેઠા પડ્યા તે દેવતાઓનાં પુલની સંકા લાવીને બટો છેતરાયા નહીં પણ તેને મુગટમાં માર્યા. ૫૬.

હે મેનકા! તારે વરમાળાને ઠેકાણે શરસાના પુલ જેવા કામળ ભુજ ન નાંખવા ભોઈયે (કેમકે) આ મોઢાં યષ્ઠ ગએલાં પુલના વખતમાં સ્વર્ગની માળણો તારૂં લોભીપણું ગણે છે. ૫૭.

અહીં કાંઈ ધણીનો દુકાળ નથી પડ્યો (તેમ છતાં) અન્ય અપ્સરાએ અંગીકાર કરેલાનેજ શું ઇચ્છે છે. સુરાંગનાઓ પોતે પરીક્ષાના વિષયમાં ત્હારી હુસીયારીનો લોપ કરશે. ૫૮.

આ મૂર્છાથી મીચેથી આંખવાળાઓને વ્યર્થ વિમાનમાં ધાત્યા છે (કેમકે) એઓ શુદ્ધિમાં આવીને ઉત્સાહવાળા થઇને ઠેકડા મારીને પાછા રણાંગણમાં પડે છે તે જો. ૫૯.

આ બટનું આચરણ મધાદા વગરનું છે તે જો. જે પ્રથમ મેમાન થયો છે છતાં વિમાનના જળાયામાંથી ખીજીએ જોયો થકા તે પ્રતિ ઉતાવળો થયો તે. ૬૦.

તમારા બેના વાદમાં આને ઠાણે પ્રથમ માળા પેહેરાવી એ હું અતર જાણી શકતો નથી તોએ સૌભાગ્યનો લડાર અને બટનો અગ્રણી વાણીવડે પોતેજ નિશ્ચય કરે. ૬૧.

આ સ્ત્રીએ સૌભાગ્યના મદથી બટને લોભ પમાડીને લટકા કરી છપી જઇને તેને છેતર્યો. આ કામાંધ વેગથી મ્હો ફેરવી ઉભેલી ને ભ્રમથી પીશાચણીની પાસે જઇને તેને છોડી દે છે. ૬૨.

પરોપકાર તરફ વળેલી વૃત્તિમાં નારદના જેવો કાઈ ખીજો ગણા નથી કે જે ક્ષણમાં મહારણો વિપજાવીને આપણી કામુકની દુર્ગતિ કાપે છે. ૬૩.

એ રીતે મહાવીરનાં કંઠ ગ્રહણ કરવાથી સાત થએલા કૌતુકથી દોડતી એવી અપ્સરાઓની કામદેવનું જાગરણ કરવી હર્ષભરી વાત કાનને અમૃત સમાન થઇ પડી. ૬૪.

એટલા અવગરમા પ્રત્યક્ષાના નાદથી કંઈક થાય એવી રીતે હાથીની
પીઠ ઉપર બેઠેયો ગમ્મ શીખેલા નીશાન સરખી શત્રુઓની સેનાના ભયોનાં
મુખો બાલુની પશ્તિઓથી પુરી દેતો દુવો ૬૫

હાથીના મહાવત ઘોડાના સવારો, અને પ્યાદલના ટોળાને (બાલુધો)
વીધેલા (કરીને) પૃથ્વી ઉપર પાડીને નામના ચિહ્નવાળાં બાણોવડે એ
સુયુધ્ધ વીરે ચોક્કસ આજુ સૈન્ય વીધી દીધેલું કંઈ. ૬૬.

ખીન્તુ શું કહીએ ! એ ગમ્મ જ્યાં ઉત્સરિત થાય છે ત્યાં રાજાઓની
બેજ ગતિ પ્રગટ થાય છે. જદીખાને પડતુ, કા તરત ભાગી જવું એ મારે
ચોક્કસ રાજાએ તરત સટકી જન કર્યું ૬૭.

સર્ગ ૧૮ મો.

કાશ્મીરમા પુરોમા એષ્ટ એતુ પ્રરરપુર એ નામે (પુર) છે જે ગૌ
રીને પરણુવામા શિવજીની સાક્ષીપણાને પામ્યુ છે ન્યાના સ્વભાવે વાકા
એવા વિતરતા (નદી) ના તરંગો પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ફોડતા કળિ
યુગરૂપી હાથીને માવત માટે અકુચપણુ પામે છે. ૧

બગીચામાથી સકળ જગતને આશ્ચર્ય પમાડે એવી મીઠાશમા મુખ્ય
એવો દ્રાક્ષાનો રસ કર (કિરણુ અને હાથ) વડે પીધાથી સતાપની શાંતિ
જેને યદ છે એવો યદ્રમા જેઠમાં અને અપાડમા બ્યાં રતનની પકિતના
કિરણુની કળિથી કામળ એવી કરેણુની માળા ધારણુ કરે છે ૨

રાવણુ, શિવજીના પર્વતને હાથના તળીયારૂપી ત્રાજવામા તોળીને
હાથના કિરણુને દસ દિશામાં ગર્વથી ફેલાવતો થકો, બ્યાંથી ઉંચા તેજ
વાળા બ્રાહ્મણોના નિવાસથી, સાપથી ખેંચીને ઉતાવળો પુષ્પક વિમાનવડે
દૂરથી આવ્યો ગયો ૩

ત્યાં ઉંચા મણિના ગૃહના ગોખમા બાપ્યાનુ બાપ્યાવ કરવાને
પ્રવૃત્ત થએલા જગતમા દુર્લભ એના વિદ્વાનોના સમૂહ ઉપર વિપુલ પુલકો
દગમ (શ્વાડા ઉભા) થએલા દેવતાઓ શુ પુષ્પો નથી વરસતા? અને
જો ત્યાં બૃહસ્પતિની શરમની દીક્ષાની સન્ન નથી કરતા? ૪

રક્ષાટિકના જેવા શુદ્ધ યશવડે ધોનારી જે (નગરી) ની સ્થિતિને
લીધે હેમાયળ પણ નક્કી ઉંચા શિખર ધારણુ કરે છે અને જેની ગગાની
સ્પર્ધાથી ઉંચી બનેલી મધુમતીના રેતીવાળા કાણની મ્હોટી હસણી જેવી
એવી શારદા પોતે વિદ્યાની રક્ષા કરવાના અધિકારવાળી થઇ ૫

આશપને જળના કણ્ણવડે પુરી દેતી (એવી અમૃતની લહેરો) અમૃતના કિરણ જેવી, પીંગળા રંગવાળા પ્રાક્ષના તક્તમાં ગિરપણું પામી. ૭.

ત્યાં, શારદા, બ્રહ્મના તેજે કળિયુગની દૃષ્ટિને દુર્લભપણું પમાડ્યાથી (એટલે કળિયુગની દૃષ્ટિએ નથી પડતું) અને જે વિશ્વાસનું પાત્ર છે ત્યાં વિદ્યાનો બધો વૈભવ મુકીને શિવજીના ગુરુ એવા પર્વતના નિર્જન સ્થાનમાં નક્કી તે (શારદા) તમામ તાપ શાંત થયાથી તપ તપે છે. ૮.

એ (વિતન્તાના) તીરમાં રહેલા ધરના સમુદમાં ગોખમાં રહેલાં અને સ્વતંત્ર કીડામાં ઉછળતાં સ્ત્રીપુરુષના જોડાના ત્રુટલા દારથી બરાઈ ગએલી, શિવજીથી ઉત્પન્ન થએલી એ કુળ નદી (વિનસ્તા) જે (પુર) ના ખોળામાં રહેતી થકી તે તારાના તિલકવાળા આશાસના સંગવાળી મંગાની બરેબરી કરે છે. ૯.

ત્યાં વિતરતા નદી રનાનકીડાના બસન વખતે સ્ત્રીઓના અને ભાગમાંથી કેસર ઉનારીને પ્રિયને ગાયમાં લેતી થકી (સ્ત્રીને જોઈને) નિરવધિ મુખ્ય અને ક્રોધથી જાણે લેહેરથી હાથવડે એ સ્ત્રીના ભ્રમરના જેવા કાળા વાળ કાણુ કાણુ મને ખેંચતી હોય ? ૧૦.

જે (પુર) માં શ્રીમદ્ બદારક મધુર પામેના ભાગની સ્ત્રીઓના હટાક્ષની જીટામાં કાંઈ જાતની મનોહર ગોલા સ્ફુરી રહી છે. જે (શોભા=વદની) ચક્રા વગર કાનના હમગનો તિરસ્કાર કરવાને મદત થએલી તે કાંઈક

રાવણે સુંધી નાખેલા ખોળામાંથી વીંખાઈ ગએલી શિશુઓની પ્રાપ્તિ સાંઠે હું જાણું છું કે સ્ફટિકનો પર્વત ઉત્સુક છે તથાપિ શિવજીના વૃષની ખરીવડે ખાડા પડેલા છે તેનાં ચિહ્નોને ન જોતો ચકો જેના ધરના સ્ફટિકના આંગણામાં કલહ મુકી દબને રહ્યા છે. ૧૪.

કુબેરની પુરી યજ્ઞે ગ્રસ્ત છે; લકા કલંક વગરની નથી; અમરાવતી મેરૂની પીઠ ઉપર રહેલી છે તેથી ભયવાળી જેવી છે; એમ કોઈ સમાનતામાં ન મળ્યું ત્યારે નક્કી (જેપુર) ધણા ગર્વ સહિત પ્રદુષ્ઠ પર્વત સરખા પાસેથી (મેળવેલું) મસ્તક ધારણ કરે છે. ૧૫.

જે (કાશ્મીર) નાથી સ્વભાવથીજ સાંઠે એવું કામ્ય અને કેસર નીકળ્યું છે, અને ઉત્તમ કાંતિ માટે જગતને પ્રિય અને દુર્લભ છે; જગતના સારરૂપ જેની અંદરના ભાગમાં રહે છે તેથી કાશ્મીર દેશ શૈવનાગની રક્ષાનું પાત્ર થયો છે. ૧૬.

જે સ્ત્રીઓનું લીલા થકી વળગી રહેતાં, સરસ અને રનેહ ભરેલા ભમરના વિલાસવાળું જે જોવું છે (તેવું જોવું) કામદેવની સ્ત્રી કદિ સો યુગે શીખી શકે ? એવી હૃદયથી વધેલી અને ધમધમતા કદોરાવાળી કેટલી સ્ત્રીઓ જેપુરના માર્ગમાં નથી ફરતી ? ૧૭.

જે (પુરમાં) બગીચા, પુરવતે યોગે દેવતાના બગીચામાં પણ તિલ્લ-કપણાને પામેલા છે તેઓથી જેતાં બધાં આશ્ચર્યના સાર બુલાય નહિ એવા છે; અને તેમાં ચંદનના જળવડે ન્હવરાવેલી મુરલીઓનાં લમણાં જેવા પીંગળા દ્રાક્ષના તક્તાના લુપ્તખારૂપ થએલા વેલાવાળા મડપો છે. ૧૮.

જેના મધ્યમાં પરસ્પર ગુપ્તાર્થ ગએલી લેહેરો રૂપી ભુગ્નના બંધનનો બંધુ અને કલિયુગના ભયને નાશ કરનારો એવો પુરુષ નદીઓનો સંગમ છે અને જેના ખોળામાં જળદેવજીએ કરેલા અગ્રહારો (જાળણને આપેલાં ગામ) જય પામે છે જે અગ્રહાર કલિનો ભય નાશ કરીને ધર્મને માટે પર્વતના કિલ્લારૂપ થયાં છે. ૧૯.

જેમા કાંઈ એવો બામ નથી કે જેમા ફીડની વાવ્ય નથી, તેમ
એવી કાંઈ વાવ્ય નથી કે જેમા કામદેવના કામચરુષ સ્ત્રીઓ ન હોય,
તેમ એવી કાંઈ સ્ત્રી નથી કે જેણે કામદેવની વાતરૂપી ધા મારીને યુવા
નને ભાગી નાખ્યા નથી કે જે સ્ત્રીમાં અતિ ધાડા પ્રેમબધમાં યુવાનો
ચયે^{૨૦} નથી પડતા

જેના ધરેણુમા જેણે (પોતાનું) શરીર મુક્યુ છે એવા તે વિશ્વના
એક બધુરૂપ વિદ્યામઠની પશુ તે ધણીજ અનુપમ કીર્તિ અને રદ્ધતિ છે^{૨૧}
જેને વિશે અરપદ સમ્બનો જેણે અગીકાર કર્યો છે એવી સ્ત્રીઓની મે-
ખાઓ કામદેવની પછરાડે લાગેના સિયજને પશુ નિંદે છે ૨૧

ન્યા વિતસ્તાના જળનો સગમ તે અદ્ભુત શોભાનાજો હોઇને કૃત
યુગના આચરણની મર્યાદાના પાત્રરૂપ યથો છે જેના તરંગે દલાવેતા એના
વેરીઓ હીડોળાની લીનારૂપી ચપળ મતિવાળા એવા દેવતાઓની સ્ત્રીઓના
જોળામા પડે છે (અર્થાત્ મરીને સ્વર્ગમાં જાય છે) ૨૨

તેની પાસે રહેલી નૃત્ય શાળાનો મડપ જેમા છે એવુ ક્ષેમગારીશ્વરનું
મન્દિર આકાશજુમા તિલકપણુ ધારણુ કરે છે, ન્યા નાટકના પ્રયોગમાં
રામના આગા પાડવામાં સ્ત્રીઓ યોગાચરણુ કરતા ઋષિઓને પશુ ફવાટા
ઊભા થએલા વાળુ શરીર મધી દે છે ૨૩

સમામ રાજના મઠની પાસે રસીમતપણુને પામેલો અદસીમાનો
ભાગ ન્યા આખને અમૃત બક્ષે છે જે દેકાણે અનત રાગએ કરેલા
વિતસ્તાના તટ સમીપ અમદાર, તે કાંતિએ ધિરના જેવા ધોળા છે
તેથી દારપણુ પામ્યા છે ૨૪

શાસ્ત્રની શ્રેષ્ઠ વાતોએ, જેમાં ગોખના વિસ્તાર ગાથ રહેલા છે એનાં
ન્યા કાટીક બાહ્યજોના ગૃહો આખને ઉત્સવ પમાડે છે, જે ધરમાં કપિના
દર્શનથીજ બાહ્યજો ત્રાસ પામે છે, (અને જે ધરે) સાંજસવાર હોમ
કરેલા અમિના ધૂમાડવડે કજુતરી રમવાળા થયેલાં મસ્તકો (વડે શોભે છે) ૨૫

૧ એટલે ન્યાનો વિદ્યામઠ એપુરના ધરેણુરૂપી યવામા તેજે પોતાનું શરીર રોળ્યું
છે તે મઠની કીર્તિ અને રદ્ધતિ જન અનુપમ છે

૨ સંગ

ત્યાં અનતરાજની સ્ત્રીના શિવાલયની પાસે તેની ઉચ્ચાઈથી ત્રણ-લોકનાં મનરંજન કરનાર ગંજધામ છે, ત્યાં કણ્થુતરતુ ખોલતું અધિવિષ્ણુ સાંભળી સાંભળીને પુરના લોકોની કન્યાઓ હળવે હળવે કંઠના ચપ્પડમાં હુશીયાર થાય છે. ૨૬.

જે ક્ષેત્રોમાં સ્થિતિ રાખે છે, જે વસ્કલ^૧ ધારણ કરે છે તેથી ભણું છું કે તેના તે તપતું એ મહાત્મ્ય કાંઈક જ્યથીલ છે. જે કેસર છે તે ત્યાંની પ્રથમ વયની સુપર્ણવર્ણી સ્ત્રીઓનાં અંગોતું પ્રિયપર્ણ પામે છે. ૨૭.

ત્યાં પ્રવરેશ્વર મહાદેવનું મંદિર અદ્ભુત જેવું છે તે સ્વર્ગે પહોં-ચાડવામાં કેની આગા પૂર્ણ કરતું નથી. જે સદેહે પ્રવર રાજ સ્વર્ગે ગયા તે સંબધી સ્વર્ગદ્વાર સરખું ઉપર ઊંચ હજી સુધી ધારણ કરે છે. ૨૮.

ત્યાં નાટકોમાં સ્ત્રીઓનાં લટકાં મટકાંની કળામાં કુસળતા, એક-વાળુ કરવાને માટે કામમ દેવાય છે, અંગના હાર જેમાં એવી રીતની જોડને, રૂંદલા તો થાંભલોજ બની જાય છે, ચિત્રલેખા તો રેખાજ પામતી નથી અને નક્કી નાટક કરવામાં ઉર્વશી ધણીવાર સુધી ગર્વશીલ થતી નથી. ૨૯.

જેમાં રાજના ધરંની હારોની ઉચ્ચાઈ શુ વર્ણવીયે ? તેની નખરાદાર ચતુર સ્ત્રીઓએ શણગારેલી ભોમમા ફીડાના જરોખામાંજ ખેડેલા કામદેવનાં, સ્વર્ગની સ્ત્રીઓનાં મન નિશાન થાય છે એમ હું ભણું છું. ૩૦.

ત્યાં સ્ત્રીઓનાં રિનગ્ધ એવી કેસરના લેપથી ઉનાં ધએલાં રતનોની શોભા, અને તે કસ્તુરીનો સુગંધ ઊડતી રાકના^૨ વાળની ગોદડી, અને શિશિર ઋતુમાં વિતસ્તાના જળમાં વાહાણુ ઉપર બાધેલા ન્દાવાના ઓરડા એ બધાં સ્વર્ગનું સામકું સુખ આપે છે. ૩૧.

મહો ઉપર નાખેલા હીમના કટકાવડે દાંતવળા દેખાતા પાણીના ધડા, કાશ્મીરની સ્ત્રીઓની રસદાર કેળના જેવી કામળ શરીરની રેખા, એ બધાનક ગ્રીષ્મ ઋતુના ખેદની શાંતિ સારૂ સર્વને સાધારણ છે અને જેમાં હીમાચળની શિલાના જેવા શીતળ રમળ પણ આવે છે. ૩૨.

સા સત્ય, દાન, આદિ તમામ મહોદાઈની સપત્તિની સીમારૂપ અનંત
તદેવ રાજ દત્તો રાત્રના હાથીની ધાડી ધગની ગર્જનાથી અગમ્ય એવા
જેની તરવારની ધારાના જળમા કીર્તિરૂપી હસણી નિવાસ કરી રહી છે ૩૩

જેણે શક રાજ્યોની પ્રાદ અીઓને શોક આપીને અને જેણે
રમતગમતમા દરદર લોકોનો દીર્ઘ ગર્વ દણા નાખ્યો છે એવી તરનાર અ
સ્પૃશ્યનો જાણે પરિચય થયો તેથી દોષ શકા લાવીને પૃથ્વી મહાને છત-
નારા (એ રાજ) એ ગગના જળમા ધોઈ ૩૪

જેણે અનકાનગરીના દરવાજાને કીર્તિરૂડે તિલક કરવાને ગયેલા એ
કોય પર્વતના શરીરમા પરશુરામે કરેલું બાણનું છિદ્ર જોઈને ક્રીડાના લવનડે
કરીને કાખર ચીતરી એની ધીંગા બાહુ ઉપર અને ત્રીન શબ્દવાળા ધનુર
ઉપર ક્રોધવડે દૃષ્ટિ નાખી ૩૫

સિદ્ધાએ જેના કાંઠાની પૃથ્વી વસાવી છે અને ન્હાયેલા સમન્તપિના
હાથથી નખાએલા અને ભમતા તિનવડે તિનકવાળુ જેનું બહેન થયુ છે
એવા માન સરોવરના તરંગો જ્યાની સ્ત્રીઓએ સારા સાંભાગ્યના લોભથી
ભાથે ધારણુ કર્યા છે અને જેમા કેવાસમાં રહેલા શિવજીનાં વધૂ (પાર્વતી)
એ (પોતાના) અગ ધોયા ૩૬

જે પૂર્વજોના ચરિતની ખાતતમા સતોષ લેતો નથી (કેમકે) તે
સારમાહી છે અને રામચંદ્રની કથાની અદેખાઈથી એક વીર છે (કેમકે)
તેઓએ (પૂર્વજોએ) ક્રીડામા કેવાસ ઉપાડનારા (તેથી) મ્હડેલા કવ
કવાળા રાવણના બુજરૂપી ગ્રાહના વનનુ છેદન અર્ધચંદ્ર બાણરૂડે કર્યુ નથી
(ખીજ અર્થમા કલકિત થએલા સપૂર્ણ કુલિસત રાજ્યોના બુજ તર વન
કાપેલા નથી એમ લઈ શકાય) ૩૭

રાજ્યોની કથાના ધામરૂપ ચંપાનગરીની સીમમા, દારવનના યુદ્ધમાં,
ત્રિગર્ત દેશની પૃથ્વીઓમા, ભર્તુલ રાજના ધરમા, ક્રીડાનો પર્વન કરેલા
હેમાચળના દારવથી જાણે બંદીતી હોય એમ પુણ્યના રથાનરૂપ જે રાજના
પૃથ્વીના પ્રતાપના ઉદયની આજ્ઞા ભમે છે ૩૮

વયમાં અનુપમ ઉંચા કિલ્લા જેવો મઠ કરીને ગંડેલી છે પરિખાની રેખા (જેની સાથે), એવા વિતરતાના જળના સમૂહવડે વિજયક્ષેત્રના લટોએ કરેલા અગ્રહાર આકાશમાં મસ્તકોવડે લાગ્યા છે એવા કલિયુગના ભયને કાપવા સાર જેણે ધર્મના કિલ્લાપણાને પમાડ્યા છે ૨૯.

એ બહોળા યસવાળાની રાણી જાણે ચંદ્રથી ઉત્પન્ન થએલી ચંદ્રિકા હોય એવી તે જગતમાં સુલટા એવી ખ્યાતિને પામેલી તે (તેની) સ્ત્રી થઈ. જેની સ્થિતિને હું હિપમા આપી ન શકાય એવી માનું છું કેમકે તે વિધ્યુના હૃદયના સ્થળરૂપી મેઘના ખોળામાં બેઠેલી વીજળીરૂપી લક્ષ્મી પણ તેની સરખી થવામાં મંદ (પડી ગએલી) છે. ૪૦.

તે જે દયા, ક્ષમા અને ડહાપણની સીમા છે તેના દાનના પ્રતના વિજ્ઞાસમાં કોણ માપ કરી શકવાને સમર્થ થાય છે? જેના ધણીની સૈકડો રાગઓના મસ્તકનાં મણિ જેની શરણ છે એવી તરવારે પૃથ્વીમાં આવેલી લક્ષ્મીને તેના પગની દારી ઝરેલી છે. ૪૧.

કાયરથોએ કપટની લીપીવડે નથી (ભૂરી) કે સાર સારે ખોલનામાં ડાહ્યા ધૂંતોએ નથી (ભૂરી) તેમ અત્યક્ષ વખાણ કરનામાં દુશીયાર લોકોએ કે ગાનારાઓએ નથી (ભૂરી) પણ દેવ મંદિરો, આલિણો, અને ગુરના ધરમાં જે લક્ષ્મી ભરાણી છે તે પોતાના ચપળતા હોયની શુદ્ધિ સાર જાણે આવી હોય એમ (પોતાથી) આવી છે. ૪૨.

જેના ગુણને વશ કાશ્મીરના રાજા થયા ત્યારે કપી અતપુરની સ્ત્રીઓએ ચિતાના અમનો પરિચય નથી કયો. સ્વચ્છ કીર્તિ આદારના અદ્ભમાં લોટવા માડી અને કરડી લક્ષ્મીએ ટપકતી ધારના જળવાળી તરવારને કરી. ૪૩.

કીર્તિ અને કાતિવડે જેણે જગતની શોભાને ન્દવરાની છે એવી એ (રાણી) એ પોતાના નામથી ચિદ્નિત કરેલો અધિષ્ઠાનના મધ્યમાં શોભાથી શ્રેષ્ઠ એવો મઠ કરાવ્યો. વિદ્યાના રસીલા મનવાળા એના ગુર-ઓનુ સ્થાન છે તેમાં જેણે લક્ષ્મીને નૃત્ય કરાવી છે એવી કપી (વિદ્યા) આજને અમૃતની વાટચ રૂપ નથી થઈ ૪૪.

તેઓ (રાણીઓ) એ વિદ્વાનોને પોતાની મેળે ભોગ આપનારા ભગારો કરાવ્યા છે અને શ્રાદ્ધોત્સાહને સ્વતંત્ર પહેલે પૃથ્વી અદ્યક્ષ કરવાનું સભળાવી દીધું છે. પહેરીયા^૧ દાથીની ભોગ રહેનારા દિગ્ગજોની પૃથ્વીના ભગારમાં રહેનારા યરાની રક્ષા કરાવી છે. ૪૫

તે રાણીએ વિતસ્તાની પાસે જોણે શિખરોવડે નક્ષત્રનો માર્ગ વીખેરી નાખ્યો. એવું, ત્રિભુવન ગુરૂ એવા શિવજીનું મંદિર કરાવ્યું ત્યાં પામે નાચનારીઓના વાગતા કંદોરના સમૂહવડે દાંખી દીધો છે. અત્યથાનો રીવાજ જેનો, એવો કામદેવ તે શિવજીના કોપનું પાત્ર થતો નથી. ૪૬

જે (રાણી) નો ભાઈ ક્ષિતિપતિ એવો ક્ષત્રિના તેજનું સ્થાન છે ભોજરાગ સરખા મહિમાવાળો, તે લોહરનો છદ્મ હતો હું રામ કરે છું કે છાતી ઉપર રહેલી લક્ષ્મીના મસ્તક ઉપર પગ મુખીને જેના મુખમાં સરસ્વતી દેવી લીનાના તિનકની તુલનાને પામી છે. ૪૭

જે રાજા કંઠસ્થતર તર્કના માર્ગમાં પ્રાપ્ત કરેલા અદ્યક્ષ પરિશ્રામ વાળો હોઈને તેના મનોહર પ્રતિવાણા દાનનો વિષય દેવી વાણીનો વિષય થઈ શકે જોણે નારા કરેલી વિષતિવાળા વિદ્વાનોના ધરમાં નાખેલી લક્ષ્મીને હજી મુવી સ્ત્રીઓના ધરેણાના નાત્વડે મુતી નથી. ૪૮

લમણાના સ્થળ ઉપર ઉત્કૃષ્ટ રીતે આબોહતી આંસુની એકડો ધારા વડે સ્ત્રીઓના ખેડુ તટનો ભાગ ગારાવાળો કરવો થકો અને બાહુ સ્થળ રૂપી કમળવેલના રાગહસના મેઘ સરખો એવો જેનો બાહુ રાજપુરીના પ્રતાપને કીડાનો કોળીયો કરી ગયો. ૪૯

સ્ત્રીઓના નિતમ ભાગમાં તરતના તિરસ્કારના રસને જાણનારાઓ વડે બને બાહુએ સભાના ધરેણારૂપ પડિતોની પકિત કરાવી અને રત્નની ઝાપાના લેપથી મુદ્દર એવા સોનાના પર્લા (કાનના ધરેણારૂપ) નું અપમાન કરનારો માની એવો તે મનમાં વિષ્ણુ ક્યાને જૂઝણ માને છે. ૫૦

તેને પુણ્યોવડે ઐરાવત દાથીની સૂર્ય જેના ઉચ્ચા બે બાહુવાળો એવો તે દેવી (રાણી) માં કળશ રામ નામનો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. લગ્ન

ધર્મા પાસેથી ખરી જતા રાજાઓની બહાલી લક્ષ્મી હાથીઓના મદદથી મરના ગારામાં ખરડાએલા જેના ખડગમાં લોટે છે. ૫૧.

ગરે કરીને ઉદ્ધત એવા સામાવળીયા વીર રાજાઓના સમૂહની સેનાનાં મસ્તકો ઘાટ અને શોભતી એવી તરવારની લતાના શૈવાળથી કાળાં પડી ગએલાં તેને ત્યાગ કરીને સોનાના કમળ સરખા જેના મુખને નોંધીનેજ કીર્તિરૂપી હંસના મુગટવાળી લક્ષ્મી ચરણની પાસે પ્રાપ્ત થઈ. ૫૨.

દિશાની યાત્રા (દિગ્વિજય) માં રક્ષાટિકના જેવી સ્વચ્છ કાતિવાળા અચ્છેદ^૧ સુધી જઈને લમતી ધ્વજના આયુદ્ધના જેવી ખરીના પુટવડે ખોદાઈ ગયેલી સ્થળીઓમાં કાદમરી (મદિરા કે સરખવતી) નો સગો તે મર્ત્ય લોકનો એક ચદ્રમા એવો તે ચંદ્રાપીઠ (એક રાજા કે શિવજી) ની સ્તુતિમાં સકોચ પામતો વાણીનો વિશ્વાસ કરે છે. ૫૩.

જેણે ઉત્તર દિશામાં જતાં એ ગિરીદ્રને વદન કર્યું. કે જે અસ્થિર એવા મહાદેવજીના વૃષની ખરીથી ખોદાએવી રેખાઓ મુગટને ઠેકાણે ધારણ કરે છે શકા કરે છુ કે રાવણના હાથના તળીયા વડે ઉખેડાવાથી ચપળ એવી જેની તળેટીની જમીનમા બહીને ગએલા ગણો તે હજી સુધી શ્વાસ લઈ શકતા નથી. ૫૪.

સુવર્ણના સરખા પીંગળા રંગવાળી કટલીક પક્ષ કન્યાઓને કૌતુક થકી પકડીને કુબેરની નગરીથી ઉત્તર માનસરોવર પ્રત્યે પાછો આવતાં જેણે શિવજીના મુગટથી ખમી ગએલી ગમતી બેટ લઈને માનસરોવરમાંથી આણેલા સુવર્ણના કમળોની લા સ્થિતિ કરી. ૫૫.

જેની શસ્ત્રમા અને શસ્ત્રમા ઉદાર એવી પ્રતિષ્ઠા વિચારતાં બે પ્રીતિવાળા સ્ત્રી લક્ષ્મી અને સરસ્વતી જગતમાં બાણીતી (તેમાંની) નવા કમળના લીલા છત્રવાળી એકે ભુજને પકડ્યો અને ધોળા છત્રને ઠેકાણે ધોળા યશની કાતિવાળી બીજીએ મુખરૂપી ચદ્રને ગ્રહણ કર્યો. ૫૬.

પરનગતિવાળા અપ્પોવડે વાયુના સમુદ્રનું ઉલ્લસન કરીને જેણે જ્યાપીડના સરખા પ્રભાવવાળાએ સ્ત્રી રાજ્ય જીત્યુ તે લાંબા વખાણને

ન ખમી શક્યો પરંતુ તે એક વીર એવો તે તાડકા મારનાર રામચંદ્રને
(યાદ કરી) લગ્ન પામ્યો. ૫૭.

કાળની જીલ સરખા જેના ખડગના સ્પર્શ વશથી ત્રાસને લીધે
પ્રકાશિત રીતે ત્રુટી ગઈ છે મદનના ઉન્માદની મુદ્રા જેની એવા રાગ્નઓએ
વર્ષાઝલુના મેધના પડળમાં ઝીંચોના વાળમાં અને ઝીણા ખડ વડે કાળી
બનેલી પૃથ્વીની રેખાઓમાં હર્ય મુક્યો. ૫૮.

હૃદયદેવની મા એવી દેવી (રાણી)ના કુચ તટ ઉપર સેવા થકી નમેલા
દુન્ધરે ભેટ આપેલા એકાવળી હારને જોઈને રાજ યએલા જેણે આખા
જગતને આશ્રય કરે એવો તેનો ઉપકાર કરવાને માટે રામચંદ્રના બાણે
પાછા આવેલા પુષ્પક માટે ખેદ કર્યો. ૫૯.

(પોતાના) માથાં કાપવાથી છુટા થઈ ગયેલા ખડ્ગને લીધે જે ખેદ
પામ્યો અને જેણે તે સજવા સાર પ્રથમ કૈલાસને લાવેલ અને પછી મુકી
દીધેલો એવા રાવણને પણ જેણે જીત્યો તે રામ પણ લોકોથી ઉત્તમ એવા
ગુણવાળા એવા જેની ઉપમામા મુદ્રિત થયા છે, એમ હું માનું છું. ૬૦.

મધ્યમજે જેને દળી નાખ્યો છે એના સમુદ્રનો જલો આકરે કોપ
હોય શું? એવી ચંદ્રભાગા નદી કે જે ઝહોટા ઝહોટા મોઝા વડે પર્વતના
મળને પણ ખોદી કાઢે છે, અને સેનાના સમૂહો જેનું જળ ખુદથી દીધું
છે. એવી તે ચંદ્રભાગાને જે કાશ્મીરની પૃથ્વી તથા કમલીની ચંદ્રમાએ સ્થળ

જેવો પ્રીતિવાળો પ્રથમ પુત્ર હૃદયદેવ જે શ્રીહૃદયનાથી પણ અધિક કવિતાના ઉત્કર્ષવાળો તેણે કેને હૃદયવાળાં નથી કર્યાં ? જેણે રણમાં સોનાના કાશર પોતાનામાં છુટી ધારવાળી તરવાર રાગજ્યોના મસ્તકના મણિરૂપી શરાણુથી આઢરી કરી. ૬૪.

જેના આચરણના વિચારમાં કાંઈ પણ નવીન તરેહનું પદનું પરિણામ છે. વાણીની ચતુરાઈ ચાલે છે ત્યારે વાદી મૈત્ર ધારે એજ ગતિ થાય છે. તેનું સર્વ ભાષામાં તે કવિપણું ત્રણ જગતમાં પ્રખ્યાત છે કે જેના સ્વાદમાં સાકર પણ વેળુના જેવી કંકણુ થાય છે. ૬૫.

ઉત્કંઠાના વ્યસનમાં મ્હોટા એવા જેને લીધે તરણીઓ પડે છે, અને જેઓ પોતામાં મૂર્છાના શ્રમના પરવશપણાને લીધે આંસુના ગારામાં લોટે છે; તેઓના સમણાના સ્થળમાં તો પિંગળાશનું વર્ણન શું કરીયે ? કે ત્યાં કાનમાં દંતપત્ર છે તે સમ ખાવાથી સ્પષ્ટ થાય છે. ૬૬.

જેનો નાનો ભાઈ ઉત્કર્ષદેવ રાગજ્યોના યસનુ રથાન એવો કીડો પામીને સ્વાટાં ગિલાં ચવાનો ઉત્કર્ષ કેને નથી કરતો ? જેણે મ્હોટા રાગના ધોડાની ખરી વડે ખોદાએલાં ચિહ્નથી દરિદ્ર ચર્મ ગએલી પૃથ્વીને પોતાના ભુજરૂપી શિખર ઉપર મ્હડાવીને લાએ સુધી (ધારણ) કરી ? ૬૭.

વિજયમદ્ધ એવા નામવાળો આંખ ધરનારો તે રાગનો પ્રતાપી વળી ખીજો દીકરો હતો નવી દાંતની કાતિવડે કુલના ભેટવાળા જેના મુખમાં વાણી દેવીએ પ્રવેશ કર્યો છે. ૬૮.

તમામ માણસોના જોગ સાર દ્રાક્ષે પૂર્ણ વન, વ્યાખ્યાન કરવાનાં , નિર્મળ જગે ભરેલા કુવા અને પરબ, એ બધાં ઢેકઢેકાણે પ્રસૂર્યનાં એવાં જેનાં કૃત્ય, મહાના અત્ર ભાગના મુગટ સરખી જેને કલિને પેદા થયો છે એવા ધર્મની અંગતી રક્ષા થઈ. ૭૮.

હામાને સાર, સરસ્વતીના રસનું સ્થાન, શ્રુતિનો ભંડાર એવો એ જ યશવાળાને જ્યેષ્ઠકળશ નામે (પુત્ર) ઉત્પન્ન થયો બધા જગ-વંદ્ય એવી મહા ભાષ્યની વ્યાખ્યા કરનારાનું એનું આગણું પણ નિરં-વિદ્યાર્થીઓએ શણગારેલું રહેતું. ૭૯.

૧૪૭૮૫૦૦૦૦૦, અતિથિના વિષયમાં, અને સેવકોની સમજાવટમાં ને ધીનું પણ ઉચિત કાર્યમાં તેને શું અધરું (ન થઈ શકે એવું) છે. ઠેલા ન દોઠેલા પગરણના સમૂહ પ્રાપ્ત થાય તેમાં પ્રવીણ નાગાદેવી નામની રા મનોનુ પાત્ર એવી સ્ત્રીને જે પામ્યો ૮૦.

ચિહ્નિત ધયેલી સોનાની કાતિવાળા શરીરવડે નેત્રને કામણરૂપ મેવો એ સુરિ સકી જમતો સિરોમણિ ધિલ્લુ નામે (પુત્ર) થયો. માટા વેદના સમૂહવડે જેના નેપુરનો શબ્દ સક્ષાતો નથી એવી સરસ્વતી વી જનોઈ દીધાથી માંડીને જેના મુખમા હતી ૮૧.

સાંગવેદ, શેષનામની દષ્ટિ વ્યાકરણ શાસ્ત્રમા વિચાર, એ બધાં જેના પ્રાણ હતા, અને અવણને સાલાગ્ય આપવાવાળી સાહિત્યની વિદ્યા (પણ હતી) (એ બધું) મણાવવાને કોણ સમર્થ છે એનું તરવ સાંભળ્યો. છદિના અરીસાદૂધી નિર્મળ એવા એનામા શુ શુ પ્રતિબિંબિત થયું નથી. ૮૨.

જેનો મ્હોટેરો ભાઈ વિદ્વાની યોગને પહોંચ્યો અને જે સૈફોડો રાગોઓની શ્રદ્ધાની લીલાનું ઊગ્ય હતો, જેના કાવ્યરૂપી અમૃતના રસનો સમૂહ ચાખનાને સમર્થ એવાઓએ જેના મુખમાં સારા કવિઓની મા (સરસ્વતી) તે (રસ ચખાડવા માટે) જાણે પરખ પાનારી હોય એમ (રહેલી) દીડી. ૮૪.

શોભાના પાત્રરૂપ જેનો નાનેરો ભાઈ આનંદ ઉત્પન્ન થયો. જે રપ-ધૂના બધનથી ઉદ્ધત થએલા કવિઓના મદ કાપવામાં લીલાનો કુવાડો હતો. હિમાયળના પથ્થરમાં કંઠજાઈના યોગ ચડી દુર્દશા પામીને સારદા જેની ઇલરૂપી કુણા પાદડાની સખી થઈ એમ હું જાણું છું. ૮૫.

કાશ્મીરમાંથી સઘળું નિર્મળ એવું શાસ્ત્રનું તત્ત્વ અદ્વલ કરીને તેણે (બિહુણે) હિમાયળનો ગુણ પણ નિશ્ચિત સ્વીકાર્યો. નહીંતર દેશેદેશમાં વાદીઓનાં મુખ ક્રોધાયમાન થઈને હીમના પડળથી બગી ગએલાં કમળ સરખાં કેમ કરત ? ૮૬.

હીચકામ) હીચકતી એવી ધાડા બધનવાળી રાધાએ જ્યાં કુહાણના કીડા કરવાના આગણામાનાં વૃક્ષો ભાગી નાખ્યા છે જે હજી સુધી શ્વાસ લઈ શકતાં નથી તે વૃદ્ધાવનના વિભાગમાં વાદની કીડાગા હરબ્યા છે મથુરાના વિદ્વાનોના સમૂહ જેણે એનાએ તેણે કેટલાક દિવસ કહાડ્યા ૮૭.

સામાન્ય નહીં એવા, સાલજેવા ગુણની કથાવડે કરીને જેણે વાદીઓને તાવ ચ્હડાવ્યો છે એવા શિષ્યોના સમૂહો, દિશાએ દિશામાં જેના યશ હંમતકારથી ફેલવતા હતા કેવળ દિગ્ગંજોના નહનું જળ આખવાથી મહોન્મત થએલા બ્રમરોની પક્તિઓએ ગાયેલા ગીતના શબ્દોનો કલન

દ્વારમાં કથબલાટ કરનારી ગંગા હોવા છતાં તેને તરછોડીને જેની કીર્તિએ કાન્યકુબ્જનું પુર પોતાને વશ કર્યું. ૯૦.

કળિ જાણે જેમાંથી નિવૃત્ત થઇ ગયો હોય એવા ગંગાના સ્તોતરૂપી મ્હાનમાં ચોટલાની રચનાવડે જ્યાં યમુના (રૂપી તરવાર) પ્રવેશ કરે છે એવા તીર્થરાજ પ્રયાગમાં તે કૃતિએ જગતનાથી અદ્ભુત એવા ગુણના ગણ વડે મેળવેલી લક્ષ્મી કેટલી વાર નથી દીધી ? ૯૧.

હું માનુ છું કે ભમતા કળીયુગના ભયથી સમીપે આવેલા ધર્મને માર્ગનો થાક ઉતારવાનું કામ પાણીના છાંટાવડે જે (ગંગા) કરે છે તે ગંગામાં જેણે કાશી નગરીમાં નાહીને ભાગ્ય થકી પ્રાપ્ત થયેલું ખરાબ રાજાઓને જેવા થકી ઉત્પન્ન થયેલું કલંક ધોઇ નાખ્યું. ૯૨.

જે કાલંજર પર્વતનો કાળ અને જેણે ફોજકશી કરવામાં ઘોડાઓની ખરીના પડતા સમ્રો વડે પૃથ્વીને રાજાઓ વગરની કરી મુકી તે ડાહ્યાલ રાજા કણે પણ જેનું જતાંત સાલગીને કાનને, અમૃતના રસના સમૂહના સ્વાદવાળો અદરનો ભાગ (છે એવો) કરી મુક્યો. ૯૩.

જે રક્ષાટિકના પર્વતથી અતૃપ્ત થયેલો તેથી તેને ડાખા હાથમાં રાખીને જેનો જમણો હાથ કાણ એક હિમાચળની સામે થયો. તે રાવણને હણનારા રામચંદ્રજીની રાજધાની અયોધ્યાને ણિદહુણે સારાં કથનોના ઝરણથી ઠડી કરી ૯૪.

ગંગાધર (કવિ) ને ડાહ્યના રાજાના મેહેલમાં નીચા પાડીને લીલા માત્રમાં જેણે સામાવળીયા કવિઓને દગાવી દીધા છે, અને પૂર્વ દિશાની શુદ્ધઓમાં ઔરાવતના મદનજામાં ભમતા ભમરોની પકિતના નાદને છતીને જેની કયાઓ ઇંદ્રના કાનમાં પણ લોટી રહી છે એમ હું ગકા કરું છું. ૯૫.

ભોજરાજા કે જેની બરોજરી ખળ રાજાઓથી બને નહીં, તેની પ્રલક્ષ હું કેમ ન આલ્યો ? હાથ ! હું હણાણી એમ દરવાજાની પાસે ઉંચા સિખરના માળામાં પારેવાના નાદને બ્હાને કરણા આવે એથી રીતે ધારા-નગરી જાણે ખોલતી હોય ? ૯૬.

જે લગોટી વાળતા નથી, હમેશ અશુદ્ધ, અને જે કાંઈ પણ નિંદાનું સ્થાન થઇ પડે એનું ખોલે એવાઓનો શુર્જના માર્ગમાં પરિચય થવાને લીધે મેળો થયેલો સતાપ જેણે સામનાથને જેમને સિધિલ કર્યો. ૯૭.

એણે સૈકડો રાત્રને જોવાની ઉત્સુકતાના યોગને લીધે સોપાર
ગાડને લીધે કાગી થએલી તે સમુદ્રની વેળાને પથ જોણે દબાવી
પરશુરામે તીક્ષ્ણ આયુધને બદલે આગળા ફેંકેલી હોય કે તે સમુ
ધયેજ ફેલાવવાને હજી સુધી ગોડે છે

જે સેતુ સમુદ્રના અસ્તકર્મા દાખીયાપણુ કરતો થકો શોભે છે, :
રાધણે સીતા હયાં તેથી જૂની જાણે પછગડે લાગી હોય (એવો
અને સીતાની વાર્તા સાંભળીને રાક્ષસની પાસે બહીલી હોય તેથી જાણે
કીર્તિ જો કદિ સેતુને પેલે પાર ન ગણે

સામાન્ય રાજઓથી જે વિમુખ અને પડિતોનો મુગટ, તે કે
વાગો હજવે હજવે તે દક્ષિણ દિશામાં ગયો જેની સીઓના કુચ
ગુરુપણા માટે શુ કહીયે ? જોઓનો શિખ કામદેવ નંદોડપને છતના
જામતો છે

જે પ્રુણસાગો યોદ્ધને બહીરાવનારા આયુકથના રાજ પાસેથી લી
છનતુ અને ઉન્નદ હાથીની પટાનુ પાત્ર એવુ વિદ્યાપતિપણુ પામ્યો
પ્રીયી તેનામાં દહતર આલિંગન સહિત અને અતિ ઉત્સુકતાવાળી લીત
વડે સંટકતા બાહુમાં સુડો ખકકી રહ્યા છે એવી રાજ્ય લક્ષ્મી નિરત